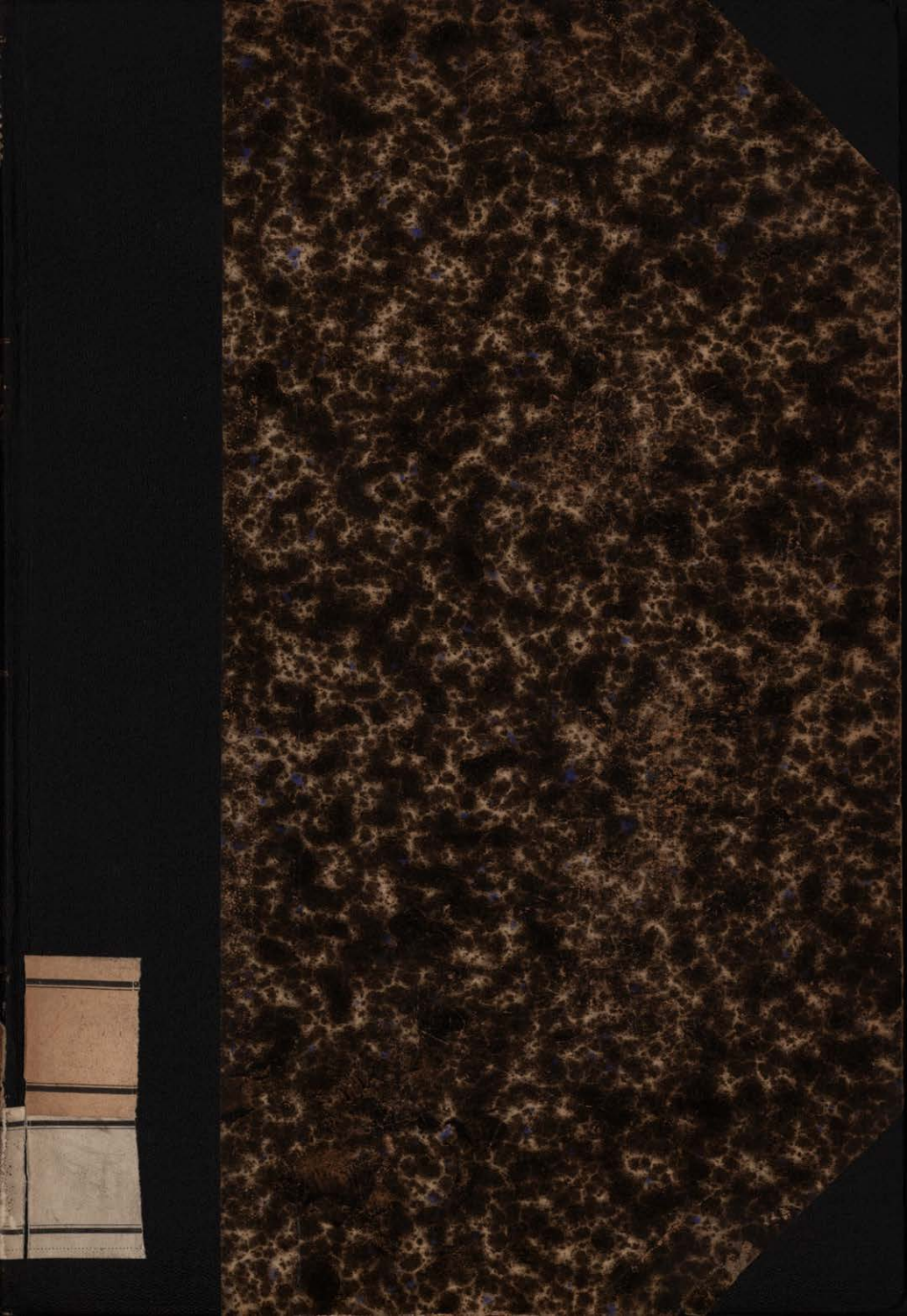

210

A
HEGYVIDÉKI
ERDÉLYRÉSZ
ÉS
FELVIDÉKI
GAZDASÁGI
AKCZIÓK
1909. évi
MŰKÖDÉSÉ-
NEK
ISMERTÉ-
TÉSE.

III

247

A HEGYVIDÉKI, ERDÉLYRÉSZI (SZÉKELYFÖLDI) ÉS FELVIDÉKI GAZDASÁGI AKCZIÓK 1909. ÉVI MŰKÖDÉSÉNEK ISMERTETÉSE

A M. KIR. FÖLDMIVELÉSÜGYI MINISTER
MEGBIZÁSÁBÓL ÖSSZEÁLLITTATOTT

A HEGYVIDÉKI, ERDÉLYRÉSZI (SZÉKELY-
FÖLDI) ÉS FELVIDÉKI KIRENDELTSÉGEK
ÉVI JELENTÉSE ALAPJÁN

An: 3075

BUDAPEST
PALLAS RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMDÁJA BUDAPESTEN
1910

ÖEE Könyvtár
41. ELL. 2018

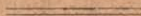
TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Előszó	9
A) Hegyvidéki akció	11
Bevezetés	13
I. Földbérletek és földbirtok ügyek	17
II. Havasi legelők	25
III. Havasi takarmánykisérleti telep	30
IV. Alsóvereczkei m. kir.«Balogh Vilmos» hegyvidéki gazdasági telep	48
V. Népies mintagazdaságok és gazdasági szakismeretek terjesztése	55
VI. Gazdakörök, gépkiosztások és huszti tejszövetkezet	57
VII. Vetőmag kiosztás	60
VIII. Legelő- és rétjavítások	65
XI. Gyümölcstermelés és gyümölcserősejtés	75
X. Szarvasmarhatenyésztés	78
XI. Lótenyésztés	83
XII. Juhtenyésztés	85
XIII. Méhészet, baromfi-, nyul- és ráktenyésztés	86
XIV. Gazdasági háziipar fejlesztése érdekében tett intézkedések	89
a) Gazdasági kosárfonás	92
b) Kosárfonószövetkezetek és telepek	96
c) Nemesfűz-telepek	100
d) Nádfonó házi ipar	102
e) Gyékényfonó házi ipar	104
f) Fafaragó házi ipar	105
g) Abroneszkészítő házi ipar	108
h) Seprűkötő házi ipar	109
i) Vászonszövő házi ipar	111
j) Bárdházai csomagoló vászonszövő házi ipar	113
k) Szőnyegszövő házi ipar	115
l) Kötő házi ipar	117
m) Himző házi ipar	120
n) Csipkeverő házi ipar	122

o) Művirágkészítő házi ipar	122
p) Játékkészítő házi ipar	126
r) Gyapju- (guba-) szövő házi ipar	127
s) Fazekas házi ipar	128
t) Tanfolyamok, iparos pályákra segítés	129
u) Iparházak	130
v) Kiállítások	132
z) Gyáripár	132
x) Vadondiszító kereskedelmi és gyógyító növények	133
XV. Munkásközvetítés	135
XVI. Utépitési munkálatok	137
XVII. Munkások és szegény kisgazdák jogvédelme, inség enyhítésére irányuló intézkedések	140
XVIII. Vizi ügyek	143
XIX. Hitelszövetkezetek	146
XX. Hitelszövetkezeti áruraktárak	151
XXI. Vegyes intézkedések	153
B) Erdélyrészi (székelyföldi) akció	155
Bevezetés	157
I. A falusi társadalom szervezése, társadalmi és gazdasági nevelése	157
a) Falusi gazdakör	157
b) Tanítás a gazdakörben	159
c) Gazdasági kirándulások	161
d) Gazdasági tanfolyamok	163
e) Állatkiállítások és díjazások	164
f) Jogí segélynyújtás	165
g) Népkönyvtárak	166
h) Egyéb munkásság a gazdakörben	167
II. További gazdatársadalmi szervezetek, szövetkezetek	168
a) Hitelszövetkezetek	168
b) Fogyasztási és értékesítő szövetkezetek	169
c) Tejértékesítő szövetkezetek	172
d) Állatbiztosító szövetkezetek	175
III. Népházak	178
IV. A különböző gazdasági ágak fejlesztése	179
a) Földmivélés	179
b) Állattenyésztés	186
c) Legelőgazdaság	194
d) Vizi munkálatok	201
e) Szőlőgazdaság	202
f) Gyümölcsstermelés	204
V. Alkalmi segélyek	205
VI. Szabó József-féle tordai kisebb magyar gazdasági iskola	207

	Oldal
C) Felvidéki akció	209
Bevezetés	211
I. Földbirtok ügyek	216
II. Legelő ügyek	219
III. Gazdasági szakismeretek terjesztése	221
IV. Vetőmagkiosztás	226
V. Gyümölcsstermelés és értékesítés	227
VI. Műtrágyaközvetítés	228
VII. Szarvasmarhatenyésztés	230
VIII. Juhtenyésztés	235
IX. Baromfi- és házinyultenyésztés	235
X. Méhészet	238
XI. Házi ipar	240
XII. Inség enyhítése, szegény kigazdák és községek jogvédelme	247
XIII. Gazdakörök	250
XIV. Hitelszövetkezetek	253
XV. Fogyasztási szövetkezetek	255
XVI. Tejszövetkezetek	256
XVII. Állatbiztosító szövetkezetek	258
XVIII. Vizi munkálatok	260

ELŐSZÓ.

Az a munkásság, amely 1898-ban az északkeleti hegyvidéki lakosság anyagi helyzetének javítására megindult, 1909. évben már 19 vármegyét ölelt fel. Folyománya volt ez azon fokozatos kiterjesztésnek, amelynek elsejeként 1902-ben az ugynevezett székelly vármegyék, majd mind több erdélyrészi vármegye, 1908-ban pedig három vármegye az ország északnyugati határa mentén lett bevonva e munkásság körébe. E 19 vármegyét felölelő különleges kormányzati tevékenység ügyeinek ellátására a «hegyvidéki akció» neve alatt ismertté vált működés megindulta óta három külön hivatal lett szervezve: a hegyvidéki, erdélyrészi (székelyföldi) és végül a felvidéki kirendeltség, amelynek elseje Munkács székhellyel 6 vármegyére kiterjedő hatáskörrel bír, másodika az erdélyrészi (székelyföldi) kirendeltség Marosvásárhely székhellyel 10 erdélyrészi vármegyére terjed ki, míg a legujabban 1908-ban szervezett kirendeltség Zsolna székhellyel a 3 északnyugati vármegye területén fejt ki működést.

Az eddigi gyakorlattól eltérőleg, mely szerint ezen kirendeltségek lefolyt évi munkássága eddig külön-külön közzétett füzetek útján lett az érdeklődő közön-

séggel ismertette, e jelentés mindhárom kirendeltség 1909. évi munkásságát szervezésük idejének megfelelő sorrendben egy füzetbe foglalva tárgyalja. Egyrészt a célszerűség, másrészt pedig a kirendeltségek rendeltetésének, működésének és szervezetének azonossága szolgált azon elhatározás indokául, amelynek eredményeképpen s az eddigi gyakorlattal szemben ezen füzet mindhárom kirendeltség működését ismertető tartalommal jelenik meg.

A)

HEGYVIDÉKI AKCZIÓ.

BEVEZETÉS.

A hegyvidéki gazdasági akció 1909. évi működésének ismertetése.

A hegyvidék gazdasági téren hátramaradott és teljesen elszegényedett lakosságának felsegélyezése céljából megindított állami akció 12-ik évi működéséről számol be e jelentés.

E működés részleteinek statisztikai számadatokkal támogatott ismertetése előtt célszerűnek látszik egy rövid visszapillantást vetni a múltba, vázolni a hegyvidéki népnek az akció megindítása előtti helyzetét — s az akkori és a mostani helyzet összehasonlításával levonni a következtetést és az erkölcsi tanulságot egyrészt arra nézve, vajjon helyes irányban mozgott-e az állami segítő akció működése a múltban, másrészt, hogy megjelölhetőek legyenek azon teendők, melyek megvalósítása a jövő feladatát kell hogy képezze.

Az akció megindításakor a hegyvidéki lakosság teljesen ki volt szolgáltatva a hitel- és áru-uzsorának, földszükségben szenvedett, elavult, ősei által üzött

módon gazdálkodott, kezdetleges állattenyésztést folytatott, kereseti alkalmai hiányoztak, jelleme pedig az államhatalommal szemben bizalmatlanságban nyilvánult.

A segítő akció elsősorban ezen bajok orvoslását tűzte ki célul.

Hogy mennyire sikerült azt elérnie, szolgáljanak bizonyítékul az alábbi adatok.

Az akció megindításakor teljesen földnélkül levő lakosság ebbeli igényeit jelenleg 20.657 k. hold 576 □ ölnyi állambérleti földterület elégíti ki, melynek területéből 1—3—5 holdas parcellákban 66 község 3063 kiscgazdája részesül minimális bérösszeg ellenében. Az olcsó bért az által sikerült elérni, hogy a föld tulajdonosától az állam az egész területet vette bérbe. Emellett az akció támogatása folytán mintegy 6000 kat. hold jutott örök tulajdonul a kiscgazdák, illetve a községek részére.

A hitel- és terményuzsora megakadályozása céljából hitelszövetkezetek és hitelszövetkezeti áruraktárak létesítettek, melyek közül az előbbieket a nép hiteligényeit méltányos módon kielégítve, az utóbbiak pedig egészséges versenyt támasztva, leghatékonyabb eszköznek bizonyultak a mindkét rendszerű uzsora megszüntetésére.

Ma már a hegyvidéken 143 a kirendeltség által létesített hitelszövetkezet és 77 hitelszövetkezeti áruraktár működik. A hitelszövetkezeteknek 35.819 tagja van, összesen 2,577.580 korona értékű jegyzett üzletrésszel, melyre az év végéig 1,392.654 korona 37 fillért fizettek be, 1,591.556 korona 94 fillér takarékbetéttel, a tagjaik javára kizárólag gyümölcsöző befek-

tetésekre folyósított kölcsönök összértéke pedig meghaladja a 6 millió koronát.

Az áruraktárak bruttó bevételi összfordalma az 1909. évben már 1,863.245 koronát tesz ki.

Annak kizárása céljából, hogy a tudatlan nép a roszhiszemű elemek részéről a csalárd jogügylettekkel vagyonából ki ne legyen forgatható, ingyenes jogsegély nyújtása szerveztetett, mely abban áll, hogy az e célból jelentkező kigazdák részére díjazott ügyvédek teljesen díjmentesen adják meg a szükséges jogi tanácsot bármiféle peres és perenkívüli ügyben.

Az állattenyésztés fejlesztése érdekében eszközölt importálások s az importált állatok kedvezményes árban való kiosztása e tekintetben is meghozta a kívánt eredményt, ami 7282 kat. hold kiterjedésű állambérleti havasokra felhajtott mintegy 4600 drb állatlétszám jobb minőségén és javultabb küllemén látható.

A juh-, baromfi-, nyul-, sertésenyésztés hasonlóképpen tenyészegyedek kedvezményes árban való kiosztása által fejlesztetett, e mellett a méh-, rák- és haltenyésztés fejlesztése érdekében is történtek lépések.

Az állattenyésztés létalapját megfelelő legelő- és rétterületek képezvén, legelőtisztítási és rétfeljavítási munkálatok tétettek folyamatba, hogy a lakosság állatállománya nyáron a tisztítás folytán nagyobbodó legelőterületeken fejlődhessék, télen pedig a rétek termőképességének javításával elért s mesterségesen fokozott takarmánymennyiséggel még jobban legyen istállózható.

Az improduktív ökörnevelés helyett az üszőnevelési kedv fokozására az üszőállomány ingyenes

legeltetésével és üsződijazások rendezésével igyekezett a kirendeltség hatni.

A lótenyésztés fejlesztése érdekében állami mének utaltattak át a kirendeltség tartásába, melyek az állami fedezettési állomásoktól távol eső községekben nyervén elhelyezést, az ottani lakosságot jobb lóanyag nevelésére képesítették.

Az elmaradt gazdálkodási rendszer megváltoztatása érdekében mintagazdaságok szerveztettek, melyek követendő például szolgálnak az egész környék lakosságának s szemléltető módon tárják fel a szemlélők előtt az okszerű gazdálkodásnak az elavult régies gazdálkodási mód feletti előnyeit s bizonyítják annak nagyobb jövedelmezőségét.

A gazdasági ismeretek terjesztése érdekében az alsóvereczeki m. kir. Balogh Vilmos hegyvidéki gazd. telep működik, amellyel kapcsolatos tejgazdasági szakiskolában ma már évenként 24 hegyvidéki ifju nyerhet államköltségen teljes kiképezést az általános gazdasági ismeretekben, különösbben pedig a vaj- és sajtgyártásban és tejkezelésben. Az évről-évre más és más községekben tartott népies téli gazdasági előadások is nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a nép őseitől öröklött konzervativizmusából engedett. Itt kell megemlíteni, hogy a helyesebb gazdálkodási rendszer bevezetése és meghonosítása céljából a lakosság jóminőségű és olcsó vetőmagvakkal évről-évre ellátott s-hogy a modernebb gazdasági gépek kedvezményes áron való kiosztásában részesült.

A kereseti alkalmak szaporítása céljából bevezetett munkásközvetítés évenként 7—8 ezer hegyvidéki munkást, — mint a vidék fölös munkaerejét —

helyezett el alföldi gazdaságokban s tette lehetővé ezen munkásoknak évenként mintegy 4—500.000 korona munkabérijövedelem megszerzését.

A kereseti alkalmak megteremtésében s a nép munkához való szoktatásában különösen a háziipar támogatására irányuló akció vette ki részét, melynek eredményeként ma már a háziipar minden ágát felölelő különféle szövetkezetekben évenként mintegy 3400 kisgazdát lehet a tél folyama alatt foglalkoztatni, kiknek összkeresete az évi 203.000 koronát meghaladja.

Ezen működésnek eredményeképen a lakosság engedett bizalmatlanságából, bár nem oly mértékben, mint az kívánatos volna s ma már önként jelentkezik igényeinek kielégítése s a saját boldogulását előmozdító intézményeknek meghonosítása végett, holott kezdetben a segítő akció erre irányuló ténykedéseit s támogató jobbát a legridegebben visszautasította.

I.

Földbérletek és földbirtokügyek.

Az állami segélyakció megindításakor a hegyvidéki szegény kisgazdaközönség földhözjuttatása céljából a gróf Schönborn-Buchheim-féle hitbizományi uradalomtól Beregvármegyében bérbevett s eredetileg 17.849 k. hold 163 négyszögölet kitevő állambérlet területe az 1909. év végén 20.658 k. holdat és 380 négyszögölet tett ki.

Ezen összterület az alábbi bérletekből áll:

1. Az állami főszerződésen alapuló bérletből	---	---	12.622 h.	192 □-öl
2. Az alsóberegi bérletekből (amelyekből 2284 k. h. 310 □ öl a Háthegységgel együtt községeknek adatott el)			767 «	1.415 «
3. A Kohner-féle bérletből			2.827 «	1.453 «
4. A háthegységi majorterületek bérletéből ideiglenes kezelés alatt	---	---	3.085 «	19 «
5. A báró Schönberggel közösen használt határhavasok bérletéből	---	---	1.522 «	1.594 «
6. A zugói urbéresektől birt u. n. Vadászbérletből	---		263 «	— «
7. A Pláj-Polyánka havasi kaszáló bérletéből	---		8 «	— «
8. A gróf Schönborn-féle u. n. 10 éves bérletből	---		444 «	963 «
9. A Mirjalnicza kaszáló bérletéből	---		20 «	1.310 «
összesen			21.562 h.	536 □-öl
melyből leszámítva a hitbizományi uradalom által időközben visszavett	---		904 «	1.560 «
maradt összterületként			20.657 h.	576 □-öl

Ezen összterületből:

1. Az alsóvereczkei m. kir. Balogh Vilmos hegyvidéki gazdasági telep bérlete	96 k. h.	1.002	□-öl
2. Szolyván házi kezelésben	13	« 1.083	«
3. A felsővereczkei népiskola bérletében	1	« 230	«
4. A talamási népiskola bérletében	1	« 565	«
5. A fakereskedelmi részvénytársaság bérletében	93	« 735	«
6. A szolyvai gazdasági ismétlő iskola bérletében	21	« 1.580	«
7. bárczázás utján értékesült Szolyván	186	« 1.134	«
8. bárczázás utján értékesült havasi legelők területe	7.282	« 255	«
9. Kisgazdák és községek bérlete	12.960	« 392	«
összesen tehát	20.658 k. h.	380	□-öl

volt.

A szolyvai fakereskedelmi részvénytársaság részére bérbeadott 93 h. 735 négyszögöl átengedésével egy hatalmas, mintegy 3000 munkásnak kenyeret adó iparvállalat gyártelepének közvetlenül a vasuti vonal melletti elhelyezését, a két népiskola részére átengedett 1 h. 230 és 1 h. 565 négyszögölnyi terület bérletével pedig az iskolák részére udvart s így az iskolába járó gyermekek részére játszóteret sikerült biztosítani.

A fentebb kitüntetett 20.657 k. hold 576 négyszögölnyi állambérlet keretén belül az 1909. év folyamán lejárt:

1. A báró Schönberg-féle határhavasok bérlete	1.522 h.	1.594	□-öl
2. A zugói u. n. vadász-bérlet	263	«	— «
3. Az u. n. 10 éves bérlet	444	«	963 «
4. A Mirjalnicza havasi kaszáló bérlete	20	«	1.310 «
5. A Háthegységgel kapcsolatos s ideiglenesen állambérletileg kezelt majorbérletek	3.085	«	19 «

összesen tehát 5.336 h. 686 □-öl

területtel. Minthogy ezen bérletek előreláthatólag többé megújítva nem lesznek 1910. évtől kezdődőleg az állambérletek területe ezen 5336 h. 686 □-öl levonásával 15.321 h. 290 négyszöglet fog kitenni.

Az állambérleti területek után az államkincstár az alábbi bérösszegeket fizette:

1. A gróf Schönborn-féle hitbizományi uradalomnak az állambérleti főszerződés alapján	45.439	K	64	fill.
2. Az alsóberegi bérletek után	2.764	«	47	«
3. Az u. n. 10 éves bérlet után	2.175	«	—	«
4. Az 5 holdon felüli erdők legelőbére fejében	472	«	84	«
5. A Kohner-féle főbérnök-ségnek	30.654	«	04	«
6. Zugó községnek az u. n. vadászbérletért	400	«	—	«
7. Volócz községnek a Pláj-Polyánka bérletért	100	«	—	«

összesen 82.005 K 99 fill.

Ezen kiadással szemben az albérlet útján való értékesítésből az elmúlt évben csak 80.655 K 64 fillér folyt be.

A múlt évekhez viszonyítva tehát nemcsak hogy értékesítési többlet nem éretett el, de e czimen tulkiadás mutatkozott.

Ennek oka abban keresendő, hogy a három éven keresztül folytonosan tartott takarmányinség folytán a kiscgazdaközönség szarvasmarha-állományának több mint $\frac{1}{3}$ -át redukálta, minélfogva a havasra 1219 db számos marhával lett kevesebb felhajtva, ami magában véve közel 8000 K jövedelemcsökkenést jelent.

A jövedelem csökkenése daczára a folyó évben is az államkincstár viselte az állambérleti területeken alkalmazott mezőőrök és havasi gulyások bére, nemkülönben a havasra felhajtott állatok pásztoroltatása és gondozása, végül az állambérleti épületek karbantartása czimén felmerült költségeket, melyek önmagukban véve jóval feülhaladják a múlt években elért értékesítési többletet.

A gróf Schönborn-Buchheim-féle hitbizományi uradalomtól bérbevett területek évi bére a bérbeadó uradalommal kötött állambérleti főszerződés alapján a folyó évben 12.622 hold 192 négyszögöl területre vonatkozólag 20%-al felemeltetvén, ezen béremelés folytán az albérlok alhaszonbérleti szerződéseik megfelelően megújítottak s a szóban forgó területek felmérési és parcellázási munkálatai is kezdetüket vették.

A kirendeltség az állambérleti területek bérbeadásánál gondot fordított azok rendszeres gazdasági művelésének betartására, ugyszintén a cserjés, bozó-

tos és zombékos területek kitisztítására s az állambérleti legelőterületeken uralkodó vízhiány megszüntetésére.

A Kamjankai bérkaszálon létesített rétöntözési be rendezés a lefolyt év folyamán befejezést nyert, az irtási munkálatok pedig a jövő évben érnek véget.

Az állambérleti szántóföldek és kaszálók termés hozama az 1909. évben jónak mondható.

Kalászosok és kapások egyaránt bő termést hoztak, bár az alsóberegi bérleteken helylyel-közzel a burgonya gyűrűs betegsége és fodrosodása volt észlelhető.

Lóhere és egyéb mesterséges takarmányfélék szépen diszlettek és a természetes kalászosok hozama is kielégítő volt.

Az 1909. év folyamán nyert befejezést az 1906. évben 25 beregvármegyei község által megvásárolt és Háthegységnek nevezett 4968 k. hold 64 négyszögölnyi erdő és 3085 k. hold 19 négyszögölnyi majorterületeknek községenkinti elkülönítése. Ezen területek megvételekor annak idején az volt a terv, hogy az erdőterület faállományának értékesítése után az abból befolyó jövedelem az összterület vételárának fedezésére fog fordíthatni s az így fedezetlenül maradó vételárra az érdekelt községek megfelelő kölcsönt fognak felvenni.

Mivel azonban a közbejött kedvezőtlen faértékesítési viszonyok folytán a vétel ilyen módon való financirozása meghiusult, hogy a községek az igen nagy összeget kitevő interkaláris kamatoktól megmen tessenek, az erdőterületet a kir. kincstár 1,193.385 K 26 fillérért megvásárolta, a majorterületek pedig 15

beregvármegyei község között osztattak meg. A tulajdonjog egyéenkénti bekebelezése is 1909-ben történt meg.

A megvásárolt erdőbirtokból Drágabártfalva község 206.000, Romocsfalva község pedig 200.00 korona erejéig részesült, hogy meglevő urbéres erdejüket azzal felcserélve az urbéres erdőt legelőnek alakíthassák át. A kincstár által megvett erdőterület kezelése céljából Hátmeg székhellyel egy kincstári erdőgondnokság szerveztetett.

Az Ung vármegye területén fekvő s a kir. kincstár tulajdonát képező rétek és szántóföldekből álló u. n. belzeteknek 1903-ban 10 évre eszközölt bérbeadásánál számottevő változás nem fordult elő. Ezen belzetek bérletében 46 község részesült s a bérlők a 14,385 k. hold területért 18.565 korona bérösszeget fizettek s így 1 k. hold évi bérösszege átlag 1 kor. 29 fillért tesz ki.

A bérletben elsősorban a kincstári erdőmunkát végző egyének és hitelszövetkezeti tagok részesülnek s így a bérbeadás amellet, hogy a kincstár részére megfelelő munkaerőt biztosít, közvetve a népet takarékosagra szoktató hitelszövetkezetek részére is mind több és több tagot szerez.

A bérleti szerződés szerint a belzetek tisztítása kötelességet képez, ennek elmulasztása a bérletből való kimozdítást vonja maga után.

A rendszeres gazdálkodást biztosító ezen kautéla az elmúlt évben 5 turjaremetei kiscgazdával szemben alkalmaztatott.

Hasonlókép házi kezelésben, bárczázás utján értékesültek a Máramaros vármegyében fekvő, kincstári

tulajdont képező havasi legelőterületek is és ily módon az eddig legeltetéssel, illetve a havasok bérletével üzött legeltetési uzsora is megszűnt.

A kirendeltség az állambérleti területek kezelése és felügyeletének ellátásán felül támogatólag közben járt a községek föld és legelőigényeinek kielégítése érdekében.

Ez irányu működésének eredményeként az alábbi községek részesültek az általuk vásárolt legelő vételárára felvett kölcsön kamatterheinek csökkentése céljából államsegélyben:

	K. hold legelő vételhez	Évi állam- segély K
Magyarkomját	1000	2800
Nagycsongova	600	3750
Ölyvös	900	5615
Felsősárad	500	3120
Szöllősvégárdó	255	1500
Nagyhalász	134	2000

Ezenkívül Nagylucska község a gróf Schönborn Bucheim-féle hitbizományi uradalomtól vásárolt legelőterületek vételárának részbeni fedezése céljából egyszersmindenkorra 35.000 korona, Ujdávidháza község 10.000 korona, Várkulcsa község pedig 20.000, a három község tehát együtt 65.000 korona államsegélyben részesült.

Kilencz hajasdi kiscgazda oly módon nyert támogatást földszerzési törekvésében, hogy a 27.000 korona vételárért megvásárolni óhajtott ingatlanuk vételárának céljaira törlesztéses kölcsön folyósítása eszközöltetett ki.

Turjavágás község lakosai részére 1014 kat. holdnyi kincstári birtok 63 kor. egységár melletti eladását, 11 császlóczi kiscgazda részére pedig szintén ingatlan szerzési czélokra 25.000 korona törlesztés kölcsön folyósítását eszközölte ki a kirendeltség, Beregujfalu községnek 100 hold legelőbérleti elnyerése ügyében pedig eredményesen közbenjárt.

II.

Havasi legelők.

A hegyvidéki kiscgazdaközönségre nagy jótétemény, hogy állatállományát méltányosan megállapított fűbér ellenében nyári tartásra a kirendeltség kezelése alatt álló beregvármegyei állambérleti havasokra hajtja fel. A felhajtott állatok junius hó elejétől szeptember elejéig tartózkodnak fenn a havasokon, melyeknek nagyobb táperővel bíró legelőterületei nagyban hozzájárulnak a felhajtott állatok gyarapodásához, ugy a tejelési eredmény, mint küllemi kondicziójuk szempontjából.

Ezen havasok területe 1909-ben az alábbi részletezés szerint összesen 7282 k. hold 255 négyszög-ölet tett ki, még pedig:

1. a főbérleti szerződés alapján bérbevett terület	---	---	5467 h.	601 □ öl
2. a báró Schönberg-féle határhavasok területe	---	---	1522 «	1544 «
3. a zugói vadászbérlet területe	---	---	263 «	—
4. a volóczi Pláj-Polyánka havasi kaszáló területe	---	---	8 «	—
5. a 10 éves bérlethez tartozó Mirjalnicza havasi kaszáló területe	---	---	20 «	1310 «
			<hr/>	
összesen:			7282 «	255 □ öl

Az állambérleti havasokra 45 község kispaszádai-
nak állatai hajtattak fel.

A felhajtott legelő állatok a havasra bárczázás
mellett vétettek fel, mely rendszert a nép megked-
velte s iránta bizalommal viseltetik.

A máramarosi mintegy 60.000 kat. holdat kitevő,
nemkülönben az ungi kincstári havasokra a legelő-
marha ugyancsak bárczázás melletti felvétele a kiren-
deltség közreműködése mellett történt.

A beregmegyei állambérleti havasokra a lefolyt
havasi idény alatt

193	drb.	üsző
63	«	tehén
24	«	bika
157	«	tinó
3330	«	ökör
100	«	ló és
7204	«	juh lett felhajtva.

Ezen állatállomány az 5775 drbban megállapított
havasbirással szemben csak 4516 számos marhának
felel meg, tehát a felhajtás 1259 drb. számos marhá-
val kevesebb volt a havasbirásnál.

Ezen körülmény abban leli magyarázatát, hogy
az elmúlt évek takarmányhiánya következtében sok
kispaszád kénytelen volt szarvasmarha állományának
tekintélyes részét eladni. Épen ezért a legelőre hajtott
juhok létszáma a megállapított 3900 drbbal szemben
7204 drbra emeltetett.

A juhokkal való legeltetés által a havasok éger-
rel benőtt részei azoktól megtisztultak s a havasok
ezen részei megjavítottak.

A kisebb havasi felhajtás következményeként a havasi bevétel csak 19,009 kor. 60 fillért tett ki, ami a mult évekhez viszonyítva jóval csekélyebb.

A lakosság üszönevelésének fokozása czéljából a havasokra felhajtott tiszta vérü borzderes üszök után befizetett 1118 korona havasbér az állatok tulajdonosainak jutalomként visszafizettetett.

A mult évben megkezdett ezen akciónak már a folyó évben meg is látszott az eredménye, amennyiben a felhajtott kisebb állatlétszám daczára már 193 drb. üsző volt a felhajtott állatok között a tavalyi 149 drbbal szemben.

Az üsződijazások képezik a legjobban bevált eszközök között annak elérésére, hogy a lakosság az improduktív ökör nevelés utjáról letérjen.

A lefolyt havasi legeltetési idény minden tekintetben elég kedvező volt. Viharok és korai hidegek a legeltetést nem gátolták, a kedvező fűnövés bő legelőt biztosított annyira, hogy a csökkent marhalétszám folytán a havas egyes részei nem is voltak tökéletesen legeltethetők.

A földmivelésügyi tárcza részéről a lefolyt évben a Hrobistye havasnak üszőhavassá való berendezésére engedélyezett 10.000 korona államsegély felhasználásával ezen havason az ottani majorhoz vezető utak és egy vizemelökos berendezés létesítetett. Ez utóbbi 1400 méter távolságról vezeti az ezen havason eddig sajnosan nélkülözött ivóvizet.

Ezen államsegélyből nyertek még fedezetet a gulyások részére létesített menhely építési költségei is, tavábbá a havas nagy részén keresztül vitt kő és zsombéktisztítási munkálatok költségei.

Kimutatás

az 1909. évben történt felhajtásokról.

Tétel	A havas neve	üsző	tehén	bika	növendék	ökör	ló és csikó	juh
		d a r a b						
1	Kernicza	193	—	—	—	—	—	—
2	Temnatik	—	—	—	—	268	2	292 439
3	Pláj	—	63	24	17	—	—	—
4	Velki Verch	—	—	—	—	405	22	380 393
5	Rjapiczka, Kobza	—	—	—	140	—	—	402
6	Borilova	—	—	—	—	140	27	261 313
7	Ersavszka	—	—	—	—	214	35	303 392
8	Kadilova	—	—	—	—	—	—	979
9	Kapitáncsik (Kuzniki)	—	—	—	—	—	—	842
10	Szkaljanka	—	—	—	—	} 339	—	—
11	Hrobistye	—	—	—	—		—	—
12	Ivalova	—	—	—	—	428	—	—
13	Rapiczka-Jama	—	—	—	—	182	—	456
14	Migyanicza	—	—	—	—	326	6	—
15	Zakuty	—	—	—	—	221	—	270 642
16	Bileczka	} Báró Schönberggel közös használatban	—	—	—	362	4	—
17	Hrab		—	—	—	140	—	—
18	Zsíd		—	—	—	305	—	—
19	Kis-Gömbe		—	—	—	—	4	400
20	Nagy-Gömbe	—	—	—	—	—	—	440
Számos marhára át-		193	63	24	157	3330	100	7204
számítva		129	63	36	105	3330	133	720
		4516						

A megtisztított területen a kísérletezés által legjobbnak bizonyult fűmagkeverék felhasználásával kaszálók létesítettek.

Sajnos, hogy az előbb jelzett építési munkálatok keresztülvitele alkalmával eddig ki nem derített okból a hrobistyei menház tüzet fogott s teljesen leégett.

A szolyvai, galambosi és szászókai gazdakörök kérelmére a Pláj és Kernicza havasok ivóvízzel való ellátására 5000 kor. államsegéllyel vízvezeték épült a Plájon levő alsó istállóhoz és tejfeldolgozó helyiséghez, továbbá egy vízemelőkos és vízvezeték berendezés a kerniczai istállóhoz.

Ezenkívül a Kerniczán épült nagy istálló, mely a nagy hónyomás következtében beomlott, 2600 korona államsegéllyel helyreállított.

A havasi kaszálók területén a lósóskával benőtt helyek felkapálása és fűmaggal való bevetése, nemkülönben a mohás és zsombékos területek irtási és a havasi utak karbantartási munkálatai folytatva lettek.

A havásra felhajtott 193 drb. üsző serczegő üszők ellen államköltségen beoltatott s azok közül egy sem hullott el.

Általában az állatállomány egészségi állapota kielégítő volt. Az összes állományból különböző betegségekben 5 drb. szarvasmarha pusztult el. A duvadak, különösen a farkasok összesen 43 drb. juhot pusztítottak el, sőt egy üszőt is megtámadtak és súlyosan megsebesítettek.

Az elmúlt év nyarán több érdeklődő kereste fel az állambérleti havasokat. Ezek közül kiemelendő az ungvári gk. tanítóképző intézett 36 végzett növendéke, kik tanár vezetése alatt járták be a havasokat, hogy az ottani intézményeket tanulmányozzák. A növendékek

utazási és ellátási költségeire 187 korona 70 fillér államsegély használtatott fel.

Az 1909. évi felhajtás részletes eredményét a 28-ik old. lévő kimutatás tünteti fel.

III.

Havasi takarmánykísérleti telep.

Az állambérleti havasokon a legjobban diszló fűfélék kísérlet útján való megállapítása céljából a Kernicza-havason létesített havasi takarmánykísérleti telep területe az előbbi évekhez viszonyítva nem változott.

A telep bevetett területe	ugyanis	8810 m ²
az utak területe	--- --- --- --- ---	314 « ²
az udvar és menház ter.	pedig --- ---	52 « ²
összesen:		--- 9176 m ²

tett ki.

A mult évben bevetett parcellák közül a mult év őszen és a folyó év tavaszán 8 lett felásva és újra bevetve.

A végzett kísérletek eredményéhez képest be lett szüntetve a *Trifolium hybridum* és *Trifolium repens* további megfigyelése, illetve az azokkal való kísérletezés, mert míg egyrésről az ezekkel végzett magtermelési kísérletek kétes eredménnyel végződtek, addig az másrésről czéltalannak is bizonyult, mert a havasokon a herefélék számtalan válfaja diszlik és csak trágyázásra van szükség, hogy ezen válfajok a fütermés 25—30%-át képezzék.

Abbahagyatott továbbá a *Poa pratensis* és az *Avena flavescens* sel való kísérletezés is, mert ezen fűmagfajtákkal az 1903. óta folytatott termesztési kísérletek semmi eredménnyel nem jártak.

Uj fűfajták közül a *Scorzoneriarosae* *Poa chaxii* és a *Festuca-fallax* varietas *nigrescens*-sel való kísérletezés kezdetett meg, melyek az állambérleti havasokon gyűjtött fűmagvakból termeltettek.

Minthogy a kísérletek csak a folyó évben vették kezdetüket, azok eredménye csak a jövő évben lesz közölhető.

Az új vetésnél felhasznált vetőmagvak az előbb említett s gyűjtésből származottakon kívül kizárólag a telepen termeltettek.

A vetés június hó 9—24-ig terjedő időszakban eszközöltetett, amidőn a talaj már kellő melegséggel birt.

A kikelés június hó 24-től július hó 14-ig tartó időszak alatt történt meg, átlagban tehát 3 hét alatt.

Az egyes fajtáknál azonban itt is nagyobb eltérés volt, mert míg p. o. a *Festuca fallax* 13 nap alatt kelt ki, addig a *Scorzoneria-rosae* 35 napig marad a föld alatt.

Egyáltalában nem kelt ki azonban az *Arrhenaterium-elatior*, melynek oka valószínűleg az, hogy a vetőmag a múlt évben kissé korán lett aratva s így csiraképessége csökkent.

A kísérleti telep parcellái a szükséghez képest gyomláltattak, trágyáztattak és a fellépett lisztharmat ellen permeteztettek.

A régi vetések elég jól teleltek, kivéve az *Arrhenaterium elatiort* és a *Lolium perennet*, melyek azonban megfelelő ápolás folytán ismét feljavultak.

A tavaszi munkálatok a kísérleti telepen már május második felében kezdetüket vették, hónyomás és egérkár észlelhető nem volt.

Az időjárás a növényzet fejlődésének eléggé kedvezett, egyedül a június hó 16-án beálló hóvihar és

hideg érezte káros hatását és épen a *Poa Alpina* és *Phleum alpinum*mal szemben, holott a hazai síksági fajták kár nélkül állották azt ki.

A *Plantago alpina* és *Plantago montana* széles levelein július hó elején ez évben is fellépett a lisztharmat, mely az ellepett növényzetet fejlődésében erősen gátolta és a fűmagtermést ugy mennyiségileg, mint minőségileg csökkentette.

Egyébiránt a fűmagtermés általánosságban emelkedett, különösen a *Phleum alpinum*, *Poa alpina* és *Festuca rubra* adtak bő termést, szárfejlődés tekintetében is ezek említendők első helyen.

Arra való tekintettel, hogy ujabban mind többen és többen érdeklődnek a kísérletezések eredménye iránt, az elért részletes eredményt szintugy a telepen termelt fűmagvak mennyiségét egy-egy kimutatásban csoportosítva ez uton teszi közzé a kirendeltség.

Kimutatás az 1909. évben a kerniczai havasi takarmánytermelő kísérleti telepen termelt fűmagvakról.

Sorszám	Fűmagvak megnevezése	Sulya		Jegyzet
		kgm.	grm.	
1	<i>Alopecurus pratensis</i>	1	800	
2	<i>Plantago alpina</i>	—	300	
3	<i>Festuca arundinecea</i>	3	100	
4	<i>Poa violacea</i> ;	1	490	
5	<i>Arrhanaterium-elatior</i> alp.	12	100	
6	<i>Plantago-montana</i>	—	140	
7	<i>Phleum-alpinum</i>	52	200	
8	<i>Phleum-pratense</i>	19	600	
9	<i>Poa-pratensis</i>	1	500	
10	<i>Poa-alpina</i>	25	50	
11	<i>Meum-mutelina</i> alp.	—	40	
12	<i>Lolium-perenne</i>	4	500	
13	<i>Festuca rubra</i>	27	500	
14	<i>Dactylis-glomerata</i>	1	400	
Összesen :		150	720	

Kimutatás

**a kerniczai havastakarmány kísérleti telep
1909. évi termés eredményéről.**

Tétel	A termelt fűmag fajtája	Bevetetett			A vetés ideje			A kikelés ideje		
		mely parcellában	terület	vetőmag- mennyiség	A vetés ideje			A kikelés ideje		
					□-m.	gramm	év	hó	nap	év
1	<i>Poa violacea</i>	I.	130	300	1909	június	9	1909	július	2
2	<i>Scorsoneria rosea</i>	II/a	120	150	1909	június	9	1909	július	14
3	<i>Poa chaicii</i>	II/b	10	22	1908	június	12	1908	július	6
4	<i>Alopecurus pratensis</i>	III.	110	300	1908	június	11	1908	július	1
5	<i>Arrhenaterium elatior</i>	IV/a	200	300	1909	június	11	.	.	.

Az 1909. évi tenyészet ideje alatt eszközölt megfigyelések eredménye	Fümag aratás- ideje			Termésredmény gramm	A nyert mag minősége	Jegyzet
	év	hó	nap			
Eleinte ritkásan kelt, de később erőteljes, szép zárt sorokat mutatott. Julius 23-án trágyalével lett öntözve, 28-án pedig gyomlálásban részesült.	.	.	.	—	—	—
Nagyon gyengén kelt és ritkán, úgy, hogy daczára a trágyaléveli öntözésnek és gyomlálásnak, nagyon ritka maradt. Október 6-án ismét gyomlálni kellett.	.	.	.	—	—	—
Bár elég jól telett, de ritka és gyenge maradt, egész július hó második feléig, amidőn bokrosodni kezdett. Junius 4-én és július 13-án gyomlálásban részesült. Nov. hó 18-án 30 cm. magasságig nőtt. Szára lekaszáltatott ugyan, de magtermést nem adott.	.	.	.	—	—	—
Igen jól telett és bokrosodott, de ritka maradt, minek folytán a hiányos helyek jun. elején újra be lettek vetve. Továbbra is igen szépen fejlődött és július második felében erősen bokrosodott. Junius 5-én és július 10-én gyomlálásban részesült. Aratás előtt szármagassága 60 cm. volt. Novemberben újra le kellett kaszálni.	1909	július	27	1800	igen szép, igen jó	—
Ez évben egyáltalán nem kelt ki. Ennek oka valószínűleg az, hogy a vetőmag a múlt évben kissé korán lett aratva és így csiraképessége csökkent. Julius hó 22-én trágyalével lett öntözve.	.	.	.	—	—	—

Tétel	A termelt fűmag fajtája	Bevetetett			A vetés ideje			A kikelés ideje		
		mely parcellába	terület	vetőmag- mennyiség	A vetés ideje			A kikelés ideje		
					□-m.	gramm	év	hó	nap	év
6	<i>Plantago alpina</i>	IV/b	36	70	1907	július	14	1907	augusztus	4
7	<i>Poa alpina</i>	V.	400	1000	1909	június	24	1909	július	9
8	<i>Festuca arundinacea</i>	VI/a	245	300	1908	június	17	1908	július	28
	<i>Poa violacea</i>	VI/b	31	50	1808	június	17	1908	augusztus	6
10	<i>Arrhenaterium elatior alpina</i>	VI/c	324	400	1908	június	17	1908	augusztus	1

Az 1909. évi tenyészet ideje alatt eszközölt megfigyelések eredménye		Fümag aratás- ideje		Terméseredmény gramm	A nyert mag minősége	Jegyzet
		év	hó nap			
Igen jól telett, de kissé megritkult, a megmaradt tövek azonban jól bokrosodtak. Szeptember elején elsárgult és gyenge állapotban került hó alá. Az elsárgulás oka valószínűleg a júliusban fellépett lisztharmat következménye, bár rézgáliczoldattal lett permetezve. Jún. 15-én gyomlálásban, jul. 10-én trágyázásban részesült.		1909	augusztus 10	200	gyenge	—
Szép zárt sorokban kelt, erősen fejlődött. Őszi 10 cm. szármagasságot ért el. Aug. 5-én gyomlálva lett. A június hó 16-iki hóesés kissé megviselte.				—	—	—
Elég jól telett és szépen bokrosodott. Hiányos helyek június 9-én lettek bepergetve. Június 27-én és augusztus 24-én gyomlálásban részesült. Aratás előtt 60 cm. szármagasságot ért el. Mint erőteljes, sűrű pázsit került hó alá.		1909	augusztus 5	2500	igen szép, igen jó	—
Elég jól telett, bár kissé kiritkult. Hiányos helyek június hó 9-én lettek bepergetve, később nagyon szépen fejlődött. Szármagassága aratás előtt 20 cm. volt, novemberben ismét le kellett kaszálni. Június 8-án és július 20-án részesült gyomlálásban. Erőteljes állapotban került hó alá.		1909	augusztus 9	90	elég jó	—
Nagyon rosszul telett és igen ritka, úgy, hogy csak kísérletképen lett meghagyva. Június hó 11-én hiányos helyek pótlólag bevetve. Május 28-án és június 26-án gyomlálásban részesült, úgy, hogy aratásra mégis 60 cm. szármagasságot ért el és novemberben elég szép zárt sorokat mutatott.		1909	július 20	900	gyenge	—

Tétel	A termelt fűmag fajtája	Bevetetett			A vetés ideje			A kikelés ideje		
		mely parcellába	terület	vetőmag- mennyiség	év	hó	nap	év	hó	nap
11	<i>Plantago alpina</i>	VII/a	15	25	1905	június	23	1905	július	23
12	<i>Plantago montana</i>	VII/b	15	50	1905	június	23	1905	július	15
13	<i>Phleum alpinum</i>	VIII.	400	500	1905	június	26	1905	július	18
14	<i>Phleum pratense</i>	IX.	800	1600	1908	június	24	1908	július	3
15	<i>Poa pratensis</i>	X.	380	1000	1908	június	24	1908	augusztus	1

Az 1909. évi tenyészet ideje alatt eszközölt megfigyelések eredménye	Fümag aratás- ideje			Terméseredmény gramm	A nyert mag minősége	Jegyzet
	év	hó	nap			
Jól telett és erőteljes fejlődésnek indult, de július hó elején dérhatár lepte el, mely fejlődésében akadályozta. Rézgálicz permetezés és trágyázás után némileg magához jött. Július 1-én gyomlálásban részesült. Szármagassága az aratás előtt 10 cm. volt.	1909	augusztus	24	100	gyenge	—
Bár elég jól telett, de ritka maradt és tovább is gyengén fejlődött, úgy, hogy a július hó elején fellépett lisztharmat sok kárt tett benne. A szárrészek szept. végére már teljesen elsárgultak. Szármagasság aratás előtt 15 cm. volt. Permetezésben, trágyázásban és gyomlálásban részesült.	1909	augusztus	19	90	elég jó	—
Igen jól telett, de a moha — daczára az irtásnak — annyira elnyomta és a június 16-iki hideg annyira ártott, hogy korán elsárgult, megritkult és igen gyenge állapotban került hó alá. Szármagassága aratás előtt 47 cm. volt. Gyomlálásban részesült.	1909	augusztus	6	700	igen gyenge	—
Igen jól telett és erős fejlődésnek indult, sőt kissé tulsűrű is lett. Jun. 26-án gyomlálva lett. Aratás előtt 80 cm. szármagasságot ért el.	1909	szeptember	22	17.200	elég jó	—
Elég jól telett, de ritka maradt és tovább is gyengén fejlődött. Kevés magtermést adott és havasainkon egyáltalán nem diszlik. További kísérletezés beszüntetendő.	1909	augusztus	6	1500	elég jó	—

Tétel	A termelt fűmag fajtája	Bevettett			A vetés ideje			A kikelés ideje		
		mely parcellába	terület	vetőmag- mennyiség	év	hó	nap	év	hó	nap
16	Dactylis glomerata	XI.	380	1000	1909	június	19	1909	július	10
17	Poa alpina	XII.	100	250	1905	június	28	1905	július	17
18	Festuca rubra	XIII.	300	900	1909	június	22	1909	július	8
19	Festuca fallax var. nigrescens	XIV.	380	1000	1909	június	1	1909	június	24
20	Meum mutelina alp.	XIV/a	60	100	1906	július	3	1907	június	18

Az 1909. évi tenyészet ideje alatt eszközölt megfigyelések eredménye	Fümag aratás- ideje			Ternéseredmény gramm	A nyert mag minősége	Jegyzet
	év	hó	nap			
Szép zárt sorokban kelt és jól fejlődött. Augusztus 16-án gyomlálásban részesült, november 19-én 15 cm. magas szára lekaszáltatott. Jó állapotban került hó alá.	.	.	.	—	—	—
Jól tellett, de már elmohosodott. Junius hó elején trágyázásban és mohairtásban, junius 22-én és július 7-én gyomlálásban részesült. Aratás előtt 40 cm. szármagasságot ért el, mindazonáltal már nagyon kivénült és meggyengült.	1909	július	9	300	igen szép, igen jó	—
Zárt sorokban kelt, erősen fejlődött. Aug. 5-én gyomlálásban részesült és novemberig 13 cm. szármagasságot ért el.	.	.	.	—	—	—
Havasainkon szedett fümagból lett vetve. Szép zárt sorokban kelt, erősen fejlődött. Augusztus 4-én gyomlálásban részesült. Novemberig 15 cm. szármagasságot ért el.	.	.	.	—	—	—
Jól tellett, de ritkás, hiányos helyek junius 8-án pótlólag bevetve. Május 18-án kapálásban, junius 8-án gyomlálásban részesült, mire erőteljes fejlődésnek indult. Szármagassága aratás előtt 30 cm. volt. Magot azonban keveset lehetett szedni és gyenge minőségűt, mert az érett magvakat a madarak kiesipdesték.	1909	augusztus	14	40	gyenge	—

Tétel	A termelt fűmag fajtája	Bevetetett			A vetés ideje			A kikelés ideje		
		mely parcellába	terület	vetőmag- mennyiség	A vetés ideje			A kikelés ideje		
			□-m.	gramm	év	hó	nap	év	hó	nap
21	Poa violacea alp.	XV/b	30	40	1906	julius	3	1907	augusztus	22
22	Lolium perenne	XVI.	340	3500	1908	junius	13	1908	junius	25
23	Arrhenaterium elatius (Avena-elatior)	XVII.	460	1000	1905	junius	29	1905	julius	11
24	Festuca rubra	XVIII.	460	1500	1905	julius	10	1905	julius	26
25	Phleum alpinum	XIX.	460	1100	1909	junius	24	1909	julius	14

Az 1909. évi tenyészet ideje alatt eszközölt megfigyelések eredménye	Fümag aratás- ideje			Terméseredmény gramm	A nyert mag minősége	Jegyzet
	év	hó	nap			
Jól telett, sűrű és bokros. Igen szépen fejlődött. Julius 8-án gyomlálásban részesült. Aratás előtt 40 cm. szármagasságot ért el. Novemberben ismét le kellett kaszálni.	1909	julius	24	1400	igen szép, igen jó	—
Rosszul telett és helyenként kiveszett. Megmaradt része erősen bokrosodott. Jun. 2-án trágyalével öntöztetett. Julius 2-án és augusztus 5-én gyomlálásban részesült. Erre erőteljes fejlődésnek indult. Aratás előtt 50 cm. szármagasságot ért el.	1909	szeptember	29	4500	igen szép, igen jó	—
Elég jól telett, bár a moha ellepte. Jun. 13-án és július 20-án mohairtás és gyomlálásban részesült, mire elég jó fejlődésnek indult. Szármagassága aratás előtt 60 cm. volt.	1909	julius	22	2900	közepes	—
Jól telett, szép sűrű pázsittá fejlődött, mely az időjárás viszontagságaival mindenkor daczol. Junius 18-án gyomlálásban részesült. Aratás előtti szármagassága 40 cm. volt. Magtermés mennyiségileg várakozáson alul maradt.	1909	julius	27	10.100	elég jó	—
Szépen fejlődött. Augusztus 24-én gyomlálásban részesült, novemberig 8 cm. szármagasságot ért el.	.	.	.	—	—	—

Tétel	A termelt fűmag fajtája	Bevetetett			A vetés ideje			A kikelés ideje		
		mely parcellába	terület	vetőmag- mennyiség	év	hó	nap	év	hó	nap
26	<i>Phleum pratense</i> (komócsin)	XX.	460	1200	1905	június	30	1905	július	11
27	<i>Arrhenaterium elatior</i> alp.	XXI.	120	100	1906	július	3	1906	július	21
28	<i>Arrhenaterium elatior</i> alp.	XXII.	120	100	1906	július	3	1906	július	21
29	<i>Dactylis glomerata</i>	XXIII.	120	86	1906	július	3	1906	augusztus	16
30	<i>Phleum alpinum</i>	XXIV/a	11	10	1906	július	4	1906	július	18

Az 1909. évi tenyészet ideje alatt eszközölt megfigyelések eredménye	Fümag aratás- ideje			Terméseredmény gramm	A nyert mag minősége	Jegyzet
	év.	hó	nap			
Jól telett, szép sűrű és jól fejlődött. Jun. 12-én és július 24-én gyomlálásban részesült. Magtermése igen kevés volt, bár a szárrész igen szépen fejlődött és aratás előtt 70 cm. magas volt.	1909	szeptember	22	2400	közepes	—
Jól telett, szépen fejlődött és erősen bokrosodott. Aratás előtti szármagassága 98 cm. volt. Junius 16-án és július 19-én gyomlálásban részesült.	1909	augusztus	5	7100	elég jó	—
Jól telett, de ritka és hiányos, máskülönben szépen bokrosodott. Junius 16-án és július 19-én gyomlálásban részesült. Aratás előtti szármagassága 110 cm. volt.	1909	július	29	1200	közepes	—
Elég jól telett, bár kissé ritka, de egyébként jól fejlődött. Július 3-án gyomlálásban részesült. Szármagasság aratás előtt 60 cm. volt.	1909	augusztus	6	1400	elég jó	—
Jól telett és sűrű zárt sorokban igen szépen fejlődött. Junius 1-én és július 2-án gyomlálásban részesült. Szármagasság aratás előtt 40 cm. volt. Novemberben ismét le kellett kaszálni.	1909	augusztus	4	700	igen szép, igen jó	—

Tétel	A termelt fűmag fajtája	Bevetetett			A vetés ideje			A kikelés ideje		
		mely parcellába	terület	vetőmag- mennyiség	A vetés ideje			A kikelés ideje		
			□-m.		gramm	év	hó	nap	év	hó
31	Poa alpina	XXIV/b	28	30	1906	julius	3	1906	julius	16
32	Pestuca arrundinacea	XXV.	120	100	1906	julius	4	1906	julius	23
33	Poa alpina	XXVI.	720	2000	1906	julius	3	1906	julius	16
34	Phleum alpinum	XXVII.	720	2750	1906	julius	4	1906	augusztus	6
35	Plantago montana	XXVIII/a	15	40	1907	julius	16	1907	augusztus	2
36	Festuca rubra	XXVIII/b	546	2000	1906	julius	4	1906	julius	15

Az 1909. évi tenyészet ideje alatt eszközölt megfigyelések eredménye	Fümag aratás- ideje			Terméseredmény gramm	A nyert mag minősége	Jegyzet
	év	hó	nap			
Jól telett és elég jól fejlődött. Junius 1-én trágyázásban, május 16., július 3. és július 15-én gyomlálásban részesült. Aratás előtti szármagassága 38 cm. volt.	1909	július	5	600	elég jó	—
Aránylag jól telett. Juniusban gyengén fejlődött, de később erősen bokrosodott, bár magtermése kevés. Erős szárfejlődést mutat. Július 6-án és augusztus 3-án gyomlálásban részesült. Aratás előtti szármagassága 65 cm. volt.	1909	augusztus	4	600	gyenge	—
Jól telett és jól fejlődött. Junius 21-én és július 7-én gyomlálásban részesült. Szármagassága aratás előtt 36 cm. volt, de novemberre ismét megnőtt 10 cm.-re.	1909	július	9	24.150	elég jó	—
Szép zárt sorokban telett és erőteljesen fejlődött. Junius 5-én és július 17-én gyomlálásban részesült. Aratás előtti szármagassága 55 cm. volt. Szeptemberben újra le kellett használni.	1909	augusztus	6	50.800	igen szép, igen jó	—
Jól telett, de ritka, később erősen bokrosodott. Junius 21-én és július 19-én gyomlálásban részesült.	1909	augusztus	26	50	gyenge	—
Szép zárt sorokban telett és erőteljes, sűrű pázsitot adott. Július 5-én gyomlálásban részesült. Aratás előtti szármagassága 52 cm. volt, augusztus 24-én azonban ismét lehetett kaszálni.	1909	augusztus	9	17.400	elég jó	—

IV.

Alsóvereczkei m. kir. Balogh Vilmos hegyvidéki gazdasági telep.

A kisebb birtokososztály, az uradalmak és a tejszövetkezetek vajmesteri és előmunkás szükségletének biztosítása céljából szervezett alsóvereczkei m. kir. Balogh Vilmos telepen az 1908—909. tanévre megállapított 18 ingyenes állami növendéki helyre 17 tanuló vétetett fel, kik nemcsak a tejkezelés és vajgyártás, hanem a gazdaság minden ágában és főleg gyakorlati kiképzést nyertek.

A beiratkozott 17 tanuló közül 1 időközben eltávozott, 16 pedig az október hó 28-án megtartott évváró vizsgálatra bocsáttatott, melyet 4 növendék kitünő, 4 jeles, 3 jó, 5 pedig kielégítő eredménnyel tett le.

A levizsgázott tanulók közül az év végéig 5-öt sikerült uradalmaknál és tejszövetkezeteknél — azok teljes megelégedésére — elhelyezni.

A telep növendékei közül illetőségre nézve 6 beregvármegyei, 1 ungvármegyei, 2 ugozsavármegyei, 3 máramarosvármegyei, 2 sopronvármegyei, 1 udvarhelyvármegyei, 1 pedig jász-nagykun-szolnokvármegyei volt.

A teleppel kapcsolatos mintagazdaság művelési áganként az alábbiak szerint oszlott meg:

Szántóföld volt...	34 h.	143 öl
Rét	57 «	1521 «
Udvar és kert	1 «	1181 «
Terméketlen terület	2 «	1261 «
összesen	96 h.	906 öl

A szántóföldek mikénti kihasználását a bevetett területek nagyságát s ezeknek, valamint a természetes kaszálók átlag terméseredményét az alábbi adatok világítják meg.

Nevezetesen	Hold	Öl	Átlagtermés
Burgonya	2		47 q. 30 kg.
Takarmányrépa	4	580	230 « 72 «
Zabos bükköny	22	480	16 « 32 «
Szénatermelési kísérleti telep	1	800	58 « 70 «
Lóhere	3	1555	15 « 41 «
Természetes rétek	57	1521	12 « 15 «

Az összes termés hozam volt:

burgonyából 94 q. 60 kg.
 takarmányrépából 1006 « 50 «
 természetes, mesterséges szénafélékből 1217 « 75 «

A termés eredmény általában kielégítőnek mondható, a burgonyatermés kivételével, mely a peronosporától sokat szenvedett. A répatermés viszont arra való tekintettel, hogy magas fekvésű dombföldeken lett termelve, igen jó volt. Jó közepes volt továbbá a szénatermés is, bár még mindig nem sikerült az összes hegyi kaszálókat megtrágyázni.

Minthogy az egerek a lóherésekben évek óta oly károkat okoztak, hogy azok termése bizonytalanná vált, a fűmagkeverékekkel való kísérletezések a folyó évben is folytatva lettek.

A fűmagkeverékek a kassai m. kir. vetőmagvizsgáló állomás szaktanácsára a következőképen állítottak egybe.

I. sz. herefükeverék:

Trifolium hybridum	---	---	---	---	70 %
Phleum pratense	---	---	---	---	30 %
összesen					100 %

II. sz. herefükeverék:

Trifolium pratense	---	---	---	---	15 %
Trifolium hybridum	---	---	---	---	40 %
Lotus corniculatus	---	---	---	---	20 %
Phleum pratense	---	---	---	---	25 %
összesen					100 %

III. sz. fűmagkeverék:

Trifolium repens	---	---	---	---	5 %
Trifolium hybridum	---	---	---	---	10 %
Lotus corniculatus	---	---	---	---	18 %
Lolium italicum	---	---	---	---	10 %
Festuca pratensis	---	---	---	---	15 %
Dactylis glomerata	---	---	---	---	10 %
Cynosurus cristatus	---	---	---	---	10 %
Agrostis stolonifera	---	---	---	---	10 %
Phleum pratense	---	---	---	---	12 %
összesen					100 %

IV. sz. fűmagkeverék:

Trifolium pratense	---	---	---	---	5 %
Trifolium repens	---	---	---	---	10 %
Lotus corniculatus	---	---	---	---	18 %
Lolium perenne	---	---	---	---	10 %
Avena elatior	---	---	---	---	10 %
Festuca pratensis	---	---	---	---	10 %
Dactylis glomerata	---	---	---	---	15 %
Avena flavescens	---	---	---	---	10 %
Cynosurus cristatus	---	---	---	---	12 %
összesen					100 %

Ezen keverékkel eszközölt kísérlet, mint az átlagtermés is mutatja, kitünő eredménnyel végződött.

Az I. sz. herefükeverék kat. holdra

átszámított átlagtermése	---	---	---	---	65 q. 67 kg.
A II. sz. herefükeveréké	---	---	---	---	56 « 63 «
A III. sz. fűmagkeveréké	---	---	---	---	48 « 43 «
A IV. sz. fűmagkeveréké	---	---	---	---	67 « 31 «

Mind a négy parcella kétszer lett kaszálva és míg a hereféléknek az első kaszálás hozama a másodikhoz viszonyítva 60:40 % volt, addig a fűmagkeverékeknél 55:45 % aránynak felelt meg.

Ezen igen kedvező eredmény alapján fog a jövőben a kaszáló területeknek felújítása megtörténni.

A telep összes növényékei az állatállománnyal együtt a legeltetési időszakot a folyó évben is a Pláj havason töltötték, hogy a növényékek gyakorlatilag is elsajátíthatassák a havasi gazdálkodást s megszerezhessék azon gyakorlati ügyességet, mely egy kisebb, csupán kézi erővel dolgozó tejgazdaság üzemének viteléhez és vezetéséhez szükséges.

A havasi tartózkodás a folyó évben is hatalmas lendületet adott a tejtermelésnek. Ennek világos bizonyítéka az, hogy az egész év alatt feldolgozott 33103 liter tejből a havason töltött három hónapra 12.919 liter esik, tehát az egész évi tejtermelésnek közel 40 %-a.

A telep állománya az 1909. év elején a következő volt:

7	drb	ló
2	«	tenyészbika
21	«	tehén
3	«	1 éves bika
11	«	választott bika

- 2 drb szopós bika
- 5 « két éves üsző
- 3 « egy éves üsző
- 9 « választott üsző
- 2 « szopós üsző
- 6 « igás ökör
- 1 « tenyészkán és
- 6 « tenyész kocza.

Minthogy a telep ezen állatállománya mellett intenzív tejgazdaságot vezetni nem lehetett, az 1909. év folyamán 15.000 K államsegély engedélyeztetett a telep tehénállományának kiegészítési céljaira.

Ezen összeg felhasználásával közvetlenül Ausztria alpesi tartományaiból egy drb tenyészbika és 17 drb három éves üsző, a munkács-szentmiklósi hitbizományi uradalomtól pedig ugyancsak fajtisztá 3 drb három éves üsző szereztetett be. A beszerzett állatok úgy küllemileg, mint tejelő képesség tekintetében kifogástalanok.

A vásárolt üszők mind be voltak folytatva, úgy hogy leellésük 1910 márczius havára várható.

A telep állatállományának szaporulata az 1909. év folyamán 19 drb bikát és 22 drb. üszőborjut tett ki. A bika borjuk ellési súlya 41.63 kg: volt 112 kg. választott sullyal, az üszőborjuké pedig 40.45 kg. 108 kg. választott sullyal.

A borjuk egészségi állapota nem volt megfelelő, mert 41 drb. szaporulatból 8 darab pusztult el részint ragadós tüdő és mellhártya gyuladásban, részint pedig hasmenésben, melynek oka elsősorban az alomszalma teljes hiányában keresendő.

Ennek beszerzése ugyanis Alsóvereczkén és vidékén óriási nehézségekbe ütközik, a telep szalmater-

mése pedig a szükséglet fedezésére nem elegendő, úgy hogy a betonirozott istállóban fűrészpor lesz almózási czélokra használva, mely azonban szintén nem áll a kellő mennyiségben rendelkezésre.

A felnőtt állatállomány egészségi állapota azonban jónak mondható.

Az 1909. év folyamán elért összes tejhozam 44.140 litert tett ki, még pedig fejés után származott	24.444 liter
szoptatásra fordított	19.696 «
összesen	44.140 liter
Egy tehén fejési átlaga	950·01 l.
Egy tehén tejelési átlaga	1.715·50 lit.
Az 1909. évben kisgazdától összevásároltatott	16.784·5 l. tej
rendelkezésre állott tehát összesen	41.228·5 «
ebből eladatott	3.168·5 «
illetményre kiadatott	3.497 «
A telep növéndékeit élelmező vállalkozó részére szerződés szerint kiadatott	1.460 «
feldolgoztatott tehát	33.103 «
A feldolgozott tejből származott tejszin kitett	3.957·5 «
ebből eladatott	46·75 «
centrifugálva lett	3.910·75 «
Feldolgozás után származott továbbá 31.683 l. iró és lefőlözött tej.	1.372·75 kg. vaj
Ebből készpénzben eladatott	2.076 liter
illetményre kiadatott	1.044 «
feltakarmányoztatott	28.563 «

Évi átlagban 100 liter tejből 4.14 kg. vajmennyiség állított elő, míg 1 kg. vaj előállításához 24.11 liter tej használt fel.

Ezen arány a múlt évvel szemben előnyös javulást jelent.

A havonként elért vajnyeremény arányát az alábbi kimutatás tünteti fel.

H ó n a p	100 l. tejből származott vaj kgmokban	1 kg. vaj előállításához kellett tej literekben
Január	4.09	24.40
Február	4.10	24.34
Márczius	3.96	25.23
Április	4.—	25.05
Május	3.67	27.22
Junius	4.25	23.50
Julius	4.23	23.63
Augusztus	4.63	21.57
Szeptember	3.95	25.28
Október	4.15	24.09
November	4.59	21.77
Deczember	4.33	23.06

A telep yorkshirei sertés állományának szaporulata ez év folyamán 18 drb. kan és 25 drb. kocza malacz volt, míg az 1909. évben beszerzett 1 drb. kan és 2 drb. koczából álló berkshirei tenyészet 7 drb. kan és 5 drb. kocza malaczczal szaporodott.

A malaczok közül 7 drb. elhullott, 48 drb. pedig választott korában eladatott.

A tejjgazdasági telep felszaporodott állományának megfelelőbb elhelyezése és az okszerű gazdálkodás

követelményeinek kielégítése céljából a tejgazdasági telep mintagazdaságának egyik oly alkalmas pontján, hol a trágyázás a legmegfelelőbb eszközölhető 10.121 K 27 fillér államsegély felhasználásával egy 32 darab szarvasmarhát befogadni képes istálló, takarmánykamrával, szénacsürrrel és cselédlakkal építettett fel.

A telep összes üzemi, iskolafentartási, gazdasági és irodai kiadásai 55.402 K 42 fillért tettek ki, melylyel szemben 7601 K 42 fillér bevétel éretett el.

V.

Népies mintagazdaságok és gazdasági szakismeretek terjesztése.

Hogy a hegyvidék konzervatív lakossága, melynek gazdasági boldogulása érdekében a zordabb klíma mellett fokozottabb körültekintéssel és okszerűbben kell gazdálkodnia, a helyes modern gazdálkodási módot minél jobban megismerje, a kirendeltség a hegyvidék különböző és arra alkalmas pontjain népies mintagazdaságokat szervezett.

A kirendeltség működési területén immár kilencz, a kirendeltség által létesített mintagazdaság működik; még pedig Bereg vármegyében Árdánházán (1905), Alsóvereczkén (1905), Márokpapiban (1905), Beregdédán (1908), Beregsomban (1905) és Nagyborzsován (1909), Ugocsa vármegyében Péterfalván, Zemplén vármegyében Czirókabélán (1905), Máramaros vármegyében pedig Borsán (1907). Az ugyancsak Máramarosban a lefolyt évben létesíteni tervezett bereznai mintagazdaság helyett, melynek létesítése megghiúsult, egy más községben vétetett ilyennek felállítása tervbe.

A felsorolt mintagazdaságok közül a nagyborzsovai mintagazdaság az 1909., a többiek pedig az előző évek folyamán szerveztettek. A szervezés évét a zárjelbe tett számok tüntetik fel.

A nagyborzsovai mintagazdaság szervezésére 2000 korona államsegély használtatott fel, melyből 2 drb. magyar tehén, 1 vetőgép, 1 gabona-rosta, méhészeti eszközök és őszi vetőmag szereztetett be.

Ezenkívül a már előbb létesített mintagazdaságok közül a beregdédai mintagazdaság felszerelésének kiegészítése céljából 1 vetőgép árának részben való fedezésére 300 korona, tavaszi vetőmag beszerzésére pedig 187 K 50 fillér államsegély lett felhasználva.

A gazdasági ismeretek terjesztése körül a szolymai gazdasági ismétlő iskola és az alsóvereczkei m. kir. «Balogh Vilmos» hegyvidéki gazdasági telep fejtettek ki eredményes működést. A gazdasági ismétlő iskolában 120 tanköteles gyermek részesült időszakos gazdasági oktatásban, az alsóvereczkei telepen pedig, mint említve volt, 16 növendék nyert úgy elméleti, mint főleg gyakorlati kiképzést.

A gazdasági felvilágosítást szolgálták a kirendeltség által Bereg vármegye 6 községében rendezett népies téli gazdasági előadások is, melyek költségeire 283 K államsegély használtatott fel. Az előadásoknak mintegy 400 kiscgazda hallgatója volt, kik meleg érdeklődéssel hallgatták az okszerű gyümölcstermelés, állattenyésztés, méhészet, mesterséges takarmánytermelés, gyógynövénytermelés köréből vett anyag fejtegetését. Az előadások tót és ruthén nyelven folytak.

Nagyban hozzájárult a hegyvidéki lakosság gazdasági ismereteinek gyarapításához az évenként szerződ-

tetni szokott tartalék arató munkásoknak az állami ménesbirtokokra történt leszállítása. A leszállított munkások ugyanis a gazdasági munka végzése közben hosszabb időn keresztül szemlélhették az okszerűbb gazdálkodási rendszer előnyeit és a megfigyelés útján szerzett ismereteket saját gazdaságuk vitelénél hasznosan értékesíthették.

A hegyvidéki lakosság mezőgazdasági ipari kiképzése háziipari tanfolyamok rendezése által biztosított. Ezek eredményei ezen jelentős háziipari fejezete alatt részletesen vannak ismertetve.

A nép intelligenciájának emelését a kirendeltség különböző gazdasági szakmunkáknak és folyóiratoknak arra érdemes vezető egyének és értelmesebb kisgazdák között való kiosztásával szolgálta.

A kulturális fejlődés szolgálatában álló működés eredményeként a csaradai gazdakör és a császlóczi hitelszövetkezet egy-egy 100 kötetes népkönyvtár és egy-egy könyvszekrény beszerzési költségeire 20—20 korona államsegély adományozásában részesült.

Ezen népkönyvtárak beszámításával ma már mintegy 35 népkönyvtár szolgálja a hegyvidéki nép szellemi látókörének bővítését s a magyar nyelvhatár kiterjesztését.

VI.

Gazdakörök, gépkiosztások és a huszti tejszövetkezet.

A szétforgácsolt gazdasági társadalom szervezett közületekbe való tömörítésében rejlő erő fokozása céljából az előző években létesített gazdaköri hálózat a lefolyt évben 6 gazdakör megalakításával bővítetett.

A 6 gazdakör közül 1—1 Máramaros vármegye Hosszumező és Técső, 1—1 pedig Ugocsa vármegye Turferebes, Dabolcz, Batár és Kőkényes községeiben alakított meg.

Ezek beszámításával tehát a hegyvidéken az előző évek folyamán szervezettekkel együtt Ugocsa vármegyében immár 7, Máramaros vármegyében 2, Bereg vármegyében 16, összesen 25 gazdakör működik, melyek működése maradandó nyomot fog hagyni a lakosság körében s a nép bizalmatlanságának leküzdése körül igen nagy eredményeket fog előidézni.

A nép látva, hogy egyes községek gazdakörökbe tömörült lakosai tekintélyesebb kedvezményekben részesülnek egyrészt az állam áldozatkészsége folytán, melylyel példának okáért a gazdasági gépeknek beszerzését elősegíti, másrészt pedig annak következtében, hogy a gazdakörökbe történt tömörülés a tanulást jobba és olcsóbbá teszi, többé már nem idegenkedik a kirendeltségnek a gazdakörök alakítására irányuló működésétől.

A modernebb gazdálkodás szolgálatában álló és az intenzív gazdálkodás mellett szinte nélkülözhetetlen kisebb gazdasági gépek terjesztését a kirendeltség az elmúlt évben is eredményesen támogatta.

A támogatás nyújtásánál az volt a vezérelv, hogy lehetőleg gazdakörök és hitelszövetkezetek részesítenek ilyen gépek beszerzése körül államsegélyben, mert az ilyenek által beszerzett gépek a mellett, hogy azoknak minden tagja részesedik azok áldásaiban, mindig más és más tagnál lévén használatban, széles körben válnak szemléltető eszközzé.

A kirendeltség nyújtotta támogatás eredményeképpen a halábori gazdakör gazdasági gépek beszerzése

körüli támogatás címén 250 korona, a máramarosvármegyei gazdasági egyesület 54 drb. szecskavágó beszerzésére 50% árkedvezmény címén 1005 kor., három zemplénavarmegyei gk. lelkész 3 darab rosta 30%-os árkedvezményi költségeire 240 kor., a badalói és tarpai gazdakörök 61 kor., az alsóvereczeki hitelszövetkezet 35 K 50 fillér, a bulcsui gazdakör 150 korona, a beregsomi gazdakör 300 kor., a csaradai gazdakör 450 kor., a felsőkerepeczi gazdakör 100 korona, végül a derczeni gazdakör 300 korona gazdasági gépsegélyben részesült.

Ezenkívül a kirendeltség is átengedte bemutatás és kipróbálásra a saját gazdasági részére beszerzett különféle típusu ekéket.

Az engedélyezett gépsegélyk a gépek beszerzési árát 30—50%-al mérsékeltek.

A gépkiosztásoknak, illetve annak, hogy ezek beszerzése államsegély engedélyezésével megkönnyítettett, máris meglátszanak a lakosság gazdálkodása keretében mutatkozó eredményei. A nép meggyőződött azok előnyeiről s amennyiben anyagi ereje megengedi önszántából törekszik ilyenek beszerzésére.

A faekét lassanként kiküszöböli és Sack-ekéket szerez be, melyek előnyeit nem győzi eléggé dicsérni.

Ide tartozik annak megemlítése is, hogy az Ugocsvármegyei gazdasági egyesület avégből, hogy intenzívebb mezőgazdasági működést fejthessen ki, 2000 korona államsegélyt kapott.

A tejszövetkezetek alakítása érdekében a kirendeltség az 1909. év folyamán szintén számottevő működést fejtett ki. Sajnos azonban, hogy az nem vezetett olyan eredményekre, mint az óhajtandó volna.

Ennek oka részben a nép bizalmatlansága ezen intézménnyel szemben, részben pedig az, hogy a hegyvidéki lakosságnak nincs nagy tehénállománya.

A meglevő állatállomány produkálta tejet a lakosság ugyanis részben saját élelmezésére fordítja, részben pedig amit így felhasználni nem tud, a közeli városi piacokon jó áron értékesíti.

Ennek daczára az 1909. évben sikerült mégis Máramarosvármegye Huszt nagyközségében egy tejszövetkezetet létesíteni s azt a közforgalomnak átadni.

A tejszövetkezet berendezési költségeire 1200 korona államsegély fordított.

Kieszközlötett továbbá, hogy a szövetkezet üzemének megindítása céljából egy állami vajmester rendeltetett ki, aki időszakonként megtekintve a szövetkezet üzemét, annak helyes irányban való vezetése céljából a szövetkezet vezetőségét a szükséges felvilágosításokkal és utbaigazításokkal díjtalanul látja el.

VII.

Vetőmagkiosztás.

Az előző évek gyakorlatához képest a kirendeltség az 1909. évben is kezdeményes áron osztott ki a hegyvidéki lakosság között jó minőségű vetőmagvakat, mert a vetőmag kiosztás a hegyvidéken még mindig első fontosságú szükséglet képez. A hegyvidék zordabb klimatikus viszonyai mellett ugyanis jobb terméseredmény csak úgy biztosítható, ha a vetőmag rövid ciklusokban megújítatik s megbízható jó minőségű mag kerül a termő földbe.

Állami támogatás és közvetítés nélkül azonban a hegyvidéki kisgazda közönség jó vetőmagvakat nem is tudna beszerezni.

A vetőmag kiosztás alkalmával a népnek nyújtott árkedvezmény a mellett, hogy az államra nagyobb terhet nem ró, hasznos befektetést képez, mert a befektetett tőke a jobb termésben meghozza kamatait, az állami támogatás elmaradása viszont végeredményben esetleg inséget idézne elő, melynek enyhítése a vetőmagkiosztásnál nyújtott kedvezmények értékénél jóval nagyobb összegek felhasználását tenné szükségessé.

A kirendeltség által 1909-ben kizárólag hazai czégektől beszerezett és kiosztott vetőmag mennyisége a következő volt:

tavaszi buza	9965	kilogramm
árpa	64900	«
zab	285067	«
lóhere	68660	«
komócsin	7991	«
bükköny	21681	«
kendermag	925	«
luczerna	2100	«
nyulszapuka	200	«

A vetőmagvak a következő árak mellett szereztek be, illetve osztattak ki 100 kilónként:

	beszerzési ár	kiosztási ár
tavaszi buza	28 K. 80 f.	21 K
árpa	20 « 80 «	15 «
zab	18 « 60 «	14 «
lóhere	154 « — «	145 «
komócsin	60 « — «	48 «
bükköny	24 « 50 «	17 «
kendermag	47 « — «	40 «
luczerna	142 « — «	120 «
nyulszapuka	146 « — «	120 «

A nyújtott kedvezmény tehát a

buzánál	---	---	---	27
árpánál	---	---	---	28
zabnál	---	---	---	24
lóherénél	---	---	---	6
komócsinnál	---	---	---	20
bükkönynél	---	---	---	30
kendermagnál	---	---	---	15
luczernánál	---	---	---	15
nyulszapukánál	---	---	---	18 ^o / _o -ot tett ki.

A beszerzett vetőmag vételára

fejében kifizettetett	---	---	---	189564 K
a szállítással és kiosztással járó költségek pedig kitettek	---	---	---	11857 « 86 f.

A beszerzéssel járó költségek végösszege tehát	---	---	---	201421 K 86 f.
--	-----	-----	-----	----------------

Ennek fedezésére befolyt a kiosztásban részesült kisgazdáktól	---	---	---	161928 « 85 «
a nyújtott kedvezmények összege	---	---	---	39493 K 01 f.

A kiosztott vetőmagnak a kirendeltség működési területét képező vármegyék közötti megosztását az alábbi kimutatás tünteti fel:

A vármegye megnevezése	Tavaszi árpa	Zab	Lóhere	Luczerna	Bükköny	Tavaszi buza	Nyulszapuka	Kendermag	Komócsin
	k i l o g r a m m								
Bereg	—	84.218	11.614	200	11.649	—	—	—	3.464
Máramaros	14.972	99.967	14.996	1750	2.790	6.965	—	700	500
Ung	7.700	40.000	7.500	150	3.000	—	—	125	1.200
Zemplén	39.928	39.940	14.996	—	592	—	—	—	1.977
Sáros	2.300	1.000	4.600	—	650	3.000	200	—	506
Ugocea	—	19.862	6.954	—	3000	—	—	100	344

Sajnos, hogy a kirendeltség rendelkezésére álló pénzügyi eszközök nem tették lehetővé, hogy a kirendeltség működési területét képező vármegyék minden egyes községének lakossága részesülhessen a kiosztás kedvezményében.

A kiosztott vetőmagvak, különösen a Brassó vidéki zab, kitűnő minőségűeknek bizonyultak, ami a hegyvidék termésén meg is látszott.

Különösen az immár 4 éven keresztül kiosztott zab vetőmagnak látszik meg a hatása, amennyiben a hegyvidék piacain a jó, szép nagyszemű zab már gyakran fordul elő.

Örvendetes jelenség az is, hogy a vetőmag szükségleti igények jelentkezésekor mind nagyobb és nagyobb a kereslet luczerna, lóhere és komócsin vetőmagvak iránt, ami a mellett bizonyít, hogy a nép kelően méltatván a mesterséges takarmánytermelés előnyeit, fokozottabb mérvben enged ennek tért saját gazdaságában.

Jelenleg a hegyvidék legelhagyatottabb helyein is láthatók már lóherések, amilyenek ezelőtt csak nagyobb és intelligens birtokosok gazdaságaiban voltak bevezetve.

A vetőmagkiosztás kedvezményében Bereg vármegye 59, Máramaros vármegye 35, Ungvár megye 44, Zemplén vármegye 76, Ugocsa vármegye 24 és Sáros vármegye 24 községének lakosai részesültek.

Ezen, a lefolyt év tavaszán eszközölt általános vetőmagkiosztáson kívül esetenként az alábbi gazdakörök, illetve kiscgazdák részesültek kedvezményes áru vetőmag kiosztásában.

Nevezetesen a sárosoroszi gazdakör 21 tagja között kiosztatott 104 q őszi buza 3174 kor. 94 fillér

értékben. Erre a kisgazdák fizettek 2134 kor. 94 fillért, a nyújtott 30% árkedvezmény költségeire pedig 1040 kor. államsegély használtatott fel.

Kiosztatott továbbá 33 kisceőczi kisgazda között 155 q. buza és 16 q. rozsvetőmag 20% árkedvezményvel, melynek költségei 1165 koronát tettek ki.

A fornosi gazdakör 13 kisgazda tagja 16 q. buza és 14 q. rozsvetőmag 30%-os árkedvezmény melletti kiosztásában részesült, melynek költségeire 270 korona államsegély vétetett igénybe.

Végül Agyidócz zemplénavarmegyei község 29 kisgazdája között 25 q. őszi buza és 45 q. rozsvetőmag osztatott ki. A nyújtott kedvezmény itt is 30%-ot tett ki, melynek költségeire 505 korona 86 fillér használtatott fel.

Barabás beregvármegyei község lakosai pedig az ott fellépett gyűrűs burgonya betegség következtében tönkrement burgonya vetőmag pótlásául 524 q. betegségmentes sziléziai burgonya vetőmag kedvezményes kiosztásában részesültek. A nyújtott kedvezmény költségei 2621 kor. 35 fillért tettek ki.

Sajnos és a nép táplálkozását komolyan veszélyeztető jelenség, hogy a hegyvidék különböző vidékein a burgonya gyűrűs betegsége lépett fel.

Ennek preventív orvoslása egészséges burgonya vetőmagról való gondoskodás lévén a kirendeltség működési területén 3 burgonyaszaporító telep létesítésének előmunkálatait kezdte meg, amelyek a jövő évben minden valószínűség szerint felállítatnak. A telepek produkálta egészséges vetőgumókat a kirendeltség a nép ebbeli igényeinek kielégítésére fogja fordítani.

VIII.

Legelő- és rétjavítások.

A mezei gazdálkodás intenzivitásának első feltétele a virágzó állattenyésztés, minek beláthatatlan nagy szociális hatásai vannak különösen a takarmánytermelésre predesztinált hegyvidéken, hol csakis a belterjes állattenyésztés teheti életképpé a sok törpegazdaságot s biztosíthatja a milliányi kisember érvényesülésének, haladásának és egyéni függetlenségének feltételeit.

E megdönthetetlen igazság igazolja a hegyvidéki miniszteri kirendeltségnek az 1909. évben széles alapokra, az egész északkeleti hegyvidékre kifejtett amaz akcióját, mellyel elsősorban a nép takarmánytermelését, a közlegelők jókarba helyezését, egyszóval az állattenyésztés fellendítésének megalapozását nemzeti áldozatok árán is előmozdítani igyekeznek.

Hazai rétjeink kat. holdankénti termése országos átlagban mintegy 15—16 métermázsára tehető; a hegyvidéken óriási kiterjedésű területeken a kat. holdankénti átlagtermés azonban alig üti meg a 8 métermázsát.

A sik fekvésű és lankás domboldalokon elterülő üde talaju legelők égerrel és egyéb gyomcserjével, a száraz dombokon fekvő legelők pedig nyírral és borókával vannak benöve, a cseprentéssel be nem nőtt legelőkön szerbtövis, kutyatej és egyéb gyomok burjánznak.

Igen sok továbbá a vadvizes, mocsaras és majdnem vagy teljesen vizkopár, mély vizmosásokkal bázdált rét és legelő.

A hegyvidéki szarvasmarha állomány nemesítése következetes igyekezettel és jelentékeny pénzáldozatok árán elismerésre méltó előhaladást tett, az egyes tenyészkörletekben az ivadék fajtajellege mindinkább egységessé lesz, de egyébként minőségben és mennyiségben a marhaállomány gyarapodást nem tart, nem tarthat lépést a munka és pénzbeli áldozatok mértékével, mert a természetes rétek és legelők csekély takarmánytermése az állattenyésztés további belterjes fejlődését lehetetlenné teszi.

Még oly helyeken is, hol nyáron át nagykiterjedésű, bőtermésű havasokon legel a marha, a 7—8 hónapon át tartó téli időszakban nyújtott sovány s az élet fentartására is alig elegendő takarmányon leromlik. Ott, hol a rövid nyári időszak alatt sovány, benőtt elgyomosodott legelőn teng a marha, még vigasztalanabbak az állapotok.

A takarmánytermő területeknek majdnem általános pusztulása, vagy legalább is nagymérvű értékcsökkenése nemcsak kívánatossá, de szükségessé teszi a szakszerű irányítással bevezetendő javítást s legtöbb helyen, hol a nyomasztó szegénység, — a saját közös legelőjén teljesítendő munkanapszámberét sem nélkülözheti a község, annál kevésbé az állam anyagi támogatását.

De a legelők javításával karöltve, sőt fokozott mértékben kell haladnia a rétek javításának.

Az állattenyésztés fejlődését csak részben, még pedig kisebb részben mozdítják elő a jó legelők, fődolog a bőséges téli takarmány, melyen a legelőn feljavult marhát jó erőben telettethetjük. Sőt bátran kimondható, hogy addig, míg a nép kezén levő rétek

termését meg nem sokszorosítjuk, míg a népnek felesleges mennyiségű szénája nem terem, a legelők javítása is csak lassu lépésben haladhat előre, mert hiába tisztogatjuk, hiába vetjük be nemes füvek magvával a legelőket, ha azokat mindjárt a hó eltakarodása után tépi és tiporja a széna hiánya miatt kihajtott állatállomány.

Amilyen arányban javulnak majd a rétek és szaporodik a szénatermés, olyan arányban fog veszíteni mostani tulságos jelentőségéből a legelő, mely a legmagasabb kultúrfokon bekerített kifutóvá zsugorodik össze.

A mai szénaszükös állapotban, mindjárt a hóolvadás után a legelőn és réten keresztül-kasul csatangol a sok legelő állat; a korai legeléssel és tiprással itt is, ott is kiöli az igényesebb, tápláló nemesfüveket; rét és legelő inkább csak értéktelen gyomokat termel s ha a korai legeltetést a rétek tilalmazása után száraz nyár követi, a téli nedvességet már elvesztett s különben is kiszarolt talaj még ezt a silány gyepet se képes felnöveszteni. A széna oly alacsony marad, hogy csakis esős időben fogja a kasza, sarju nem termelhető, mert a havasról lehajtott, vagy a kiégett legelőn éhező állatállomány ismét a rétekre szorul s a hegyvidéken, mely takarmányfeleslegét a buzát termelő alföldnek lenne hivatva tovább adni, általános takarmányinség és depekoráció áll be.

Mindenki természetesen találná, hogyha a nyomasztó szegénységen erkölcsi és anyagi támogatással óhajt az akció segíteni, a nép áldani fogja a jótékony kezet, mely boldogulásának könnyítésén fáradozik.

Fájdalom! a hegyvidéki nép nagy része, még pedig a legszegényebb, a leginkább segélyre szorult vidékek

lakossága a legnagyobb bizalmatlansággal fogadta az állami támogatást s így az alább részletezett eredmények inkább a kezdet nehézségeivel való küzdelmet tüntetik fel.

Sáros vármegyében a legmostohább körülmények között élő makoviczai járásban vette tervbe a kirendeltség az államsegéllyel támogatott rét- és legelőjavítási munkálatok megkezdését.

Előirányoztatott :

legelőtisztítás	--- --- --- ---	113·0 k. holdon
réttisztítás	--- --- --- ---	15·0 « «
vadvizlecsapolás	--- --- ---	68·0 « «
rétműtrágyázási kísérlet	---	17·5 « «
vizmosások megkötése	---	255·0 « «

Teljesítettett :

legelőtisztítás	--- --- --- ---	124·0 k. holdon
réttisztítás	--- --- --- ---	18·0 « «
vadvizlecsapolás	--- --- ---	106·0 « «
rétműtrágyázási kísérlet	---	11·0 « «

Az előirányzott munkálatok költségeire engedélyezett 6264 korona államsegélyből így tehát csak 2926 kor. 33 fillér használtatott fel.

Megjegyzendő, hogy a makoviczai járásban költségvetésileg előirányzott munkából csak 64 kat. holdnyi legelőtisztítás, 6 kat. holdnyi réttisztítás, 96 kat. holdnyi vadvizlecsapolás és 2 kat. holdnyi rétműtrágyázási kísérlet végeztetett. A többi munka a bártfai járás területén hajtatott végre, hol ezen akció aránylag szive-sebb fogadtatásban részesült.

Zemplén vármegyében a szinnai és mezőlaborczi járásokban vette kezdetét a legelőjavítási akció.

Előirányoztatott:

legelőtisztítás	---	---	---	---	155·0 k. holdon
réttisztítás	---	---	---	---	35·0 « «
rétműtrágyázási kísérlet	---	---	---	---	50·0 « «
vizmosások megkötése	---	---	---	---	30·0 « «

Végrehajtatott:

legelőtisztítás	---	---	---	---	30·0 k. holdon
réttisztítás	---	---	---	---	8·0 « «
vadvizlecsapolás	---	---	---	---	6·0 « «
rétműtrágyázási kísérlet	---	---	---	---	41·0 « «
vizmosások megkötése	---	---	---	---	30·0 « «

Az előirányzott munkálatok költségeire engedélyezett 3360 korona államsegélyből így tehát csak 1790 kor. 65 fillér volt felhasználható.

Zemplén vármegyében a közigazgatósági hatóság részéről is elismerésre méltó támogatásban részesült a hegyvidéki miniszteri kirendeltség rét és legelőtisztítási akciója, a mikor azonban a jóakaratu s eredménynyel nem biztató rábeszélést a nyílt parancs váltotta fel, a legelőtisztítások elrendelése miatt majdnem zendülésben tört ki a nép s nehogy a jó ügy karhatalom alkalmazásával még népszerűtlenebbé tétessék, a legelőjavítási munkálatok folytatása jobb időkre halasztott.

Ung vármegyében a Turjavögyén indult meg a rét és legelőjavítás munkálata.

Előirányoztatott:

legelőtisztítás	---	---	---	---	168·5 k. holdon
réttisztítás	---	---	---	---	35·0 « «
vadvizlecsapolás	---	---	---	---	98·5 « «
rétműtrágyázási kísérlet	---	---	---	---	35·0 « «

Teljesítettetett:

legelőtisztítás	---	---	---	---	159·0 k. holdon
réttisztítás	---	---	---	---	8·0 « «
vadvizlecsapolás	---	---	---	---	61·5 « «
rétműtrágyázási kísérlet	---	---	---	---	19·5 « «

Az engedélyezett 5539 korona államsegélylyel szemben tehát csak 4038 kor. 45 fill. volt felhasználható.

A teljesített munka eredményéből következtetve azt hihetnők, hogy Ung vármegyében általában rokonszenvesebb fogadtatásra talált az állami támogatás; az összesített eredményből folyó e következtetés azonban téves, mert a turjavágási volt urbéresek dicséretes igyekezettel 48.5 kat. hold helyett 105 kat. holdnyi legelőt a sűrű éger bokroktól nemcsak kitisztítottak, de a bokroknak még gyökereit is kiirtották s ezenfelül még 48.5 kat. holdnyi vadvizlecsapolást végeztek, tehát a teljesített munka oroszlán része a községre esett, a többi községben több-kevesebb bizalmatlanság volt észlelhető.

Meg kell jegyezni, hogy a turjavágási volt urbéresek egy nagy kiterjedésű birtok vásárlása alkalmából a hegyvidéki miniszteri kirendeltség teljes jóakarátát és eredményes támogatását már tapasztalták s e tapasztalatból kiindulva, feltétlen bizalommal fogtak hozzá a legelőjavítási munkálatokhoz s látva azt, hogy a szomszédos községek az államsegélyeket visszautasítják, az így visszautasított államsegélyeket a maguk részére kérték kiutalványozni s egész nyáron át dolgozva, több mint mégegyszer annyi munkát végeztek, mint a mennyi részökre előirányozva volt.

E biztató példából látható, hogy legnehezebb a nép bizalmának megnyerése, amely, ha megjő, munkakedvet és igyekező szorgalmat vált ki.

Bereg vármegyében előirányoztatott:

legelőtisztítás	---	---	---	---	60·0	k.	holdon
rétjavítás	---	---	---	---	209·0	«	«
rétműtrágyázási kísérlet	---	---	---	---	20·0	«	«

Teljesített pedig:

rétjavítás	---	---	---	---	274·0	k.	holdon
vadvizlecsapolás	---	---	---	---	64·0	«	«
rétműtrágyázási kísérlet	---	---	---	---	59·0	«	«
vizmosások megkötése	---	---	---	---	54·0	«	«

Az engedélyezett 2138.00 korona államsegélylyel szemben 5358 kor. 07 fillér használtatott fel.

Bereg vármegyében a hegyvidéki miniszteri kirendeltség munkásságának kiindulása pontján a nép bizalma már meg van nyerve, s hogy ezen vármegyére aránylag kevesebb rét és legelőjavítási munka irányoztatott elő, ama méltányosságnak tulajdonítható, hogy Bereg vármegyével szemben, mely fokozott mértékben élvezte eddig az akció jóteteményeit, a többi vármegyét kellett előnyben részesíteni, de mert Sáros és Zemplén vármegyékben az államsegélyek nagy részét visszatúsították, a feleslegben maradt költségek részben Bereg vármegyében használtattak fel.

A legelő és rétvjavítási munkáldokás kezdetén a vármegye alispánja a megye felső vidékén mély vizmosásokkal barázdált kopár legelők javítására hívta fel a kirendeltség figyelmét, ezért az előirányozott 60 kat. holdnyi legelőtisztítás helyett 54 kat. holdon vizmosáskötés teljesített.

Az ugozsavármegyei községek az 1909. év elején kevés érdeklődést tanusítottak a rét- és legelőjavítás iránt; örömmel jelezhető azonban, hogy az év folyamán a munkakedv széles rétegekben terjedt el.

Ugozsá vármegyében előirányoztatott:

legelőtisztítás	---	---	---	---	20·0 k.	holdon
réttisztítás	---	---	---	---	2·5 «	«

Végrehajtatott pedig:

legelőtisztítás	---	---	---	---	20·0 k.	holdon
rétműtrágyázási kísérlet	---	---	---	---	2·0 «	«

Az engedélyezett 364 kor. 50 fill. államsegélyből így 283 kor. 60 fill. vétetett igénybe.

Máramaros vármegye területére előirányoztatott:

legelőtisztítás	---	---	---	---	62·5 k.	holdon
réttisztítás	---	---	---	---	5·0 «	«
rétműtrágyázási kísérlet	---	---	---	---	27·5 «	«
rétöntözés	---	---	---	---	14·0 «	«

s 6 drb. betongyűrűs kut létesítée.

Teljesített ellenben:

legelőtisztítás	---	---	---	---	18·5 k.	holdon
réttisztítás	---	---	---	---	5·0 «	«
vadvizlecsapolás	---	---	---	---	47·5 «	«
rétműtrágyázási kísérlet	---	---	---	---	31·5 «	«
rétöntözés	---	---	---	---	14·0 «	«

Ezenkívül 5 helyen csordaitató, 2 helyen pedig egy-egy betongyűrűs kut itatókkal létesített.

Az engedélyezett 5437·00 korona államsegélylyel szemben felhasználva lett 5519 kor. 56 fillér.

Máramaros vármegyében továbbá a Huszttól Bedőházáig terjedő több ezer holdnyi savanyufüves legelő feljavításának munkálatai vették kezdetüket.

E síkságon elterülő, több község és egyéb birtokos tulajdonát képező legelő egész kiterjedésben savanyúfüvekkel és egyéb gyomokkal van benöve, egyrészt sűrű égeres borítja, más részén a káka s a spirea uralkodik. Még a múlt század közepén, de részben még a 70-es években is ritka záródású koros tölgyes állott ezen óriási területen s lehet, hogy a savanyúfüveket a tölgyes kivágása után maradt éretlen savanyú humusz termelte s a rendszertelen, minden mivelést nélkülöző legelőgazdaság szaporította, lehet azonban, hogy az egész terület vadvizes, mert helyenként állandó mocsarak terülnek el s terjesztik a szarvasmarhaállományt tizedelő lépfenét. E fontos kérdésben, mely a javítás módját is befolyásolja, a megkezdett talajjavítási és takarmánytermelési kísérletek vannak hivatva fényt deríteni.

A lépfene elleni küzdelem első feltétele: a legelőknek egészséges vízzel való ellátása. E célból Técsön és Huszton a talajvizet kizáró betongyűrűs kutak s állandó források felfogásával csordaitatók létesítették.

Jellemző, hogy a huszti közbirtokosság egy kisebbége a közlegelőnek egészséges vízzel való ellátását is bizalmatlanul fogadta, az e munkát követő talajjavítás miatt pedig oly zendülésben tört ki, hogy csak csendőrség és az igénybe vett katonai karhatalom volt képes a megzavart rendet helyreállítani.

A felső tiszamenti vidékeken, ahol száraz hegyoldalak óriási területeit sovány rétek borítják, nemcsak rétmütrágyázási, de a mütrágyázással kapcsolatos rétöntözések keresztül vitelével is megkezdett a javítás munkája, hogy az a majd beváló kísérletek alapján nagy kiterjedésben folytatható legyen.

Összegezve az előbbieken felsorolt adatokat:

Előirányoztatott összesen:

legelőtisztítás	---	---	---	579.0	k.	holdon
réttisztítás és javítás	---	---	---	301.5	«	«
vadvizlecsapolás	---	---	---	166.5	«	«
rétműtrágyázási kísérlet	---	---	---	152.5	«	«
vizmosások megkötése	---	---	---	289.0	«	«
rétöntözés	---	---	---	14.0	«	«

és 6 darab betongyűrűs kut létesítése.

Végrehajtatott pedig:

legelőtisztítás	---	---	---	351.5	k.	holdon
réttisztítás és javítás	---	---	---	313.0	«	«
vadvizlecsapolás	---	---	---	285.0	«	«
rétműtrágyázási kísérlet	---	---	---	164.0	«	«
vizmosások megkötése	---	---	---	84.0	«	«
rétöntözés	---	---	---	14.0	«	«

Ezenkívül 2 drb. betongyűrűs kut és 3 drb. csordaitató létesített.

Az előirányzott munkálatok költségeire engedélyezett 23.102 kor. 50 fillér államsegélyből felhasználtatott 19.916 kor. 66 fillér, illetve mivel a kitisztított legelőkön maradó tuskók kiirtásának könnyítése céljából 2209 kor. 15 fillér költségen 6 drb. «Herkules» fatönkkihuzó gép szereztetett be, rét- és legelőjavítások czimén az 1909. év folyamán összesen 22.125 kor. 81 fillér államsegély vétetett igénybe.

A nép gazdasági műveltsége az elért termelési sikerek nyomán halad. Ha következetes munkálkodással állandóan szemlélhető példák állíttatnak elébe, e példák hatása remélhetőleg, előbb vagy utóbb eredményes lesz.

A végrehajtott talajjavítási munkálatok és takarmánytermelési kísérletek sikere csak 3—4 év múlva lesz látható, de a kutak és csordaitatók áldása már az építés évében jelentkezik. Ennek tudható be, hogy Huszt és Técső környékén, hol kutak és csordaitatók épültek, egyre-másra kéri a legelőknak egészséges vízzel való ellátását s vetélkedve kötik le az építkezéshez szükséges kézi és fuvarmunkát.

E jelenség biztató kilátást nyújt a jövőre nézve a rétek és legelők javítása s a takarmánytermések gyarapodásával a hegyvidéki állattenyésztés fellendítése tekintetében.

IX.

Gyümölcstermelés és gyümölcsértékesítés.

A hegyvidéki lakosság anyagi jólétének emelése szempontjából a gyümölcstermelés kiváló fontossággal bírván a kirendeltség a lefolyt évben is minden lehető elkövetet ezen, nem nagy munka kifejtését igénylő, de ennek daczára nagy jövedelmet hozó gazdálkodási ág fejlesztése érdekében.

A kirendeltség ez irányu működése kiterjedt gyümölcsfa oltványoknak nagy számban és kedvezményes ár mellett való kiosztására, a meglévő gyümölcsfáknak átoltás utján való nemesítésére és a gyümölcstermés értékesítése körüli támogatás nyújtására.

A gyümölcsfaoltványok 10 filléres kedvezményes ár, valamint a szállítási és csomagolási költségek utánvételezése mellett osztattak ki.

Ezen kiosztás kedvezményében Bereg, Ung, Máramaros, Zemplén és Ugocsa vármegyék lakosai részesültek.

Nevezetesen kiosztatott

	Dió	Alma	Körte	Szilva	Meggy	Cse- resznye
	d a r a b					
Beregben... ..	51	1789	1577	568	75	166
Ungban	362	1785	1215	1226	111	298
Máramarosban	1143	8422	6193	3297	517	498
Zemplénben	411	1010	893	1584	19	124
Ugocsában	272	1825	582	2152	53	198

oltvány.

Sajnos, hogy a bejelentett szükségleti igényeket a folyó évben is igen erősen redukálni kellett megfelelő készletek hiánya miatt s így a gyümölcsfa csemeték kiosztás útján való szaporítása a lefolyt évben nem haladhatott olyan arányokban előre, mint arra a népben hajlandóság lett volna.

A gyümölcsfa szükségleti igények fokozottabb jelentkezése örvendetes dolog. Jele ugyanis annak, hogy a hegyvidéki lakosság a gyümölcsstermelésnek jelentőségét felismerte s a gazdasági mellékhasznok között első helyet óhajt juttatni a gyümölcsstermelésnek.

Az akció kezdete óta évenként foganatosított nemes gyümölcsfa csemeték kiosztásának köszönhető, hogy különösen Bereg és Máramaros vármegye egyes vidékei a termelt mennyiséget és annak minőségét tekintve is elsőrangú gyümölcsstermelő helyek lettek, amely helyeket különösen galicziai gyümölcskereskedők keresik fel szívesen.

A múlt évek folyamán ingyenesen kiosztani szokott vadcsemeték az állami faiskolák ebbeli készletének hiánya miatt a lefolyt évben nem voltak kioszthatók.

A kiosztott gyümölcsfa csemeték elég kedvező fogamzási százalékot értek el.

A gyümölcsfa csemetéket a munkácsi, ungvári, tarczali és nagybocskói állami faiskolák szolgáltatták ki.

Az értéktelen vadgyümölcsfák átoltás útján való nemesítése az elmúlt évben Ung vármegye Antalócz, Horlyó és Szerednye, Ugocsa vármegye Feketeardó, Halmi és Nagytarna, Beregvármegye Misticze, Lukova és Felsővereczke, végül Máramaros vármegye Széleslonka községére terjedt ki.

Az átoltásokat az ungi községekben az ungvári, az ugocsai községekben a munkácsi faiskola kezelősége, a beregi és máramarosi községekben pedig a nagybocskói m. kir. állami kertmunkás iskola kezelősége eszközölte szakértő munkások alkalmazása mellett.

Átoltatott pedig Antalóczon 426, Horlyón 700, Szerednyén 200 vadgyümölcsfa nemes fajú alma, körte és szilva oltványokkal, továbbá Feketeardón 3584 drb., Halmiban 2117 drb., Nagytarnán pedig 2000 drb. gyümölcsfa, nemkülönben Felsővereczkén 72 kiscgazda 670 drb., Széleslonkán 101 kiscgazda 688 drb., Misticzén 260 kiscgazda 2121 drb., Lukován 110 kiscgazda 955 drb. gyümölcsfája.

Az ugocsavármegyei átoltások költségei 693 kor. 89 fillért, az ungvármegyei átoltások költségei 138 kor. 49 fillért, a beregi és máramarosvármegyei átoltások költségei pedig 625 kor. 24 fillért tettek ki s a foganatosított oltások közül átlagban mintegy 70% fogamzott meg.

A gyümölcstermés értékesítése körüli támogatás szerény keretek között mozgott, mert az óriási mér-

tékben elszaporodott hernyók a hegyvidék gyümölcs-termését egészen tönkre tették.

A hernyók irtása példamutatással, felhívások terjesztésével, a közigazgatási hatóságokkal karöltve eszközöltetett.

A rosz gyümölcsstermésnek tudható be, hogy a hegyvidékre engedélyezett Györy-féle szeszlőzők és Casenille rendszerű aszalók csak szórványosan vétettek használatba.

A szőlőtermelés fellendítése, illetve az elpusztult szőlőterületek újra telepítésének előmozdítása céljából 1 ungdaróczi kiscgazda 300 drb. szőlőoltványnak 75°/_o, 2 ungdaróczi kiscgazda 400—400 drb. szőlőoltványnak 50°/_o, 4 neviczkei kiscgazda 100—100 drb. oltványnak 50°/_o, a kiscgeöczi kiscgazdák 4000 drb. vegyes fajú szőlőoltvány 25°/_o, végül a kökényesdi gk. egyház 1000 drb. olasz rizling szőlőoltvány 40°/_o árkedvezmény melletti kiosztásában részesült.

X.

Szarvasmarhatenyésztés.

A hegyvidéki lakosságnak az itteni zordabb klíma mellett főmegélhetési alapja az állattenyésztés.

Az akció megindítása óta az állattenyésztés mindig fokozott gondozásban részesül s az állam e téren igen tetemes pénzügyi áldozatokat hozott annak érdekében, hogy a hegyvidék állatállománya minőségileg nemesíttessék és számbelileg gyarapodjék.

Az állatállomány minőségének javítása czéljából importálások útján külföldi fajmarhák osztattak ki kedvezményes áron, figyelemmel arra, hogy a kiosztás

színhelyének viszonyai közzé csak azokhoz aklimatizálódó fajú állatok kerüljenek.

Bár a hegyvidék állatállománya az akció által történt gondozás folytán tagadhatatlanul fejlődött ugy számbelileg, mint minőség tekintetében, ami különösen Máramaros vármegyében szemmel látható, hol egész magas fokon álló montafoni tenyészetet sikerült létrehozni, mindazonáltal különösen számbelileg nem áll azon a fokon, mint az az állattenyésztés fejlesztésére már eddig fordított anyagi áldozatok összegéhez mértén méltán elvárható volna.

Annak, hogy az állatállomány számszerű növekedése nem felel meg az e téren jelentkező várakozásnak, két oka van.

Az egyik, hogy a jelenlegi szűkös legelőterületek mellett a hegyvidéki lakosság állatállományát nem növelheti, mert a meglévő legelőterületek a jelenlegi állatállomány eltartására is alig elégségesek, a másik pedig, hogy a hegyvidéki lakosság alacsony intelligenciájánál fogva még mindig az improduktív ökörr nevelésnek rabja s a tenyészszarvasmarhanövendék állatait nem tartja meg, hanem ha pénzre van szüksége, borju korában piacra viszi s husra értékesíti ahelyett, hogy felnevelné s szaporulatával is gazdálkodnék.

A legelőterületek növelése tehát első sorban azért szükséges, hogy az állatállomány számszerűleg növekedhessék. Minthogy pedig éppen az állattenyésztésből származó jövedelemre legjobban rászorult vidékeken a legelőterületek vásárlás útján való növelése igen nagy nehézségekbe ütközik, tekintettel arra, hogy a megvásárlandó birtokrészek kötött birtokot képeznek, a konkrét viszonyok között a kirendeltség a legelőterü-

letek nagyobbitását a legelők bokros részeinek kitisztításával, a vizmosásos helyek megkötésével, a vadvizes területek alagcsövezésével szolgálja, mely működése eredményei külön fejezetben vannak részletesen ismertetve.

Az állatállomány számszerű növekedését gátló másik ok megszüntetése, vagyis a lakosság üszönevelési kedvének fokozása végett s a tenyészállatok szaporulatainak borju korában való értékesítését megakadályozandó, a kirendeltség a folyó évben is üsződijazásokat rendezett s folytatta az elmúlt évben megkezdett azon akcióját, mely szerint az erre vonatkozó engedély kieszközlése után a havasra felhajtott tiszta vérű borzderes üszők után befizetett 1118 korona havasbért az üszötulajdonosoknak jutalomképen visszafizette.

Ezen intézkedésnek remélhetőleg hatványozottabb eredménye fog mutatkozni a jövőben, mint a múlt évben, bár az ekkor elért eredmény is szembeszökő. A múlt évben eszközölt hasonló jutalmazásoknak tudható be, hogy már 193 drb. borzderes üsző legelt a havason a jutalmazást követő évben a jutalmazást megelőző évben felhajtott 172. darabbal szemben.

Minél szélesebb körben válik ezen akció köztudomásúvá, annál inkább fog a lakosság az üszönevelésnek nagyobb tért engedni.

Az állatállomány nemesítésének és szaporításának érdekében a kirendeltség a községeket tenyészapaállataik beszerzése körül a lefolyt évben is támogatta.

Ezen működésének eredményeként Zemplén vármegye 77 községe részére beszerzett 78 drb. bika és 7 drb. kan beszerzési költségei 20% árkedvezményvel lettek mérsékelve. Ezen kedvezmény költségeire 7637 korona államsegély használtatott fel.

Sárosvármegye állattenyésztésének fellendítése céljából 35 község 33 drb bika és 7 drb kan kedvezményes kiosztásban részesült. A nyújtott kedvezmény 20%-ot tett ki, melynek költségeire 2454 korona fordított.

Ugocsa vármegyében az ottani gazdasági egyesület az általa fentartott borju legelő fentartási költségeihez való hozzájárulás címén 600 korona államsegélyben részesült. Ezenkívül Csepe község vásárolt bikájának vételárához 500 korona állami hozzájárulást kapott.

Bereg vármegyében Nagylucska község részére beszerzett 6 drb. tenyészbika vételárának részben való fedezésére 600 korona, Bárdháza község részére pedig 3 drb. bika után 520 korona államsegély engedélyeztetett. Szolyva község 5 drb. tenyészbikájának tartását — amennyiben erre a községben vállalkozó nem akadt — a kirendeltség vállalta magára.

Ung vármegye Palló községe 400 korona, Ungesztenyész község pedig 100 korona bikavételár hozzájárulásban részesült.

Az elmúlt években országosan jelentkezett takarmányhiány a hegyvidéken is éreztette káros hatását, minek következtében a lakosság állatállományát redukálni volt kénytelen.

Főleg ezen takarmányhiánynak tulajdonítható, hogy a lefolyt évben importált állatok kedvezményes áron való kiosztása nem volt megvalósítható.

A lakosság üszönevelési kedvének fokozása céljából a Munkács és vidékének közgazdasági egyesületével karöltve Bereg vármegye 2 községében, u. m. Dombostelken és Felsőkerepeczen üsződíjazások tartattak, mely alkalommal gazdasági gépekben és készpénzben 600 korona értékű díjak osztattak ki. A ki-

rendeltség által kiosztott gazdasági eszközök 230 korona 07 fillér értéket képviseltek.

Az üsződijazások jól sikerültek, amennyiben az azokra felhajtott állomány a hegyvidéki állattenyésztés általános nivójához viszonyítva megfelelő volt. A díjazásokon 1—3 éves oly üszőborjuk, illetve növendék állatok díjaztattak, melyek kizárólag kiscgazdák tulajdonát képezték, mert a díjazások által elérni kívánt cél éppen a kiscgazdák üszőnevelési kedvének felbresztése és fokozása volt.

Ezenfelül az üszőállomány nevelésére való ösztönzés céljából 1000 korona felhasználása engedélyeztetett, mely összeg a jövő évben a havasi felhajtás alkalmával eszközrendő üsződijazások céljaira fog felhasználtatni.

Az előző években részletfizetésre kiosztott állatállomány hátralékos vételárának behajtása a lefolyt évben is gondoskodás tárgya volt.

A behajtások szorgalmazásának eredményeként az eredetileg 222.926 koronát kitevő hátralékból az 1909. év végével már csak 44.469 korona 55 fillér mutatkozott, melyre azonban még 5000 korona befolyt s letétileg kezelt törlesztés áll elszámolás alatt.

Az 1909. év végén fennálló hátralékok álladékat az alábbi kimutatás tünteti fel.

Folyó szám	Importálás éve	Összes előírás		Levonás		Hátralék	
		K	f	K	f	K	f
1.	1897...	13.106	64	12.998	04	108	60
2.	1898...	69.703	26	61.505	48	8197	78
3.	1899...	55.489	14	39.099	82	16.389	32
4.	1900...	46.839	24	35.124	75	11.714	49
5.	1901...	34.721	86	26.662	50	8.059	36
6.	1904...	3.066	—	3.066	—	—	—
	Összesen ...	222.926	14	178.456	59	44.469	55

Az eredeti importokból eredő kiosztott állatállomány elhullás elleni biztosítása 1909-ben 111 korona 34 fillérbe került, mely összeg a kirendeltség hitelét terhelte.

XI.

Lótenyésztés.

A hegyvidék lóanyagának fejlesztését és nemesítését a kirendeltség az 1909. évben is azzal szolgálta, hogy az állami fedeztetési állomásoktól távol fekvő községekben saját tartásába utalt állami fedezőméneket helyezett ki.

A kirendeltség tartásába utalt s a szolyvai állam-bérleti majorban elhelyezett mének száma 1909. év elején 22 drbot tett ki, melyek közül 5 drb lipizzai, 5 drb arabs és 12 drb angol félvér volt.

A 22 drb mén közül Máramaros vármegyében 2, Zemplén vármegyében 6, Ugocsa vármegyében 10, Bereg vármegyében pedig 4 drb volt összesen 12 állomáson kihelyezve.

A mének összesen 726 darab kanczát fedeztek be.

Tekintettel arra, hogy a befedezett kanczák többnyire fuvarozásra használtattak, kielégítő vemhességi százalék éretett el.

A fedeztetési díj, miként az előző évek folyamán, 1909-ben is kedvezményként 2 koronában volt megállapítva.

A fedeztetési idény befejeztével a múlt évben a kirendeltség tartásába utalt mének közül 2 drb öregség, 1 drb pedig gyógyíthatatlan csüdsömöre miatt kisoroltatott.

Ezek pótlásaként 1909. év őszén 5 drb fiatal arabs mén vétetett át a bábolnai ménesből, miáltal a kirendeltség tartásába utalt mének száma ismét 2-vel növekedett.

Az 1909-ben kihelyezett mének községenkénti elhelyezése a következő volt:

Máramaros vármegyében :

Felsővisón	1 drb
Visóoroszipan	1 «

Ugocsa vármegyében :

Alsókaraszlón	2 drb
Magyarkomjáton	1 «
Kisgérczen	1 «
Szöllősegresen	1 «
Kökényesden	1 «
Salánkon	1 «
Nagytarnán	3 «

Zemplén vármegyében :

Nagydomásán	2 drb
Szinnán	2 «
Laborczbéren	2 «

Bereg vármegyében :

Szolyván	4 drb
----------	-------

összesen 22 drb

Az ugocsavármegyei gazdasági egyesület a vármegye lótenyésztésének szolgálatában álló és a gazdasági egyesület által fentartott csikónevelő telep üzemi költségeihez való hozzájárulás czimén 700 korona államsegélyt kapott.

XII.

Juhtenyésztés.

Bereg vármegye hegyvidékén, de általában az egész hegyvidéken hajdan virágzó juhtenyésztés volt. Az erdei szabad legeltetés megszorítása folytán azonban általában visszafejlődött, sőt egyes vidékeken teljesen megszűnt annak daczára, hogy a hegyvidék viszonyai a juhtenyésztésre igen alkalmasak s a nép is előszeretettel foglalkoznék azzal.

A juhtenyésztésnek fellendítése s annak Bereg vármegye hegyvidékén való meghonosítása czéljából a kirendeltség az alsóvereczkei m. kir. «Balogh Vilmos» hegyvidéki gazdasági telepen egy juhászat alapjait vetette meg, hogy jó példa nyújtásával a lakosságnak a juhtenyésztés iránti hajlama felköltessék s a juhászat szaporulatai a jövőben méltányos árban a vidék lakosságának kiosztassanak.

A juhászat felállításával egyidejűleg 3 drb tenyészkos és 46 drb anyajuh is kiosztatott a vidék kiskisgazdái között.

Beszereztetett pedig az alsóvereczkei telep részére egy jőnevű máramarosi juhászatból:

4 drb tenyészkos á	---	---	---	28 K — f
90 « vemhes anyajuh á	---	---	---	28 « — «
4 « egy éves kos á	---	---	---	16 « 66 «
19 « egy éves anyajuh á	---	---	---	16 « 66 «

A kiosztott 3 drb tenyészkos beszerzési ára darabonként 19 kor 32 fillért, a 46 drb anyajuh darabonkénti beszerzési ára pedig 19 korona 24 fillért tett ki.

Ugy a 3 kos, mint a 46 drb anyajuh a kisgazdák között darabonként 15 korona kedvezményes áron lett kiosztva.

Az alsóvereczkei juhászat létesítési költségeire 3200 korona, a kisgazdák között kiosztott juhok kiosztási árának mérséklésére pedig 500 korona államszegély engedélyeztetett.

XIII.

Méhészet, baromfi- nyul-, és ráktenyésztés.

A hegyvidéken meglévén a méhészet előfeltételei a kirendeltség ez évben is közreműködött a hegyvidéki lakosság jövedelmének szaporítása szempontjából jelentékeny fontossággal bíró s mindamellett nem nagy tökebefektetést igénylő méhészet fejlesztése érdekében.

Kieszközölte ugyanis a beregvármegyei bulcsui gazdakör részére az azzal kapcsolatosan felállítandó mintaméhes céljaira 8 drb kaptár és 6 drb méhcsalád beszerzési költségeire 200 korona államszegély engedélyezését.

Az okszerű méhészkedés terjesztése céljából ezenkívül 4 beregvármegyei tanító összesen 23 drb, egy ungmegyei tanító 6 drb, a havasközi állami iskola 8 drb, egy ungvármegyei gk. lelkész 9 drb, egy körjegyző 4 drb, 1 ugoicsai hidőr 4 drb, több zemplénvármegyei kisgazda 35 drb, a bártfai gazd. ismétlő iskola pedig ugyancsak több drb. az okszerű méhészkedés üzéséhez szükséges méhészeti eszközt kapott támogatásképen.

A támogatásban részesítettek az adomány fejében községük lakosait az okszerű méhészkedés terén a

szükséges tanácsokkal ellátják s a kapott méhészeti eszközöket az e végből jelentkezőknek kölcsön is adják.

A hegyvidéki kispazda családok jövedelmének szaporításához igen tekintélyes mérvben hozzájáruló baromfitenyésztés fejlesztése érdekében a kirendeltség az 1909. év folyamán zemplénavármegyei kispazdák között 1 kor. kedvezményes árban kiosztott 16 drb Langshan tyukot és 21 drb Langshan kakast. A kiosztott baromfiak az előző évben eszközölt kiosztásból származtak s darabonként 6 korona árban szereztettek be ugyancsak zemplénavármegyei kispazdáktól.

Az előző évben ezen kispazdák ugyancsak 1 kor. kedvezményes árban jutván hozzá ezen baromfiakhoz, azok szaporulatait 1 év múlva darabonként 5 korona nyereséggel értékesítették.

Kiosztatott továbbá a munkácsi községd. egyesülettel karöltve Bereg vármegyében a felsökerepeczi és pósházi gazdakörök tagjai között 178 drb. különféle nemes baromfi.

Itt jegyezzük meg, hogy az előző évben eszközölt baromfikiosztással Ungvár megyében is meglepően jó eredményeket sikerült elérni.

A baromfitenyésztés a lakosság jövedelmének szaporításához nagyban hozzájárul. A kiosztásban részesültektől ugyanis a kiosztott baromfiak szaporulatait tenyésztés céljából más érdeklődő kispazdák igen jó áron így pl. az emdeni ludak darabját 7 koronáért veszik meg, amely jövedelmet a kiosztás előtt nélkülözni voltak kénytelenek.

A nyultenyésztés megkedveltetése céljából az előző években eszközölt kiosztás folytatásaként 3

zemplénavármegyei kiscgazda között 3 törzs ezüst szőrü házinyul osztatott ki 1 kor. darabonkénti kedvezményes árban, 1 beregvármegyei kiscgazda részére pedig 1 törzs ezüstszőrű házinyul és egy drb ketrecz díjmentesen adományoztatott.

A nép kereseti alkalmainak szaporítása s a külföldi behozatal ellensúlyozása céljából a hegyvidéki patakoknak az előző évek folyamán tenyészrákokkal megkezdett benépesítése a lefolyt évben is folytatva lett.

Beszereztetett ugyanis e célból összesen 5.819 drb. tenyészrák, melyek közül szállítás közben 1852 drb. elpusztulván, kihelyeztetett a hegyvidék arra alkalmas patakjaiba összesen 3967 drb., még pedig:

Ung vármegyében:

a Rohonczi patakba	354 drb.
az Ókemenczei patakba	420 «

Bereg vármegyében:

a Pénye patakba és oldalereibe	647 drb.
--------------------------------	----------

Máramaros vármegyében:

a Taracz folyóba	85 drb.
a nyéresházai malomágba	82 «
az Alsódubovecz patakba	46 «
a Teresel patakba	59 «
a Nagy és Monyka patakokba	83 «

Ugocsa vármegyében:

a Batárpatakba	100 drb.
a Kistisza patakba	100 «
a Szelszki patakba	100 «
a Tur patakba	100 «
a Trazinu patakba	100 «
a Tarna patakba	94 «

Sáros vármegyében:

a Muhinyó patakba --- --- --- --- 830 drb.

Zemplén vármegyében:

a Velika patakba --- --- --- --- 767 drb.

XIV.

A gazdasági háziipar fejlesztése érdekében tett intézkedések. Háziipari tanfolyamok. Háziipari telepek. Ipari szövetkezetek. Iparos pályákra segítés.

A háziiparral való foglalkozás az 1909. évben is erősen fejlődő irányt mutatott a hegyvidéken.

A fokozatos és nagy arányú fejlődés az 1909. év háziipari eredményének a legutóbbi 3 év háziipari adataival való egybevetése után tűnik ki legmeggyőzőbben.

Az 1906. évben ugyanis 1318 kisgazda foglalkozott háziiparral 84.398 K 22 fillér munkakeresettel.

Az 1907. évben már 1663 kisgazda üzött hasznos háziipart 145.239 K 59 fillér munkakeresettel.

Az 1908. évben 3358-ra emelkedett a hegyvidéki háziiparosok száma, akiknek munkakeresete 203.132 K 32 fillért képviselt.

Ezen 3 év fejlődő eredményeivel szemben az 1909. évben a háziiparosok száma 3739-re fokozódott, munkakeresetük pedig 265.751 K 63 fillérben $\frac{1}{4}$ millió koronát meghaladott.

A háziipari fejlődés tehát az 1906. évvel szemben a háziiparosok számánál 65 $\%$, a háziipari termelés értékében 69 $\%$.

A legutóbbi 1908. év adataival szemben pedig 11 $\%$, illetőleg 24 $\%$.

De nemcsak a háziiparosok száma és munkakeresete emelkedik évről-évre, de azon háziiparilag üzemelő foglalkozások nemei is mind változatosabbak lesznek, amelyekben a háziiparosok biztos érvényesülést találnak.

Mig ugyanis 1906. évben a kisközgazda családok túlnyomóan csak kosárfonással, fafaragással, nyírágseprükötéssel, vászonszövészettel és művirágkészítéssel foglalkoztak, addig az 1909. év végéig ezen háziipari foglalkozásokon kívül még a gyékényfonó, abroncskészítő, gyapjuszövő, gyapjuszőnyeg-készítő, harisnya-kötő, gyapjuszövő, gyermekjáték-készítő, himző, csipkeverő és fazekas háziiparok is meghonosíthatók voltak.

A háziipari ágazatok ezen változatossága arról tesz örömdetes tanuságot, hogy a hegyvidéki nép nemcsak az egyszerűbb, de izlést és finomabb kivített kívánó háziipari ágazatok üzésére is alkalmas, ha gazdasági nevelése részletesebb gondozással, mindenkifelett pedig kellő türelemmel és szeretettel történik.

Az 1909. évben mindösszesen 76 háziipari műhely állott működésben. És pedig 16 kosárfonó-szövetkezet, 16 kosárfonó-telep, 1 gyékényszövő-szövetkezet, 6 nádfonó-műhely, 3 faipari szövetkezet, 1 fafaragó-telep, 5 nyírágseprükötő és abroncsfaragó-telep, 2 vászonszövő-telep, 10 szőnyegszövő-telep, 2 művirágkészítő-telep, 4 kötőipari-telep, 10 himző-telep, 1 gyapjuszövő-szövetkezet, 1 gyermekjáték-készítő-szövetkezet és 1 fazekas-szövetkezet.

Ezen állandó jellegű háziipari műhelyek túlnyomóan vállalkozók irányítása alatt állanak s a kirendeltség legfőbb törekvése oda irányul, hogy valamennyi háziipari műhelynek meg legyen a maga szakmájában

jártas vállalkozója, aki a telepeket nyers anyaggal ellátva s az előállított készítmények értékesítését biztosítva a háziiparosokat rendszeresen foglalkoztassa.

A 79 háziipar műhelyben 1909. év folyamán 3739 háziiparos összesen 265.751 K 63 f munkabért keresett. Az egyes háziipari ágazatokban a hegyvidéki lakosság a következő számarányban és keresettel foglalkozott.

Folyó szám	Házi ipari ágazat neme	Házi iparosok száma	Munkakereset		Jegyzet
			K	f	
1.	Gazd. kosárfonással ...	2.276	88.054	—	
2.	Gazd. kosárfonással kap- csolatos fűztelepítéssel és ápolási munkála- tokkal ...	154	18.700	—	
3.	Nádfonással ...	282	44.011	60	
4.	Gazd. fafaragással ...	62	5.747	96	
5.	Nyírágseprűkötéssel ...	60	8.728	52	
6.	Abronszkészítéssel ...	144	4.478	—	
7.	Vászonszövéssel ...	130	14.926	29	
8.	Gyapjuszövéssel ...	161	13.084	60	
9.	Szőnyegkészítéssel ...	47	11.793	55	
10.	Himzéssel ...	59	12.870	20	
11.	Csipkeveréssel ...	20	15	—	
12.	Művirágkészítéssel ...	64	17.450	14	
13.	Harisnyakötéssel ...	60	4.907	77	
14.	Gyermekjáték készítéssel	70	16.106	70	
15.	Gyógynövény kereske- déssel ...	150	4.877	30	
Összesen ...		3.739	265.751	63	

A 3739 háziiparosból leszámítva azon 1312 munkást, kik az egyes háziiparokat tanfolyamokon az 1909. évben meg inkább csak tanultak, tulajdonképen 2427 munkás foglalkozott a téli hónapok alatt rendszeresebben háziiparral, akiknek átlag keresete mintegy 110 K jövedelmet képviselt.

a) Gazdasági kosárfonás.

A gazdasági kosárfonás a hegyvidék legszámottevőbb háziipari ágazatává nőtte ki magát.

Akár az ezen háziiparral foglalkozó kiskgazdák számát, akár az előállított készítmények mennyiségét, akár a termelvények mennyiségét, akár a termelvények értékét tekintjük, mindenképpen elsősorú szerep illeti meg a hegyvidéki nép téli szünetidejének értékesítésében a gazdasági kosárfonást.

Az 1909. évben összesen 2276 kiskgazda foglalkozott télen kosárfonással.

A 2276 kiskgazda közül 1264 mint kiképzett kosárfonó háziiparos szervezett műhelyekben dolgozott, 1012 kiskgazda pedig kosárfonó tanfolyamokon tanulta a kosárfonást. A szervezett műhelyekben foglalkoztatott háziiparosok összesen 209.387 drb. különféle gyümölcszállító gazdasági és háztartási kosarat készítették mintegy 71.553 K 32 fillér értékben, míg a tanfolyami munkások mintegy 16.501 K értékű 57.712 drb. gazdasági és háztartási kosarat állítottak elő.

Az állandóan szervezett műhelyekben és tanfolyamokon kosárfonással foglalkoztatott munkások száma tehát az 1909. évben 2276 volt, akik mindösszesen 267.099 drb kosárkészítményt állítottak elő mintegy 88054 korona összértékben.

Az átlagkereset kiszámításánál kitűnik, hogy a kosárfonó háziipar 1—1 *szorgalmas* kiscgazda családnak az 5 téli hónap alatt mintegy 70 kor. jövedelmet biztosított.

A kiképzett kosárfonó háziiparosok kezűgyességének rendszeres érvényesítésére 32 szervezett kosárfonó műhely nyújtott alkalmat. A 32 műhely között 16 szövetkezeti alapon működött, míg 6 illetve 10 kosárfonó telepet a máramarosvármegyei-, illetve az ugozsavármegyei iparfejlesztő-bizottság tartott fenn.

Ezen 32 kosárfonó műhelyben az 1909. évben rendszeresen szervezett munka folyt, mely munka eredményének megfelelő értékesítéséről a kirendeltség, illetve a két iparfejlesztő-bizottság gondoskodott.

Minthogy pedig az állandó jellegű szövetkezeti műhelyekben és telepeken mind több kiscgazda óhajtana munkája által érvényesülni, több száz munkára jelentkező kiscgazda gyakorlati kiképeztetése végett az 1909. évben is rendeztetek kosárfonó tanfolyamok.

És pedig *Bereg vármegyében*: Alsóremete, Boród, Beregsárrét, Dávidfalva, Drágabártfalva, Galambos, Hársfalva, Hátmeg, Márok, Miszticze és Szolyva községekben; *Máramaros vármegyében*: Aknaszlatina, Dobonyos, Dombhát, Dolha, Felsőróna, Feketetisza, Havasmező, Husztköz, Kispatak, Lonka, Majszin, Mezőhát, Nyágova, Rónaszék, Rozália, Szeklencze, Taraczköz, Tiszakarácsonfalva, Visk és Visóvölgy községekben; *Sáros vármegyében*: Deméte, Kapisó és Magyarraszlavicza községekben; *Ung vármegyében*: Alsódomonya, Radváncz, Sőhát, Ungdarócz és Záhony községekben; *Ugozca vármegyében*: Ilonokujfalu, Magyarkomját, Szászfalu, Tiszahetény és Tiszaujhely községekben; és *Zemplén vár-*

megyében: Bacska, Bodrogmező, Kisdobra, Királyhelmech, Szolnocska, Rad, Szerelmes, Szinna, Végardó, Zemplénróna és Zetény községekben, mindössze tehát 55 községben rendeztek 32.000 kor. költséggel 6—12 hetes kosárfonó tanfolyamok.

A beregvármegyei 11 tanfolyamot 6700 korona költséggel a kirendeltség és a beregvármegyei gazd. egyesület, a máramarosvármegyei 20 tanfolyamot 14.500 kor. költséggel a máramarosvármegyei iparfejlesztő bizottság; a sárosvármegyei 3 tanfolyamot 1600 kor. költséggel a kirendeltség és a sárosvármegyei gazdasági egyesület, az ugocsavármegyei 5 tanfolyamot 3500 kor. költséggel részint a kirendeltség, részint az ugocsavármegyei iparfejlesztő-bizottság; az ungvármegyei 5 tanfolyamot 5000 korona költséggel az ungvári m. kir. gazd. szaktanár s részben a kirendeltség s végül a zemplénavármegyei 11 tanfolyamot részint a kirendeltség, részint pedig a sárospataki gazd. szaktanár rendezték.

A beregvármegyei 11 kosárfonó tanfolyamon 188 munkás, a 20 máramarosi kosárfonó tanfolyamon 372 munkás, a három sárosvármegyei tanfolyamon 66 munkás, az ugocsavármegyei 5 tanfolyamon 78 munkás, az 5 ungvármegyei tanfolyamon 139 munkás, végül a 11 zemplénavármegyei tanfolyamon 169 munkás mindösszesen tehát 1012 munkás nyert a gazdasági kosárfonásban kiképzést.

A tanfolyamokon kiképzett munkások mindösszesen mintegy 57,712 drb kosarat állítottak elő 16.501 kor. értékben.

A tanfolyamokon a fősúly tömeges fogyasztásnak örvendő gyümölcs és szállószállító kosarak elő-

állítására volt fektetve; míg a háztartási kosaráruk és vessző-butorok készítése, mint amely cikkekből a fogyasztás is jelentéktelenebb, korlátozottabb mértékben tanítottak be a munkások. Kivételt csak a galambosi tanfolyam képezett, ahol a szolyvai üveggyár lehetővé tette, hogy különleges kosárkészítmények, főleg üvegfonatok (demijonok) tömegesebb előállítása mozdítás-
sék elő.

Tekintettel azon körülményre, hogy a 32.000 kor. költséggel rendezett 55 kosárfonó tanfolyam 1012 tanulója hozzávetőleg mintegy 16,501 kor. értékű gazdasági és háztartási kosarat állított elő; a 32.000 korona tanfolyam rendezési államsegélyből csak 15.499 kor. fordítottatott tulajdonképpen a tanulás és begyakorlás céljaira, mert 16,501 kor. értékű tanfolyami kosár a fogyasztó piacokon azonnal értékesíthető volt.

A tanfolyamokon létesített kosarakat részben a tanulók saját ismeretkörökben értékesítették, tulnyomó részben azonban a hegyvidéki kosárfonó szövetkezetek, iparfejlesztő-bizottságok s gazdasági egyesületek árusították el.

Az előző években rendezett gazdasági háziipar tanfolyamokon már kiképzett kosárfonó háziiparosok nyers anyaggal leendő részben való ellátása végett 6000 kor. államsegély engedélyeztetett. Ezen államsegélyekből mintegy 25.980 kgr. nyári fehér fűz vessző szereztetett be és osztatott ki 9 hegyvidéki kosárfonó szövetkezet között. Ugyancsak készleteik kiegészítése végett a bustyaházai m. kir. erdőhivatal nemesfűztelepéről 100 q. nemesfűz vessző métermázsánként 2 kor. 50 fillér kedvezményes áron engedtetett át a szövetkezeteknek.

A kosárfonó szövetkezetek és telepek versenyképes termelésének fokozása végett a galambosi, nyágovai és tiszakirvai kosárfonó szövetkezetek részére 3 hasító és gyaluló-gép eszközöltetett ki 840 korona értékben.

A képzett kosárfonó mesterekben érzett hiány pótlása végett pedig a békési m. kir. állami kosárfonó szakiskolába 3 máramarosvármegyei ifju küldetett ki, akiknek 3 havi ellátási költségeire 250 kor. államsegély fordított.

b) Kosárfonó szövetkezetek és telepek.

A kosárfonó háziipar állandósítása és hivatásos üzésére alkalom nyújtás végett a kirendeltség kosárfonó szövetkezetek alakulását mozdítja elő, a máramarosvármegyei és ugocsavármegyei iparfejlesztő-bizottságok pedig saját vármegyéjük területén megfelelő államsegélyvel kosárfonó telepeket szerveznek és tartanak működésben.

Az előző években már megalakított 13 kosárfonó szövetkezeten kívül az 1909. év folyamán a kirendeltség a beregvármegyei Galambos községben és a máramarosvármegyei Aknaszlatina és Husztköz községekben összesen 139 taggal és 3550 kor, névértékű üzletrészszel 3 új kosárfonó szövetkezet megalakulását mozdította elő.

Ezen 3 új szövetkezetnek központi műhelyek biztosítására, eszközök beszerzésére és művezetők alkalmazására egyszer s mindenkori támogatásul 5500 kor. államsegély engedélyeztetett. És pedig a galambosi szövetkezetnek 1500 kor. az aknaszlatinai és husztközi kosárfonó szövetkezeteknek pedig 2000—2000 korona.

I. sz. táblázat.

Sorszám	Kosárfonó szövetkezet neve	Megye	Tagok száma	Jegyzett üzletrészek		Elő-állított szőlőszállító, gazdasági és háztartási kosár drb.	Összes érték	
				száma	értéke		K	f
1	Alsóremetei kosárfonók term. szöv.	Bereg	36	80	2000	1264	747	—
2	Beregkisfaludi kosárfonók termelő szövetkezete ...	«	41	84	2100	4723	1466	—
3	Beregkövesdi kosárfonók termelő szövetkezete ...	«	81	121	3025	3259	4609	—
4	Bilkei kosárfonók term. szövetk. ...	«	92	174	4350	3401	2382	—
5	Galambosi kosárfonók term. szöv.	«	42	44	1100	4560	2248	—
6	Hátmegi kosárfonók term. szöv.	«	61	122	3050	2972	1013	—
7	Ilonczai kosárfonók term. szöv.	«	59	108	2700	1315	394	—
8	Tökésfalui kosárfonók term. szöv.	«	50	95	2375	3068	919	—
9	Aknaszlatinai kosárfonók termelő szövetkezete ...	Máramaros	62	63	1575	—	—	—
10	Husztközi kosárfonók term. szöv.	«	35	35	875	—	—	—
11	Izai kosárfonók termelő szövetk. ...	«	61	61	1525	20,000	5600	—
12	Nyágovai kosárfonók term. szöv.	«	60	65	1625	9200	2300	—
13	Bártfai kosárfonók termelő szöv. ...	Sáros	77	97	2910	—	—	—
14	Nagyrákóczi kosárfonók term. szöv.	Ugocsa	29	69	1725	1664	942	—
15	Rakaszi kosárfonók term. szöv.	«	78	95	2375	12,600	3276	—
16	Tiszakirvai kosárfonók term. szöv.	«	56	57	1425	8000	2400	—
	Összesen ...		920	1370	34,735	76,008	28,296	—

II. sz. táblázat.

Sor szám	Kosárfonó telepek	Kosárfonó munkások száma	Szőlőszállító és háztartási kosarak darab	Összes érték	
				Kor.	fill.
Máramarosmegyei iparfejlesztő bizottság felügyelete alatt működő kosárfonó telepek :					
1	Irhóczyi kosárfonó telep	17	880	221	20
2	Kökényesi „ „	80	60.472	20.528	92
3	Husztközi „ „	15	120	28	80
4	Lonkai „ „	36	200	56	—
5	Nyágovai „ „	48	8.800	1.760	—
6	Pálosremetei „ „	34	860	172	—
Máramarosmegyei összesen :		230	71.332	22.766	92
Ugocsvármegyei iparfejlesztő bizottság felügyelete alatt működő kosárfonó telepek :					
1	Fancsika --- --- ---	18	2.285	612	52
2	Feketeadó --- --- ---	35	2.131	554	06
3	Ilonokujfalu --- --- ---	20	2.060	535	60
4	Tekeháza --- --- ---	25	4.663	1.487	38
5	Tiszabökény --- --- ---	18	2.933	761	58
6	Tiszaujhely --- --- ---	15	2.617	717	34
7	Tiszapéterfalva --- --- ---	35	11.743	3.159	46
8	Tizsasásvár --- --- ---	30	5.212	1.378	40
9	Tizsaszirma --- --- ---	22	5.050	1.313	—
10	Veresmart --- --- ---	70	23.353	9.971	06
Összesen :		288	62.047	20.490	40
Mindösszesen :		518	133.379	43.257	32

A 16 hegyvidéki kosárfonó szövetkezet helyzeti és üzleti forgalmát az I. számú táblázat tünteti fel.

Ezen táblázatból kitűnik, hogy a 16 kosárfonó szövetkezet keretében már mint egy 920 kiscgazda keresheti meg kenyerét télen kosárfonással; azon kiadások tehát, melyek kiképzésükre fordítottak, termékeny talajra hullottak.

A 920 szövetkezeti tag közül azonban az 1909. évben, minthogy a bártfai kosárfonószövetkezet ez évben nem működött, az év végén megalakított aknaszlatinai és husztközi kosárfonó szövetkezet pedig 1910. évben fogják működésüket megkezdeni, csak 746 munkás dolgozott, akik 28296 kor. értékben 76.008 drb. kosárkészítményt állítottak elő. A szövetkezetek tehát a 4 téli hónap alatt mintegy 40 korona jövedelemhez juttatták tagjaikat.

A fenti 16 szöv. műhelyen kívül a máramarosvármegyei iparfejlesztő bizottság 6, az ugozsavármegyei iparfejlesztő bizottság pedig 10 kosárfonó telepet tartott működésben.

A máramarosvármegyei iparfejlesztő bizottság 6 kosárfonótelepének fentartási költségeire 5600 korona, az ugozsavármegyei iparfejlesztő bizottság pedig 10 kosárfonó telepe fentartási költségeinek fedezésére 7500 kor. államsegélyben részesült.

A 2 vármegyei iparfejlesztő bizottság telepeinek üzleti forgalmáról a II. sz. táblázat nyújt tájékoztatást.

Ezen kimutatásokból kitűnőleg a két iparfejlesztő bizottság összesen 518 munkásnak adott 16 telepen állandó keresetet. A félezernél több munkás 133.379 drb. kosárkészítményt állított elő 43.257 kor. érték-

ben. A telepek tehát 6 hónapi munkaidő alatt 83 kor. átlag jövedelemben részesítették munkásaikat.

A kosárfonó szövetkezetek készítményeinek központi elraktározhatása végett a gyümölcskereskedelméről jelentékeny Beregszászban mintegy 100.000 drb. kosár befogadására alkalmas zárt raktárhelyiség kibérlésére 300 kor. államsegély fordított.

Az ezen raktárban készleten levő készítmények tüzkár elleni biztosítására pedig hasonlóan mintegy 300 kor költség használtatott fel.

Amenyiben pedig az 1909. év a szőlő- és gyümölcsstermésben várható reményeket nem váltotta be, a kimaradt gyümölcsstermés folytán raktáron maradt kosárkészletekre az Országos Központi Hitelszövetkezet 13.000 kor. egy évi kölcsönt folyósított, mely kölcsön kamatköltségeire 800 korona államsegély engedélyezett.

c) Nemes füztelepek.

A hegyvidéken meghonosítani sikerült kosárfonó háziipar zavartalan fejlődésének egyik legfőbb feltétele, hogy a kosárfonó háziiparosoknak minden időben elegendő mennyiségű és jó minőségű nyers anyag olcsón álljon rendelkezésre.

A hegyvidéken vadon diszljő füzeseknek ugyanis nincs oly szolgáltatási képességük, hogy a róluk letermelhető nyers anyaggal a szépen fejlődő kosárfonóipar fejlődését biztosítani lehetne, de meg a vad füzvessző nem is alkalmas finomabb és drágább kosárkészítmények előállítására.

A kirendeltség törekvése tehát oda irányul, hogy minden kosárfonó szövetkezet és telep oly nagyságu saját külön nemes füztelephez segítsék, melynek ter-

mése a kosárfonó szövetkezet, illetve telep szükségletét fedezni képes legyen.

Ezen helyzet pedig a kosárfonó háziipar mai fejlettségét tekintve csak akkor fog beállni, ha legalább 200 hold nemes füztelep fog a kosárfonó háziiparosok rendelkezésére állni.

A kirendeltség a nemes vesszőtermelés fokozása végett évről-évre mintegy 15—20 holddal szaporítja a nemes füztelepek területét. Megnehezíti azonban a kirendeltség ezirányú akcióját a nagy földhiány, mely miatt a községek ingyen területeket felajánlani csak a legritkább esetekben hajlandók. A kirendeltség tehát kénytelen uradalmaktól, birtokosoktól drága pénzért területeket kibérelni, mely bérösszegek erősen csökkentik a tulajdonképeni betelepítésre szánt összegeket.

Az 1909. évben összesen 24 holdon létesített a kirendeltség nemes füztelepet. És pedig: Bártfán 2 holdon, Beregkomlóson 3 holdon, Jávoron 1.5 holdon, Felsőremetén 4 holdon, Kisalmáson 2.5 holdon, Hátmezen 2 holdon, Nagyberegen 2.5 holdon, Rakaszon 3 holdon, Rekeszen 1.5 holdon és Szolyván 2 holdon. A 24 hold terület betelepítésére 7400 kor. államsegély engedélyeztetett és 580.000 drb. ingyenes füzdugvány adományoztatott. Ha a 6400 korona forgatási segélyhez az 580.000 drb. füzdugvány 2900 kor. értékét hozzá számítjuk, a 24 hold füztelep létesítésére felhasznált költség 10.300 kor. értéket képvisel.

Ezen államsegélyekkel tehát mindösszesen 24 hold területtel sikerült a hegyvidéki nemes füztelepek területét szaporítani, amely szaporítás folytán már mintegy 80 hold nemes füztelep termése fog a kosárfonó háziiparosok rendelkezésére állni.

Az előző években, valamint 1909. évben létesített füztelepek területének bérletéért a kirendeltség 1909. évben 610 kor. bérösszeget fizetett ki.

A kirendeltség által létesített szövetkezeti nemes füztelepek karbantartása és ápolása a kirendeltség állandó gondoskodását képezi. A karbantartás és ápolás költségeire az 1909. évben 3500 korona használatot fel. A füztelepek felügyeletére és gondozására nemkülönben a termés okszerű learatásának és fehér vesszővé leendő kitermelésének intézésére 2 évi időtartamra egy szakképzett kosárfonómester fogadtatott fel, akinek díjazása az 1909. évben 1560 kor. költséget okozott.

Ugyancsak a nemes füzvessző termelés fokozása végett a kirendeltség akciózt indított a vasuti anyagárkoknak nemes füztelepek céljaira leendő átengedése érdekében. Épen így akciózt kezdeményezett a máramarosvármegyei iparfejlesztő bizottság is az ártereknek állami betelepítése ügyében.

Mindkét akció közgazdaságilag oly területek hasznosítását is célozza, amelyek eddig az értéktermelés körén kívül estek.

d) Nádfonó háziipar.

Ung vármegyében nagyobb arányokban kifejlődött nádfonó háziipar az 1909. évben tapasztalt kedvezőtlen üzleti viszonyok dacára is megtartotta a kedvezőbb években elért jelentős helyzetét.

A nádfonó háziipart ugyanis a «Mundus» Egyesült Magyar Hajlitott Fabutor Részvénytársaság ungvári gyár igazgatósága főleg azon intézkedésével mozdította elő, hogy a hajlitott butorok befonásához szükséges nádszövetlapokat a kirendeltség közbenjárására

nem központi gyártelepén termeltette ki, hanem több községben szervezett vidéki telepein háziiparilag állította elő.

Ezen községenként decentralizált termelés azon nagy előnnyel jár, hogy a mezőgazdasági lakosság mind szélesebb rétege értékesíthette téli szabadidejét nádfonással.

Az 1908. év folyamán Baranya, Drugetháza, Gerény, Hajasd, Perecseny, Radváncz és Ungdarócz községekben 7 nádfonó telep állott működésben. A nádfonó telepek közül 5 telepen kizárólag nádfonással foglalkoztak a munkások, míg a drugetházi és domonnyi nádfonó telepek ráspolyozó és simító műhelyekkel is ki lettek bővitve.

A 7 nádfonó telepen összesen 282 kigazda-család talált a téli hónapokban elfoglaltságot. Előállított összesen 131.843 drb. fonott ülés lap; 79.206 drb. székalkatrész pedig ráspolyozással kikészített. A 280 munkás szakmány keresete 44.226 korona összeget tett ki.

Ezen kereset a nádfonó és ráspolyozó műhelyek között a következő arányokban oszlott meg.

Folyó szám	Telep neve	Munkások száma	Előállított fonott ülés darabja	Ráspolyoztatott összesen székalkatrész drb	Kifizetett munkakereset	
					K	f
1	Baranya	13	2500	—	500	—
2	Drugetháza	78	14,210	55,000	5011	—
3	Gerény	6	2000	—	260	—
4	Hajasd	24	6021	—	1500	—
5	Perecseny	142	102,412	24,000	36,000	—
6	Radváncz	6	2100	—	240	—
7	Ungdarócz	13	2500	—	500	—
Összesen :		282	131,733	79,000	44,011	—

A munkások 5 havi átlag keresete 156 korona jövedelmet képviselt.

A kirendeltség a nádfonótelepek szaporítását az által mozditja elő, hogy az új telepek vezetéséhez szükséges oktató mesterek díjazásához hozzájárul. Az 1910. évben berendezni tervezett szerednyei és turjavágási telepek oktató mestereinek díjazásához 800 korona hozzájárulás irányoztatott elő.

A műhelyek egész éven üzemben vannak tartva s így azon munkás, aki nyári gazdasági munkájával már elkészült, vagy máshol jobb keresetet nem talál, nádfonással mindenkor megkeresheti családjá napi szükségletét.

A nádfonáshoz szükséges anyagokkal és eszközökkel a részvénytársaság látta el a munkásokat s a kész munkát is a részvénytársaság váltotta be kétfetenként a háziiparosoktól. Minthogy így a munkások sem az anyag beszerzés, sem az értékesítés gondjaival megterhelve nincsenek, összes idejüket csorbitatlanul fordíthatják termelésre, mely körülmény munkakedvükre is fokozólag hatott.

e) Gyékényfonó háziipar.

Zemplén vármegye bodroglői járásának árterein nagy mennyiségben termő gyékénykákának különféle gyékénykészítményekké leendő háziipari feldolgozhatása végett a kirendeltség Kisgéresen 50 taggal és 2550 korona névértékű üzletrészszel gyékényszövő háziiparral szövetkezet megalakulását mozditotta elő.

Az Országos Központi Hitelszövetkezet keretében «kisgéresi gyékényszövők termelő szövetkezete» céggel megalakított szövetkezet feladata lesz tagjait meg-

felelő mennyiségű nyersanyaggal jutányosan ellátni és a készítmények értékesítéséről közvetlen eladások útján gondoskodni.

Ezen cél elérhetése végett az Országos Központi Hitelszövetkezet a jegyzett üzletrészek egyszeres hitelet, azaz 2550 korona forgótőkét bocsátott azonnal a szövetkezet rendelkezésére, míg a kirendeltség ezen forgótőkét 2000 korona államsegély kieszközlésével tervezi fokozni.

A kiskéresi gyékényszövő szövetkezet tömeg áruk előállítására fogja a fősulyt fektetni. Főleg butorcsmagoló és fürdőgyékények, továbbá vizálló fedőgyékényszövetek fognak előállíttatni, mely cikkek után állandóan kereslet tapasztalható.

Az értékesítés minél előnyösebb megoldhatása végett a kirendeltség oly kiviteli céggel igyekszik összeköttetést keresni, mely céggel a szövetkezet összes termelvényeire rendszeres szállítási viszonyba léphetne.

f) Fafaragó háziipar.

A fafaragó háziipar, a hegyvidéki nép ezen ősrégi foglalkozása, a faárúknak az utóbbi időben tapasztalt nagyarányú megdrágulása miatt, másrészt a tömege-sebb termelés értékesítésének nehezebb volta miatt nagyobb arányú fejlődést nem vehetett.

Ellentmondásnak látszik bár, de az erdővel borított hegyvidéki vármegyékben ma oly drágán jut a fafaragó háziiparos haszonfához, hogy annak háziipari feldolgozása alig fizeti ki magát.

De az értékesítés is mindnagyobb nehézségekbe ütközik, mert épen a haszonfa megdrágulása a faáru-

gyárak létesülésének kedvez, melyek tetszetősebb minőséget nyújtanak a fogyasztónak, mint a pusztán kézzel dolgozó háziipar.

Mindezen hátrányok daczára sem vesztette el azonban a fafaragó háziipar jelentőségét, főleg ha csupán oly cikkek előállítására szorítkozik, amelyekhez olcsóbb faanyag is felhasználható és amely cikkek készítése hasitást igényelvén, a rostokat inkább keresztbenmetsző fűrész munkája vele a versenyt fel nem veheti.

Ilyen faipari cikkek a különféle nyelek ugymint: ásó, csákány, kalapács, fejsze, kapa, kasza, lapát stb. nyelek, továbbá gabonaszóró, maláta- és sütőlapátok, különféle targonczák és taligák stb., mely faipari cikkek valamennyien csakis akkor képeznek tartós elsőrendü minőséget, ha a faanyag a farostok hosszirányában kézzel hasítva dolgoztatik fel.

A fogyasztás kitapasztalt arányaihoz mérten tehát a kirendeltség ezen faipari cikkek helyes készítésének módjait főleg faipari tanfolyamok rendezésével népszerűsíti, sőt az állandóbb jellegű megrendelések rendszeres lebonyolíthatása végett faipari szövetkezetek létesülését is előmozdította s azokat az eredményes működés feltételeivel állandóan ellátni törekszik.

Az 1909. évben 2900 korona költséggel 5 fafaragó tanfolyam rendeztetett, mely tanfolyamokon mindösszesen 62 tanuló nyert kiképeztetést.

És pedig Bereg vármegyében Alsógereben, Kékesfüred és Beregsom községekben, Sáros vármegyében pedig Bártfán és Zborón.

A beregi tanfolyamokat a kirendeltség és a bereg-vármegyei gazdasági egyesület, a sárosi tanfolyamokat

pedig a bártfai játékszerekészítő szövetkezet s a sárosvármegyei gazdasági egyesület rendezték.

A beregi tanfolyamokon 32 tanuló főleg gazdasági szerszámnyelek, különféle targonczák, taligák és szekéralkatrészek készítésében nyert kiképzést, míg a sárosmegyei tanfolyamok közül a bártfai tanfolyamon 20 tanuló a faedénykészítést, a zborói tanfolyamon pedig 10 tanuló a tilinkó készítést tanulta.

A három faipari tanfolyamon 1812 K értékben összesen mintegy 9608 darab faipari tárgy, köztük 8 szekér teljes famunkája állítottatott elő, mely készítmények értékesítéséről a hegyvidéki háziipari szövetkezetek gondoskodtak.

Az állandóbb jellegű faipari megrendelések kiállításán két faipari szövetkezet és egy fafaragó telep dolgozott.

Igy a m. kir. államvasutak üzletvezetőségeitől kieszközölt különféle pályafentartási cikkek az árdánházai és boródi faipari szövetkezet 1909. évben is akadálytalanul leszállították, a máramarosvármegyei Visk községben 3840 korona államsegélylyel berendezett fafaragó telep pedig a máramarosi fakereskedők szállítójává fejlődött.

Ezen két faipari szövetkezet és egy fafaragó telep üzleti forgalmát a tuloldali táblázat adatai tüntetik fel.

A faipari szövetkezetek és telepek a jövőben a máv. üzletvezetőségek pályafentartási cikkeinek nagyobb tömegű előállítására óhajtanának berendezkedni, mely célból az Országos Magyar Háziipari Szövetség útján az üzletvezetőségek által hirdetett pályázatokon részt fognak venni, mely szállítások elnyerése végett a hegyvidéki faipari szövetkezetek az Országos Magyar Háziipari Szövetség útján fognak pályázni.

Faipari szövetkezet neve	Tagok száma	Jegyzett üzletrészek			Előállított faipari cikkek száma	Előállított faipari cikkek értéke		Jegyzet
		száma	értéke			darab	K	
			K	f				
Árdánházai faipari termelő szövetkezet	54	94	2350	—	179.265	3906	60	A darabszámban 175,000 darab zaindely is befoglaltatik.
Boródi faipari termelő szövetkezet ...	89	106	2650	—	24.186	2737	—	Összes darabszám nyírágseprűkre vonatkozik.
Viski fafaragó telep ...	21	—	—	—	8925	841	36	
Összesen ...	164	200	5000	—	212.376	7484	96	

A minden időben való azonnali szállítóképesség biztosítása végett pedig lehetőleg Munkács központtal egy oly anyagraktár felszerelése van tervbe véve, mely raktárból a rendelések nyomban szállíthatók legyenek.

A faipari szövetkezetek ugyanis a nyári hónapok alatt nem állanak működésben, ha tehát egy egész évi szükséglet fedezéséről nem történnék raktári gondoskodás, az üztetvezetőségek nyári megrendelése nem nyerhetnének gyors és pontos lebonyolítást.

Egy ily raktár készlet felserelésére szükséges forgó tőkét a háziipari szövetkezetek államsegély alakjában remélik előteremthetni.

g) Abroncs készítő háziipar.

A különféle vegyigyarak, valamint a m. kir. dohánygyarak által is nagy tömegben szükségelt hajlitott hordó és tonna abroncsok készítésének népszerűsítése végett 1908. év folyamán a kirendeltség 3200 korona

költséggel 8 községben rendezett hordó- és tonna-abroncs faragó tanfolyamokat.

A tanfolyamokon összesen 144 tanuló vett részt, akik 8 heti tanfolyami idő alatt vegyesen mogyoró- és nyírfából összesen 28.014 db hajlitott és egyenes hordóabroncsot állítottak elő.

Minthogy pedig a kirendeltségnek sikerült több fakereskedő cégtől tekintélyes mennyiségű hordóabroncsokra megrendeléseket kieszközölni, az abroncskészítő háziiparosok a tanfolyamok bevégezte után is munkában maradtak és a nyár beálltaig még mintegy 158.532 db abroncsot állítottak elő mintegy 2478 kor. értékben.

Ezen tömegesebb termelés előmozdítása végett a nyers anyag beszerzésének megkönnyítésére, előmunkások díjazására s központi műhelyek kibérlésére a tanfolyamok megszűnte után még 2000 kor. államszegély használtatott fel.

Bár a hajlitott hordóabroncsok olcsó készítmények, arra való tekintettel, hogy egy jó átlagmunkás könnyen elkészíthet naponta 100 db 2 m. abroncsot, melynek ára 180—200 fillér; az anyagbeszerzés és szállítási költségek levonása után is megmarad a háziiparosnak tisztán 120—140 fillér kereset, mely bevétel a téli hónapok alatt, mikor más keresetre az elzárt hegyvidéken alkalom egyáltalában nincsen, jelentős jövedelemnek mondható.

h) A seprükötő háziipar.

A nyírlombhoz való olcsó és könnyű hozzáférhetés folytán legkisebb befektetés nélkül is jövedelmezően üzhető nyírág-seprükötő háziipar termelő-

képességének fokozása végett 1909. évben 3 köz-
ségben rendezett a kirendeltség 1200 korona költséggel
nyírág-seprükötő tanfolyamokat, mely tanfolyamokon
összesen 60 kispazda nyert a seprükötésben
kiképzést.

A tanfolyamokon részint rövid katonai seprük,
részint saját nyeles Máv. szabványu seprük, részint
pedig alföldi szérüs seprük készítésére lettek a tanulók
beoktatva.

A tanfolyamokon a fenti 3 seprüformából összesen
6410 drb nyírágseprü állítottatott elő, amelyeknek érté-
kesítését a káziipari szövetkezetek közvetítették.

A tanfolyamokon begyakorolt, valamint az előző
években kiképzett 187 seprükötő háziiparos rendszeres
téli foglalkoztatása végett a m. kir. honvédségtől, a
cs. és kir. közös hadseregtől, a m. kir. államvasutaktól,
ipari vállalatok, uradalmak és alföldi gazdasági egye-
sületektől összesen mintegy 65.046 darab nyírágseprü
szállítására közvetített a kirendeltség megrendeléseket.

Előállítottatott s rendelés folytán el is szállítottatott:

a m. kir. honvéd kerü- leteknek	---	---	---	6192 drb	743 K	04 f.
a cs. és kir. közös hadseregnek	---	---	---	7054	«	846 « 48 «
a m. kir. államvasutak- nak	---	---	---	45000	«	4950 « — «
Ganz és Tsa gépgyár rt-nak	---	---	---	3500	«	245 « — «
Alföldi Gazdasági Egye- sületeknek	---	---	---	1300	«	234 « — «
Uradalmaknak és ma- gánosoknak	---	---	---	2000	«	240 « — «
				összesen :	65046	« 7258 K 52 f.

értékben.

A seprük a lómbózat bősége, alapforma, nagyság és kivitel szerint darabonként 9, 10, 12 és 24 fillérért árusítottak el. A seprükötő kisgazdák átlagkeresete mintegy 40 kor. jövedelmet képviselt.

A kirendeltség által közvetített seprümegrendeléseket Boród községben e célból 87 taggal és 2650 kor. névértékű üzletrésszel megalakított faipari szövetkezet bonyolította le, mely szövetkezet egyszerűsmindenkori támogatásul 1500 korona államsegélyben részesült.

A nyírágseprük előállításán kívül czirokseprük készítése is tanított a hegyvidéken. Így Sárospatakon 800 kor. költséggel czirokseprükötő tanfolyam rendeztetett, mely tanfolyamon résztvett 12 tanuló összesen 2225 drb czirokseprüt állított elő.

A 2225 drb czirokseprüt 1560 koronáért a sárospataki gazdakör értékesítette.

i) Vászonszövő háziipar.

A hegyvidéken az 1909. évben két szervezett vászonszövő telep volt működésben; az árdánházai és bárdházai.

Az árdánházai vászonszövőtelep, mint az odavaló hitelszövetkezet szakcsoportja szövetkezeti alapon működött, míg a bárdházai vászonszövőtelep egy megfelelően segélyezett vállalkozó irányítása alatt állott.

Az árdánházai szövőtelep a m. kir. elmeógyógyintézetek és a budapesti m. kir. szemkórház részére, mint szerződéses szállító, gyógyintézeti fehérneműek előállításával foglalkozott, míg a bárdházai szövőtelep kizárólag a m. kir. dohánygyárak részére szükséges csomagoló vásznat állította elő.

Mind a 2 telep forgalma 1909. évben örvendetes fejlődést tüntetett fel, mely haladás főleg azon kedvező helyzetnek tulajdonítható, hogy mind a két telepet sikerült állami közszállításokban részesíttetni.

Az árdánházai szövötelepen 1909. évben 30 állandó munkás nyert a 4 nyári hónap kivételével egész éven át foglalkozást. A 30 szövőmunkás közül 20 munkás vászonszövésével foglalkozott, 8 munkás csomózott szőnyeget, 2 munkás pedig gyapju-, len- és kenderfonalat szövés alá készített elő.

A szövőmunkások kizárólag a m. kir. elmeügyintézetek által mintegy 35.000 korona értékben megrendelt gyógyintézeti fehérneműek előállításával foglalkoztak, a szőnyegcsomózó műhely azonban magán megrendelésekre dolgozott.

A szövőtelep 1909. évi bruttó forgalma 35.593 kor. 63 fillért tett ki. Ezen forgalomból munkabérek kifizetésére 6478 korona 29 fillér, nyers anyagok, illetve félgyártmányok (fonal) beszerzésére 14,508 korona 64 fillér fordított általános és üzemi kiadások fedezésére, valamint kamatköltségekre stb. pedig 8963 korona 12 fillér használtatott fel.

A munkások átlag keresete tehát 210 kor. jövedelmet képviselt.

A szövőtelep 1909-ik üzleti éve aktív volt, mert a mérleg 1233 kor. 21 fillér nyereséggel záródott.

A szövőtelep termelésének fokozása végett a m. kir. kereskedelemügyi Miniszter urtól mintegy 9000 korona értékben kapott 15 drb angol vasszövőszéket, vetülő, lánczcsévelő és felvető gépek felszerelési költségeire pedig 300 korona államsegély engedélyeztetett.

A szövöteleppel kapcsolatban szőnyegcsomózó műhely is működött, ahol kizárólag megrendelésekre szmirna szőnyegek állítottak elő. Ezen műhely 1909. évben 8 munkásleányt foglalkoztatott, akik napi 40—50 fillér szakmánybért kerestek.

A csomózó műhely főképen mint elő iskola műhely tartatik fenn, hogy 10—12 éves munkásleányok a rendszeres háziipari munka iránti érzéket és kedvet nyerjenek.

Ugy a vászonszövők, valamint a szőnyegkészítő munkások izlésének fejlesztése végett művészesebb damaszt minták és szőnyegtervek beszerzési költségeire 300 korona államsegély engedélyeztetett. Ezen összegből egy fővárosi tervező művésztől 10 drb damaszt-terv és 15 drb szőnyegterv vásároltatott meg.

Az árdánházai szövötelep 1909. év végéig az ottani hitelszövetkezet ipari vállalataként, mint ipari szakcsoport működött, minthogy azonban a szövötelep fokozódó forgótőke szükségletét az ugyis igénybevett hitelszövetkezet — tagjai méltányos hiteligenyeinek csorbitása nélkül — többé ki nem elégítheti: előkészületbe vétetett a szövötelepnek a hitelszövetkezettől való elválasztása és külön ipari szövetkezetté való megalakítása, hogy a hitelszövetkezetnek a szövötelepbe befektetett tőkéje mielőbb felszabaduljon s eredeti rendeltetésének adassék vissza.

j) Bárdházai csomagoló-vászonszövő ipar.

Bárdházán s a fióktelepként működő Zsófiafalván 1909. évben 100 szövőmunkás kizárólag a m. kir. dohánygyárak részére szükséges csomagolóvászon előállításával foglalkozott.

A 100 szövőmunkás részére kiosztott 100 szövőszéken 23,232 kgram lenfonal dolgoztatott fel 2112 vég = 105.600 méter csomagoló-vászonra, mely készlet megszövéseért összesen 8448 kor. szakmánybér fizettetett ki a munkásoknak.

Tekintettel, hogy a szövőmunkások csupán a téli hónapokban foglalkoznak csomagoló-vászonszövéssel, egy munkás családnak átlag keresete az 5 téli hónap alatt 84 korona jövedelmet képviselt.

A bárdházai szövőipar vállalkozó irányítása alatt áll. A háziiparosokat a vállalkozó látja el nyersanyaggal s a kész végeket helyben alkalmazott munkavezetője hetenként készpénzért váltja be. A szélesebb végekért (1 vég = 52 méter) 4 korona a keskenyebbekért 3 kor. 20 fillér szakmánybért kapnak a munkások. Tekintettel arra, hogy egy-egy ügyesebb munkás család 3 nap alatt sző meg átlag 1 vég (52 méter) vásznot, egy-egy munkás család napi átlag szakmány keresete 130 fillér körül ingadozik.

A háziiparosok munkakedvére fokozólag hatott azon körülmény, hogy termelési kockázatot egyáltalán nem viselnek, mert sem az anyagbeszerzés, sem pedig az értékesítés gondjaival megterhelve nincsenek. Ez az oka, hogy a termelés évről-évre fokozódik.

Az 1902. évben szervezett telep 8 évi fentartásáért és működtetéséért illetve 100 drb szövőszék árának megtérítése fejében a m. kir. kereskedelemügyi miniszter ur a telep vállalkozóját 6400 korona államségélyben részesítette. Kikötöttetett azonban, hogy a telepet még 1915. évig tartozik fentartani és munkával oly arányban ellátni, hogy az évi termelés legalább is 50.000 folyóméter csomagoló-vászon legyen. A vállal-

kozó által kiosztott s a fenti államsegélylyel megtérített 100 drb. szövőszék pedig azon munkások tulajdonába bocsáttatott, akik a szövőszékeket 5 éven át szakadatlanul munkában tartották.

A bárdházai eredmények arra indították a kirendeltséget, hogy Bereg vármegye Derczen vidékéről, Ugocsa vármegye Péterfalva és Sásvár vidékeiről, valamint Zemplén vármegye Homonna vidékeiről munkát kérő háziiparosoknak is csomagoló-vászonszövésével való rendszeres foglalkozást ajánlja.

Hogy tehát ezen vidékek háziiparosai a csomagoló-vászonszövés kereseti viszonyairól gyakorlatilag is meggyőződést szerezhessenek, Bereg, Ung és Zemplén vármegyék érdekelt községeiben 5—5 szövőszék helyeztetett el, próbaszövés eszközzése végett pedig szak-képzett mesterek küldettek ki.

A próbaszövés általában jó eredménnyel jártak, bár a szövőszékeknek oly egyéni kihelyezése, mint a magas, tágas házakban lakó sváb lakosság között Bárdházán lehetséges volt, a viskószerű építkezések miatt ezen községekben nagy nehézségekbe ütköznek.

Ezen községekben tehát csakis az esetben lesz lehetséges a háziszövéstet községenként legalább 100 szövőszékig fejleszteni, ha sikerülni fog a jelenlegi nagyméretű faszövőszékek helyett jóval kisebb helyet elfoglaló angol vasszövőszékeket a m. kir. kereskedelemügyi miniszter urtól kieszközölni.

k) Szőnyegszövő háziipar.

A máramarosvármegyei iparfejlesztő-bizottság által nagy sikerrel meghonosított s népies irányban művészi-
leg fejlesztett gyapjuszőnyegszövő háziipar fejlesztését

minden irányu erkölcsi támogatáson kívül a kirendeltség főleg iparházak és berendezések költségeinek kieszközlése által mozdítja elő.

Igy a gányai szövő és himző iparház a földmívelésügyi tárca terhére kieszközölt 1593 kor. 19 fillér államsegélylyel kibővítetett, míg a Husztközön felépített iparház 1400 kor. államsegélylyel berendeztetett és fölszereltetett.

Az 1909. évben a máramarosvármegyei iparfejlesztő-bizottság a m. kir. kereskedelemügyi miniszter urtól a hegyvidéki népsegítő akció feladataira való tekintettel kapott 16,990 kor. államsegélyből összesen 9 községben tartott fenn szőnyegszövő telepeket.

És pedig Máramarosszigeten, mely mint főtelep egyuttal a munkavezető nők kiképzését is végzi, továbbá Rónaszéken, Sugatagon és Szlatinán, hol főleg a sóbánya munkások szegény családtagjai lettek foglalkoztatva, továbbá Gányán, Husztközön, Lonkán és Nyágován, hol a földmívelésügyi hitelből nyújtott államsegélyekből épített iparházakban folyt a munka és Visken, hol, mint a sóbánya telepeken is, a munkások bérelt házakban dolgoztak.

A 9 szőnyegszövő telepen 47 munkás összesen 1695 drb. művészi kivitelű szőnyeget állított elő 25,388 kor. 40 fill. értékben. A 25.388 kor. 40 fillér értéket képviselő szőnyegek megszövéseért 11.793 korona 55 fillér szakmáneresetben részesültek a munkások, akiknek átlag keresete így 272 korona jövedelmet képviselt.

A szőnyegszövő-telep művészi irányu fejlődésére egy fővárosi tervező művész ügyelt föl, akinek tiszteletdíjára külön 3000 korona, a helyi vezető szövő-

mester díjazására 2400 korona és munkavezetők kiképzésére 3000 korona államsegély fordított.

Az előállított szőnyegek bizományi úton értékesítettek. Semmi sem igazolja meggyőzőbben ezen háziipar művészi fokra fejlődött jelentőségét, mint azon érdeklődés, hogy egy székesfővárosi nagykereskedő cég már kecsegtetőnek tartja a máramarosvármegyei szőnyegkészítő ipart vállalatába venni s telemes tőkével exportcikké fejleszteni.

1) Kötőháziipar.

Beregkisfalud és Sárosoroszi községekben kísérletképpen előzőleg berendezett kötőtelepek eredményei ezen háziipar életképességét igazolván be, 1909. év folyamán még 2 új kötőtelep rendeztetett be és pedig Mátyfalván és Péterfalván.

A hegyvidéken tehát az 1909. év végén 20—20, összesen tehát 80 kötőgéppel, 4 szövetkezeti kötőtelep volt elhelyezve, még pedig a beregkisfaludi és sárosoroszi telepek Bereg vármegyében, a mátyfalui és péterfalvai kötőtelepek pedig Ugocsa vármegye területén.

A 4 kötőtelep közül tulajdonképpen azonban csak a beregkisfaludi, mátyfaludi, és sárosoroszi kötőtelepek állottak 1909. évben működésben, mert a péterfalui telep felszerelése az év végéig el nem készülvén, működésbe csak a következő évben lesz helyezhető.

A 3 kötőtelep közül a beregkisfaludi és sárosoroszi kötőtelepek az Országos Magyar Háziipari Szövetség irányítása alatt a m. kir. gyermekmenhelyek részére 6-os számú harisnyákat állítottak elő, míg a mátyfalui kötőtelepen finomabb 13-as számú harisnyák készítésére gyakoroltattak be a tanulók.

A beregkisfaludi kötőtelep 1909. évi bruttó üzleti forgalma összesen 8229 K 60 fillér összeget tett ki, mely összegből munkabérekre 1036 K 98 fillér, 3775 K 60 fillér pamut anyagra, 1466 K 58 fillér üzemi költségekre fordított, míg felszerelések, kiegészítési és tanítási költségekre 1950 K 44 fillér használtatott fel.

A telep 7 hónapi munkaidő alatt mintegy 2092 kg. fonalat kötött meg 10.608 pár harisnyává, mely készlet az Országos Magyar Háziipari Szövetség útján a m. kir. gyermekmenhelyeknél helyeztetett el.

A sárosoroszi kötőtelep bruttó üzleti forgalma 14.568 K 10 fillér összeget tett ki, melyből munkabérekre 3050 K 88 fillér, pamutért 9077 K fizettetett ki, míg üzemi és tanítási költségekre 2440 K 22 fillér használtatott fel.

A telep a 10 hónapi munkaidő alatt 4815 kg. pamutot kötött meg 54.216 pár harisnyává. A telep összes készítménye az Országos Magyar Háziipari Szövetség útján a m. kir. gyermekmenhelyeknél értékesített.

A mátyfalui kötőtelep ez évben még inkább tanműhelyenként működött és kereskedelmi árut csak kisebb mértékben állított elő.

E kötőtelep bruttó üzleti forgalma összesen 3938 K 79 fillér összeget képviselt, mely összegből munkabérekre 819 K 91 fillér, fonal és pamut anyagra 1150 K fordított, míg tanítási, berendezési és üzemi költségekre 1968 K 88 fillér használtatott fel.

A telep összesen 500 kg. fonalat dolgozott fel 5268 pár harisnyává. A mátyfalui telep egy budapesti kötőgyáros cég irányítása alatt áll, amely cég a készítmények értékesítéséről is gondoskodott.

A 3 kötőtelep közül a beregkisfaludi és mátyfalui kötőtelepeknek a kereskedelemügyi miniszter ur 3000—3000 K összesen 6000 K államsegélyt engedélyezett, a sárosoroszii kötőtelepnek pedig, mely kötőtelep egyébként 1909. évben már saját lábán is megállt, 1908. évi vesztesége eltüntetésére 400 K államsegély engedélyeztetett.

A 3 kötőtelep üzleti forgalmát egyenként és összesen az alábbi kimutatás tünteti fel:

Sorszám	Kötőtelep	Bruttó forgalom		Munkabérekre kifizetett		Feldolgoztatott pamutfonál	Készült harisnya	Jegyzet
		Kor.	f.	Kor.	f.	kgr.	pár	
1	Beregkisfaludi kötőtelep	8.229	60	1.036	98	2.092	10.608	
2	Mátyfalui kötőtelep	3.938	79	819	91	500	5.268	
3	Sárosoroszii kötőtelep	14.568	10	3.050	88	4.815	54.216	
	Összesen :	26.736	49	4.907	77	7.407	70.092	

A péterfalvai 4 kötőtelep hasonlóan az Országos Magyar Háziipari Szövetség irányítása alatt a m. kir. gyermekmenhelyek szükségleteinek szállítására lesz berendezve.

E célból 20 drb. 6-os mühlhauseni Walter & Co. gyártmányu kötőgéppel lett felszerelve 3165 K értékben.

A kötőgépeket tekintettel az év végén mutatkozó költségvetési törvény hiányára az Országos Magyar Háziipari Szövetség előlegképpen szerezte be, épen

igy az 1-ső év üzemi költségét is előlegképen bocsátotta a kötőtelep rendelkezésére. Ezen előlegek azonban a kötőgépek végleges engedélyezése alkalmával az Országos Magyar Háziipari Szövetségnek vissza fognak fizettetni.

Az 1910. évtől kezdődőleg tehát 4 kötőtelepen 80 kötőgép vehet részt az idegen származású áruk visszaszorításában.

Minthogy pedig sem Beregkisfaludon, sem Sárosorosziban, sem Mátyfaluban nem bérelhetők oly tágasabb házak, melyekben 20—20 kötőgép és 20—20 munkás az egészség követelményeinek is megfelelően elhelyezhető lett volna, a kirendeltség egyelőre Beregkisfaludon és Sárosorosziban 9—9000 K összesen tehát 18.000 K költséggel tágas szövetkezeti iparházakat létesített, Mátyfaluban pedig ily iparház létesítését tervbe vette.

A péterfalvai kötőtelep megfelelő elhelyezéséről a kirendeltségnek gondoskodni nem kellett, mert a 20 kötőgép az Ugocsavármegyei iparfejlesztő bizottság péterfalvai iparházában megfelelő elhelyezést talált.

m) Himző háziipar.

A hegyvidéken az 1909. évben 10 himző telep állott működésben és pedig Máramarosvármegyében 9, Zemplénavármegyében 1 himző telep.

Máramarosvármegyében Gányán, Husztközön, Lonkán, Nyágován, Rónaszéken, Sugatagon, Szlatinán és Visken, valamint Máramarosszigeten berendezett himző telepek a máramarosvármegyei iparfejlesztő bizottság felügyelete alatt állottak, míg a zemplén-rákóczi himző telep egy odavaló lelkes urinő irányítása alatt műkö-

dött. A máramarosvármegyei 9 himzötelep az 1909. évben 23 munkásnőt foglalkoztatott, akik összesen 3035 darab himzést állítottak elő 24.539 korona értékben.

A 23 himzö munkás az előállított készítményekért 9369 K 10 fillér munkabérben részesült átlag keresetük tehát 408 K képviselt.

A himzötelep fentartási költségeire a szövő tanműhelyek évi ellátásával együtt a m. kir. kereskedelemügyi miniszter ur 16.990 K államsegélyt engedélyezett.

Egy szakképzett tanítónő tiszteletdíjára azonkívül 1500 K államsegély fordítottatott.

A kirendeltség ezen himzötelepek fejlődését főleg az által mozditja elő, hogy a látogatottabb telepeket külön iparházhoz segíti s a műhelyek felszerelésére szükséges összegeket kieszközli.

A máramarosvármegyei himzö telepek női vászonruhák, zubbonyok, háztartási cikkek s különféle fehérneműek himzésével foglalkoznak, szem előtt tartva mindig azon követelményt, hogy a himzések az eredeti máramarosi motívumok művészi kivitelét adják vissza.

A zemplénrákóczi himzötelep hasonlóan a népies irány művészi fejlesztését tűzte ki célul, de a háztartási fehérneműek, gyermekruhák, felsőruhák stb. himzésen kívül mindinkább fehérneműek subrikálására fekteti a fősúlyt.

Ezen telepen 1909. évben összesen 36 munkás dolgozott. A telep bruttó forgalma 6126 K 5 fillért tett ki, mely összegből 3501 K 10 fillér munkabérekre, 2138 K anyagokért fizetett ki, 486 K 95 fillér pedig tanítás, vezetés és egyéb üzemi költségekre használtatott föl.

Anyagokban feldolgozott a telep 672 méter lenvásznot, 810 méter pamutvásznot, 167 méter gyapjuszövetet, 206 m. szalagot és 742 matring himző anyagot.

Egy-egy munkás átlag keresete tehát meghaladta a 90 koronát.

A himző telepnek azon rendeltetése előmozdítása végett, hogy a munkásokat jutányosan jó minőségű anyagokkal félgyártmányokkal ellássa, megrendeléseket közvetítsen, kiosszon és lebonyolítson, valamint a megállapított munkabéreket hetenként kifizesse: a kereskedelemügyi miniszter ur 4000 K államsegélyt engedélyezett.

Ezen 4000 K olykép esedékes, hogy abból 2000 K az 1909. évben fizettetett ki, 1000—1000 K pedig a következő két évben fog folyósíttatni.

n) **Csipkeverő háziipar.**

A csipkeverő háziipar iránt az ungvármegyei Perecseny községben megnyilvánult előszeretettel gyakorlati érvényesítése végett a m. kir. kereskedelemügyi miniszter ur 250 K adományából a perecsenyi népiskolával kapcsolatban csipkeverő tanműhely rendeztetett be, hol a perecsenyi áll. népiskola e szakban kiképzett egyik tanítónőjének vezetése alatt 1909. évben 25 ismétlő iskolás leány nyert az egyszerű csipkék készítésében kiképeztetést.

A 25 tanuló összesen 74 méter különböző csipkebetétet állított elő 93 K 10 fillér értékben. A csipkebetétek a vidékbeli fogyasztóknál értékesíttetek.

o) **Művirágkészítő háziipar.**

Az 1909. évben két művirágkészítő telep működött a hegyvidéken: az alsóremetei és a beregszászi, egy

műkoszoru telep pedig ugyancsak Beregszászon berendezés alatt áll.

A három év előtt Alsóremetén 50 munkás foglalkoztatására berendezett művirág készítő telep ugyanis az egyre szaporodó megrendeléseket mind kevésbbé bírta kielégíteni s minthogy Alsóremete vidékéről a munkások számát fokozni már nem lehetett, az alsóremetei telep felszerelésének czéltudatos megosztásával Beregszászon a második művirágkészítő telep rendeztetett be.

Az alsóremetei telepen 40, a beregszászi telepen pedig 24, a két telepen tehát összesen 64 munkásnyert egész éven át keresetet. A két telep bruttó forgalma 38.076 K 93 fillért tett ki, mely forgalomból 17.450 K 14 fillér munkabérekre, 12.350 K 82 fillér anyagokra, 6338 K 37 fillér pedig üzemi költségekre esett.

Egy-egy munkás évi átlag keresete tehát mintegy 272 korona jövedelmet képviselt.

A két telep egyenkénti forgalmát az alábbi kimutatás tünteti fel:

Telep neve	Foglalkoztatott munkások száma	Bruttóforgalom az 1909. évben		Munkabérekre kifizetett		Anyagokért kifizetett		Üzemi költségekre esett		Jegyzet
		K	f	K	f	K	f	K	f	
Alsóremetei művirágkészítő-telep	40	17,538	76	9650	06	6300	58	3230	14	
Beregszászi művirágkészítő-telep	24	20,538	17	7800	08	6050	24	3108	23	
Összesen ...	64	38,076	93	17,450	14	12,350	82	6338	37	

Az alsóremetei telep közönségesebb paraszt virágokat, s főleg műkoszoru kötéshez szükséges egyes virágokat állít elő nagyobb tömegben, míg a beregszászi telep finomabb árut, főleg kalap és diszitő virágok készítésére fektette a fősúlyt.

A munka minőségének fokozatos fejlődésére jellemző, hogy míg az 1908. évben a 30.688 korona bruttó forgalomból csupán 10.415 korona 73 fillér esett munkabérekre, vagyis $\frac{1}{3}$ -ad rész, addig az 1909. évben elért 38.076 korona 93 fillér bruttó forgalomból már 17.450 korona 60 fillért csaknem $\frac{1}{2}$ rész képviselt a házimunka értéke.

Ez a körülmény a kézimunka fokozotabb érvényesülését, a munka minőségének és értékének fejlődését s azt igazolja, hogy a telepek mindinkább áttérnek azon finomabb művirág fajok készítésére, melyek izlèsesebb előállításánál a kézimunka ügyessége s a nagyobb izlés játszák a főszerepet.

A két telep versenyképes termelésére jellemző, hogy a készítmények nemcsak hazai piacokon, de külföldön is keresettek voltak. Az 1908. évben Brünnben, Görzben, Jaroslawban, Cernovitzben, Jägendorfban, Krakóban, Laibachban, Lembergben, Mährisch-Ostrauban, Pólában, Prsemyslben, Triesztben és Wienben stb. szerzett piacokat az 1909. évben is megtartani sikerült, sőt a két telep készítményeivel újabb külföldi piacokon is erősen hódított.

Ugy az alsóremetei, mint a beregszászi telep is egy vállalkozó irányítása alatt áll. Az alsóremetei telep fejlesztéseért, tekintettel az ottani nehezebb gazdasági viszonyokra, a kereskedelem miniszter ur 1909. évben 3000 K államsegélyben részesítette a telep vállalkozóját.

A beregszászi telep fentartásáért, minthogy a legszükségesebb gépek részben az alsóremetei telepről vétettek át, a vállalkozó államsegélyben nem részesült, Beregszász rendezett tanácsu város azonban a telep felállításához 800 korona adománnyal járult hozzá.

Amennyiben pedig a művirágokban egyre fokozódó keresletet két hegyvidéki telep nem volt képes eddig kielégíteni, a m. kir. kereskedelemügyi miniszter ur 6000 kor. államsegély és 5300 kor. értékű gépsegély kilátásba helyezésével egy harmadik művirágkészítő telep berendezését is lehetővé tette a hegyvidéken.

Ezen harmadik művirág- és műkoszorukészítő telep felállítása eredetileg Munkácsra volt tervezve s Munkács rendezett tanácsu város a vállalkozás közgazdasági hasznát méltányolva, 2500 korona városi segélyt meg is szavazott a vállalkozónak.

Minthogy azonban az 1000 munkás foglalkoztatására előirányzott dohánygyár időközben Munkácson felépült, a műkoszorukészítő telep vállalkozója munkáshiánytól tartván, telepét tanácsosabbnak tartotta Beregszászon felállítani.

A vállalkozás létrejöttét Beregszász város is tőle telhetőleg előmozdította, amennyiben a telep részére ingyen telket és építő anyagokat adományozott, mintegy 7000 kor. értékben, azonkívül 7500 kor. készpénzsegélyt, mely összeg 1910. év őztől 5 éven át 1500 kor. részletekben lesz esedékes.

Beregszászon így 1910. évben működésben lépő művirágkészítő telep nem annyira egyes művirágokat fog előállítani, hanem a fősulyt műkoszoruk készítésére fogja fektetni.

p) Játékkészítő háziipar.

A Bártfán 2 év előtt megalakított játékszerekészítő szövetkezet 1909. évben forgalmát az előbbi év eredményéhez képest megkétszerezte.

A szövetkezet bruttó forgalma ugyanis az 1909. évben 45.264 kor. 34 fillért tett ki, mely forgalomból 16.106 kor. 72 fillér munkabérekre fizettetett ki, 19.213 kor. 57 fillér anyagok beszerzésére fordított, míg általános és üzemi költségekre 7857 kor. 55 fillér, kamatokra pedig 2086 kor. 50 fillér használtatott fel.

A szövetkezet üzleti mérlege az 1909. évben 7134 kor. 62 fill veszteséget tüntetett fel. A veszteség oka kétségkívül a kezdet azon nehézségeinek tudható be, mely főleg fogyasztó piacok felkutatásával s a munkások kiképzésével szokott járni.

Ezen nehézségeket a m. kir. kereskedelemügyi miniszter ur kellőképen méltányolta is, mert 4 éven át 3000 kor. részletekben esedékes 12.000 korona államsegélyt, a versenyképesség fokozása végett pedig 6000 kor. értékű gépeket engedélyezett a szövetkezetnek.

Ezen tetemes támogatás lehetővé tette a termelés jelentékeny fokozását is, melyet az Országos Központi Hitelszövetkezet mintegy 35.000 kor. forgótőke nyújtással saját részéről is előmozdítani törekszik. Amennyiben pedig egy év tapasztalataiból az tünt ki, hogy az eddigi műszaki vezetők egy nagyobb forgalmu üzlet vezetésére alkalmatlanok, a szövetkezet az eddigi vezetőkkel a szerződést megszüntette s helyettük új vezetőről gondoskodott.

Az 1909. évben 80 munkást foglalkoztatott játékszerekészítő szövetkezet főleg olcsóbb játékbábukat s

különféle játékszereket állított elő, mely czikkekből 4000 koronát meghaladó kivitele is volt Ausztriába.

A szövetkezet által a munkásoknak nyújtott kereset 1909. évben meghaladta a 200 koronát.

r) Gyapju (guba) szövő háziipar.

A hegyvidéki nép egyik legfontosabb ruházkodási cikkének a fűrtös gubának jutányos előállítása végett Felsőkaraszlón 107 taggal és 8450 kor. üzletrésztérlekkel megalakított gyapjuszövő szövetkezet az 1909. évben összesen 161 munkást foglalkoztatott, akik 231 q. 25 kg. gyapju feldolgozása által összesen mintegy 3905 drb. fűrtösgubát állítottak elő, 46.860 korona értékben.

A gubákat vásár látogatások által átlag 12 koronájával maga a szövetkezet értékesítette s a közvellen eladások, valamint az első kézből való gyapju bevásárlások már az első csonka üzleti évben is meghozták azon jelentős eredményt, hogy a 161 gubaszövő munkás 13.084 korona 60 fillér keresetben volt részesíthető. Egy-egy munkás tehát a gubaszövő háziipar szövetkezeti szervezése által már az első csonka évben 80 korona átlag jövedelmet keresett.

Amennyiben pedig szakértők véleménye szerint a gyapjuszövő háziiparosok tevékenységét jobban jutalmazná, ha hosszuszőrü pokróczok és szőnyegek előállítására fektetnék inkább a fősúlyt: tervbe vételett Beregilosva központtal egy oly gyapjuszövő telep berendezése, mely hosszú szőrü pokrócz- és gyapju szőnyegek tömegesebb termelését tenné lehetővé.

Ezen telep szükséges függelékeiként gyapjuraktárakat, festőműhelyeket, sőt esetleg fonodát is fel

kellene állítani, hogy a feldolgozandó fonál helyben legyen a mosott gyapjuból előállítható.

A gyapjuszövő háziiparosok figyelmének ezen kereskedelmi cikkekre való terelése azért is kívánatos, mert a műveltség terjedésével a hegyvidéki nép öltözködése is egyre jobban polgáriasul s a testhez álló ruházkodás terjedésével a nehéz guba viselés köre mindinkább összébb szorul.

Ezen terv megvalósítása az 1910. év feladata leendő.

s) Fazekas háziipar.

Munkács város és vidékén egykor virágzó, de a megnehezült idők folytán aláhanyatlott fazekas háziiparnak fellendítése és szövetkezeti alapon leendő fejlesztése végett 20 taggal és 750 kor. névértékű üzletrésszel a kirendeltség Munkácson az Országos Központi Hitelszövetkezet keretében háziipari szövetkezet megalakítását mozdította elő.

A munkácsi fazekasok érdekeit, kik magukra hagyatva boldogulni nem tudtak, helyi társadalmi férfiakból alakult «Munkácsi fazekasokat gyámolító egyesület» már régebbi idő óta gondozásba vette ugyan, sőt a m. kir. kereskedelemügyi miniszter ur közös agyagbánya bérletére, valamint forgó tőkéről 6000 kor. államsegélyt is engedélyezett, azonban ezen támogatások daczára sem tudta a munkácsi fazekasipar régi jelentőségét elérni, mert a fazekas háziiparosok a kisiparosok szövetkezésének nagy előnyeit sokáig nem bírták belátni.

Az 1909. év végén azonban maguk a fazekasok kérték egy oly termelő szövetkezet megalakítását,

amely őket szövetkezeti alapon a versenyképes termelés feltételeivel ellátná.

A «Munkácsi Fazekasok Termelő Szövetkezete» czéggel megalakult háziipari szövetkezetnek tehát feladata lesz megfelelő agyagbányát feltárni, a versenyképes termelést biztosító gépeket beszerezni s oly közös műhelyt is kibérelni, amelybe a közös használatra rendelt gépek elhelyezhetők s a mérges fazekas mázak a család egészségének ártalma nélkül előállíthatók lesznek.

E végből az új szövetkezet kérni fogja a gyámoltó egyesület kezelésében levő 6000 korona államsegélynek átutalását, valamint azon 10.000 kor. forgótőkének és 4000 kor. gépsegélynek kiutalását, melyet a m. kir. kereskedelemügyi miniszter ur háziipari szövetkezetbe való szervezkedés esetén a munkácsi fazekasoknak kilátásba helyezett.

t) Tanfolyamok iparos pályákra segítés.

Minthogy hivatásuk gyakorlása közben leghathatosabban a néptanítók ébreszthetnek a fogékony iskolakötelesekben kedvet a háziipari foglalkozások üzése iránt, a néptanítók gyakorlati kiképzésére a máramarosi Kőkényesen a nyári hónapok alatt négy hetes kósárfonótanfolyam rendeztetett. A kőkényesi kósárfonótanfolyamot a máramaros vármegyei iparfejlesztő bizottság rendezte 2200 korona államsegéllyel.

A tulnyomóan gyakorlati irányban tartott tanfolyamon összesen 20 tanító vett részt, akik főleg a nagy keresetnek örvendő szőlő és gyümölcszállító kosarak előállításában nyertek gyakorlati kiképzést. A tanfolyamon résztvett tanítók utazási segélyben s a tanfolyam ideje alatt teljes ellátásban részesültek.

A hegyvidéken vadon diszlő kereskedelmi és gyógyító növények gyűjtésének, szárításának és csomagolásának és értékesítésének elsajátíthatása végett a kolozsvári m. kir. gazdasági akadémián rendezett gyógynövény értékesítési tanfolyamon 3 hegyvidéki lelkész és 7 néptanító nyert államköltségen kiképzést.

A tanfolyamon résztvett lelkészek utiköltség és napidij fejében 64 korona államsegélyben, a kolozsvári m. kir. gazd. akadémia internátusában pedig teljes ellátásban részesültek.

A fazekas és faipari szakokban részletesebb kiképzés megszerezhetése végett az ungvári állami agyagipari szakiskolánál 2 tanuló egyenkint 300 korona, a homonnai állami faipari szakiskolánál 2 tanuló egyenkint 300, 4 tanuló pedig 400 korona ellátási segélyben részesült.

Ugy az agyagipari, valamint a faipari szakiskola végbizonyítványa az illető ipar önálló üzésére képesíti a tanulókat, kik a 4 éves kurzus bevégzése után mint keresett műiparosok önállósíthatják magukat.

A kosárfonó háziiparban leendő kiképeztetés végett 3 máramaros vármegyei kiscgazda a békési m. kir. állami kosárfonó iskolába küldetett ki, akiknek 3 havi ellátására 252 korona államsegély fordított. A 3 kosárfonó mesternek azonkívül 183 korona 54 fillér értékű kosárfonó eszközök is adományoztattak.

u) Iparházak.

A kosárfonó-, fafaragó-, seprűkötő-, himző-, szövőharisnyakötő s egyéb népszerű háziipari foglalkozások állandósítása és zavartalan folytathatása végett az

1909. évben a kirendeltség 3 iparházat építtetett fel államsegéllyel, a negyedik iparház építését pedig hasonlóan államsegéllyel megkezdette.

És pedig felépíttetett 8000 korona államsegéllyel a rakaszi két termes kosárfonó iparház; 9000 kor. államsegéllyel a beregkisfaludi kosárfonók és barisnyakötők részére a beregkisfaludi iparház, Sárosorosziban 9000 kor. államsegéllyel a sárosoroszii kötőiparosok elhelyezésére a sárosoroszii kötőiparház s végül a bilkei kötő- és kosárfonó háziiparosok részére 10.000 kor. államsegéllyel tervbevett 2 termes iparházhoz telek szereztetett s az építési előmunkálatok elvégeztek.

A beregkövesdi kosárfonó telep bekerítésére és vesszögözölő szin építési költségeire 2000 korona államsegély fordított, míg az előző években felépített szövetkezeti iparházak fentartási költségeire 2000 korona államsegély használtatott fel.

Az iparházak építkezése a községek által többnyire ingyen felajánlott telkeken úgy vitetik keresztül, hogy azokban tágas munkatermeken kívül a szükséges raktárhelyiség, szövetkezeti iroda, az előmunkás lakása is lehetőleg elhelyezést találjon.

Az iparházak a tulajdonjognak az engedélyezett államsegély erejéig való bekebelezése által rendeltetésüknek biztosítva vannak.

Minthogy pedig a nagy helyet elfoglaló gazdasági háziipari cikkeket az iparházak raktárai teljesen befogadni nem képesek, egyes gyűjtő pontokon raktárhelyiségek is béreltetnek.

Ilyen kisegítő raktárhelyiségek bérletére az 1909. évben 1400 korona államsegély használtatott fel.

v) **Kiállítások.**

A hegyvidéki háziipari készítményeknek a fogyasztó közönséggel leendő megismertetése végett a kosárfonó-, művirágkészítő-, vászonszövő-, szőnyegkészítő-, himző- és gyermek-játék készítő telepek készítményeivel a kirendeltség résztvett a munkácsi nőegylet 1908. október 1-től október 10-ig rendezett jótékony célú vásárján.

Ezen vásárral egybekötött kiállításon való részvétel költségeire 200 korona államsegély használtatott fel. A vásár a háziipari telepeknek 1136 korona 50 fillér bevételt jövedelmezett.

A debreczeni kereskedelmi és iparkamara által 1909. év husvéti hetében Debreczenben rendezett iparművészeti kiállításon az árdánházai szövetségi szövötelep iparművészeti értékkel bíró damaszt készítményekkel és smyrna szőnyegekkel vett részt.

A szövötelep iparművészeti értékkel bíró készítményeiért kamarai ezüst plakettal lett kitüntetve.

z) **Gyárípar.**

A Beregmedencze község határában 3 év előtt feltárt és műszaki czélokra kiválóan alkalmas 1200° tűzálló agyag ipari hasznosítása végett 1908. év tavaszán 380.000 korona részvénytökével megalakult részvénytársaság 1909. évben főleg tetőcserepet és kazánfalazásokhoz szükséges III. osztályu tűzálló téglát állított elő.

Minthogy azonban a részvénytársaság tulajdonképpen köagygacsövek, köedény és terakotta áruk gyártása végett alakult meg, mely czikkek gyártására kiváló minőségű agyag képesíti a vállalatot, a részvénytársaság oly arányu államsegélyezésért folyamodott, mely a

kőagyagcsövek, kőedény és terakotta áruk gyártásához szükséges gépek beszerzésére és átcsapolánu égető-kemenczék felállítására képesitené a részvénytársaságot.

A részvénytársaság bár csekélyebb forgó tőkéje miatt üzemét gyártási képessége határáig ki nem terjesztette, fuvarokért, munkabérekért, valamint folytatólagos építkezéseknél felhasznált napszámokért 26.000 koronát meghaladó összeget fizetett ki 1909. évben a környékbeli lakosságnak.

x) Vadon disztlő kereskedelmi és gyógyítónövények.

A hegyvidéken vadon nagy tömegben termő kereskedelmi és gyógyítónövények gyűjtésével a nép régebb idő óta foglalkozott ugyan, ezen tevékenységével azonban számottevőbb eredményeket nem volt képes elérni, mert a helyett, hogy a gyógynövényeknek csupán a ható anyagokban gazdag részeit gyűjtötte volna össze, az egész növényt értéktelen részeivel együtt szedte meg. Természetes tehát, hogy a hasznavehetetlen részekkel elértéktelenített gyűjteményeket megfelelő árakon értékesíteni nem lehetett s az ilyen gondatlan gyógynövénygyűjtőket helyes érzéssel nevezte el a nép «dudvaszedőknek», a beváltó üzereket pedig «dudvakereskedőknek».

Hogy tehát a nép a gyűjtés és kikészítés módzatairól helyes érzéket nyerjen, egyelőre Bereg vármegye gyógynövény gazdag vidékein a kirendeltség négy beváltó körzetet alakított, mely körzetekben a gyűjtést szakértő munkások felügyelete alatt végeztette, a megszedett gyógynövényeket szárítószineken szárította és a gyógyfükereskedelem által előirt módon csomagoltatta.

Ezen körzetek alakítására, előmunkások felfogadására, szárítószinek berendezésére, valamint gyakorlati oktatás költségeire 4250 korona államsegély használtatott fel, mely segély 21 községben mintegy 150 kisgazda család akcióba vonását engedte meg.

Az öt hónapi gyűjtési idő alatt a négy beváltási körzetben összesen mintegy 241.328 kilogramm nyers gyógynövény gyűjtetett össze, mely készlet ok-szerű kikészítettése után 30.166 kilogramm szárított áru állítottatott elő.

A 30.166 kilogramm szárított gyógynövényt a szegedi kereskedelmi és kiviteli részvénytársaság mind-összesen 4877 korona 30 fillérben váltotta be.

Ezen mennyiség az egyes gyógynövényfajok között a következő arányokban oszlott meg:

1. Arnika virág	---	43 kgr.	34 K	40 fill.
2. Anyarozs	---	7 "	14 "	— "
3. Egérfarkuczicz-				
koró	---	6 "	1 "	20 "
4. Csipkebogyó-				
magolva	---	173 "	129 "	75 "
5. Csipkebogyómag		112 "	28 "	— "
6. Diófalevél	---	535 "	107 "	— "
7. Fehéüröm	---	25.685 "	2378 "	60 "
8. Maszlagos nadra-				
gulyalevél	---	926 "	463 "	— "
9. Maszlagos nadra-				
gulyagyökér	---	2055 "	1541 "	25 "
10. Nyírfalevél	---	437 "	87 "	40 "
11. Ezerjófű	---	180 "	90 "	— "
12. Kereklevelű				
mályva	---	4 "	1 "	20 "
13. Széleslevelű utifű		3 "	1 "	50 "

összesen 30.166 kgr. 4877 K 30 fill.

Tekintve, hogy a beváltási körzetben mintegy 150 munkás foglalkozott állandóbban gyógynövénygyűjtéssel, egy-egy munkás átlag keresete 32 korona jövedelmet képviselt.

Amennyiben pedig a vizdusabb növények és gyökérrészek napon való kiszáritása hosszabb időt vett igénybe és főleg esős időben nem volt tökéletes, a kiszáritás gyorsítása és tökéletesítése végett 1 darab Rider-féle aszaló engedtetett a hegyvidék használatára.

XV.

Munkásközvetítés.

A kirendeltség által a hegyvidéki nép kereseti alkalmainak szaporítása céljából szervezett munkásközvetítési akció a lefolyt évben is szép összegekhez juttatta a hegyvidéki lakosságot.

A hegyvidék munkás feleslegét a munkáshiányban szenvedő sík vidéki gazdaságokban elhelyezve a különböző vidékek munkásszükséglete és munkaerő feleslege között mutatkozó aránytalanságot sikerült kiegyenlíteni.

Ezen közgazdasági jelentőségű eredmény mellett a munkásközvetítési akció még azon eredménnyel is járt, hogy míg egyrészt a leszerződött munkások több mint félmillió korona munkabér keresetre tettek szert, másrészt az intenzivebb mezőgazdasági kultúrával bíró síkvidékekre szerződött munkások az ottani okszerű gazdálkodást közvetlen tapasztalatból ismerték meg s oly gazdasági ismeretek birtokába jutottak, melyeket saját gazdaságuk vezetésénél és irányításánál hasznosan értékesíthetnek.

Bereg vármegyéből nyári és aratási munkákra 1909-ben elszerződöttetett magánosokhoz és uradal-
makhoz :

Fehér megyébe	---	---	---	---	113	munkás
Sáros	«	---	---	---	26	«
Arad	«	---	---	---	108	«
Kolozs	«	---	---	---	79	«
a mezőhegyesi	ménésbirtokra				497	«
a fogarasi	«				126	«
a kisbéri	«				86	«
összesen					1035	munkás.

Ezen munkások 5—6 hónapi időtartamra lettek elszerződöttetve, mely idő alatt több mint 200.000 korona munkabért kerestek.

Ezenkívül az aratósztrájk megtörésére szervezett munkástartalékként elszerződöttetett 3—5 heti időtar-
tamra :

Bereg vármegyéből	---	---	---	1367	munkás	
Máramaros	«	---	---	4041	«	
Ung	«	---	---	735	«	
összesen					6143	munkás.

A munkások élelmezésen, illetve annak készpénz-
beli egyenértékét képező 70 fillér étkezési pénzen felül 1.50—2 korona napszámot kaptak. Ezek munka-
bérkeresete szintén túlhaladván a 200.000 koronát, a munkásközvetítési akció folytán a hegyvidékről el-
szerződöttetett munkások egy félmillió korona munka-
bérkeresethez jutottak.

A munkások szerződötetésénél nagy figyelem for-
dított arra, hogy a munkásoklakta vidékek gazda-
közönségének érdekei sérelmet ne szenvedjenek.

Ezen kitüzött czélt sikerült is és pedig az által elérni, hogy a munkások csak oly községekből szerződtek, ahol nagyobb s napszámosokra szoruló birtokos nincs.

Emellett különben a leszerződött munkások azon időre, midőn a hegyvidéken a nyári aratási munkálatok kezdetüket vették, már vissza is hozattak, úgy hogy a munkásoknak a síkvidékekre történt leszállítása a hegyvidéken egyáltalában nem okozott érezhető hiányokat.

Az évek óta eszközölt munkásközvetítés következtében az érdekeltek, akiknek munkáskézre van szükségük, megismervén a munkásokat, azokat közvetlenül szerződtek a kirendelés közvetítésének igénybevétele nélkül, úgy hogy a hegyvidékről valósággal elszerződött munkások száma és az általuk érdembe hozott munkabérek összege sokkal nagyobb a fentebb kitüntetettnél.

A hegyvidéki munkás ma már oly keresletnek örvend, hogy az érdekelt uradalmak és birtokosok a jövő évi gazdasági évadra a munkásokat már az előző év decemberében leszerödtetik.

XVI.

Utépítési munkálatok.

A hegyvidéki lakosság hátramaradottsága és szegénysége jelentékeny részben annak tudható be, hogy a hegyvidéken a helyes közgazdasági berendezettség egyik alapfelvétele a jó uthálózat hiányzik.

A hegyvidéki helyiérdekű utak legnagyobb része elhanyagolt állapotban van s a közlekedésre egyáltalán nem alkalmas.

Ennek következtében a hegyvidék lakossága a nagyobb forgalmi góczpontokhoz vagy egyáltalán nem, vagy csak oly fáradság és idővesztéssel juthat, mely ugy az emberre, mint igavonó állataira igen káros.

A közlekedésre nem alkalmas uthálózat mellett egyrészt szükségleteit nem tudja a nagyobb piacokon a rendes piaczi árban beszerezni, hanem ki van szolgáltatva lakhelye egyedüli, minden konkurrenczia és ellenőrzés nélkül működő szatócsának vagy kiskereskedőjének, aki az árakat önkényüleg és a rendes piaczi árnál jóval magasabban szabja meg, másrészt terményeinek, állatjainak feleslegét és egyéb gazdasági termékeit sem tudja jó áron értékesíteni, hanem kénytelen azt lakóhelyén elkótyavetyélni.

A hegyvidék lakossága érdekeinek megvédése céljából tehát elsőrangú teendő a meglévő uthálózatnak karbahozatala s a közlekedésre alkalmassá tétele.

Az érdekeltségek szegénysége folytán azonban ezen cél elérése csak a távol jövőben remélhető.

A kirendeltség ezen konkrét viszonyok között az utak kiépítését akként igyekezett támogatni, hogy az arató sztrájk megtörésére szervezett tartalékmunkások egyrészének azon törvényhatóságok területén való visszahagyását — melyről azok szerződötve lettek — és azoknak az ottani viczinális utak kiépítésére való foglalkoztathatását kieszközölte.

Az 1909-ben a munkások az 1908-ban megkezdett, de akkor az idő rövidsége miatt be nem fejezett utépitési munkálatok folytatólagos végzésére használtattak fel.

Nevezetesen:

Ung vármegyében:

a csontos—viharosi utépitésnél --- --- 300

Bereg vármegyében :

hátmeg—nagyábránkai, továbbá a medencei és a havasi utépitéseknél --- --- --- 548

Máramaros vármegyében :

a taraczujfalu—széleslonkai utépitésnél 240

tarujfalu—majdánkai « 240

glód—szlatinai « 240

a körös—mezeihavasi « pedig 310

munkás összesen tehát 1878 munkás volt alkalmazva, kik összesen mintegy 16 klm. hosszú viczinális és 37 klm. hosszú havasi utat hoztak karba.

Ezen utépitésekkel kapcsolatos műtárgyak (hidak, átereszek stb.) költségeire a kereskedelemügyi tárcza részéről 20.000 korona államsegély engedélyeztetett, melyből Bereg vármegyére 6000, Ung vármegyére 4000, Máramaros vármegyére pedig 10.000 korona jutott.

Az utépitésekkel kapcsolatos partbiztosítási munkálatok költségeire pedig a földmivvelésügyi tárcza terhére 10.000 korona államsegély engedélyeztetett, melyből Bereg vármegyére 3000, Ung vármegyére 2000, Máramaros vármegyére pedig 5000 korona esett.

Ezenkívül a földmivvelésügyi tárczát terhelte az utmunkálatoknál alkalmazott munkások napibére és azok élelmezésével járó költség is, mely utóbbi mintegy 4300 koronát tett ki.

Az ut munkálatoknál a 2 évvel ezelőtt ugyancsak a földmivvelésügyi tárcza terhére 6500 korona költséggel beszerzett szerszámok vétettek igénybe, melyek az illetékes m. kir. államépitészeti hivatalok által leltárba vétettek s általuk őriztetnek, hogy a jövőben netalán esz- közlendő utmunkálatoknál újra felhasználhatók legyenek.

A községeknek utjaik kiépítése körül nyújtott támogatás eredményeként az ugozsavármegyei felsősáradbilkei és turczbábonyi viczinális utak kiépítésére 10—10 ezer korona államsegély engedélyezése eszközöltetett ki.

XVII.

Munkások és szegény kisgazdák jogvédelme, inség enyhítésére irányuló intézkedések.

A modern állam törvényhozása a haladó kor igényeinek megfelelőleg mindig újabb és újabb tételes intézkedésekkel szabályozza az állam polgároknak egymáshoz és az államhoz való viszonyát. Jogokat ad és kötelezettségeket állapít meg, melyeknek érvényesítése, illetve teljesítése bizonyos alakszerűségekkel jár.

Nem szükséges bővebben fejtegetni, hogy a polgárookra az állam jogrendjének, jogszabályának nem ismerése milyen súlyos joghátránnyal járhat, amennyiben az állam a jogszabályok nem tudását mentségül el nem fogadja.

Ennek felismerése indította a kirendeltséget arra, hogy a m. kir. földmivelésügyi miniszter engedélyével az eddig fenállott jogvédelmi intézmény átszervezésével Munkácson és Máramaroszigeten ingyen jogsegélynyújtást szervezett.

Abban áll ez, hogy minden hét egy napján, még pedig Máramaroszigeten pénteken, a kirendeltség máramarosvármegyei megbizottjának hivatalos helyiségében, Munkácson pedig szombaton, a kirendeltség hivatalos helyiségében a kirendeltség által díjazott ügyvédek díjmentesen nyújtanak utbaigazítást, tájékoztatást és jogi tanácsot mindenféle jogi (telekkönyvi, szerződéskötési,

birtokszerzési, adózási, közigazgatási stb.) ügyekben az ez iránt jelentkező kiscgazdáknak és ingyen meg is szerkesztik az egyes hatóságokhoz intézendő akár peres, akár peren kívüli beadványokat.

Arra ugyan, hogy perek vitelére adassék ingyenes ügyvédi képviselő, a jogsegélynyújtás nem terjed ki, mert nem képezhet állami feladatot, hogy egyes állampolgárok egymásközi perei a kincstár költségére vites-senek, de a jogsegélynyújtás szervezése által minden kiscgazdának alkalom van nyujtva arra, hogy bármilyen jogügyletnek kölcsönfelvételi, telekkönyvi, adózási stb. rendezése körül költség nélkül megkaphassa a szükséges szakszerű felvilágosításokat és segédelmet, melyekben ő maga járatlan vagy pedig melyekben eddig hozzá nem értők tanácsára támaszkodott.

A jogsegélynyújtás ezen formája csak a lefolyt év szeptemberében szerveztetett ugyan, ennek daczára is azonban az év végéig Máramaros vármegyéből 67, Bereg vármegyéből pedig 52 kiscgazda vette ezt igénybe.

Az ezek által panaszolt ügyek nagyobb része a panaszlókra nézve előnyösen intéztetett el, kisebb részükben azonban nem lehetett eredményesen eljárni, mert jogerős ítéletek által szankcionált helyzet megváltoztatása végett törvényes jogorvoslattal élni ezen ügyekben már nem lehetett.

Az ingyenes jogvédelmi intézmény évi költségeire 2000 korona engedélyeztetett.

Az inség enyhítésére irányuló intézkedések között megemlítendő, hogy a máramarosvármegyei szegény kiscgazdák tengeri szükséglete beszerzésének megkönnyítése céljából az Országos Központi Hitelszövetkezet

részére 1 év tartamára engedélyezett 50.000 korona kölcsön kamatai fejében 3000 korona a földmivelésügyi tárcza terhére elvállaltatott.

A kölcsönösszeg igénybevételével 74.434 kor. 32 fill. értékű tengeri szereztetett be és osztatott ki a kisgazdák között 1 évi kamatmentes hitelre.

A Máramaros vármegyében az előző évben uralgó szárazság következtében fellépett takarmányszükség folytatólagos enyhítéseül az 1909. év tavaszán további 1384 q széna beszerzése és annak kiosztásánál adandó 30%-os árkedvezmények költségeire további 2870 korona államsegély felhasználása lett engedélyezve. A szénainség enyhítésére az 1908. év végén és az 1909. év tavaszán — az 1908-ban kiosztott mennyiség betudásával tehát összesen 1713.43 q széna és 121 q takarmányszalma került kiosztásra 15.602 korona 23 fillér értékben. A kiosztásnál nyújtott 30% árkedvezmény költségeire 5014 korona 44 fillér államsegély használtatott fel.

Az ugocsavármegyei ilonokujfalusi tűzkárosultak között takarmányhiányuk enyhítése céljából 120 q széna osztatott ki 30% árkedvezmény mellett, melyek költségeire 300 korona államsegély, a feketepataki tűzkárosultak között kiosztott 100 q buzavetőmag és 118 q széna kiosztásánál nyújtott 30% árkedvezmény költségeire pedig $880 + 724$ korona 50 fill. = 1604 korona 50 fill. használtatott fel. Felsőveresmarton 2 tűzkárosult, mivel mindenük odaégett, élelmezésük pillanatnyi biztosítása céljából 160 korona értékű tengeri adományban részesült.

A beregvármegyei Makarja község tűzkárosultjai 100 q tengerinek 1 évi kamatmentes hitel és 50%

árkedvezmény melletti kiosztásában részesültek. A kedvezmény 710 korona költséget tett ki.

Ezenkívül 1 bábakuti lakos részére 100 korona, 1 kisléczfalvi lakos részére a havason elhullott üszöje értékének részben való pótlása céljából 50 korona, 1 sebesfalvai lakos részére pedig 30 korona pénzsegély engedélyeztetett.

5 ungvármegyei tűzkárosult leégett háza felépítéséhez szükséges épületfa 50% árkedvezmény melletti engedélyezésben részesült.

A zemplénvármegyei vékei tűzkárosultak részére 3 waggon tűzifa 50% árkedvezmény, a laborczmezői tűzkárosultak részére pedig 100 q tengeri 50%-os árkedvezmény és 1 évi kamatmentes hitel melletti kiosztása engedélyeztetett. A tengeri kiosztásánál nyújtott kedvezmény 940 korona államsegélyt tett ki.

A kamatmentes hitelre engedélyezett tengeri 50%-a erejéig az illető község, mint erkölcsi testület készfizető kezességét vállalt, miáltal a kincstár követelése biztosított.

XVIII.

Viziügyek.

A hegyvidéki községek belterületét veszélyeztető rakoncátlan patakok medrének szabályozása és a további károsodások megakadályozása céljából szükséges partvédelmi munkálatok költségeinek fedezése körül a kirendeltség az elmúlt évben is eredményesen járt közbe.

Kieszközölte ugyanis, hogy a zemplénvármegyei laborczbéri 1,5 klm. hosszú vízmosás megkötési tervei-
nek elkészítésére 220 korona, az Ondava folyó Felső-

vizköz belterületét veszélyeztető szakaszának szabályozására 6436 korona, az alsóvereczke-latorczafői utvonalon szükséges partbiztosítási munkálatok költségeire 5000 korona, a beregnagyalmási malom árok szabályozási terveinek elkészítésére 250 korona államsegély, a Kapisó-patak szabályozási terveinek pedig államköltségen leendő elkészítése engedélyeztetett.

A határhegyi Ung-hid építésének ügyét a kirendeltség szükséges fenyő épületfa és a kereskedelemügyi tárcza által engedélyezett 2000 korona államsegély kieszközlésével támogatta.

Tárgyalás alatt állott ezenkívül a lakárdi és a nagybereznai Ung hidak ügye, melyek azonban eddig még nem voltak érdemi és végleges elintézéshez juttathatók, míg a rakaszi hid ügye költségvetési hitel hiányában nem volt megvalósítható.

A hegyvidéki községek vizellátásának kérdése az elmúlt év folyamán is gondos figyelem tárgya volt.

Számtalan község van ugyanis a hegyvidéken, melynek lakossága és állatállománya óriási vízhiánnyal küzd. A községekben alig van egy-két kut, ezek vize is azonban nyáron annyira kiapad, hogy a kut tulajdonosa háza népének ez irányú szükségleteit is alig elégítheti ki.

A lakosság tehát vagy gödrökben kénytelen az esővizet felfogni, vagy pedig több kilométer távolságról ivóvizszükségletét beszerezni, ami nagy testi fáradtsággal és nagy időpazarlással jár. Sok községben van ugyan egy-egy kis patak, ennek vize azonban annyira meg van fertőzve azáltal, hogy abban ruhát mosnak és a község szennyvizét abba vezetik le, hogy az nemcsak nem alkalmas ivási célokra, de valóságos melegágya a különféle járványos betegségeknek.

A községek szegénységüknél fogva az ilyen vízszegény vidékeken nagy költséggel járó kutak építésére a saját erejükből képtelenek, így tehát az állam részéről anyagi támogatás nyújtása teljesen méltányos és indokolt.

Az ugy közegészségügyi, mint állattenyésztési, de meg tűzbiztonsági szempontból is káros vízhiány enyhítésére irányuló működés eredményeként.

Bereg vármegyében :

Beregfalucska község	1	kutra	---	---	2000	kor.
Kissarkad	«	«	«	---	1500	«
Derczen	«	«	«	---	500	«
Árdánháza	«	«	«	---	2500	«
Németkucsova	«	«	«	---	1500	«
Kisrétfalva	«	«	«	---	1200	«
Nyirhalom	«	«	«	---	2000	«
Nagylucska	«	«	«	mély furásu		
kutra	---	---	---	---	4000	«

Ung vármegyében :

Árok község	1	kutra	---	---	2000	kor.
Ungtölgyes község	1	kutra	---	---	600	«

Zemplén vármegyében :

Tüskés	község	2	kutra	---	3600	kor.
Nagykemencze	«	2	«	---	2400	«
Szinna	«	1	«	---	2500	«
Szélesmező	«	2	«	---	2400	«
Czirókahosszmező	«	2	«	---	1200	«
Szerelmes	«	1	«	---	1200	«
Udva	«	2	«	---	2400	«
Varannó	«	2	»	---	3000	«
Telekháza	«	1	«	---	1500	«
Felsőkázmér	«	1	«	---	1500	«
Majoros	«	1	«	---	1500	«
Varannómező	«	1	«	---	1500	«

Ugocsa vármegyében :

Tamásváralja község	2	kutra	---	---	---	1500	kor.
Nevetlenfalu	«	2	csordaitató	kutra		800	«
Nagyszöllős	«	1			«	400	«
Kisrákócz	«	1	mély	furásu	«	2500	«

kutépítési államsegélyben részesült. Ezenkívül az alsó-
veresmarti hitközség tulajdonát képező kut felszerelélésére 100 korona államsegély engedélyeztetett annak kikötése mellett, hogy az egyház a község lakosai részére szabad vízmerítést engedélyez.

Az engedélyezett államsegélyek felhasználásával a kutak 1 ung, 1 bereg és 1 zemplénavármegyei községet kivéve mindenütt elkészültek és a közhasználatnak átadattak s nagyban hozzájárulnak a vízhiány enyhítéséhez.

A kutak a kirendeltség felügyelete és ellenőrzése mellett létesítettek, a zemplénavármegyeiek az ottani gazdasági egyesület bevonásával s azokhoz a szegény s minden pénzszolgáltatásra képtelen községek csak a kutépítési anyagoknak a helyszínére való fuvarozásával járultak hozzá.

XIX.

Hitelszövetkezetek.

A hegyvidéki nép pénzügyi téren való függetlenítését, részére olcsó hitel nyújtását és takarékosagra való ösztönzését a kirendeltség által létesített hitelszövetkezeti hálózat szolgálja.

Ennek fokozatos kiépítésére a lefolyt évben is gond fordított.

Az ez irányu működés eredményeként 1909-ben 4 új hitelszövetkezet alakult, még pedig Ung vármegyében 1, Máramaros vármegyében 1, Beregben 1, Ugocsa vármegyében szintén 1.

Ezek beszámításával a hegyvidéken tehát jelenleg a bevont ugocsavármegyei 7 hitelszövetkezettel együtt 143, a kirendeltség által létesített hitelszövetkezet működik.

Ezen hitelszövetkezetek közül Bereg vármegyében 26, Máramaros vármegyében 62, Ugocsa vármegyében 22, Zemplén vármegyében 3, Ung vármegyében pedig 30 állt fenn.

A hitelszövetkezetek ezen viszonylag nagy száma arról tanuskodik, hogy a hegyvidéki nép felismerte a hitelszövetkezetek azon jelentőségét, hogy azok megmentik a kis tőkét az elkallódástól s felébresztve a takarékosági hajlamot az egyéneket gazdaságilag függetlenítik, önállósítják és jövőjüket biztosítják.

Ennek tudható be, hogy most már maga a nép szorgalmazza a hitelszövetkezetek alakítását, holott az akció megindításakor e téren is igen nagy volt a nép bizalmatlansága.

A működő hitelszövetkezetek vármegyénként a következő üzleteredményeket érték el:

Bereg vármegyében a kirendeltség által létesített 26 hitelszövetkezetnek 6267 tagja volt, akik 9169 drb üzletrészt jegyeztek 458.450 korona értékben, melyre az 1909. év végéig 279.031 korona 94 fillért fizettek be.

A Máramaros vármegyében működő 62 hitelszövetkezet 17.062 taggal és 1,200.680 koronát kitevő üzletrészszel működött.

Az 1,200.680 koronát kitevő üzletrészek összértékére a tagok 1909. év végéig 623,131 korona 81 fillért fizettek be.

Ung vármegyében 30 hitelszövetkezetnek 7151 tagja van 514.050 korona értékű üzletrészszel, melyre az 1909. év végéig 247.556 korona 70 fillért fizettek be.

Ugocsa vármegyében 22 hitelszövetkezet működött 4992 taggal 382.700 korona értékű üzletrészszel, melyre befizettetett 267.288 korona 93 fillér.

Zemplén vármegyében 3 hitelszövetkezetnek 347 tagja volt, kik a 21.700 korona értékű üzletrészekre 5644 korona 93 fillért fizettek be.

A kirendeltség működési területén levő 143 hitelszövetkezetnek tehát összesen 35,819 tagja volt, kik az 1909. év végéig az 51.349 drb 2,577.580 kor. értékű üzletrészekre összesen 1,392.654 kor. 37 fillért fizettek be.

A hitelszövetkezetek által folyósított kölcsönök összértéke 7,890.140 korona 05 fillér volt.

Az összes takarékbetétek összege 1,591.556 korona 94 fillért, a tartalékalapok összege pedig 264.545 korona 53 fillért tett ki. Az üzleteredmény ezen adatai fényesen bizonyítják azok életképességét.

Azon eljárással pedig, hogy a hitelszövetkezetek igazgatóságai kölcsönöket csak olyan egyének részére folyósítottak a kiket s a kiknek viszonyait személyesen ismerték s a kiknek kölcsönökre gyümölcsöző befektetések, terhes adóságaiak kifizetése, termények és haszon állatok beszerzése, birtokszerzési céljaik megvalósítása vagy valamely kényszerhelyzet káros következményeinek elhárítása céljából volt szükségük a könnyelmű adósságszínálásnak már eleve eleje vétetett.

A hitelszövetkezetek igazgatóságai szigoruan ellenőrizték emellett azt is, vajjon az igénybe vett hitel tényleg a kölcsön kérésekor bevallott célra használtatott-e fel.

A hitelszövetkezetek a hegyvidéki kirendeltség felügyelete alatt állanak s azok felett az ellenőrzést az Orsz. Közp. Hitelszövetkezet két kiküldött ellenőre gyakorolja.

Az egyes hitelszövetkezetek vagyoni állapotát a mellékelt részletes kimutatások tüntetik fel.

Kimutatás

a Hegyvidéki ministeri kirendeltség működési körében Bereg-, Ung-, Máramaros-, Ugocsa- és Zemplén vármegyék területén működő hitel-szövetkezetek 1909. évi december hó 31-iki állapotáról.

Á t t u n é z e t

a hegyvidéki miniszeri kirendeltség működési körébe tartozó hitelszövetkezetek alakulási idejéről és forgalmáról.

Vár- megye	A l a k u l t a z													Összesen	Tagok száma	3	4	A hitelszövetkezet egy-egy tagjára á t t a g e s i k																		
	1895	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908					1909	é v b e n	2	5	6	7	8	9	10	11	12	13							
Bereg	1	1	6	2	7	3	—	—	—	1	1	—	2	2	26	6267	53	39	73	48	50	184	89	47	14	2	88	583	19	89	75	233	39	143	64	
Ung	—	—	1	—	6	9	2	1	1	2	4	4	—	—	30	7151	48	34	61	34	02	215	76	101	05	2	45	602	80	138	11	249	78	111	67	
Mára- maros	1	—	1	13	9	7	16	6	3	3	—	2	1	62	17062	57	36	52	17	32	176	60	25	64	2	57	437	92	87	76	193	92	106	16		
Ugocsa	—	1	1	2	1	1	1	8	—	—	5	2	—	—	22	4992	55	59	55	47	13	211	06	11	65	4	66	545	48	75	86	258	19	182	33	
Zemp- lén	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	347	55	16	27	—	—	150	79	49	08	1	47	389	89	66	82	150	79	83	97	
Összesen	2	1	2	10	16	23	20	26	7	7	11	6	8	4	143	35819	54	38	88	30	10	190	42	44	43	2	82	510	78	86	13	220	52	481	633	35
															143	35819																			134	39

XX.

Hitelszövetkezeti áruraktárak.

A termény és áruuzsora meggátlása érdekében a hegyvidéken a kirendeltség által létesített hitelszövetkezeti áruraktárak fejtenek ki eredményes működést, melyek egészséges versenyt támasztva a normális áralakulást biztosítják.

Az 1909. év folyamán a hitelszövetkezeti áruraktárak hálózata újabbi 5 áruraktár létesítése által fejlesztetett.

Ezek beszámításával ma már a hegyvidéken összesen 77 a kirendeltség által létesített áruraktár működik.

A hitelszövetkezeti áruraktárak a hazai nyers-termények és iparczikkek buzgó terjesztői, amennyiben azok üzletköréből külföldi iparczikkek elárusítása és raktáron tartása kiküszöböltetett. Emellett, ahol arra jó alkalom kínálkozik, a helyi termények és iparczikkek jó áron való értékesítését is szolgálják.

A lakosság az áruraktárak felállítását örömmel fogadja s hálás az állam e téren nyújtott támogatásáért, mely kiragadta őt azon áldatlan helyzetéből, hogy a forgalmi góczpontoktól távol eső helyeken teljesen az ottani üzérek önkényének volt kiszolgáltatva.

Az áruraktárak felállításával sikerült elérni, hogy a vásárló fél egészséges, jó minőségű és megfelelő mennyiségű áruhoz a rendes piaci áron jut.

A hegyvidéken szervezett 77 áruraktár közül:

Bereg vármegyében	---	---	---	---	23
Ung vármegyében	---	---	---	---	21
Ugocsa vármegyében	---	---	---	---	4
Máramaros vármegyében	---	---	---	---	27
Zemplén vármegyében	---	---	---	---	2

működött.

A hitelszövetkezeti áruraktárak semminemű adó, szállítási vagy egyéb a szövetkezetek részére biztosított kedvezményeket nem élveznek s azokban a hitelbe vásárlás a legszűkebb körre szorított, hogy a nép a könnyelmű vásárlástól visszatartassék s az áruraktárak e czímen származható károsodásának eleje vétessék.

Az áruraktárak, melyek 3 központtal vannak szervezve, 1909-ben a következő üzleti eredményeket érték el.

A beregvármegyei szolyvai központtal szervezett áruraktár hálózat bruttó bevételi forgalma	1908-ben 552.650 K	1909-ben 596.355 K
--	-----------------------	-----------------------

A máramarosszigeti központtal szervezett áruraktár hálózat bruttó bevételi forgalma --- --- ---	706.827 «	767.620 «
---	-----------	-----------

Az ungvármegyei percsenyi központtal szervezett áruraktár hálózat bruttó bevételi forgalma	497.676 «	499.270 «
összesen	1,757.153 K	1,863.245 K

Az előző évi bruttó forgalomhoz viszonyítva 1909-ben:

a szolyvai központhoz tartozó áruraktárak	43.705 K
a máramarosszigetihez tartozók --- --- ---	60.793 «
a percsenyihez tartozók pedig --- --- ---	1594 «

val nagyobb bevételi bruttó forgalmat értek el.

Ezen üzleteredmények arról tanuskodnak, hogy a lakosság rokonszenvvel viseltetik az áruraktári intézmények iránt s azokat mind tömegesebben keresi fel, hogy a szükségéseket ott vásárolja be.

A nagyobbodó forgalom daczára elért tiszta nyereség a bevételi bruttó forgalomhoz viszonyítva igen csekély. Ennek oka abban rejlik, hogy az áruraktári intézmény nem nyereségre alapított vállalkozás, hanem a hitelszövetkezeti tagok és a lakosság szükségleteinek olcsó beszerzési forrása. Az áruraktáraknál nem a minél nagyobb nyereség elérése a cél, hanem az, hogy a lakosság minél olcsóbb áron szerezhesse be a minőségileg és mennyiségileg megfelelő áruszükségletét.

Emellett az áruraktárak kizárólag fizetett alkalmazottakra utalt intézmény lévén, e czímen igen nagy kezelési költségek merülnek fel.

XXI.

Vegyes intézkedések.

A hegyvidéki miniszteri kirendeltség működése az eddig felsoroltakon kívül kiterjedt általában minden olyan teendőre, amelyek a nép anyagi jólétének emelését és művelődésének előmozdítását célozzák.

Ezen sokoldalú és épen azért ezen jelentés keretei között részletesen nem ismertethető működésének vázlatos ismertetésére tájékozásul szolgálhat, hogy felkarol bármely kormányzati ágazat körébe tartozó akár egyes községeket, egyesületeket vagy magán egyént is érintő ügyet.

Igy közbenjár a községek különféle tartozásainak rendezése, postaügynökségek, táviró és adóhivatalok felállítása körül, támogatja a községeket közlekedési intézmények létesítésére irányuló törekvésükben, állandó figyelmet fordít a különben már ritkábban jelentkező uzsora esetek kipuhatolására s az arra szorulókat ingyenes jogi tanácsokkal látja el.

Támogatja a kulturális érdekeket szolgáló intézmények létesítését, egyházi építkezések segélyezését. A nép birtokszerzési törekvéseit, enyhíti az elemi károkat szenvedő kisgazdák nyomorát, közbenjár vásártartási jogok engedélyezése érdekében s általában felkarol minden oly ügyet, mely akár a gazdasági megerősödés, akár pedig a kulturális haladás és fejlődés szolgálatában áll.

A lefolyt évben kifejtett ez irányú támogató működés eredményeként Máramaros vármegye Ökörmező községében egy adóhivatal, az ungvármegyei Szerednyén egy főszolgabirói hivatal s több állami iskola létesítése és elhelyezése érdekében járt a kirendeltség eredményesen közre.

B)

**ERDÉLYRÉSZI (SZÉKELY-
FÖLDI) AKCZIÓ.**

BEVEZETÉS.

A m. kir. földmivelésügyi miniszteriumnak 1902-ben megindított «székely-akció»-ja eredetileg csak a tulajdonképeni Székelyföldre, nevezetesen Marostorda, Udvarhely, Háromszék és Csik vármegyékre vonatkozott. Később az itt elért eredmények által indítatva, a Székelyföldön kívül eső erdélyi vármegyék közül is többen kérték az akcióba való bevonásukat. Ilyen kérelmek folytán előbb Kisküküllő és Torda-aranyos vármegyék, továbbá Brassó vármegye csángó községei, később Kolozs, Alsófehér és Szilágy vármegyék is bevonattak az akcióba úgy, hogy most a nevezett összes vármegyék mezőgazdasági érdekeit felöleli. Így most már e kiterjesztett működési körnek megfelelően elnevezése is megváltozott. 1909-ben már «erdélyrészi (székelyföldi) gazdasági akció» néven folytatódott.

I.

A falusi társadalom szervezése, társadalmi és gazdasági nevelése.

a) Falusi gazdakör.

A falusi társadalom szervezését a kirendeltség azzal kezdi mindenütt, hogy az arra hivatottak vezetése alatt összehívja egy-egy község férfi lakosait,

megbeszélni velök a község gazdasági és egyéb dolgait. Ez első összejövétel eredménye rendszeren a falusi gazdakör, ami az összejövételt és megbeszélést állandóvá teszi.

A falu felnőttei e társadalmi és gazdasági iskolának alapítása 1909-ben is az előző évekhez hasonlóan folytatódott. Ez év végén az akció keretébe tartozó területeken 460 falusi gazdakör volt megalakítva 23.509 résztvevővel; vagyis egy gazdakörre átlag 51 tag esett. E gazdakörök és azok tagjainak száma a következőleg oszlik meg az egyes vármegyékben:

V á r m e g y e	Gazdakörök száma	Gazdakörök tagjai	
		átlagosan	összesen
Marostorda	115	48	5548
Udvarhely	113	50	5729
Csik	30	92	2755
Háromszék	62	49	3053
Kisküküllő	36	37	1358
Tordaaranyos	20	57	1155
Alsófehér	20	43	858
Kolozs	41	46	1910
Szilágy	23	49	1143
Osszesen	460	51	23.509

Amint ez adatokból látszik, legtöbb a gazdakörök és azok tagjainak száma az akcióba eredetileg bevont székely vármegyékben, de öröndetesen szaporodik a többiekben is. Az egyes gazdakörök tagjainak száma is folyton emelkedik aszerint, hogy mind több és több érdeklődőt vonz magához a már eredményesen dolgozó gazdakör. A tagok átlag száma

még így is nagyon kevés, mert bármilyen kicsinyek az erdélyi községek, ötvenegynél egy-egy községben mégis több gazda van. Legtöbb a tagok átlagos száma Csikmegyében, de a községek is itt a legnagyobbak.

b) Tanítások a gazdakörben.

Legelsősorban mindenütt a gazdakörök vezetői végzik az ottani tanításokat. Először azonban maguk gyarapítják tudásukat. Résztvesznek különböző gazdasági tanulmányutakon és tanfolyamokon. Kapnak könyveket, hogy elsősorban maguk tanuljanak.

A gazdaköri tanítások legfőbb tárgya mindenesetre a földmivelés vagy tágabb értelemben a gazdálkodás. A falu népét arra igyekszik a kirendeltség megtanítani, amit abban a faluban, annak a gazdasági viszonyai között tudni legszükségesebb. Amit a kirendeltség a falu gazdasági rendszerén változtatni, vagy ott meghonosítani szükségesnek vél, mindazt a gazdaköri előadásokon ismerteti az érdekelt kisgazdákkal. A nyáron kint a mezőn tartott gazdaköri összejövetelek tárgya mindig gazdasági, hisz arra kint a mezőn, a termőföld barázdáján van legjobb alkalom. Bent a gazdakörben azonban egyéb tárgyai is vannak a gazdaköri előadásoknak. Ily tárgyak az adózás, a telekkönyv, a hitel különböző módjai, a biztosítás ügye, a beszerzések és értékesítések módjai, a falusi élet különböző vonatkozásai, társadalmi, egészségügyi, mértékletességi, takarékosági stb. szempontok, szóval azok a kérdések, amelyek a falusi ember anyagi és erkölcsi jólétével a legszorosabb összefüggésben vannak.

A kirendeltség e téren kifejtett munkásságának az 1909-ben, illetőleg az ez évet kezdő és záró két

télen tartott ilyen előadások főbb adatai a következők:

V á r m e g y e	Községek száma	Előadások száma	Részvevők száma
Marostorda	97	102	3446
Udvarhely	54	76	3968
Háromszék	78	121	7879
Csik	42	86	7410
Kisküküllő	47	77	3178
Kolozs	17	18	792
Alsófehér	7	8	343
Szilágy	11	11	898
Összesen	353	499	27,914

Az utolsó három vármegye számai azért alacsonyak, mert e vármegyék az 1909. év elején még nem tartoztak az akció körébe s csak az év őszétől fogva tartattak ott előadások. A számok ugyan ilyen dolgokban keveset mondanak, nem érdektelen még sem, hogy egy-egy előadás hallgatóinak száma évről-évre folyton emelkedik, ami arra enged következtetést, hogy rendre a községek mind több és több gazdjában kél fel az érdeklődés meghallgatni ez oktató előadásokat.

A gazdaköri tagok részére szolgáló előadásokon kívül a gazdaköri tagok feleségei és felnőtt leányai számára is tartattak előadások. Kettős irányzata volt ezeknek. Egyik célja volt megtanítani a falu asszonyait és felnőtt leányait a legegyszerűbb egészségügyi szempontokra, amiket maguk körül, férjhezmenetelükor férjeik kiválasztásánál és gyermekeik nevelése körül, kezdve azok születésénél, be kell tartaniok. E miatt a kirendeltség orvosokat kért fel az ilyen előadásokra. Az asszonyok és felnőtt leányok számára

tartott előadásoknak másik ily tárgya volt, rámutatni arra a hivatásra, amit egy anyának, feleségnek, háziasszonynak családja körébe be kell töltenie. A szerető lelkű, türelmes, gondos, takarékos asszonynak a házi békében, jólétben és gyarapodásban igen nagy része van.

Ugyanez előadásokat használta fel a kirendeltség arra is, hogy az alkohol veszedelmeire a férfiak feleségei előtt is rámutasson. Nem mintha az ivás csak legkisebb mértékben is el volna terjedve az erdélyi magyarság asszonyai között, de az asszonyi befolyást sem lehet nélkülözni a férfiak között annyira elterjedt alkoholizmus elleni küzdelemben.

1909-ben 15 falusi gazdakörben rendezett a kirendeltség asszonyok számára ilyen előadást s jövőre még több ilyen gazdaköri előadás terve lett programba véve.

c) Gazdasági kirándulások.

A közvetlenül látott példák hatása mindig maradandóbb, mint a csak szóval elmondottaké. Ebből a felfogásból kiindulva rendez a kirendeltség immár 4 év óta gazdasági tanulmányutakat a gazdakörök vezetőivel és azok értelmesebb tagjaival. Előbb az algyógyi m. kir. földmives iskola gazdaságának megtekintése volt a kirándulás célja, később 80—100 tagból álló csapatokban a brassóvármegyei szász községeket keresték fel a kirendeltség vezetése mellett kiránduló gazdaköri tagok, hogy megismerjék a szászok gazdálkodási módjait, községeik beléletét és azok különféle társadalmi intézményeit. Most már egyes magyar községekbe is rendez a kirendeltség tanulmányi kirándulásokat, hogy más falubelieknek buzdító például szolgáljanak a tár-

sadalmi és gazdasági téren ott létrejött ujitások. A kirendeltség egyuttal mindenütt gondoskodott a dolgok és látottak megfelelő ismertetéséről, hogy az ilyen kirándulásokon résztvevők azután otthon a legközelebbi gazdaköri gyűlésen az utközben szerzett benyomásokat helyesen ismertethessék meg az otthonmaradottakkal. A kirendeltség 5608 k. költséggel 9 ilyen kirándulást rendezett az 1909. év folyamán.

1. 81 kolozsvári földmives gazdát Kecskemétre vitt megnézni az ottani zöldségtermelést, mert kíváncsú volt, hogy az Kolozsváron is meghonosuljon;

2. Marostorda vármegye szőlőtermő vidékéről 37 gazda Kisküküllőmegyébe Sövényfalvára ment, megnézni az ottani szőlőoltvány telepet;

3. Ugyancsak Marostorda vármegyéből 46 gazda és 26 honvéd altiszt az algyógyi földmives iskola gazdaságát látogatta meg;

4. Udvarhely vármegyéből 110 gazda az ugyane vármegyebeli Siménfalvára ment, megnézni az ottani közös takarmányfeldolgozó csarnokot és az ottani legelőjavításokat ;

5. Ugyanonnan 66 gazda Brassó vármegye szász községeibe rándult ki ;

6. Háromszék vármegyéből 100 gazdaköri tag ugyancsak e szász községekbe ment, míg

7. Ugyancsak Háromszék vármegye kézdi járásából 31 gazda Sepsiszentgyörgyön nézte meg a háromszékvármegyei állattenyésztés eredményeit;

8. Csik vármegyéből 33 gazda az algyógyi földmives iskolába ;

9. Kisküküllőből a brassómegeyi szász községekbe ment egy kirándulás 50 résztvevővel.

d) **Gazdasági tanfolyamok.**

Időszakonként a gazdaság különböző ágaiból tanfolyamokat rendezett a kirendeltség.

Ilyenek minden évben a marosvásárhelyi mintaméhesen rendezett tanfolyamok amiken 20 kispap, 20 pap és 20 tanító vett részt az 1909. év folyamán. Mindenik tanfolyam két hétig tartott s olyanok vettek benne részt, akiknek vagy van már otthon régi móddal kezelt méhesük s a kaptáros rendszerre akarják azt átalakítani, vagy pedig ezután akarnak méhest alapítani.

Összesen 6067 koronába került a 3 tanfolyam.

A háziipar különböző ágaiból is rendezettek tanfolyamok az 1909. évet kezdő és végző télen olyan helyeken, ahol kilátás volt a tanfolyamok segítségével egy-egy háziiparagnak meghonosítására. E tanfolyamok számát, tárgyát, látogatottságát, az azokon készült tárgyak darabszámát és értékét mutatja a következő összeállítás.

A tanfolyam tárgya	Tanfolyam száma	Részvevők száma	Készült darab	Tárgyak K
Gazdasági eszközök készítése	12	209	1295	3890
Gyékényfonás	2	44	348	217
Kosárfonás	14	331	9849	2527
Kaptárkészítés... ..	6	186	293	4398
Szalmakalapkészítés	3	65	710	205
Gyermekjátékkészítés... ..	1	30	160	85
Agyagtárgyak	1	10	700	600
Székely varrottas	1	30	40	120
Czérnagomb	2	44	5100	51
Összesen	42	949	18,495	12.093

E tanfolyamok költségei összesen 8542 koronát tettek ki.

A méhészeti és háziipari tanfolyamok mellett a kirendeltség tevbe vette jövőre fejési tanfolyamok rendezését a tejszövetkezetek tagjai között, amelynek alkalmával a fejési gyakorlat mellett a tejelő tehenek czélszerű takarmányozási rendje is ismertetve lesz. Szükség van erre, mert sok helyütt rendetlen a fejés és czélszerűtlen a takarmányozás.

Ugyancsak külön rövid gyakorlati tanfolyamokat szándékozik a kirendeltség avégből is rendezni, hogy a kiscgazdákat az egyszerű csementmunkára megtanítsa. A csementezésnek ma már sok oldalu alkalmazása van a gazdaságban s e munkák megfelelő oktatás alapján otthon bárki által könnyen elvégezhetők. A legelőkön készített csementitatók sok helyt ugyszólván pótolhatatlanok, jó trágyatelepet is csak csementirozással lehet készíteni s a csementirozásnak az istállóban is nagy szerepe van, ha a trágya helyes kezelésére és emellett különösen a fejős tehenek istállójának tisztántartására gondot fordítunk.

A kirendeltségnek az általa rendezett és rendezendő gyakorlati tanfolyamok mellett gondja volt arra is, hogy az akció körébe tartozó vidékekről minél többen keressék fel a földmivelésügyi miniszterium által évente rendezni szokott különböző gyakorlati tanfolyamokat.

e) Állatkiállítások és díjazások.

Az akció körében rendezett állatdíjazások és kiállítások tulajdonképen az állattenyésztésről szóló fejezet körébe tartoznak s csupán azért lesznek e helyütt ismertetve, mert tanulási célra szolgáltak.

Egy-egy gazdakör kebelében, néhol több szomszédos község gazdakörében kiállította a kirendeltség a legszebb tenyészanyagot s az egyes kiállítók bevonásával megbírálta az összes példányokat. Résztvett a bírálatban minden kiállító, mert nem a díjak kiosztása volt a kiállítások legfőbb célja, hanem a kiállított állatok mérlegelése, kidomborítása az egyes példányok hátrányainak és előnyeinek, amikre élesen rá akarta a kirendeltség a résztvevő gazdák figyelmét irányítani.

Az 1909-ben összesen 10.687 korona költséggel rendezett eme gazdaköri állatdíjazások számát, az ezeken kiosztott díjakat és azok összegét vármegyék szerint csoportosítva feltünteti a következő összeállítás.

V á r m e g y e	Állat- díjazások száma	Kiosztott díjak	
		száma	értéke
Marostorda	7	90	2120
Udvarhely	4	108	1500
Háromszék	6	91	1850
Csik	6	67	1370
Kisküküllő	10	76	1000
Kolozs	10	197	1847
Alsófehér	20	148	1000
Összesen	63	777	10,687

f) Jogi segélynyújtás.

A miniszteri kirendeltség hivatalaiban szervezett ingyenes jogi segélynyújtást is itt kell említeni, mert hiszen tanítás volt ez is, a jogi dolgokban járatlanok kitanítása arra nézve, hogy ilyen ügyekben mit tegyenek, mely hatósághoz, mi módon vagy kihez forduljanak. Ügyvédeket alkalmaz erre a célra a minisz-

teri kirendeltség megfelelő díjazás mellett, akik az egyeseknek ingyen adnak jogi tanácsokat.

Ez ingyenes jogi segélynyújtás először Marosvásárhelyen rendszeresített a miniszteri kirendeltség központi hivatalában s az itt elért sikerek által buzdítva később Székelyudvarhelyen, a miniszteri kirendeltség ottani megbizottjánál. 1909-ben már mindkét helyen folyamatban volt s Marosvásárhelyen 783 Székelyudvarhelyen 153 egyén vette igénybe az 1909. év alatt. Az összes költségek 2800 koronát emésztettek fel.

g) Népkönyvtárak.

A földmivelésügyi miniszteriumnak a népkultúra fejlesztésében az volt egyik legnagyobb jelentőségű ujtása, hogy a nép gondolkörének és ismereteinek kibővítésére alkalmas könyveket tartalmazó u. n. falusi népkönyvtárakkal látta el az egyes községeket.

A kirendeltség kettős irányban működött e téren közbe. Mindenekelőtt szaporította a népkönyvtárakat s el is érte, hogy ma már az egész országban az akció területén lévő községek vannak leginkább el látva népkönyvtárakkal. Ezek szaporítása 1909-ben is folytatódott, úgy, hogy jelenben vármegyék szerint a következő számú népkönyvtárak szolgálják az akció területén a szellemi haladás ügyét.

Vármegye	Marostorda	Udvarhely	Háromszék	Csik	Kisküküllő	Kolozs	Torda- aranyos	Alsófehér	Összesen
A népkönyvtárak száma	103	70	52	36	28	10	18	5	315

Másik feladata az volt a kirendeltségnek, hogy ha már megvan a község népkönyvtára, a lakosság olvassa is az abban levő könyveket. Ugy érte ezt el, hogy a gazdakörben létesítette a népkönyvtárakat. A község kezén nehezkesebb és élettelenebb azok kezelése. A gazdakör erre sokkal jobb alkalom s itt van a kirendeltségnek arra is módja, hogy a község lakosságát a könyvek olvasására buzdítsa, aminek már is mutatkozik az eredménye, mert némely helyen már azt is lehet panaszként hallani, hogy mind elolvasták a könyveket, ujjakkal kell a népkönyvtárat kiegészíteni.

h) Egyéb munkásság a gazdakörben.

A falusi gazdakörökben folyó tanító és nevelő munkásság nem meríti ki a gazdakörökben folyó életet.

A gazdakör sok tekintetben a község gazdasági hivatala is. A község gazdasági életét érintő ügyekben érintkezik és tárgyal minden illetékes tényezővel. Képviselet a község gazdasági érdekeit és egyes dolgokban meg is valósítja azokat. Lebonyolítja a községben az akció egyes dolgait. Vezeti és foganatosítja a legelő-javítási munkálatokat, parcellázásokat, a tagok közös használatára beszerzi és kezeli a szükséges gazdasági gépeket, beszerzi a tagok egyéb gazdasági szükségleteit, műtrágyát, vetőmagot, az állatállomány javítására és növelésére szükséges tenyészanyagot, vezeti az állati betegségek elleni védőoltásokat, vagyis más szóval végrehajtó szerve annak a munkásságnak, amelyet a kirendeltség a földmivelő lakosság anyagi és szellemi fejlődésének érdekében folytat. De ha a gazdakörök sokoldalú gyakorlati tevékenységének minden részletét fel akarnók sorolni, egész akciónkat el kellene e cím

alatt mondani, mert jóformán mindent, amit teszünk, voltaképen a gazdakör teszi és e jelentés egész folyamán, amikor a mezőgazdaság egyes ágainak fejlődését ismer-tetjük, lépten-nyomon a gazdaköröket kell emlitenünk.

Mindezekenfelül a gazdakörök készítik elő és szervezik a további gazdatársadalmi kapcsolatokat is és a különböző szövetkezeteket is, amik már külön meghatározott gazdasági célok szolgálatában állanak.

Az 1909. év folyamán 63 falusi gazdakör részese-sült összesen 10.043 korona közvetlen segélyben. E segélyeket a gazdakörök saját belső egyesületi életük-nek fejlesztésére fordították. Ebből szerezték be helyi-ségeik berendezését, kiegészítették egyes értékesebb könyvekkel népkönyvtárukat, előfizettek gazdasági szak-lapokra, orvosi szereket szerzett be egynémelyik gazda-kör az első segélynyújtáshoz, amik rögtöni szükség esetén azonnal rendelkezésre állanak; egyrésztük hang-szereket, harmóniumot vett a gazdakör kebelében szerve-zett ifjúsági zene- vagy dalegyesületnek stb.

II.

További gazdatársadalmi szervezetek, szövetkezetek.

a) Hitelszövetkezetek.

E téren csak az a feladat hárult az akcióra, hogy az erdélyi részekben már meglevő hitelszövet-kezetek munkásságára irányító befolyást gyakoroljon. Olyan irányban, hogy a hitelszövetkezetek ne csak a legegyszerűbb kölcsönnyújtásra szoritkozzanak, hanem továbbmenő gazdasági feladatokat is igyekezzenek meg-oldani. Parcellázások keresztülvitele, tenyészállatok be-szerzésének finánczirozása, közös bérletek, háziiparhoz

közös anyagbeszerzés stb. voltak az ilyen természetű feladatok.

Az akció területén levő hitelszövetkezetek állapotát az Országos Központi Hitelszövetkezet 1909. évi jelentése nyomán a következő összeállítás ismerteti.

Vármegye	Szövetkezetek száma	Működésük hány községre terjed	Tagok száma	Üzletrészek száma	Üzletrészek értéke	Befizetett üzlet-rész	Takarékbetét	Tartalékalap
Alsófehér	8	82	2293	4345	215.250	127.300	177.800	23.600
Csik	21	51	5763	9204	441.575	312.500	595.600	56.900
Háromszék	28	96	7865	11.508	597.010	443.450	1,179.000	112.100
Kisküküllő	18	43	2993	4659	232.950	181.900	131.300	71.800
Kolozs ...	54	158	15.126	23.227	1,236.360	852.750	1,320.700	113.300
Marostorda	50	180	7921	11.121	592.200	435.930	478.200	132.400
Szilágy ...	47	154	10.546	14.445	710.000	486.050	507.000	84.700
Tordaaranyos ...	21	89	6500	9781	489.100	331.500	290.400	109.900
Udvarhely	38	112	7865	9510	481.750	353.550	994.800	90.200
Összesen	285	965	66.872	97.800	4,996.195	3,524.930	5,674.800	794.900

b) Fogyasztási és értékesítő szövetkezetek.

Hazánk erdélyi részei vannak legkevésbé behálózva vasutvonalakkal. Az egyes kis községek egymás közt is szét vannak szórva, közöttük a közlekedés nehéz. Város vagy nagyobb forgalmu község igen kevés van. E körülmények folytán igen nehéz beszerezni a

megélhetés szükségleteit. A legtöbb községnek egy-egy boltja van, sok községnek egyetlen boltja sincs. Ennél fogva nincs egészséges verseny a közvetítő kereskedésben. Az ezekből folyó kényszerhelyzetek teremtik itt a fogyasztási szövetkezeteket. Az első, amit minden községnek a gazdakörökben összehozott és a saját dolgai felett gondolkozni megtanított társadalma felismer, az a szükséglet, hogy a mindennapi életében nélkülözhetetlen cikkek beszerzésének kérdését megoldja valahogy. S amint a gazdakörökben az első lépést megtette a falu népe az egyesülésre, második lépés gyanánt azt rendesen a fogyasztási szövetkezet követi.

Az akció természetszerű folyamánként az akció kirendeltség támogatta ezt a törekvést olyan helyeken, ahol a fogyasztási szövetkezet alakításának komoly szükségét és etőnyeit fenforogni látta. Erkölcsiekben és anyagiakban állt e támogatás. Ahol a szükség, emellett a fogékonyság és a törekvés megvolt, a fogyasztási szövetkezetek szervezésénél és megalakításánál közbenjárt a kirendeltség; ahol pedig hiányzott az érdekeltség anyagi ereje, kiegészítést nyert az az akcióban.

E munkásság 1909-ben is folytatódott. Ez évben 15 új fogyasztási szövetkezet alakult az akció által érintett területeken, amivel az itteni fogyasztási szövetkezetek száma 139-re emelkedett.

E 139 fogyasztási szövetkezet vármegyék szerinti megoszlása, az ezek alapításához jegyzett üzletrészek száma, ez üzletrészek értéke és amaz áruk értéke, amiket e fogyasztási szövetkezetek tagjaik között értékesítettek az 1909. év folyamán, következő volt:

Vármegye	Szövetke- tek száma	Üzletrészek		1909-ben eladott árak értéke	
		száma	értéke	K	f
Marostorda	23	3169	52.892	476.101	66
Udvarhely	37	5002	106.845	1.078.474	31
Csik	15	2825	61.900	492.257	89
Háromszék	26	3551	75.110	764.683	50
Kisküküllő	1	56	3.060	25.443	—
Tordaaranyos	9	1240	25.410	295.422	15
Alsófehér... ..	4	671	20.210	214.337	45
Kolozs	19	3038	74.290	758.822	67
Brassó (csángó köz- ségek)	5	928	21.090	205.134	70
Összesen ...	139	20.480	440.807	4.310.677	33

Kitűnik e kimutatásból, hogy az 1909. év végén 139 fogyasztási és értékesítő szövetkezet volt az erdélyrészi (székelyföldi) gazdasági akció területén, ezek megállapításához az érintett községek lakossága 20.480 üzletrész alakjában a saját pénzből összesen 440.807 koronát áldozott és e 139 fogyasztási szövetkezet az 1909. év folyamán 4.310.677 K 33 fillér értékű áruval fedezte mindennapi szükségleteit.

Az 1909-ben alakult vagy az ezen évben megindult szegényebb községek fogyasztási szövetkezetei segélyben is részesültek az akció részéről. E segélyek — egy-egy szövetkezet részére 1000—2000 koronában — mindig a meginduláshoz szükséges alaptőke kiegészítésére engedélyeztettek olyan helyeken, ahol a lebonyolítandó forgalom által megkövetelt alaptőke a lakosság szegénységénél fogva nem volt összehozható. Évi segélyben egyetlen fogyasztási szövetkezet sem

részesült, de ilyen segély szüksége fel sem merült az egész év folyamán.

Az akció területén alakult fogyasztási szövetkezetek a «Hangya» országos fogyasztási és értékesítő szövetkezet kötelékébe tartoznak, amely Nagynyeden az erdélyrészi fogyasztási szövetkezetek számára külön központot állított, ahonnan nemcsak árukkal ellátja, de a közelség közvetlenségével vezeti, irányítja és gyámolítja az itteni szövetkezeteket. Legnagyobb részben ennek köszönhető, hogy nemcsak megalakulnak, de egészségesen is fejlődnek s mind több és több kereskedelmi érdeket ölelnek fel az erdélyrészi fogyasztási szövetkezetek.

c) Tejértékesítő szövetkezetek.

Az erdélyrészi tejszövetkezeteket egyelőre még nem a tejtermelés fokozása, tehát nem egy különös gazdasági ág nagyobb fellendülése hozta létre, hanem csak annak a felismerése, hogy az itteni népességi és forgalmi viszonyoknál fogva a már eddig termelt tej sem értékesülhet kedvezően. Tudnivaló ugyanis, hogy az erdélyrészi földműves nép, kivéven a barcasági és királyföldi, valamint részben a beszterczenaszódi szászokat, a nem különösképen tejelő jellegű erdélyi magyar fajtájú marha tenyésztése mellett megmaradt. Ezt a fajt tartja és egész gazdasági berendezkedése ehhez alkalmazkodik. Ilyen fajtájú tehénnel végez minden gazdasági munkát s ezek után neveli az ország királyhágón tuli részein jól értékesülő erdélyi magyar ökröket. Mivel tehát e fajta nem elsősorban tejelő jellegű, mivel továbbá tartásában az igára és borjunevelésre való használat játsza a legfőbb szerepet, a tejterme-

lése csak mellékesen jön figyelembe, a tej voltaképen mint gazdasági melléktermék játszik szerepet. Az így termelt tej értéke még sem megvetendő, sőt az a tejmennyiség is jelentékeny értéket képvisel, mi a borjunevelés és a háztartás szükségének kiegyenlítése után időszakonként feleslegül marad. Az ilyen felesleg tejnek szövetkezeti úton való értékesítése volt az erdélyrészi tejszövetkezetek alakításának célja, nem pedig az, hogy a meglévő gazdasági berendezkedést megbolygatva, tejjgazdaságra térjenek át a gazdák az itteni, főként borjunevelésre alapított tenyésztési irányról.

Ilyen szövetkezeti társulást eddig 64 községcsoportban sikerült létrehozni. Ezek közül 14 új tejszövetkezet alakult az 1909. év folyamán, amelyek a meginduláshoz, illetőleg az első berendezkedés költségeihez az akció hiteléből összesen 15.550 korona segélyben részesültek. Összesen azonban ez évben csak 46 dolgozott ténylegesen, amely szövetkezetek vármegyék szerinti megoszlása és 1909. évi forgalmi és egyéb adatai következők.

V á r m e g y e	Tejszövetkezetek száma	Tagok száma	Üzletrészek száma	Értékesített tej literekben	Az azért fizetett összeg K-ban
Marostorda	19	2327	3347	1,958.014	251.886
Údvarhely	13	1289	1592	410.391	62.086
Kisküküllő	3	353	567	188.464	21.870
Kolozs	7	528	894	239.858	40.769
Háromszék	3	128	387	70.302	60.135
Torda-aranyos	1	44	128	111.695	16.300
Összesen	46	4669	6915	2,978.724	453.046

Ez év azonban igen kedvezőtlen volt a tejszövetkezetek életében, mert az előző években ismételtelen előfordult takarmányhiány folyamányaként az állatállomány megfogyatkozott s a megmaradtak takarmányozása sem ment rendesen. Ez az oka, hogy a tejszövetkezetek fejlődése 1903 óta megindult fokozatoságát nem tartotta meg s az 1909-ben tejért kifizetett 453.048 korona, az 1908-ban kifizetett 665.544 koronával szemben 212.496 korona csökkenést mutat. Ez a csökkenés azonban 1909-ben országosan is tapasztalható volt és úgy általában, mint az erdélyi részeken mindenesetre átmenetinek kell tekinteni, amit rendkívüli körülmény idézett elő. A folyó év e tekintetben már jobbnak ígérkezik s remélhető, hogy a tejszövetkezeti társulás révén ez évben már meg lesz az itteni földmives népnek tejértékesítéséből legalább az 1908. évihez hasonló jövedelme.

Az előző kimutatás alapján a tejszövetkezeti tagok és üzletrészek számát összehasonlítva kiderül az, hogy az üzletrészek száma a tejszövetkezeti tagok számát alig mulja felül, tehát egy-egy tag legnagyobb-részt egy és csak kivételesen több üzletrésszel van a szövetkezetben érdekelve. Az az oka ennek, hogy túlnyomó részt kigazdák a tejszövetkezetek tagjai. Vagyis azok valóban olyan kigazdák szövetkezetei, akik tejfeleslegüket másként, mint társulás útján semmikép sem tudnák értékesíteni. Emellett azonban a község birtokosa is mindenütt részes a szövetkezetben, érdeke őt is oda köti, a tejértékesítésben érdeke a falu érdekével összekapcsolódik, mert külön ő sem tudná tejét értékesíteni. Sőt mivel a birtokosra nézve könnyebben lehető a több tejtermelésre való berendez-

kedés, ő látja legtöbb előnyét a szövetkezésnek, mert a tapasztalás azt mutatja mindenütt, hogy a birtokosság évről-évre több gondot fordít a tejtermelésre, amivel megnyílik gazdaságának egy eddig hiányzó új jövedelme.

1909-ben Budapesten tartott nemzetközi tejgazdasági kiállításon 41 erdélyrészi tejszövetkezet mutatta be piacra vinni szánt termékeit.

d) **Állatbiztosító szövetkezetek.**

A szövetkezeti alapon szervezett állatbiztosítás éppen az erdélyrészi (székelyföldi) akció keretében tartozó vidékeken volt legelőször meghonosítható s innen kiindulva terjed el az ország többi vidékein.

E szövetkezeti biztosítás alapja voltaképpen a kölcsönösség s csak nagyobb károknál fedezi a kártérítést a szintén szövetkezeti alapon szervezett Magyar Kölcsönös Állatbiztosító Társaság, mellyel az egyes falusi állatbiztosító szövetkezetek szerződéses viszonyban állanak. Egy-egy év keretén belül a biztosított állatállomány $4\frac{1}{2}\%$ -ának kártérítését a tagok viselik egymásért kölcsönösen, az ezen felüli kár esetén a Magyar Kölcsönös Állatbiztosító Társaság ad kártérítést, amely kártérítési kötelezettség ellenében ez országos biztosító intézménynek $\frac{1}{2}\%$ állandó díjtételt fizetnek az egyes szövetkezetek tagjai. Ilyen módon érvényre jut a tagok közötti kölcsönösség, nagyobb károk esetére pedig kártérítést nyújt a viszont biztosítás.

Az állatbiztosításra alakult szövetkezésnek ez a formája eddig 55 községben volt megalakítható, amelyek nagy részének alakulása s ugyyszólván valamennyinek megindulása 1909-re esik. Ez évben az adott ez

ügynek nagyobb lendületet, hogy a Magyar Kölcsönös Állatbiztosító Társaság az akció működési körében alakult ilyen szövetkezetek közvetlenebb felügyelete érdekében ez évben Marosvásárhelyen külön szervezetet létesített. Tudni kell ugyanis, hogy az országos állatbiztosító intézmény nemcsak a viszontbiztosításra tart fenn szerződéses viszonyt az egyes községi állatbiztosító szövetkezetekkel, de ezek felett irányító és gyámolító felügyeletet is gyakorol. Szükség is van arra e különös képzettség nélküli egyszerű emberek által vezetett intézménynél, ahol bizony elég jártasságot és pontosságot tételez fel a tagokkal való rendes elszámolás.

Az 1909. év folyamán alakult községi állatbiztosító szövetkezetek számát vármegyék szerint és ezek főbb adatait mutatja a következő összeállítás.

Vármegye	Szövetkezetek száma	Tagok száma	Biztosított állatok	
			száma	értéke
				K
Marostorda	21	907	1900	350.860
Udvarhely	9	340	961	136.106
Háromszék	4	128	650	108.005
Csik	1	33	84	9.668
Kisküküllő	11	562	1628	318.774
Kolozs	8	362	998	215.469
Brassó	1	47	72	11.750
Összesen	55	2379	6293	1,150.632

Tehát ez 55 községben 2379 gazda csatlakozott a kölcsönösségi alapon való szövetkezeti állatbiztosításhoz s 6293 darab állatját biztosította így 1,150.632 korona értékben.

Ez adatok mindenekelőtt azt mutatják, hogy a dolog még a kezdet kezdetén van, mert még a községeknek csak kis részében volt az állatbiztosítás szervezhető, az állatállománynak pedig még kisebb része van biztosítva. Egy-egy szövetkezet átlagos adatai is erre mutatnak, mert egy szövetkezetnek átlag 43 tagja van, 116 biztosított állattal és 20.921 korona átlagos értékkel. De minden így van a kezdet kezdetén, így volt ez eleinte más szövetkezetekkel is. Talán nem lesz érdektelen ama megfigyelés eredményére rámutatni, hogy egy-egy gazdakör tagjainak száma egy-egy állatbiztosító szövetkezet tagjainak átlagos számával nagyjából megegyezik. Nem véletlen ez, hanem abban leli természetes magyarázatát, hogy egy-egy községben átlagosan az a 40—50 ember, aki a gazdakörben egyesül, részt vesz annak a megbeszélésein, megérlelve a hasznosnak látszó gondolatokat, ugyanők fogják azokat a maguk számára megvalósítani. Minden községben ez a 40—50 ember a legértelmesebb, a legnyitabb eszű, legfogékonyabb, ezek járnak elől s a többi csak rendre jön ezután, mikor már a tényleges eredmény példája nyitja meg a gondolkodásukhoz vezető utat.

Az állatbiztosító szövetkezetek segélyezésére 1909-ben 8000 korona fordított, amiből egy-egy szövetkezet 400—600 korona segélyben részesült. Az a rendeltetése az ilyen segélynek, hogy egy kis alap legyen belőle a szövetkezet kezén, amiből előforduló kár esetében azonnal kifizesse a károsultnak járó összeget s ne kelljen annak azt bevárnia, míg a kárában kölcsönösen részesedő tagoktól összegyűl, hanem kára után akár már másnap pótolhassa hiányzó ökrét, vagy tehenét.

III.

Népházak.

Ahol a gazdakör megalakult s kinőttek abból a fent ismertetett szövetkezetek, mindenütt felmerül a szüksége, hogy mindezeknek lehetőleg alkalmas, állandó közös otthonául egy «Népház» építtessék. Nemcsak azért viselik ez otthonok a népház nevet, mivel valóban és a szó legigazabb értelmében a falu népének szellemi, társadalmi és gazdasági érdekeit szolgálja minden, ami ebben a házban elhelyezve van, de mert a nép maga építi azokat.

E népházak központja mindenütt egy-egy nagy terem. Ez a falusi gazdakör helyisége. Itt van a népkönyvtár, itt vannak a gazdakörbe járó gazdasági szaklapok, itt vannak a gazdaköri összejövetelek, előadások, megbeszélések, itt folynak a jövő teendőinek tervezetései, szóval itt lüktet a falu szellemi és társadalmi élete. E nagy terem mellett van a fogyasztási szövetkezet boltja valamelyik oldalon, tulról a tejszövetkezet helyisége s ezekkel kiegészítőleg az összes szövetkezetek közös irodája.

Ilyen népház eddig 17 létesült vagy most van épülőben. Igás és kézimunkán, az egyesek által adott építő anyagon, legtöbb helyt a község által ingyen adott telken kívül 132.900 koronába került ezek építése, amihez 81.700 korona pénzbeli kiadást áldoztak és összesen 51.600 korona államsegélyben részesültek az eme népházakban otthonot találó összes szövetkezetek. Egy-egy népház tehát, nem számítva az ingyen adott munkát, esetleg telket és építő anyagot, 7800 koronába kerül,

amire átlag 4800 koronát áldoznak a benne levő intézmények, ez pedig átlag 3000 korona állami segéllyel nyert kiegészítést.

IV.

A különböző gazdasági ágak fejlesztése.

a) Földmivelés.

Az ország Királyhágon túli részeiben nagyon kicsinyek a parasztgazdaságok. A székelyföldön nem volt jobbágyság, nem volt megállapítva a telek legkisebb állománya, itt tehát már a jobbágyság megszűnte előtt aprózódnak a parasztbirtokok. De most már ott is nagyon kicsinyek, fel vannak aprózva a birtokok, ahol a jobbágyság idejében ez még nem történhetett. Ma már oly kevés itt is egy-egy földmives család birtoka, hogy termése a családot is alig képes eltartani s ennek daczára még ma is folyton nő a földmivelés fejlődésének egyik legnagyobb akadálya, a napról-napra továbbmenő feldarabolás.

Ezen adott helyzettel számolva a kirendeltség feladata e téren csak az lehetett: odahatni, hogy a kisgazdaságok földjei abból, amit eddig termettek, jobbat és értékesebbet teremjenek. A meglevő föld megmivelési módját kellett fejleszteni.

E szempontból kiindulva igyekezett a kirendeltség elsősorban javítani a trágyakezelés és trágyázás módjait. Már 1908-ban elkezdette s 1909-ben folytatta a rendes trágyatelepek beállításának segítését. 1908-ban az első évben 21 gazda részesült összesen 3928 korona értékű ilyen segélyben, 1909-ben pedig, az

előző év eredménye alapján már 50 kispasztor részeseült 7780 kor. segítségével, vagyis összesen az első két év alatt 71 rendes trágyatelep berendezése vált ily módon lehetővé olyan vidéken, amelyeken addig ismeretlen volt a trágya rendes kezelése. Az ilyen segíttel létesült trágyatelepek követtkezőleg oszlottak meg az egyes vármegyékben.

Vármegye	Trágyatelepek száma			Engedélyezett segítség		
	1908	1909	összesen	1908	1909	összesen
				k o r o n a		
Marostorda	7	14	21	1228	1900	3128
Udvarhely	4	13	17	800	1000	1800
Háromszék	4	5	9	800	1000	1800
Csik	4	4	8	700	680	1380
Kisküküllő	2	9	11	400	1800	2200
Kolozs	—	5	5	—	1000	1000
Összesen ...	21	50	71	3928	7380	11.308

Az istállótrágya jó kezelése mellett a műtrágyák használatát is igyekezett a kirendeltség meghonosítani, aminek nagy szerepe volna olyan vidékeken, ahol a hosszú tél daczára is rövid időn vannak istállón a gazdaságban tartott állatok s a földek fekvésénél fogva nehéz az istállótrágyát kihordani. A műtrágyák használatának terjesztését a kirendeltség azzal mozdította elő, hogy mikor egy gazdakör közösen rendelte meg tagjai számára a szükséges műtrágya mennyiségeket, a gazdakör azok szállítási költségét segélyképen nyerte. 1909-ben 11 gazdakör részeseült 11 waggon műtrágya rendelésénél ilyen szállítási segélyben, összesen 2318 korona pénztértékben.

Jó termést a jól trágyázott föld is csak jól megmivelve ad. Ennek pedig az értelem és a szorgalom mellett a jó gazdasági eszközök a feltételei. Azért ki akarta szorítani a kirendeltség a jelenleg általánosan használt és rossz munkát végző régi eszközöket, ujakkal, jobbakkal akarta pótolni azokat és meg akarta honosítani az itt ismeretlen gazdasági eszközöket. Az újabb és jobb gazdasági eszközök, különösen pedig a kisgazdaságban sem nélkülözhető gazdasági gépek elterjedésének az akció körébe eső vidékeken azonban nagy akadálya van. Az, hogy kicsinyek az egyes gazdaságok. Még egy jó ekéért sem adhat 80—90 koronát, akinek birtokában 2—3 holdnál nem több a szántani való. Vetőgép vételre pedig az ilyennek gondolni sem lehet. Ennélfogva már az akció első éveiben közösségi alapra helyeztettek a gazdasági gépbeszerzések. Alkalmasak voltak erre a gazdakörök és szövetkezetek. Eleinte hivatali tulajdonként szerez be a kirendeltség s ingyen használatra adta a szövetkezeteknek és gazdaköröknek az ott meghonosítandónak ítélt gazdasági gépeket, azért, hogy ha a gazdakörök látják, használják és megismerik, maguk fogják azt tagjaik közös használatára beszerezni. Az alább közlendő két összeállítás igazolja, hogy ez a számítás bevált, mert most már csak az újabb gazdakörök számára, főként pedig az újabban az akcióba vont vármegyék gazdakörei számára szerzi be maga a kirendeltség a közös használatu gazdasági gépeket, tehát olyan vidékeken, ahol a dolgot most kell kezdeni, a régebbi gazdakörök azonban most már maguk áldoznak arra, maguk szerzik be a közös használatu gépeket.

A különböző vármegyék gazdakörei számára 1903-tól 1909-ig és 1909-ben beszerzett gazdasági eszközök és gépek vármegyénkénti megoszlását a következő kimutatás tünteti fel:

Vármegye	1903. évtől 1909. év végéig				1909. évben		
	Gazdakör	Darab gazdasági gép	Érték		Darab gazdasági gép	Érték	
			K	f		K	f
Marostorda	55	133	18 433	72	16	2308	15
Udvarhely	86	302	28.609	12	24	4008	90
Háromszék	49	266	20.657	14	26	2000	01
Csik	30	197	17.134	81	24	1960	—
Kisküküllő	26	112	14.934	80	19	1950	—
Tordaaranyos	16	77	9821	40	6	1062	—
Kolozs	17	51	9963	80	42	8779	80
Alsófehér	14	55	11.020	—	26	3239	—
Szilágy	12	16	1954	—	16	1954	—
Összesen ...	305	1209	132.528	79	199	27.261	86

E szerint jelenben 1209 darab olyan gazdasági eszközt és gépet használnak 305 gazdakör tagjai, amiket addig földmivelésük kárára nélkülöztek. De egyuttal azt is eredményezte az eddig hozott áldozat, hogy most már, mint az alább közlendő másik összeállítás tanúsítja, évről-évre folyton fokozódó áldozattal és csökkenő államsegéllyel maguk szerzik be a gazdakörök a szükségeseket. Vagyis:

É v	Gazdakör	A beszerzett gépek		A gazdakör által fizetett összeg K	Állami hozzájárulás	
		darab-száma	értéke K		összege K	%-a
1906	30	81	6335	3332	3003	47
1907	44	92	16.737	10.195	6542	39
1908	65	177	23.774	16.642	7132	30
1909	105	372	69 537	43.757	15.780	23
Összesen ...	244	722	116.333	73.926	32.457	

Világosan mutatja ez összeállítás, mint nő évről-évre a gazdasági gépeket beszerző gazdakörök száma, mint szaporodnak kezükön a gazdasági gépek, mint nő a részükről e célra hozott áldozat s mint csökken évről-évre az állami segélyként való hozzájárulás $\frac{9}{10}$ -a. Mig 1906-ban 30 gazdakör szerzett be 81 darab gépet 6335 korona értékben, amire 3332 koronát áldozott s 3003 korona segélyt élvezett, ami a vételár $47\frac{0}{10}$ -a, 1909-ben már 105 gazdakör vett 69.537 korona árban 372 darabot, e vételárból 43.757 koronát maga a gazdakör fizetett, ennek a kiegészítéséhez 15.780 korona segélyben részesült, ami a vételárnak az első év $47\frac{0}{10}$ -val szemben már csak $23\frac{0}{10}$ -a.

Bár sokan az akció segítő jellegében keresik annak lényegét, a kirendeltség akkor véli ez akció rendeltetését jól betölteni, ha redukálhatja vagy feleslegessé teheti a közvetlenül adott segélyeket. Nem takarékosági szempont vezeti e tekintetben a kirendeltséget, hanem itt is mint általában egész működésében az a törekvés, hogy igyekezzék az érdekelteket fokozatosan arra nevelni, hogy az ily intézkedések üdvös voltát felfogva önmaguktól működjenek saját boldogulásuk javára s éppen ezért abban látja a gazdasági gépek meghonosítására irányuló törekvésének sikerét, hogy annak megvételére az érdekeltek maguk is áldozzanak, sőt idővel azt teljesen maguk vegyék meg a maguk erején. Erre irányul az egész számítás. Ezért kaptak a gazdakörök kezdetben megismerésre ingyen gépeket s ezért adott a kirendeltség eleinte nagyobb, azután rendre kisebb beszerzési kedvezményeket. Részben már is eléretett az, amire számított. Mert a fenti két összeállításban feltüntetett gépek csak kis része annak,

ami az utolsó néhány év alatt munkába állt az erdélyi földeken. A közösen használt gépek megismerése saját gazdasági gépek beszerzésére ösztönözte a vagyonosabbakat, mutatja ezt az ott felvirágzó gazdasági gépkereskedés, ami 6—8 évvel ezelőtt még nem volt sehol.

Erről szólván, azt is meg kell említeni ez alkalmammal, hogy az egyesek gazdasági gépbeszerzéseit sem hagyta a kirendeltség figyelmen kívül. Láta ugyanis a gépeladások során olyan gyakorta felmerülő sajnós eseteket, igyekezett tehát ellensúlyozni azokat, a gépvásárló gazdaközönség felvilágosításával egyrészt, másrészt pedig a megbízható hazai gyárak és kereskedelmi cégek megismertetésével.

Arra nézve, hogy a kirendeltség milyen gazdasági eszközök és gépek terjesztését vegye programmba, a vármegyei gazdasági egyleteket kellett megkérdezni. Sőt egynémelyik támogatást is nyert abban, hogy kísérletekkel, gépversenyekkel válogassa ki a legjobbakat, jelölje meg, hogy melyeknek az elterjedése kívánatos az illető vármegyében. E nyomon választotta ki és terjesztette a kirendeltség az itteni használatra legjobb ekéket, boronákat és pedig vető- és rétboronákat, vető-takarmánytisztító és takarmányfeldolgozó gépeket, nagyobb tizedes és hidmérlegeket. Legújabbán a kukoriczaszártépő gépeket is a gazdasági egyletek szorgalmazására kezdte terjeszteni, eme rendkívül hasznos gépből 1909-ben 14-et hozván működésbe.

Azáltal, hogy a gazdakör szerzi be és adja ki használatra tagjainak szükség szerint a gazdasági gépeket, az egyes községekben valóságos kis gazdasági gépraktár keletkezett, amiben együtt vannak a köz-

ség, illetőleg a gazdakör összes gépei. Ezek számára megfelelő helyiséget kellett építeni. Ahol népház van, annak az udvarán létesülnek e gazdaköri gépszinek, vagy a fogyasztási szövetkezet közelében, mert ennek a kezelőjére, akinek ugy is állandóan ott kell lennie a gazdaköri gépek kiadása és számontartása is rábizható. Ilyen gazdaköri gépszin 1909-ben 47 létesült, amik megépítéséhez összesen 11.620 korona segélyben részesült e 47 gazdakör. Egy-egy gazdaköri gépszin építési segélye tehát átlag 247 korona. Az építési költség többi részét magok fizették az egyes gazdakörök s magok nagyítják a kezdetben kicsiny épületeket, amint a gazdasági gépek száma új beszerzésekkel szaporodik.

Jól trágyázott, jó eszközökkel jól megmivelt földbe jó mag vetése: ez a további mód, amivel a termést javítani és növelni lehet. A földmivelés fejlesztése körül az volt tehát további feladata az akciónak, hogy jobbakkal cserélje ki a gazdák földjébe kerülő vetőmagvakat. Közvetve már a terménytisztító gépek terjesztésével is erre törekedett a kirendeltség, de közvetlenül is gondoskodott erről amaz intézkedéssel, hogy az elsőrangú vetőmagvak beszerzését segéllyel, a vételárhoz való hozzájárulással megkönnyítette. Együttal ez a segítség alkalmat adott, hogy arra is befolyást gyakoroljon, milyen termények magvai vettessenek. A kirendeltség ezen akciójában nagy súlyt helyezett a takarmánynövények termelésének terjesztésére. Ezeknek a magvai drágák, legtöbbje a kisgazdaságban nem termelhető, tehát évről-évre aránylag sok pénzen be kell szerezni azokat. Sokakat ez is visszatart attól, hogy mesterséges takarmányt vessenek. S hátha nem

sikerül. Ilyenkor kárba vész a pénzen vásárolt drága mag. Olcsóbbá tette tehát a takarmánymagvakat, ami ösztönzésül szolgált a takarmánytermelésre. Szabadon gazdálkodó községekben így honosult meg a bükkönyvetés a különben ugarban maradó földeken. Luczer-nást is többen állítanak. Rendre a késő őszi és kora tavaszi zöld takarmány vetése is szaporodik. A gazdák látják és megtanulják ezt a különböző gazdasági tanulmányutakon.

Akként történik a vetőmagbeszerzés megkönnyítése, hogy azok árából bizonyos hányadot a gazdák segélyképpen kapnak. Az ilyen alapon 1909-ben történeteket mutatja a következő oldalon lévő összeállítás.

Ez az összeállítás mindenekelőtt azt mutatja, hogy 1909-ben 229 gazdakör 3380 tagja 27.246 K 40 fillér segélyben részesült, hogy jobb vetőmagot vessen földjébe. Másodsorban azonban azt is mutatja ez összeállítás, hogy 229 gazdakör 3380 tagja látta be, hogy változtatni, javítani kell a vetőmagot és erre a célra a saját erejéből 107.269 K 49 fillért áldozott. Bizonyára minden gazda csak akkor teszi ezt, ha belátja a jobb magvetésnek előnyeit, az elsorolt számok tehát egyúttal e jobb gazdasági belátás terjedésének a számjelei és az akció anyagi támogatása mellett a tanítás eredményei.

b) Állattenyésztés.

A voltaképeni földmivelés mellett a gazdálkodás egyes ágai között az állattenyésztés a legfontosabb. Különösen fontos olyan vidékeken, ahol az ekemivelés szűk területéhez viszonyítva aránylag elég bőven kínálkoznak az állattenyésztés feltételei. Természetűl fogva

Vármegye	Gazdakör	Gazda	Vetőmag mennyisége kilogrammban								Vetőmag beszerzési ára		Amit a gazdák fizettek		Amit segély volt			
			Zab	Arpa	Buza	Rozs	Löhère	Luczerna	Baltaczim	Bukköny	Répa	K.	f.	K.	f.	K.	f.	
Háromszék...	47	1032	71.593	13.938	—	—	—	3.428	1.080	—	27.990	1.895	29.716	65	24.361	79	5.354	86
Udvarhely...	64	910	55.050	—	—	—	6.150	1.800	395	3209	13.209	—	25.057	64	19.525	32	5.532	32
Marostorda...	53	943	18.900	6.410	11.612	—	4.604	3.056	270	10.315	189	21.436	95	17.465	54	3.971	41	
Csik... ..	25	728	59.745	—	—	—	862	262	—	59.151	74	26.820	95	20.743	50	6.077	45	
K.-Küküllő...	25	435	9.400	4.537	—	—	1.836	1.735	1.249	12.774	265	11.637	60	9.376	60	2.261	—	
Tordaanyos	11	231	5.500	4.460	—	—	1.889	1.325	230	1.990	—	7.031	60	5.774	96	1.256	64	
Kolozs	4	133	4.900	200	4.077	40.017	611	735	400	5.656	80	12.814	50	10.021	78	2.792	72	
Összesen :	229	3380	224.488	29.545	15.689	40.017	19.380	10.001	2.544	131.085	2.504	134.515	89	107.269	49	27.246	40	

ez lévén az erdélyi részek gazdasági helyzete s mivel ennél fogva a mezőgazdaság fejlesztésében az állattenyésztés terén kecséget itt legtöbb eredmény, más-ként nem is történhetett, minthogy az akció az állattenyésztés érdekeit teljes erejével felkarolta. Történt pedig ez részint közvetve, részint közvetlenül. Közvetett befolyást az állattenyésztés fejlődésére a takarmányozási alkalmak bővítésének, a takarmánytermelés növelésének, főként azonban a legelők hasznosítása fokozásának kellett gyakorolnia, ezekről azonban később lesz szó.

Nem szenved kétséget, hogy a község állattenyésztési érdekei között a tenyészapaállatok ügye legfontosabb. Nemcsak azért, mivel jó apaállatok nélkül az állattenyésztés fejlődésére gondolni sem lehet, de mert a községi apaállatok beszerzése, azok tartása és gondozása a községekre nézve jelentékeny teher. Eltekintve a lótenyésztés érdekeit szolgáló ménektől, amelyek tartása tudvalevően közvetlen állami feladat s az állami fedeztetési állomások intézménye voltaképen teljesen leveszi a községekről a méntartás terheit, a többi összes apaállatokat a községeknek, illetőleg az állattartóknak kell beszerezniök és eltartaniök. Legfontosabb kérdés azonban a bikatartás ügye.

Legelső feladat e kérdésben, hogy az összes községek el legyenek látva megfelelő számú apaállatokkal. E feladatot a m. kir. földművelésügyi miniszterium akként oldja meg, hogy a m. kir. gazdasági felügyelők útján a szükséges tenyészbikákat beszerezteteti, azok vételárának kifizetését is megkönnyíti, amennyiben e vételár az e célra szolgáló állami költségvetési hitelből előlegeztetvén, a községeknek 3 félévi részletben kell megfizetniök.

Emellett az arra szoruló községek bizonyos % vételár mérséklésben is részesednek. Ez alapon az erdélyi részekben működő m. kir. gazdasági felügyelők is kellő buzgalommal igyekeznek beszerezni az egyes községekbe szükséges tenyészbikákat, kitűnt azonban, hogy ez sok községben még az említett könnyítésekkel is nehezen sikerül, a szegényebb községek még a mérsékelt vételárat sem tudják megfizetni. Ilyen községekben az a szerepe volt az akciónak, hogy e szegény községeknek további ármérséklést adott. Ezzel aztán jelentékenyen meg is könnyítette a m. kir. gazdasági felügyelők törekvését, mert most már a vételár kifizetésének teherbirása nem lehetett többé a bikák beszerzésénél akadály. Más községekben pedig az anyagi erő hiánya abban mutatkozott, hogy nem voltak képesek olyan minőségű és értékű tenyészbikát venni, amivel a község tenyésztését javítani lehet. Ilyen községekben megint segítőleg lépett fel a miniszterium akciója, amennyiben az ilyen értékesebb bikák árának egy részét a község helyett megfizetvén, nemcsak a *menyiségileg* elegendő számú, de a tenyésztést *minőségileg* javító jobb bikák beszerzése is megkönnyített. Kettős célú szolgált tehát a miniszterium akciója: megkönnyíteni a bikabeszerzést a szegény községekre nézve általában és megkönnyíteni a jobb bikák beszerzését az ilyenekre utalt községekre nézve. A segítségnek e módja 1909-ben 108 község 119 darab köztenyésztésre szolgáló bikáinak beszerzésénél alkalmaztatott s felhasznált e célra az akció külön hiteléből 19.737 korona.

Elfogulatlan megfigyelők szerint annak a hatása, hogy ily módon megkönnyítettnek az ügygyel foglalkozni hivatott m. kir. gazdasági felügyelők törekvései,

már is észrevehetően mutatkozik. Mutatkozik abban, hogy kevesebb az apaállathány és mutatkozik abban, hogy az egyes időszaki állatdíjazásokra felhajtott növendékállatok minősége évről-évre folyton emelkedik. Közvetett, de nem véletlen eredménye a községi bikabeszerezések könnyítésének az is, hogy több község szerezvén be tenyészbikát, többre van szükség, a birtokosoknak tehát mind több és több bikát kell nevelniük úgy, hogy ma már egy-egy erdélyi gazdaságban a bikanevelés jelentékeny helyet foglal el s mivel ez aránylag jól jövedelmez, a nagyobb gazdaságok jövedelmét is emeli. A népies tenyésztésre fordított áldozatok tehát visszahatnak a voltaképeni tenyésztőkre is és pedig kettős alakban, egyrészt anyagi, másrészt amaz előnnyel, hogy így az ő tenyésztésök színvonala is különösebb áldozatok nélkül emelhető.

Ha az egyes községekben megvan a szükséges számú tenyészbika, azok tartása tisztán a községekre nehezedik. A m. kir. földmivelésügyi miniszterium, ámbár igen tekintélyes összegekkel szolgálja a népies állattenyésztés érdekeit, olyan intézkedést, ami a bikatartáson könnyített vagy segített volna valamit, az előző években nem alkalmazott. A legtöbb község bikáit egyesek tartják vállalatban, sokszor igen magas áron s oly rosszul mégis, hogy a bika időelőtt tönkre megy. Nem jelentéktelen veszteség az nemzetgazdasági szempontból sem, hogy idő előtt levágásra kell hogy kerüljenek ez aránylag nagy értéket képviselő tenyészállatok, de nem közönyös a községre nézve sem, milyen sűrű időközökben kell új tenyészbikát beszereznie. A tartás rossz rendszere tehát kétszeresen súlyossá teszi a bikatartás terheit. Sokszor e teher-

viselés elviselhetetlen sulya abban nyilatkozik, hogy az egyes gazdák inkább eladják teheneiket, csak hogy bikarovatalt ne fizessenek. Ilyen megfigyelés alapján karolta fel a községi bikatartás ügyét már 1908. tól fogva a m. kir. földmivelésügyi miniszterium erdély-részi (székelyföldi) gazdasági akciója.

E felkarolás mindenekelőtt abban nyilatkozik, hogy a vállalatbaadás helyett a bikák községi házi kezelésben való tartását igyekszik meghonosítani. Mikor a gazdakörök vezető embereit tanulmányutra az erdélyi szász községekbe vitte, volt alkalma ott ennek az előnyére rámutatni. Az ott látott példák s az azokhoz fűzött biztatások nem is voltak hatástalanok. Ahoz képest, hogy csak 1909-ben kezdődött ezen akció, a bikák házi kezelésben való tartása elég örvendetesen szaporodik. Erre buzdításul és könnyítésül is bikánként 100 korona tartási segélyben részesültek az ilyen községek. Ilyen segélyekre 1909-ben 146 község 224 bikájáért 22.326 korona összeg fordított. Sajnos, az itteni községek olyan kicsinyek, hogy többnyire csak egy-két bikát tartanak, ilyenekben tehát nehéz a házi-kezelést meghonosítani mert 1 bikát sem lehet gondozó nélkül tartani, ennek a javadalmi terhe pedig csak úgy viselhető el, ha több bika gondozásával ideje és munkája jobban kihasználódik. Kis községekre nézve csak a bikatartásra való egyesülés segít, ha közeleső községek többen együtt közösen tartják bikáikat. Jóakarat mellett s ha a közigazgatás is segít ebben, ennek se lehet akadály, aminthogy nem egy helyen így is van eligazítva a dolog.

Bikáik tartására az egyes községekkel rendes istállókat építtetett a kirendeltség, illetőleg azok meg-

építésében segélyökre van. 1909-ben 11 ilyen községi bikaistálló épült összesen 59.600 korona költséggel, amely költségekhez való hozzájárulásként e 11 község összesen 21.000 koronával segélyeztetett. Ezekben vannak a községi bikák, esetleg a fedezettési állomás ménei s a községi kanok. A bikák jó tartásáról és használatuk rendes beosztásáról gondoskodás történik mindenütt.

A lótenyésztés szolgálatában az állami fedezettési állomások állanak. E tekintetben tehát csak az a feladat hárult az akcióra, hogy egyrészt segélyben részesítettek ama községek, amelyek a drága takarmányárak mellett elviselhetetlen ráfizetés nélkül nem lettek volna képesek kiszolgáltatni a fedezettési állomásokhoz szükséges takarmányokat. 1909-ben 5 község részesült ilyen segélyben. Az akció gondoskodása másrészt abban állott, hogy méneket helyezett ki ama félreeső vidékek községeibe, ahol sem helyben, sem elérhető közelben nem lehetett fedezettési állomást felállítani, pedig a népnek a lótenyésztésre hajlandósága és szüksége van. 1909-ben 38 ilyen kihelyezett méne volt az akciónak, kivétel nélkül kisebb termetű arabs és lipiczaiak, amikkel a régen jóhírű, de hanyatlásnak indult székely lovak tenyésztését igyekszik a kirendeltség megjavítani. Immár 7 éves ez az intézkedés, eredményét nem lehet elvitatni, jobb csikók esnek a jobb mének után, jobbak használatra s értékesebbek eladásra. Géppuskához és vadászatra különösen keresettek és jól értékesülnek ez évről-évre javuló kis székely lovak.

További közvetlen befolyással lehetett az állattenyésztésre ama törekvés, hogy szaporíttassanak és minőségileg is javíttassanak az anyaállatok. Ez az

intézkedés azonban, az 1908. évi rendkívüli takarmányhiány miatt csak szűk keretekben mozoghatott az 1909. év folyamán s jelentőségben nem éri el az előbbi éveket. A termelt takarmány még a meglevő állatállomány eltartására sem volt elegendő, úgy hogy rendkívüli intézkedésekkel elsősorban a takarmányhiányt kellett enyhíteni, az állatállomány szaporítására tehát ez évben nem volt kedvező alkalom. Tehenek ennél fogva alig kerültek ez évben kiadásra tenyésztők között, koczák és anyajuhok is csekély számban, előbbiekből összesen 287 kispazda között 322 drb, juhokból pedig 49 kispazda között 577 drb.

A népies baromfitenyésztés felkarolása is feladata lévén az akciónak, ez irányban az az intézkedés történt, hogy 64 község 373 kispazdájának 1154 darab nemes baromfi adatott cserében meglevő baromfiáiért azzal a czéllal, hogy nagyobb testűvé tehát értékesebbé váljék a népiesen tenyésztett baromfianyag. Mivel ez intézkedés már több előző évi hasonló eljárás folytatása s a m. kir. földmivelésügyi miniszterium már az akciózt megelőzően is céltudatosan igyekezett a népies baromfitenyésztést érdekesebbé átalakítani, az eredmény ma már nyilvánvaló s nemcsak a minőség, hanem a mennyiség is emelkedik, lévén az elérhető magasabb ár és jelentékenyebb haszon a tenyésztés kiterjesztésének legtermészetesebb mozgató indoka. A nemes baromfiak csere utján való kihelyezése mellett 1909 ben 4 baromfitelep és pedig a székelykereszturi, sepsiszentgyörgyi, kézdivásárhelyi és csikszeredai baromfitelek szolgálták a népies baromfitenyésztés érdekeit. Az ezeken előállított tojás és az ezekről kikerült tenyészanyag szintén a népies tenyésztésbe ment.

Az állattenyésztésről szólván, itt meg kell említeni, hogy az akció 1909-ben a már sokkal kisebb jelentőségű, de mégsem lényegtelen házinyultenyésztés és méhészet ügyét is felkarolta.

A nyultenyésztést akként, hogy Marosvásárhelyen az ottani tanulmányi célra szolgáló méhessel kapcsolatban nyultenyésztő helyet létesített s onnan évről-évre kiadja egyeseknek a tenyésztés megalapítására szükséges tenyészanyagot. Az 1909. évi tenyésztés eredményéből 66 egyén részére 198 darab hus- és prémnyul került ily módon kiadásra s amint a megfigyelések eredményéből következtetni lehet, a néptáplálkozás szempontjából annyira figyelemre méltó nyultenyésztés mind szélesebb körben hódít hiveket.

A méhtenyésztési tanfolyamon az érdeklődőknek a gazdaságosabb méhészkedés ismereteit és gyakorlati fogásait lehetett megtanulniok. Ezt kiegészítette a méhészkedés közvetlen támogatása azáltal, hogy méhe-seik kiegészítésére, átalakítására, vagy megalapítására segélyben részesültek az egyes méhészkedők. Az 1909. év folyamán 53 község 125 papja, tanítója és kisgazdája összesen 10.400 korona értékű segélyben részesült s ma már mind több és több falusi kertben és tornáczon látni jól kezelt kaptáros méheseket, amik révén szintén emelkedik valamivel a falusi háztartás jövedelme.

e) Legelőgazdaság.

Az állattenyésztésre közvetve a legeltetés gyakorol legnagyobb befolyást, mert kiterjedt állattenyésztés csak legelőkön gyakorolható. Az istálló nevelés drága, eladásra nem jól fizető. Nagyban eladásra csak a lege-

lökön lehet elég állatot felnevelni. Pedig ha igaz az, hogy minden vidék minél többet termeljen abból, aminek termelése ott legalkalmasabb, az erdélyi részeknek minél több marhát kell nevelniök. Az ország kenyérszükségletét a sík vidékek, az alföld látja el, a hegyes vidékek igavonó erőt és húst termeljenek, marhát tenyésszenek. A kirendeltség működési körébe vont terület pedig csakugyan hegyes vidék, kivéven egyes szélesebb folyó völgyeket és fensikokat. Ez a vidék buzát nagy mennyiségben eladásra nem termel, legtöbb helyen tehát csak az állattenyésztésre lehet a gazdálkodást irányítani. Minden érdek, az országos érdek és az itteni gazdasági érdek is azt követeli, hogy az ilyen vidékeknek legyen bőséges legelője, amin úgy a gazdaság egyensúlyának, mint az országos érdekeknek megfelelő marhát tenyésszenek.

A legelőkérdés szempontjából az erdélyi részen háromféle a községek helyzete. Az egyiknek egyáltalán nincs legelője, tehát nincs ahol elég marhát neveljen. A másik községben az erdők között van a legelő, korlátozza a legeltetést az erdőgazdaságnak szintén komoly figyelmet érdemlő érdeke s az ilyen községeknek ámbár volna, még se lehet elég legelője. A harmadik községben van ugyan legelő, használatát nem korlátozza az erdőgazdaság, rosszasága és elhanyagoltsága miatt még sem képes elegendő marhát eltartani.

Legelőgazdaság tekintetében e háromféle helyzet valamelyike található az erdélyi részekben.

Ahol nincs legelő, ennek legtöbbnyire az az oka, hogy rövidlátással, helytelenül történt a községi határ tagosítása, a közös legelő felosztatott. Ily községekben most már nem lehet a felosztott közös legelőt vissza-

állítani. De meg lehet akadályozni, hogy az ezután következő tagosításoknál a legeltetés érdekei el ne ejtessenek. Ahol a tagosítás keresztül vitetett s nem maradt fenn közös legelő, vétel útján lehet azt megszerezni. Az akciónak az volt feladata, hogy feltárva az itteni helyzetet, szorgalmazza az említett módokon való orvoslásra alkalmas intézkedéseket. Támogatta e törekvést az, hogy a legelőhiány nem itteni kivételes állapot, országos baj ma már, mert az ország más vidékein sincs a községeknek elég legelője. Az erdélyi birtokrendezésről szóló 1908. évi VII. t. cz. kimondotta, hogy a tagosítandó határ 5% közös legelőnek meghagyandó, az állattenyésztés fejlesztéséről szóló 1908. évi XLIII. t.-cz. pedig a községek legelővételeinek megkönnyítésére tartalmaz igen hathatós intézkedéseket.

Főként ez utóbbi törvény nyit tág teret a mezőgazdaság emelésére irányuló akciónak, lehetővé tévén, hogy alkalmazásával legelőhöz juttassa az azt nélkülöző községeket. Ennek alapján a kirendeltség felkutatva, hogy melyik községnek nincsen legelője s hol van a közelben alkalmas terület közös legelőnek megvehető, a vétel lebonyolításánál hathatósan segítette az egyes községeket. Községi kötvénykölcönt szerzett a vételárra s állami hozzájárulást a törlesztésre. Ezideig 16 község legelő vásárlásánál járt közbe ilyen értelemben. E 16 község összesen 5400 kat. holdat vásárolt legelőnek összesen 2,430.000 korona vételáron. Ez ügyletek lebonyolítása most van folyamatban. De még tág tér nyílik ez irányban a működésre, amennyiben még számtalan községnek nincs legelője s csak alkalomra vár, hogy arra alkalmas birtok legyen a közelben.

Ahol van legelő, de használatát korlátozza az erdőgazdaság, illetőleg erdő foglalat el legeltetésre állandóan alkalmas területeket, oly helyen segít a legelőhiányon a körülményekkel való megalkuvás. El lehet határolni az erdőt a legelőtől, ahol pedig az erdészeti által ápolt közgazdasági érdekek sérelme nélkül megtehető, tágitani lehet a legeltetés területeit. Ez a munka ugyszólván állandóan folyamatban van, mert kötelessége volt a kirendeltségnek e méltányos megalkuvást szorgalmazni mindenütt, ahol ok és alkalom volt rá. A kirendeltség előző jelentésében 56.000 kat. hold területről volt említés téve, mi az erdőtől elkülönített és legeltetésre átengedett. 1909-ben ujhól megindult egy általános revisió, mely az erdős vidékeken ugyancsak a legelővé alakítható területeket keresi. Szóval ugy a földmivelésügyi kormányzat körében általában, mint az akció körében is megtörténhetik minden lehető, hogy a legelőkhöz füződő érdekek kielégíttessenek.

A kirendeltségnek különben főként ama harmadik csoportba tartozó községekben volt legfontosabb szerepe, ahol van legelő de silánysága miatt eredménnyel alig használható. Ilyen helyeken sem törvény, sem kormányintézkedés nem segít. Itt már legelsősorban ama bizonyos belső rugókat kell megmozdítani, magyarázó szóval kell meggyőzni a közös legelő birtokosait egyrészt, hogy gond és ápolás nélkül a legjobb legelő is tönkre megy, másrészt, hogy nem mindig rossz legelő az, amit ma annak nevezünk s annak tapasztalunk, mert némi áldozattal, továbbá munkával, szorgalommal, hozzáértéssel a rossz legelőt is meg lehet javítani. Munkával s szorgalommal. Mert ami az áldozatokat illeti, ezek állami segéllyel pótolhatók. A hozzáértés hiányán

is könnyü segíteni. Vannak szakemberek, kik a legelő-kulturában rendelkezésre állanak. De a munkát és a szorgalmat, amiből a legelők kulturája ugyancsak sokat követel, sem az államsegély, sem a szakemberek tudása nem adhatja meg. A legelőre fordított munka a hagyományokkal is ellenkezik. A legelőre az állatot csak ki kell hajtani. A legelő magától is terem. Sőt tán nem is jó hozzányulni a legelőhöz. Pedig a legelőn dolgozni kell.

Elmondva egy gazdaköri összejevetelen s azt kiegészítőleg még a legelőn is megvitatva a teendőket, rendre megváltozik a birtokosság felfogása. Kezdi belátni, hogy a tövist ki lehet irtani, elmohásodás ellen nagyon sokat használ a borona, ivóvízről is gondoskodni lehet, a vadvízes helyek kiszáríthatók, váltogatott fektetéssel trágyázni és javítani is lehet a legelőt, fűmagvetéssel jó legelővé lehet a dus erdőtalajt átalakítani, eső, szél, vihar ellen menhelyek építhetők a legelőkön a legeltetés rendjét is meg lehet állapítani, hogy csak annyi marha menjen a legelőre, amennyit az el képes tartani s felváltva pihentessenek a legelő egyes részei.

Az erdélyrészi legelőkön 1904-től 1909. év végéig a kirendeltség felügyelete és irányítása mellett a következő munkálatok folytak:

A) *Takarítás.* 1. Felesleges fák kivágása, kártékony bokrok irtása és hulladékok eltakarítása 124 községben 14.521 k. holdon; 2. Köszedés 35 községben 3525 k. holdon; 3. Régi állandó fektetéssel tultrágyázott és más helyeken gyomnövények irtása 11 község legelőin.

B) *Telkesítés és talajvédelem.* 1. Gyepes vakondturások és hangyabolyok lecsapása és eltergetése,

vizenyős helyek lecsapolása 77 községben 5729 holdon; 2. kopár helyek befásítása, vizmosásos árkok és szakadékok megkötése gátaakkal és fásítással 41 községben 287 kat. hold területen; 3. gyümölcsfák ültetése. Elültetett 16 községben 9948 darab.

C) *Trágyázás és talajjavítás.* 1. A csordák fekvőhelyeinek rendszeres változtatása, trágyalepények eltergetése, juhokkal való kosarozás 27 községben rendszeresen és jól, 27 községben meglehetősen, 43 községben most még kezdetlegesen, 42 községben rendetlenül; 2. istálló trágyával való trágyázás 8 községben 249 kat. holdon és 3. műtrágyával főleg kísérletképpen 42 községben 255 kat. holdon.

D) *Talajmivelés.* 1. Gyaluzás, gyephasogatás és fogasolás által 96 községben 8288 kat. holdon; 2. felszántás, felkapálás által 20 községben 232 kat. holdon; 3. takarítás folytán keletkezett foltok megmunkálása 25 községben 934 kat. holdon; 4. letarolt erdőterületek talajának megmunkálása 14 községben 584 kat. holdon.

E) *Gyepesítés.* 1. Teljes vetés felszántott legelőn 26 községben 275 kat. holdon; 2. teljes vetés erdőtalajon 16 községben 711 kat. holdon; 3. gyepfelfrisítés felülvetéssel 42 községben 830 kat. holdon; 4. takarítás folytán keletkezett csupasz foltok bepörgetése 42 községben 3286 kat. holdon.

F) *Itatók.* 1. Előforrás felfogásánál, talajviz összefoglalásánál, patakából való vizvételnél létesített 52 községben 174 favályu itató, 14 községben 20 köitató és 29 községben 49 cementbeton itató; 2. kutatással 15 községben 34 itató.

G) *Menhelyek.* Kőből, fából emberek és állatok számára 10 községben 13 épület és 1 tejgazdasági épület.

H) *Egyéb munkálatok.* 1. Vizmosásos árkokon és szakadékokon létesített csordaátjáró 15 községben 31 átjáró; 2. befásított vizmosásos árkok és szakadékok bekerítése 4 községben, 17 kat. holdon; 3. utak és marhacsapások rendezése 6 községben és 4. legelőhatárok rendezése és állandósítása 3 községben.

Ezek voltak az akció nyomán foganatosított legelőjavítási munkálatok.

Mivel ezek az érdekelt birtokosságok tetemes munkáját és pénzbeli áldozatkészségét vették igénybe, a pénzkiadások fedezéséhez segélyben részesültek. Ilyen segélyekre 1909-ben 59.274 korona, 1904-től vagyis e munkálatok kezdetétől 1909. végéig pedig összesen 235.548 korona fordított. Eszerint 1 kat. hold legelőn végzett munka, beleszámítva az épületek, itatók, kutak, elvetett fűmag és eszközök beszerzési költségeit is, illetőleg az ezekhez való hozzájárulást, átlagosan 3 korona 28 fillérrel segélyeztetett.

De még ilyen anyagi segítség s az ezt kiegészítő, helyesebben előkészítő és bevezető buzditás, tanítás és vezetés mellett is nehezen indult a rossz legelők rendbehozatala. Nemtörődés, a jó szándékkal szemben való bizalmatlanság, a közös munkától való huzódás nehezítette azt. Eleinte csak küzdelemmel lehetett egy-egy helyen beindítani, az elért jó eredmények azonban később annál jobban buzditottak. Ma már mind több és több birtokosság magától kéri, hogy közös legelője feljavításában a kirendeltség támogassa s a folyó 1910. évben már 130 községben 70.000 kat. holdon folynak legelőjavítási munkálatok vagyis majdnem annyi birtokosság dolgozik ez egyetlen év folyamán, mint a mennyi az előző 6 év alatt dolgozott és

az erdélyi birtokosságnak ezen akció nyomán felkel-
tett igyekezete és elért eredménye mutatta meg az
utat arra, mint lehet értékben és használhatóságban
emelni az ország nagy kiterjedésű, de a legtöbb he-
lyen elhanyagolt legelőterületeit s ma már másutt is
az itt kitaposott nyomon halad a legelők rendbeho-
zatala.

d) Vizimunkálatok.

Már az előző jelentésben említve voltak a viz
kérdésének a mezőgazdasághoz való vonatkozásai, kü-
lönösen pedig az akció körébe eső vidékeken sok
helyt tapasztalható vízhiány, amely az állattenyésztés-
nek nagy akadálya. Épen azért igyekezett a kirendelt-
ség a legelőkön is legelsősorban azt megoldani. A mi
nevezetesen a vízhiányt illeti, igaz ugyan, hogy az
elsősorban gazdasági szempontból vétetett figyelembe,
de a közegészségügyi szempontok is azt követelik,
hogy minden községnek bőséges és jó ivóvize legyen.

Ama községekben, amelyeknek hiányzik az ele-
gendő s egészséges vize, két módon lehet a kérdést
megoldani. Vagy van a közelben forrás valahol, amely-
nek a vize odavezethető, vagy nincs a községnek ilyen
szerencsés helyzete s ez esetben mélyített kutak furá-
sával segíthetünk a vízhiányon. Hogy melyik megol-
dást kell választani, azt mindig a helyzet szabja meg.

A miniszteri kirendeltség közreműködése abban
áll, hogy a saját műszaki közegével feltárja a legcél-
szerűbb megoldás módját, elkészítetteti a kiviteli terve-
ket és költségvetéseket s alkalmat ad az illető község-
nek, nyilatkozzék, vállalja-e az összes munkákat, amik
a vízvezeték vagy kutatások közben felmerülnek s
pénzben mennyit áldozhat a kivitelre. Ha a község

vállalja mindazt, ami lakosaitól s a község anyagi erejétől kitelik, számot vet, mily kiadások maradnak fedezetlenül, mert azt állami segélylyel kell kiegészíteni. A községek nem huzódoznak a munkától, hisz mindeniknek egyforma érdeke, hogy a községben végre viz legyen, pénzbeli áldozatot is szívesen hoz mindenik, amennyire erejéből telik. Miután a hiányzó összeg állami segélylyel kiegészített, a munkálatokat a ki-rendeltség vállalatba adja s felügyel annak kivitelére.

Ilyen módon ezideig 25 községben lett megszüntetve örök időre a vízhiány és pedig 22 községben élőforrásra alapított vízvezetékekkel, 3 községben pedig mélyített kutakkal. Segélyként e 25 község vizellátására 162.344 korona fordított. Mindenesetre nagy összegű segély s kétségtelenül hathatós anyagi támogatása az akciónak, de olyan kérdést kellett azzal megoldani, ami másként, a községek erejére utalva nem volt megoldható.

e) Szőlőgazdaság.

Az erdélyi részeknek sok és értékes szőlőterületét a filoxera szintén tönkre tette. Régi törekvése az akciónak, hogy könnyítse a szőlőfelujítást. Eleinte főként abban állott ez a könnyítés, hogy oktató közbelépéssel tanította a felujítás módjait. Az akcióval szoros együttműködésbe hozott szőlészeti és borászati felügyelők mellett a hozzájuk beosztott szőlészeti munkavezetők szolgálnak erre, a kik készségesen ott vannak mindenütt, ahol a birtokos közönség a szőlőtelepítési vagy mívelési munkák körül tájékozást kíván. Ezt kiegészítette a szőlőtalajok vizsgálata. Láttuk ugyanis, hogy az alanyoknak a talaj szerinti nem megfelelő

megválasztása sokszor szült rosszul sikerült telepítéseket. Hogy ennek idejében, tehát még a nagyobb arányú telepítéseket megelőzően eleje vétessék, agrogeológusokkal megvizsgáltattak a beültetésre váró szőlőtalajok. A vizsgálat kiterjed főként a mésztartalomra, amihez képest megválasztandók az oda ültetendő alanyok s felöleli egyuttal a talaj fekvését és egyéb a telepítésre és eredményes szőlőművelésre kiható tulajdonságait. E vizsgálatok Marostorda és Tordaaranyos vármegyék összes szőlőtalaj parcelláira már be vannak fejezve s 1909-ben a vizsgálat Kisküküllőben is megkezdett. Egyidejűleg Kisküküllő vármegyében Dicsőszentmártonban szőlőmunkásképző iskola alapított, hogy a szőlőbirtokosok képzett munkásokhoz hozzájuthassanak.

Ezeket követte a szőlőtelepítés anyagi segítése. Akként történt ez, hogy szegényebb gazdáknak a szőlőoltvány igen kedvező áron adatott. Olyan községekben pedig, ahol a szőlőparcellák rendkívüli elaprózottsága nehezítette a felújítást, e parcellák összetago-sítása anyagilag is segélyezettett.

Ilyen előzmények után s ilyen segítséggel tényleg nagy arányokban s helyes irányban folyik a szőlőtelepítés az erdélyi részeken.

1909-ben főként ama támaszt nyerte az akcióban a szőlőfelújítás, hogy községi oltványtelepek szerveztettek olyan helyeken, ahol több kisgazda kezén sok területet kell felújítani. E telepeken megfelelő vezetés és betanítás mellett az egyes gazdák magok állítják elő az oltványokat. Mindenütt a gazdakörök szervezik tagjaik köréből e közös községi oltványkészítést, miután ahhoz megfelelő segélyt nyernek az

akcióban. 1909-ben 11 községben volt ilyen községi közös oltványtelep, melyeken az oltványok előállítására a szükséges vadalanyon kívül összesen 3000 koronával segélyeztetett. Az eredmény, ha nem is fényes, de kielégítő s remélni engedi, hogy a még kopáron álló területek beültetéséhez szükséges oltványmennyiség, amit a szegényebb ember pénzért meg nem vehet, az egyes gazdák szorgalmával lehető sok helyen otthon lesz előállítható.

f) Gyümölcstermelés.

A gyümölcstermelés abban a kedvezőtlen állapotban van az erdélyi részeken, hogy jótermésű évben az otthoni szükségletnél több terem ugyan, de sem annyi, sem olyan, hogy jól lehetne értékesíteni. Baj van, ha kevés és baj van, ha sok terem. Egyöntetű tömegtermelésről szó sem lehet. Birtokosok kezén vannak ugyan, különösen az újabb időben rendszeresen megalapított nagyobb gyümölcsösök, melyekből a gyümölcs rendszeresen értékesíthető, de a kisgazdák, mikor gyümölcsfát ültetnek, többnyire csak személyes igényeiket és izlésüket tartják szem előtt, vagy tán még sokkal inkább azt ültetnek vagy azt oltanak, amihez éppen hozzá jutnak.

Ebből a rendszertelenségből még mindig nem sikerült kivenni a gyümölcstermelést, hiába volt minden igyekezet. Pedig a gyümölcsfák ültetése évről-évre folyton szaporodik, amit az akció részéről is igyekezett a kirendeltség elősegíteni. Az 1909. év tavaszán 32.614 darab gyümölcsoltvány került az akció részéről 10 filléres árban eladásra oly csoportosításban,

hogy lehetőleg a már évek előtt megkezdett intézkedés folyamányaként egyes arra alkalmas vidékeken összefüggő gyümölcsös vidékek keletkezzenek, ahol komoly irányt vehet a gyümölcstermelés.

V.

Alkalmi segélyek.

A fentiekben amaz intézkedések lettek ismertetve, amik a mezőgazdaság rendes menetét voltak hivatva fejleszteni. A segélyezés sohasem játszott az akcióban külön szerepet, önállóan az soha fel nem merült, hanem mindig csak mint a gazdálkodást fejlesztő egyes intézkedések folyamánya, ilyen törekvések könnyítője és segítője; továbbá, hogy ahol csak a dolog természete nem zárta ki, segélyben mindig közösségi szervezet részesült, hogy a közpénzből nyert adományok, minél többek érdekében kamatozzanak.

Külön intézkedéssé csak rendkívüli esetekben vált a segélyezés, mikor rendkívüli körülmények folytán csak közvetlen és egyéni segélyekkel lehetett a megzavart gazdasági rendet helyreállítani, vagy megrendült ekszisztenciák talpraállítását könnyíteni.

1909-ben nagyobb tüzkárok, jégverés és az előző évi nagy szárazság okozta takarmányhiány tette szükségessé az ily segélyeket. Tüzkár és jégverés okozta károk pótlására 1909-ben 7695 korona összegű segély fordított olyképen, hogy a tüzkár által sujtottak gazdaságában az elégett gazdasági felszerelések, főként pedig a gazdálkodás folytatásához szükséges vetőmag pótlása és beszerzése megkönnyítettett, a jégverés által sujtottaknak pedig vetőmag adatott.

Mindenképen nagyobb jelentőségű volt ezeknél ama segélyezés, miben a szárazság által sújtott vidékek gazdaközönsége takarmány és élelmiszerek beszerzése körül részesült.

Az 1908. évi szárazság miatt a rossz termésű takarmány egyes vidékeken nem volt elegendő az állatállományt kiteleltetni. Ennek folytán az állatállomány elértéktelenedett, mert mindenki szabadulni igyekezett állataitól. Hogy ez elértéktelenedésnek eleje vétessék s lehetővé váljék, hogy legalább a továbbtenyésztés fenntartásához szükséges tenyészanyag megtartható legyen, távolabbeső s jobb termésű vidékeken vásárolt nagymennyiségű széna lett az arra szorulóknak lehetőleg olcsó árakon kiosztva. Ilyen célra 169.923 métermázsa széna vásároltatott 149.734 korona árban s ideszállítva kiosztatott a vételár körülbelül 30%-ának elengedésével 84 községben 2208 kispapja között azonnali készpénzfizetés ellenében 108.961 koronáért. Egy métermázsa széna kiosztási ára 6 korona 40 fillér volt eszerint, mi nemcsak azokon segített, akik ily szénát vásároltak, de alkalmas volt arra is, hogy mérsékelje a széna túlszigazott árát általában.

Ugyancsak a takarmányhiány enyhítésére s részben az árak szabályozására a katonai élelmezési raktárak készletéből 43 község 899 kispapjára között 1293 métermázsa korpa is kiosztásra került, métermázsként 7 korona 50 fillér kedvezményes áron, szintén készpénzfizetés ellenében.

Ugyanez évben 2000 q kukoriczát is be kellett szerezni és kedvező áron, részben ingyen is kiadni az arra rászorulóknak olyan vidékeken, ahol az állatállomány mellett a lakosságot is az éhínségtől kellett megmenteni.

Ilyen segélyektől elzárkózni sohasem lehet, ha nem akarjuk sorsuknak kitenni a rendkívüli események folytán károsultakat s lehetővé akarjuk tenni, hogy gazdasági ekszisztenciájuk feladása nélkül kiheverjék az önhibájuk nélkül őket ért csapást.

VI.

Szabó József-féle tordai kisebb magyar gazdasági iskola.

Ez a neve annak az iskolának, ami a néhai Szabó József tordai polgár alapítványának felhasználásával és a m. kir. földmivelésügyi miniszterium támogatásával az erdélyrészi gazdasági akció folyamánként 1907-ben Tordán létesült. Ez intézet szorosan az akcióba tartozik, nemcsak mert ügyeinek intézése az akció ügyeivel kapcsolatos, de mert az a feladata, hogy minden tekintetben hiven szolgálja az akció céljait.

Feladata ez iskolának, hogy gazdálkodni megtanítsa az erdélyi földmivesek fiait s megtanítsa a szorosan vett gazdálkodáson kívül mindarra, amit egy élni tudó értelmes gazdának tudnia kell és lelkébe öntse azt a hivatást, amit a falu első gazdájának, mint a többiek vezetőjének be kell töltenie. Nemcsak jó gazdákat, de a falut jó irányban vezetni képes gazdákat akar nevelni ez iskola.

Másodsorban feladata ez iskolának, hogy erdélyi közép- és nagybirtokokra szorgalmas s értelmes munkavezetőket, béresgazdákat, vagy erdélyi nyelven szólva, udvarbirákat neveljenek, akik a gazdaság minden ágához gyakorlatilag értenek, tudják kezelni az összes gazdasági gépeket, fel van keltve az érzékük az iránt, hogy

mint a falu birtokosához tartozók, a falu népével és a gazdaság munkásaival hogyan bánjanak s emellett czélszerű munkabeosztásban és kitarásban a gazdaság munkásai előtt legelől járjanak.

Szóval munkatársakat kell hogy neveljen ez az intézet az akciónak, akár mint önálló gazdák, akár mint birtokosok alkalmazottai érvényesítik a tanultakat. Vezető gazdákra van szükség a falukon s olyan udvarbirákra van szükség az erdélyi nagyobb birtokon, akik a gazdaságra nézve minden tekintetben hasznosak, viszont rajtok keresztül nem sérti meg a nagybirtok a ráháramló szociális feladatokat.

Az iskolában 24 növendék nyerhet elhelyezést, kik közül mindig 12-en első és 12-en második évesek. 1909-ben már másodizben hagyta el 12 ifju ez intézetet, miután elvégezte annak kétéves tanfolyamát. Eddig ahányan mások birtokára akartak elszerződni, mind el vannak már helyezve egy-egy erdélyi nagyobb gazdaságban s minden jel arra vall, hogy a hozzájuk fűzött többoldalú várakozásnak megfelelnek.

Ez iskola megfelelő elhelyezésére az 1908. és 1909. évi állami költségvetés 40.000 koronát biztosított. Ebből az összegből az iskola számára két új épület lesz építve 1909-ben és pedig egy a tanítás czéljaira, egy a növendékek lakóhelyéül. Most már készen van mindkét épület és az iskola udvarán áll az intézet nagyérdemü alapítójának néhai Szabó József tordai polgárnak emléke ott eltemetett hamvai felett, hogy örök időre hirdesse azt a nemes tettet, amivel ez a derék magyar ember a magyar ifjuság gazdasági nevelésének áldozott.

c)

FELVIDÉKI AKCZIÓ.

BEVEZETÉS.

A hegyvidéki és erdélyrészi vármegyék területén működő kirendeltségek által elért eredmények Magyarország északnyugati részén elterülő vármegyék intéző köreiből még 1906 évben azt az eszmét érlelték meg, hogy a felvidéki vármegyék földmivelő lakossága gazdasági elmaradottságának megszüntetése céljából s ezzel kapcsolatban a szellemi és anyagi jólét emelése érdekében szükség volna ezen vidéket is a földművelésügyi minisztérium segélyezési akcióinak körébe bevonnani.

Trencsén vármegye kezdeményezésére csakhamar Árva és Liptó vármegyék is csatlakoztak a mozgalomhoz s az érdekelt tényezők meghallgatásával a kifejezésre jutott közóhajra tekintettel 1908. évben Árva, Liptó és Trencsén vármegyék területére kiterjedő működési körrel szerveztetett Zsolna székhellyel a felvidéki miniszteri kirendeltség.

A kirendeltség működését az 1908. év őszén kezdette meg, ezen évből rendelkezésre állott három hónapi idő beszámításával, mely nagyjából az akció helyi és belső szervezési munkálataira szolgált, első évi működését az 1909. év végével töltötte be.

Mielőtt a felvidéki nép felsegélyezésére szervezett miniszteri kirendeltség működésének első évében kifejtett munkássága és elért eredményei az alábbiakban részletesen ismertetnének, helyénvalónak látszik ama kérdésnek tüzetesebb megvilágítása, minő okok tették szükségessé e kormányzati akció megindítását s minő utakon kívánja az akció a felvidék szegényes mezőgazdasági viszonyainak erőteljes fellendítését elérni.

A felvidék e három vármegyéjének közgazdasági életében a mezőgazdaságnak van vezető szerepe. A népesség főfoglalkozása az östermelés. Árva megye népességének 83.2, Liptó vármegye népességének 63.3 és Trencsén vármegye népességének 75.4%-a foglalkozik östermeléssel az 1900. évi népszámlálás adatai szerint.

Ezen adatok egymagukban magyarázatot nyújtanak ama kérdés elbirálására, hogy mekkora sullyal bír e vidék népességének jóléte szempontjából a földmivelés, a földbirtok, a termelési rendszerek, a gazdasági hitel, a földjavítás, az állattenyésztés, a gyümölcs-termelés, az erdészlet és a mezőgazdaság egyéb ágai-ban észlelhető visszamaradásnak orvoslása, a mezőgazdasági életet előmozdító intézmények létesítése s a már meglévőeknek erőteljes kifejlesztése.

Kétségtelen, hogy ama szoros kapcsolatnál fogva, amely a mezőgazdasági és a többi közgazdasági ágak között természetszerűleg fennáll, nem látszik elegendőnek csupán a mezőgazdasági viszonyok terén való munkálkodás s midőn a miniszteri kirendeltség a népjólét emelésére elsősorban a mezőgazdasági élet fejlesztése útján törekszik, szükséges, hogy a közgaz-

dasági élet többi irányainak érdekeit is szem előtt tartva s az ezekben jelentkező visszasságok orvoslását is tevékenységének körébe vonja, mert végeredményben tartós javulás a mezőgazdasági viszonyokban is csak abban az esetben lesz elérhető, ha az egész közgazdasági élet összhangját biztosítani sikerül.

Ámde épen ezen oknál fogva, hogy a felvidék lakossága túlnyomó részének boldogtlása a mezőgazdaságon nyugszik s mert az e téren fennálló káros helyzet leginkább befolyásolja a közgazdasági élet egyéb ágainak életfolyamatát, kétségtelenné válik, hogy a felvidéki lakosság általános jólétének emelése szempontjából a mezőgazdasági viszonyok javítására és ezen közgazdasági ág megerősítésére kell legelsősorban főszlyt helyezni.

Ez szabja meg tehát a jelzett kormányzati tevékenység működésének az irányát is. Ezen működésnek az alábbiakban való ismertetése során közölve lesznek a tevékenység egyes köreikben mutatkozó bajok, amelyek orvoslására, vagy legalább időleges javítására irányultak azután azon intézkedések, melyek a jelentés tárgyát képezni fogják.

Elöre kell bocsátani, hogy a felvidék e három vármegyéjének ksigazdaközönsége kevés kivétellel alacsony műveltségi fokon áll. Szívósan ragaszkodik a megszokotthoz s bizalmatlan az újítások iránt. A terület geológiai tagozódása, továbbá a forgalmi és közlekedési nehézség miatt meglehetősen el van zárva hazánk egyéb fejlett mezőgazdasági vidékeitől. Hozzájárul még ehhez az éghajlat zordabb volta s a mezőgazdasági művelés alá vett terület gyöngé termőképessége, melyek könnyen megérthetővé teszi a hátrama-

radottság okait s azon akadályok leküzdésének nehézségét, amelyek a mezőgazdasági élet intenzivebb fejlesztése előtt állanak.

Trencsénmegye déli, főleg a Vág folyó termékenyebb részétől eltekintve, a három megye területén majdnem kivétel nélkül erősen visszamaradt állapotot találunk. S bár sok helyütt lehet már nyomára akadni a legutóbbi három évtized alatt kifejtett állami tevékenységnek, mindazáltal, minthogy a viszonyok javítására az állami tevékenység és a vármegye, valamint a társadalmi hasonló irányu törekvések között szerves kapcsolat nem jött létre, mely az együttműködést biztosította volna, a viszonyok javulásában tartós és nagyobb mérvű haladás nem következett be.

Jóllehet tehát a vármegyék hatósági és gazdasági szervezetei régibb idő óta fejtenek ki a felvidéki kiscgazdák gazdasági viszonyainak előbbrevitele és javítása érdekében dicséretes tevékenységet, egyrészt az anyagi eszközök elégtelensége miatt, másrészt mert működési körük szűk térre szorítkozik, a kiscgazdaközönség helyzetének javítása terén a megkívánható eredményt csak ott voltak képesek felmutatni, ahol a hasonló irányban működő államintézményekkel karöltve haladtak.

A felvidéki akcióra vár tehát az a feladat, hogy az összes érdekelt hivatalos és társadalmi tényezők bevonásával, egyetértő erővel, az anyagi eszközök rendelkezésre bocsátásával törekedjék az okszerű gazdálkodás előnyeinek a kiscgazdákat megnyerni és ez uton számukra az anyagi jólét erőforrását megnyitni.

Eme terve kivitelében az akció alap gondolata az, hogy a kiscgazdaközönségben az önségély elvét fel-

ébressze. E tekintetben azt az eljárást követi, hogy munkatársaiul magukat a kisgazdákat igyekszik megnyerni s támogató kézzel csak akkor járul hozzá valamely cél kiviteléhez, midőn annak életrealizációjáról az érdekelt kisgazdákat meggyőzni s a cél elérése iránti vágyat bennük felébreszteni sikerült s a midőn a kisgazdák részéről megvan a kellő biztosíték arra, hogy az akció által hozandó anyagi áldozatot a közjólét emelésére szolgáló hasznos befektetés leend. Bár ez uton az előhaladás lassabb, de megvan az az előnye, hogy a kisgazdaközönség önmaga lesz ápolója és előmozdítója helyzete javulásának s a nyert anyagi támogatás nagyobb beccsel bír reá nézve, mert jól felfogott érdekének előmozdító eszközét látja benne s munkájának sikerességét a saját igyekezetébe vetett önbizalom támogatja. A kirendeltség működése a politikai és társadalmi szervezetek (községek, gazdakörök, szervezetek) keretében nyilvánul. Ahol a közérdek nyilvánvaló, ahol a támogatás egyes községek, vidékek kisgazdaközönsége egyetemes igényeinek kielégítését teszi lehetővé, ott igyekszik a kirendeltség támogatólag közbelépni. Az egyéni érdek támogatása csak ott lel helyet, ahol az a közérdekkel azonos.

További irányító eszméje az akciónak az, hogy a mezőgazdasági viszonyok javítását intézményesen biztosítsa. Mert tagadhatatlan, hogy a viszonyok javulásának állandósága attól függ, ha nem ötletszerű és muló segélyezésekkel, hanem életre keltett, egészséges alapon működő gazdasági intézményekkel vagyunk képesek a megkezdett munka sikerét, tartósságát biztosítani és ezen intézményekben a kisgazdaközönséget a produktív munkára nevelni.

I.

Földbirtok-ügyek.

A helyes birtokmegosztás képezi alapját az egészséges mezőgazdasági viszonyoknak.

Magyarország északnyugoti felvidéki részén sajnos a helyzet e tekintetben igen kedvezőtlen képet mutat.

A nagy — főleg erdő — birtokok mellett jellemzi a vidék gazdasági viszonyait, hogy kevés a középbirtok, ami van, az is számbelileg, vagy terjedelmileg állandó fogyásban van és hogy az aránylagosan sűrű népesség életfentartásához nincs elegendő jó minőségű termőföld.

A hegyes jellegű földtani alakulás csak a völgyekben és alacsonyabb dombokon nyújtja a földművelésre alkalmas területet, mely területek viszont az árvizek és nagyobb esők kártételeinek vannak kitéve. A fensikok nagyobb része mocsaras, tőzeges vagy hanggás föld, melyek termőképessége igen rossz.

A megélhetés alapjául egy-egy tűzhelyre 5 kat. hold művelhető föld számítandó, azonban ennyi földbirtokkal a gazdálkodó népesség csekély százaléka bír, a klimatikus viszonyok, a csekélyebb termőképesség pedig még kedvezőtlenebbé teszi a kisgazdák megélhetési viszonyait.

A miniszteri kirendeltség működési területén a birtokviszonyok tekintetében is sajátos viszonyokat lehet találni.

Sok helyen a földmérték a nép előtt egészen ismeretlen. «Ködobás», «Garas», «Szalag» néven jelzi a terület nagyságát anélkül, hogy annak terjedelmét meg tudná határozni. Egyes vidékeken még csak az

1860-as évekből való felmérési adatok képezik a birtoklás alapját, melyek csak azt jelzik, hogy egy-egy birtokos a határ hány ezredrészének tulajdonosa minden közelebbi megjelölés nélkül. Különleges az úgynevezett erdei irtványos községek helyzete is. Ezen községek nagyterjedelmű területen elszórt házakból vagy csoportokból állanak, teljesen kizárva a gazdasági, művelődési, a fejlődési élet vérkeringéséből. Ily községcsoportok egész 1000 méter tengerszin feletti magasságban is találhatóak s minden tekintetben a teljes visszamaradás képét mutatják.

A birtokfelaprózás is rendkívüli. Így a jobbágy-megváltás, illetve urbéri rendezés idején legtöbb helyütt egy-egy tüzhely $\frac{1}{8}$ -ad urbéri telket kapott, ezen mintegy $5\frac{1}{4}$ holdnyi terület azóta rendkívül felaprózódott, elszóródott nemcsak a tulajdonosok között, de a parcellák elhelyezése szerint is úgy, hogy egy ily telek sok helyütt 100—350 darabban fekszik.

Ezen helyzet magyarázza egyrészt a földéhséget, másrészt pedig a tagosítás, birtokrendezés szükségét.

A miniszteri kirendeltség első évi tevékenysége e téren tehát oda irányult, hogy a gazdátcserélő birtokok parcellázásánál, földvételekkel kapcsolatos hiteligények kielégítésénél a kiscgazdákat támogassa és hogy a birtokrendezések, tagosítások ügyét előmozdítsa.

Birtokparcellázásnál a miniszteri kirendeltség közbenjárt a trencsénmegyei lédeczi 8300 kat. holdnyi uradalomból e célra alkalmas 3000 hold, valamint a vágtapolczai uradalom 1108 holdnyi ingatlanainak a kiscgazdák részére való biztosításánál. Az előbb említett birtok időközben tulajdonost cserélvén, az irtvá-

nyos községek lakóinak szándékolt áttelepülése keresztülvihető nem volt. Az utóbbi birtok eladása pedig még nem nyert befejezést.

Sikeres eredmény volt elérhető a Rezsőfalva trencsénvármegyei községben eladóvá lett 135 kat. holdnyi uradalmi birtoknak az azt eddig haszonbérelő kisgazdák részére előnyös áron való közvetlen eladásának biztosításánál, felmérésénél és telekkönyvezésénél, melylyel sikerült mintegy 40 család megélhetését előmozdítani. Az itt felmerült költségek fedezésére a földmivelésügyi miniszter 2500 koronát engedélyezett.

A miniszteri kirendeltség továbbá számos esetben községek, közbirtokosságok, sőt egyes gazdák földtulajdon szerzésénél igényelt kölcsönök, valamint olcsóbb kamatozású járadékkölcsönök kieszközlésénél is közbenjárt.

A birtokrendezések tekintetében a miniszteri kirendeltségre leginkább az a feladat vár, hogy az attól idegenkedő kisgazdaközöniséget a birtokrendezés és tagosítás hasznos voltáról igyekezzék meggyőzni.

A birtokrendezésről és tagosításról szóló 1908. évi XXXIX. t.-czikk 1909. évben lépven életbe, a miniszteri kirendeltség különös figyelmet fordított arra, hogy ezen törvénnyel nyújtott kedvezményeket és előnyösebb eljárást, a birtokrendezések és tagosítások hasznos és szükséges voltáról az érdekelteket meggyőzve minél szélesebb körben ismertesse.

Ily módon több község kisgazdáit sikerült a birtokrendezések üdvös eszméjének meggyőzni.

1909. évben Kelestény, Szedernye és Vágszállás trencsénvármegyei, valamint Nizsna árvavármegyei községekben történt a tagosítás közigazgatási része.

A lipótmegeyi Lucski, Királylehota és Németlipcse, az árva megyei Párnicza községek kiscgazda birtokossága pedig a tagosítás elrendeléseért folyamodott.

II.

Legelő-ügyek.

A legelők kérdése, mely a felvidék lakosságának legfőbb jövedelmi forrása s az állattenyésztés szempontjából a legelsőrangu jelentőséggel bír, itt rendkívüli rendezetlen állapotban van. Jellemző példaképen felhozható, hogy a miniszteri kirendeltség működési köréhez tartozó 604 község között csak egy községben lehetett találni gondozott legelőt.

A legelő rendezetlenségének legfőbb oka abból magyarázható, hogy tulajdonképen a legelők fentartását, gondozását, területi épségét kellően senki ellen nem őrzi. Az általános helyzet az, hogy ott is, ahol a kataszteri felvétel eszközöltetett, vagy ahol birtokrendezés, tagosítás volt, az egy-két évtized előtti helyzet a mait nem fedi, jogtalan feltörése a legelőnek és más célra való használatbavétele általánosan tapasztalható. Ugyiszintén igen gyakori, hogy az erdővel szomszédos legelő természetes uton befásul, a fák megerősödnek, a legelő terület apad s 60—80 év alatt a birtokrendezések már erdőterületbe vonják be azt. Viszont más irányu és káros következményeiben a letarolt erdők időközi legeltetése, mely sok helyütt az állatállomány emelkedését hozza magával s ha a legeltetés betiltatik, nem az állatállomány apasztása következik be, hanem az állatok hiányos eltartása, mely anélkül is általános tünet a felvidéki kiscgazdák köré-

ben s a fajerősödés erős akadályát képezi. Ha mind ezen bajhoz még hozzászámítjuk, hogy a legelők telek-könyvileg alig néhol vannak rendezve, hogy az urbéres és legelő közbirtokossági szabályzatok csak az erdőkezelésről gondoskodnak, de legelőről nem, hogy a legelőrendtartások ott is, ahol vannak, nincsenek végrehajtva, hogy a meglevő legelők teljesen gondozatlanok, akkor képet lehet alkotni arról, hogy mennyi tenni való van e téren.

A miniszteri kirendeltség működése egyelőre a meglevő helyzet bajainak orvoslására irányul és pedig, hogy:

1. a közlegelők megjavíttassanak,
2. alkalmas közlegelők szerzése, esetleg bérbevétele előmozdítottassék.

A miniszteri kirendeltség a helyzet és bajok tanulmányozása és megismerése után a legelőjavítások érdekében összeállította az 1909. év folyamán a legelőjavításra elsősorban reáutalt községek névsorát. Ez alapon indította meg az akció munkásságát. Az eszmétől teljesen idegenkedő községek és közbirtokosságok elzárkóztak a legelőjavítások elől, mert nem bíztak ennek sikerében. A tapasztalt — s a kiszagdák alacsonyfoku gazdasági képzettségén alapuló — idegenkedés leküzdésére, a mintalegelőjavítások kivitele vétetett tehát tervbe. A megindított tárgyalások alapján Kiszaniszló, Illava és Felsővisnyó trencsénvármegyei községek legelőbirtokossága legelőjének egy részét legelőjavítások eszközzésére átengedte, hogy azon a munkálatok 1910. évben fogatosíthatók legyenek.

A legelőszerzések megkönnyítése terén közbenjárt a kirendeltség Liptó vármegye Kókava és Kelemenfalva községek urbéres kiszagdái részére a közbirto-

kosság és a kincstár között létrehozandó birtokcsere ügyében, amely ha sikerül, a nevezett község lakossága alkalmas közlegelőhöz fog jutni.

Alkalmas legelőterület bérletét mozdította elő a kirendeltség több község részére nyújtott legelőbér segélylyel, amelynek révén a községek nagyobb kiterjedésű legelők bérbevételét biztosíthatták.

Legeltetési segélyt nyertek: Bogyós trencsénvármegyei község 100 koronát, Malatina árvamegyei község 250 koronát, Csimhova árvamegyei község 250 koronát.

III.

Gazdasági szakismeretek terjesztése.

- a) Népies gazdasági előadások.
- b) Gépkiosztás.
- c) Népies mintagazdaságok.

A felvidéki kiscgazdák helytelen gazdálkodási rendszerének megváltoztatására és a modernebb gazdálkodási elvek bevezetésére a miniszteri kirendeltség tevékenységét oly irányban indította meg, hogy elsősorban a kiscgazdák előadások útján a helyes gazdálkodás elveivel ismerkedjenek meg, másodsorban pedig gyakorlati uton és példamutatással az okszerű gazdálkodási módokra reá vezettesenek.

A gazdasági szakismeretek terjesztését és a kiscgazdák általános szellemi műveltségének emelését népies gazdasági előadások útján mozdította elő.

Abból a tapasztalati tényből kiindulva, hogy helyenként egy-egy előadás nem vezet arra a sikerre, hogy az alacsonyabb műveltségi fokon álló hallgatóság az előadásokon hallottakat legalább részben s mara-

dandólag megtanulhatná, arra az álláspontra kellett helyezkedni, hogy az egyes gazdasági ágak nagyobb körére terjedő anyag legyen a kisgazda hallgatósággal ismertetve.

Ennélfogva tervbe vette a kirendeltség a gazdasági előadásoknak sorozatos keretben való megtartását. A tervezetet a m. kir. földmivelésügyi miniszter jóváhagyván, Árvamegyében 19, Trencsénmegyében pedig 29, összesen 48 községben 10—10, vagyis együttesen 480 népies gazdasági előadás rendezése vált lehetővé. Liptó vármegyében 8 helyen, a kirendeltség előadási tervezetével azonosan, bár ötös sorozatban az előadásokat a vármegyei gazdasági egyesület rendezte, miután erre a kirendeltség előterjesztése alapján a m. kir. földmivelésügyi miniszteriumtól 600 korona államsegélyben részesült.

A hallgatóság érdeklődésének fokozására az egyes előadások végén csekélyebb értékű gazdasági tárgyak és eszközök (ásó, kapa, zabla, kaszakő, kaszaélesítő, szarvasmarhaláncz, marhasó stb., továbbá háztartási eszközök, konyhakés, fejsze, fűrész, vonókés stb.) soroltattak ki a hallgatóság között. Az előadások vásár- és ünnepnap délutánonként tartattak meg.

A tíz vasárnapi, illetve ünnepnapi előadás tárgysorozata minden egyes helyen a következő volt: I. Az istállótrágya kezelése. A műtrágyákról. (Beszerzés, hami-sítás.) II. A burgonya termesztése és betegségei. III. A szálás takarmánynövények termelése. A legelők fontossága, létesítése és jókarbantartása. IV. A gyümölcs-termelés és értékesítés. A fontosabb kárttevők ismer-tetése és az ellenük való védekezés. V. A szarvas-marha tartása és takarmányozása. Bikatartás. Állatbiz-

tosítás. VI. A tejszövetkezetekről. VII. Baromfitenyésztés. Méhészet. VIII. A háziiparról. IX. A háziipar-tenyésztésről. X. A közegészségügyről. XI. Birtokrendezés.

Az előadások anyagát vezérfonál alakjában a kirendeltség nyújtotta az egyes előadóknak.

Az előadók a gazdaság iránt előszeretettel viselkedő s a gazdálkodással foglalkozó és az előadói tiszttség betöltésére vállalkozó lelkes papok, jegyzők, tanítók és intelligens gazdák sorából kerültek ki. Ezen előadások a miniszteri kirendeltség felügyelete és ellenőrzése mellett tartattak s összesen, mintegy 50.000 hallgató vett azokon részt.

Az előadások rendezésének költségeire 6000 kor. fordított.

A gazdasági szakismeretek terjesztését szolgálta a jobb talaj megmunkáló és a gazdasági termények helyes kezelését előmozdító gépek kiosztása.

A felvidéki kisközgazda előtt — igen csekély kivétellel — teljesen ismeretlenek azok a jobb talajmegmunkáló és termény feldolgozó eszközök, amelyek nélkül eredményes gazdálkodást felmutatni a mai előrehaladottabb általános gazdálkodási viszonyok mellett lehetetlen.

Ezen a bajon kívánt az akció segíteni akkor, midőn a m. kir. földművelésügyi miniszter által e célra engedélyezett 14.000 korona állami segélyből nélkülözhetetlen, talajmegmunkáló, magtisztító, cséplő stb. gépeket szerzett be és azokat a legelmaradottabb helyeken egyes községekben, gazdakörökben a kisközgazdák közös használatára elhelyezte.

E gépkiosztásnál az a cél vezette a kirendeltséget, hogy ezen gépek és eszközök megismertetésé-

vel a kisgazdákat hasonló gépek és eszközök beszerzésére reá bírja. A gépek nem segélyként és végleges használatra bocsáttattak a kisgazdák rendelkezésére, hanem azok, mint állami tulajdon, 1—2 évi időtartamra helyeztetek el a községek egy-egy megbízható és értelmes gazdájánál, aki a gépeket azzal a kötelezettséggel vette át, hogy azokat gondozza s a kirendeltség által előzetesen megállapított csekély használati díj ellenében az igénybe venni kívánó kisgazdák rendelkezésére bocsátja, mely használati díjából a gépek és eszközök szükséges javítási munkálatai eszközöltnének. A gépeket gondozó neve és a gépek használati díja az egyes községekben a legszélesebb körben kihirdetve lett s azok gondozását a kirendeltség személyzetének tagjai kiszállásaik alkalmával időszakonként ellenőrzik. A gép kiosztás ezen módja máris kedvező eredményeket tüntet fel. Számos kisgazda fordult a kirendeltséghez ily gépek beszerzésének közvetítése végett, aminek a kirendeltség készségesen eleget is tett.

A fentebb ismertetett módon közös használatra kiadott gépek és eszközök a következők.

Hegyi váltó eke	---	---	---	---	---	10	darab
Könnyü hegyi eke	---	---	---	---	---	23	«
Laake-féle borona	---	---	---	---	---	74	«
Kalmár-féle gabonaosztályozó	---	---	---	---	---	18	«
Trieur	---	---	---	---	---	32	«
Járgányos cséplőgép	---	---	---	---	---	3	«

Összesen --- 160 darab

Ezen gépek használati módját a kirendeltség gazdasági szakértői a helyszínén gyakorlatilag is bemutatták s a kiosztott gépek használatát, kezelését, gondozását a miniszteri kirendeltség állandóan ellenőrzi.

A kisgazdák gazdálkodási rendszerének gyakorlati megváltoztatását a népies mintagazdaságok célozzák. E végből gondoskodás történt, hogy a miniszteri kirendeltség a működési területén már régebben létesített mintagazdaságokat a földmivelésügyi miniszter engedélyével közvetlen felügyelete alá vegye. Az átvett öt mindagazdaság a következő:

Árva vármegye Medvedze községében 16 kat. hold.

Liptó vármegye Csemicz községében 21 kat. hold.

Liptó vármegye Szentmária községében 17 kat. hold.

Trencsén vármegye Láz községében 22 kat. hold.

Trencsén vármegye Marikó községében 32 kat. hold.

A mintagazdaságok szaporításának céljából a miniszteri kirendeltség az év folyamán megindította a tárgyalásokat újabb mintagazdaságok helyének kijelölésére s főfigyelmet fordított arra, hogy főleg oly helyeken legyenek a jövőben mintagazdaságok létesíthetők, ahol a gazdasági visszamaradás ilyek létesítését szükségessé teszi.

Az okszerű gazdálkodás előmozdítását szolgálta a miniszteri kirendeltség azon intézkedése is, hogy egyes körzetek, községek, társadalmi szervezetek vezető és a nép érdekeivel szívesen foglalkozó egyénei között kiosztotta a földmivelésügyi miniszterium sorozatos kiadványait. S ezzel lehetővé kívánta tenni azt, hogy gazdasági ügyekben a kisgazdáknak módjában álljon közvetlen tanácsot nyerhetni. De viszont a miniszteri kirendeltség is nemcsak minden hozzáfordulót támogat tanáccsal, hanem annak személyzete kiszállásai alkalmával figyelmet fordít arra, hogy az észlelt bajokra az érdekelt gazdák figyelmeztetve, a teendők tekintetében pedig kioktatva legyenek.

IV.

Vetőmagkiosztás.

Az 1908. gazdasági év kedvezőtlen terméseredménye miatt jelentkezett vetőmag hiánynak enyhítése s a felvidéki kiskgazdák gabona és takarmány termésének magcsere utján való biztosítása céljából a miniszteri kirendeltség 1909. év tavaszán nagyobb mennyiségű és kifogástalan minőségű vetőmagvakat szerzett be és osztott ki kedvezményes áron a kiskgazdák között.

A felvidéki kiskgazda gazdaságában a vetőmagcsere ismeretlen fogalom. Már pedig e zordabb éghajlatu vidéken kiváltképen az elvetendő mag jóságára kell figyelemmel lenni, ha jó terméseredményt akar a kiskgazda elérni. Bár a föld termőképessége kisebb s így a termés hozamot ez is lényegesen befolyásolja, azonban mint azt a tapasztalat igazolta, a felvidéki kiskgazda csekély termésének oka nagyrésztben az évek hosszú során át vetett ugyanazon vetőmagnak degenerálódásában rejlik. Ezen hiányon kívánt a miniszteri kirendeltség a vetőmagkiosztás utján segíteni, midőn kifogástalan vetőmagnak kedvezményes áron való beszerezhetését biztosította a kiskgazdák részére.

Kiosztatott az 1909. évben:

1. Árpa vetőmag	---	---	264.302	kilogramm
2. Zab	---	---	96.407	«
3. Lóhere	---	---	19.880	«
4. Burgonya	---	---	191.522	«
5. Len	---	---	2.294	«
6. Bükköny	---	---	1.000	«
7. Nyúlszapuka	---	---	954	«

A kiosztott vetőmag vétel-
 ára fejében kifizettetett --- 117.494 K 64 fill.
 Ennek fedezésére a kiosztás-
 tásban részesült kisgazdák
 készpénzben befizettek --- 86.298 K 87 fill.-t
 A vasuti szállítási költsé-
 ségek kitettek --- --- --- 10.077 K 98 fill.-t
 Kiosztási költségek czimén
 felmerült kiadás --- --- --- 528 K 13 fillér
 A kisgazdák részére nyujt-
 ott kedvezményre fordit-
 tatott --- --- --- --- --- 31.195 K 77 fillér.

Ezen árkedvezményekre fordított összeg nyújtá-
 sával sikerült a felvidéki kisgazda lakosságot kifogás-
 talan minőségű vetőmagvakhoz juttatni.

A vetőmagkiosztásban a három megye 193 közsé-
 gének 5400 kisgazdája részesült.

A kiosztott vetőmagvak általában kitünő minő-
 ségűeknek bizonyultak, amiről az elért igen jó termés-
 eredmény tanuskodik.

V.

Gyümölcstermelés és értékesítés.

A gyümölcstermelés fokozását a miniszteri kiren-
 deltség nemes gyümölcsfa oltványok kiosztásával szolgálta.

Kiosztatott az 1909. év tavaszán: Árva vármegye
 43 községében 2586 darab, Liptó vármegye 12 közsé-
 gében 1404 darab, Trencsén vármegye 58 községé-
 ben 4850 darab gyümölcsfa oltvány, darabonként 10
 filléres kedvezményes áron. A szállítási és csomagolási
 költségek fedezésére a miniszteri kirendeltség 307
 korona 64 fillért fordított.

Hogy a felvidéki éghajlat viszonyainak megfelelő fajtájú gyümölcsoltványok a kellő számban biztosíthatók legyenek, járási faiskolák létesítése lett tervbe véve. Az erre vonatkozó tárgyalások az 1909. évben még nem nyertek teljesen befejezést.

Trencsén vármegye báni és esaczai járási faiskoláinak jókarba hozatala 1000—1000 korona államségélylyel biztosított.

A gyümölcsstermelés érdekeit szolgálta a miniszteri kirendeltségnek az az intézkedése is, hogy Trencsén vármegye bő szilvatermő völgyeinek a paizstetű által feltűnő nagy mérvben történt fellépése miatt veszélyeztetett szilvafa állományát szakértőileg megvizsgáltatta s a baj gyökeres orvoslására a szükséges előmunkálatokat foganatosította s a lakosságot a védekezésre kioktatta.

Egyes leginkább sújtott községekben az okszerű védekezés gyakorlatilag fog bemutatni.

A gyümölcsstermés értékesítése, minthogy az 1909. év a gyümölcsstermelésre nem volt kedvező s a lakosság épen e miatt a termelt gyümölcsöt jó áron értékesíthette, a kirendeltségnek közreműködését nem igényelte.

VI.

Mútrágya közvetítés.

A felvidéki kiscgazdaságok gazdasági berendezkedésében a kellő alomtermelésről általában nincs gondoskodva, aminek természetszerű oka abban keresendő, hogy a kiscgazdaságok szemes és takarmány termése saját szükségletük fedezésére is alig elegendő és abban, hogy a klimatikus és rossz termő viszonyok az almot

nyújtó ősziek termesztését nem mindenütt teszik lehetővé.

Ezért az ily helyeken az almozásra leginkább a fenyőgaly szolgál, sok helyen pedig nem almoznak egyáltalán semmivel.

Az istállótrágya hiánya, vagy rossz minősége tehát az itteni kiscgazdákat földjeik javításánál egyenesen a műtrágya-félék használatára utalja. A műtrágyahasználat azonban csak egyes vidékekre szoritkozott, a hegyek közé ékelt gazdaságokig azonban alig jutott el. Viszont ugyancsak a műtrágya terjedésével itt is előtérbe léptek a hamisított műtrágyával üzött visszaélések és alacsonyabb százalékos műtrágyának jobb minőségű gyanánt drágább áron való eladása, melyek közvetlenül a kiscgazdák anyagi helyzetét súlyosították, közvetve pedig a műtrágya helyes használatába vetett bizalom megrendülésére vezettek volna.

Ezen okok szükségessé tették a miniszteri kirendeltség közbelépését, mely oda irányult, hogy egyrészt a kiscgazdák kedvező árban kifogástalan műtrágyát szerezhessenek be, másrészt pedig, hogy a visszaélések megakadályoztassanak.

A miniszteri kirendeltség az év folyamán próbaképpen Árva vármegye trsztenai járásának kiscgazdái részére 30 waggon thomassalakot szerzett be és azt beszerzési áron 20 község kiscgazdái között kiosztotta.

Számos esetben a szállított műtrágyákból hivatalos minták vétettek és gondoskodás történt arról, hogy a felfedezett visszaélések megtorlása iránt a szükséges hatósági lépések megtétessenek. Hogy pedig a kiscgazdák anyagi károsodása megakadályoztassék, a gazdák részére ingyenes jogvédelmet nyújtott oly eset-

ben, midőn a külföldi származásu hamisított műtrágya áranak behajtása külföldi bíróságok útján történt, mely hatóságok a közigazgatási uton történt, elkobzást figyelembe nem vették.

VII.

Szarvasmarhatenyésztés.

Nem szorul bővebb indokolásra, hogy a mezőgazdasági ágak közül az állattenyésztés az, melynek a művelésére a felvidéken a legfőbb gondot kell fordítani.

Örvendetes tényként állapítható meg, hogy a m. kir. gazdasági felügyelőségek, a vármegyei hatóságok és gazdatársadalmi szervezetek által e gazdasági ág nagy horderéjének tudatában az eddigi évek során kifejtett buzgó és czéltudatos tevékenység nyomán a felvidék állattenyésztése fejlődésnek indult. Azonban tagadhatatlan, hogy a felvidék kiscgazdaközönségének állatállománya sem minőség, sem mennyiség szempontjából korántsem emelkedett azon fejlettségi fokra, amelyet ugyanazon idő alatt az évek során hasonló iránya támogatással elérni lehetett volna.

Ennek legfőbb okát a felvidéki kiscgazdák csekélyfoku intelligenciájában, maradi gondolkozásában és szegénységében kell keresni, mert tagadhatatlan, hogy a nép általában erős hajlamot és szeretetet mutat az állattenyésztésre, mint olyan gazdálkodási ágra, amely a felvidéki gazdáknak legközvetlenebb és legjobb haszonhajtó forrása.

Fontos feladat vár tehát a kirendeltségre abban az irányban, hogy az állattenyésztés fejlesztését gátló

akadályok leküzdésében közreműködnek s a rendelkezésre álló anyagi eszközök okszerű felhasználásával a megkezdett haladás további fejlődését biztosítani törekedjék.

Kétségtelen ugyanis, hogy amennyiben ezen gazdasági ág teljes kifejlesztése elérhető lesz s a felvidék népe ezen gazdasági ág erőteljes művelésére áttér, a nép jólét ügye jelentős előhaladást fog felmutathatni.

A felvidék állattenyésztésében általában a szarvasmarha tenyésztésé a vezető szerep, másodsorban pedig egyes vidékeken a juhtenyésztésé. Ezek előbbrevitelét szolgálták a kirendeltségnek az alábbiakban ismertetendő intézkedései.

Számos község szegénysége miatt az 1905—1907. évek folyamán állami közvelítéssel beszerzett bikáinak vételárát lefizetni nem volt képes, ennél fogva az időközben kiselejtezett apaállatok pótlására szükséges új apaállatok beszerzésének költsége nyomasztó teherrel nehezedett háztartására.

E bajon segitendő, kieszközölte a kirendeltség, hogy a szegénysorsu községeket terhelő bikavételár hátralékok felerészben az állam terhére elvállaltassanak.

Árvamegye	5
Liptómegye	19
Trencsén megye	22

összesen e három vármegye 46 községe részesült eme kedvezményben, amelyre 6867 K 63 fillér fordított.

Azon a hátrányos helyzeten, hogy számos községben, amelyek állatlétszámuk arányában több bikát kénytelenek tartani, a községi bikák téli eltartására a gazdák köréből megfelelő istálló hiányában jelentkező nem akad s így az értékes apaállatok a rossz elh-

lyezés miatt idő előtt értéktelenné válnak, a kirendeltség a községi bikaistállók létesítésének előmozdításával törekedett javítani.

Módot nyújtott erre a m. kir. földmívelésügyi miniszter azon intézkedése, amellyel a községi bikaistállók építésének segélyezésére 8000 koronát engedélyezett.

Ezen segélyösszezből nyertek támogatást a következő községek:

Árva vármegyében :

Brezovicza község	---	---	---	500	koronát
Trsztena község	---	---	---	200	«
Medvedze község	---	---	---	700	«
Alsókubin község	---	---	---	600	«

Liptó megyében :

Szentivánbócza község	---	---	---	550	«
Királybocza község	---	---	---	650	«
Likavka község	---	---	---	650	«
Sztankován község	---	---	---	650	«
Sziellnicz község	---	---	---	700	«
Nagybobrócz község	---	---	---	500	«

Trencsén vármegyében :

Nagysziklás község	---	---	---	1000	«
Barossháza község	---	---	---	1000	«

Ezen bikaistállók építési költségzsűgségletének az államsegélyt felülhaladó részét a felsorolt községek készpénzben és építési anyagokban szolgáltatták s a községi épület további fentartását határozatilag biztosították.

A községi bikák tenyészképességének fentartását szolgálták a községi bikákat jól tartó kisgazdák jutal-

mazására fordított segélyösszegek. A bikatartás a felvidéken a legkülönbözőbb módokon történik. Ritka esetben tartja el a bikát maga a község, hanem rendszerint Trencsén vármegyében tulnyomólag a község a bikák tartását vállalatba adja. Az eltartás fejében a tenyészképtelenné vált bika a vállalkozó tulajdonába megy át, aki sok helyütt még a hágatási díjat is beszedi.

Nagy károsodás éri ily módon a községeket, mert a vállalkozó a bikát nem megfelelőleg takarmányozza, hanem hizlalja s ez uton idő előtt válik a bika nehézzé és tenyészképtelenné, a község pedig újabb bika beszerzésre irányul.

E bajokon gyökeresen csak erélyes rendszabályokkal, oly módon lehetne segíteni, ha a községek a községi bikáknak községi bikaistállóiban való eltartására köteleztetnének s a bikák gondozását a községi előljárással felügyelete mellett a község által felfogadott ember látná el.

Ámde ez gazdaságosan csak ott volt meghonosítható, ahol ennek keresztülvitele pénzügyi akadályokba nem ütközik. Egyelőre arra kell törekednie, hogy az e téren tapasztalható visszaélések meggátoltassanak.

A községi bikákat tartó gazdák jutalmazása ösztönzésül szolgált arra, hogy a bikák eltartására a kiscsászák vállalkozzanak, másrészt elismerésül szolgált azon kiscsászák részére, kik a községek értékes apaállatainak gondozását kifogástalanul teljesítették.

Ezen jutalomösszegek a tavaszi apaállat vizsgálatok alkalmával a vizsgáló bizottság véleménye alapján íteltettek oda.

A jutalmazásokra 4.000 korona engedélyeztetett, amelyből Árvaországban 37, Liptóországban 51 és

Trencsénmegyében 82 községi bikatartó kiscgazda részesült 30—100 koronáig terjedő jutalomdíjban.

A szarvasmarha állomány fejlesztésére és az üsző nevelésre való ösztönzés céljából mind a három vármegyében állatdíjazás rendeztetett. Ezen díjazások jól sikerültek. Díjazás rendeztetett Árvaországban: Námesztón, Turdosinban, Alsókubinban és Jablonkán, Liptóországban: Liptóteplán, Liptószentmiklóson, Hyb-bén, Rózsahegyen, Trencsén vármegyében: Bánban, Melcsiczen, Nagybicscsén és Várnán. Az állatdíjazásokra 6000 korona államsegély engedélyeztetett, mely összegből 277 kiscgazda részesült 10-től 50 koronáig terjedő díjazásban.

A miniszteri kirendeltség területén eddigelé csak tavaszi apaállatvizsgálatok voltak szokásban. Minthogy azonban köztenyésztési szempontból fontos körülményt képez, hogy az apaállatok tavasz—őszi időközben is jól legyenek tartva, a kirendeltség őszi apaállatvizsgálatok rendezését vette tervbe s a fejlettebb viszonyokra való tekintettel elsőül a trencsénmegyei gazdasági egyesület részére eszközölt ki 2.000 korona államsegélyt.

Ugyancsak a trencsénmegyei gazdasági egyesületnek a földmívelési tárcza által biztosított kamatkedvezményes kölcsönéből eszközölt tenyészüsző import előmozdítására 16 kiscgazda 50—230 koronával segélyeztetett az elhullásból eredő kártétel részleges fedezésével. E célra összesen 1700 korona engedélyeztetett.

Végül a szarvasmarhatenyésztés érdekeit mozdította elő a miniszteri kirendeltségnek az állatbiztosítás terén kifejtett tevékenysége is, mely az «Állatbiztosító szövetkezetek» alatt van ismertetve.

VIII.

Juhtenyésztés.

A felvidéki kiscgazdák hanyatló juhtenyésztésének fellendítése céljából a kirendeltség az 1909. év telén és őszén a három vármegye kiscgazdái részére erdélyi raczkafajta tenyészjuhokat szerzett be, hogy a tenyészanyag felfrissítése révén a juhtej és gyapju értékének növelése útján a juhtenyésztéssel foglalkozó népnek nagyobb jövedelmet biztosíthasson.

E két alkalommal összesen 2790 darab tenyészjuh szereztetett be, melyek közül kiosztatott 10—30% árkedvezménnyel:

Árvamegye 39 községének 319 kiscgazdája között 1133 darab,

Liptó vármegye 36 községének 234 kiscgazdája között 1320,

Trencsén vármegye 22 községének 79 kiscgazdája között 337 darab.

A beszerzésre 35.707 korona 68 fillér fordított, amelyből a kiscgazdák készpénzben megtérítettek 38.365 korona 50 fillért. Árkedvezményekre és a szállítási, takarmányozási, gondozási és állatorvosi vizsgálati költségekre 7342 korona 18 fillér fordított.

IX.

Baromfi és házinyultenyésztés.

A felvidék kiscgazda közönsége a kisebb gazdasági ágak közül a baromfitenyésztéssel általában szívesen foglalkozik.

Kevés kiscgazda udvarán hiányzik a baromfi, melyek közül a tyuktenyésztést leginkább a tojáznak,

a libatenyésztést pedig magának a libának export utján való eredményes értékesítése mozditja elő.

A nyultenyésztésre szintén hajlandóságot lehet találni, mert a nyulhus több vidéken kedvelt élelmicikket képez.

A miniszteri kirendeltség működése tehát oda irányul, hogy ugy a baromfi, mint a nyultenyésztésnél megfelelő fajanyag kiosztásával az értékesítést s az ezzel elérhető jobb jövedelmezőséget biztosítsa.

Ezen szempont szem előtt tartása mellett azonban figyelemmel kellett lenni arra is, hogy az értékesebb anyag biztos kezekbe kerüljön s hogy ily módon a tovább tenyésztés terjesztése már másodlagos uton is lehetővé váljon.

Erre való tekintettel a miniszteri kirendeltség a működési területét képező vármegyéket behálózó vasuti vonalak ör- és pályafelvigyázó személyzetének gazdasággal foglalkozó és ezen gazdasági ágak iránt különös előszeretettel viseltető tagjait vonta akciója körébe, illetve részükre mindazon kedvezményeket biztosította, amelyeket ezen gazdasági ágak meghonosítása érdekében a vármegyék kiscgazda közönségének juttathatott.

Ez uton kívánja elérni, hogy a kiscgazdák a körükben élő eme személyzet által elért gazdasági eredményeket a gyakori érintkezés közben személyesen is megismerjék s a jó példa nyomán kedvet nyerjenek a jelenleg nem fejlődő ezen gazdasági ágak művelése iránt, melyek csekély költséggel és fáradsággal szép jövedelmet biztosíthatnak részére.

Ama további szempont is lebegett a kirendeltség előtt, hogy ezen — a kiscgazdákkal szemben intelli-

gensebb — személyzet inkább nyújt biztosítékot a tekintetben, hogy a faj nemesítésére és fentartására törekedni fog s a kapott állatokat el nem adja. Így elérhető lesz az is, hogy a baromfitenyésztés tojás-csere útján könnyebben lesz terjeszthető, s a némi szaktudást igénylő házinyultenyésztés ez uton könnyen lesz gyakorlatilag megismertethető.

Az 1909. évben a házinyultörzsek kiosztása ezen az alapon foganatosított, míg a baromfikiosztás előkészített s az 1910. év tavaszán fog eszközöztetni.

A miniszteri kirendeltség számításában nem csatlakozott. Már az eddig letelt rövid időszak alatt örvendetesen konstatálható, hogy a házinyultenyésztés művelésére sikerült a nép érdeklődését felkelteni s számos kigazda fordult a vasuti őrszemélyzethez egy-egy nyultörzsnak adományozásáért. A jelentkező érdeklődést a kirendeltség arra fogja felhasználni, hogy azt a jövőben további tevékenysége során ezen gazdasági ág terjesztésére kamatoztassa.

Egyes helyeken, ahol a viszonyok s a kigazdák érdeklődése lehetővé tették, közvetlenül a kigazdák között is osztott ki a kirendeltség nyultörzseket.

Beszereztetett és díjtalanul kiosztatott 277 darab ezüstszőrme házinyul és 90 darab minta ketrecz.

A kiosztásban összesen 93 egyén részesült.

A nyultörzsek és mintaketreczek beszerzésére és a szállítási költségekre összesen 3318 korona 31 fillér fordított.

A kiosztással kapcsolatban az érdekeltek a tenyésztés körüli tudnivalókról és a nyulgerezna értékesítése módozatairól szakértői utbaigazítást nyertek.

X.

Méhészet.

Annak daczára, hogy a felvidéken a méhészet virágzásának előfeltételei megvannak s a felvidéki méz állandóan élénk kereslet tárgyát képezi, a méhészettel, mint jövedelem elérésére irányuló gazdasági ággal a kiscgazdaközönség általában nem foglalkozik s a méhészettel foglalkozó intelligensebb gazdák, akik e tekintetben jó példaadással járhatnának elő, igen csekély kivétellel, maguk sem üzik okszerü alapon a méhészkedést.

Pedig tagadhatatlan, hogy ez a gazdasági ág csekély befektetéssel és fáradsággal biztos jövedelmet nyújthatna a szegénysorsu földmives lakosság részére.

S minthogy ezen gazdasági ág meghonosítása csak úgy lesz elérhető, ha a már fejlődésnek indult méhészet alapja megerősítést nyer, a teendő oda irányult, hogy a méhészettel foglalkozó azon lelkészek, jegyzők és tanítók között, akik a nép körében ezen gazdasági ág megismertetésének és tovább terjesztésének munkájára önként vállalkoztak, méhészetük felszerelésére és megerősítésére, az okszerü méhészkedéshez szükséges egyes eszközök kiadassanak s ezzel méhészetük a gyakorlati továbbképzés céljaira alkalmassá tétessék s hogy a nyert méhészeti eszközöket a saját községükben méhészkedéssel foglalkozó kiscgazdáknak használatra kiadják.

Ebből a célból a földmivelésügyi miniszter által rendelkezésre bocsátott 5000 korona terhére 4896 kor. erejéig beszereztetett s a süükségszerüség elvének szem előtt tartásával kiosztatott :

- 50 darab hármaskaptár,
- 30 « mézpergető,
- 30 « mülépprés,
- 100 kilogramm mülép,
- 30 darab viaszolvasztó üst,
- 50 « mülépragasztó deszka,
- 50 « viaszgyertya
- 50 « keretfogó,
- 50 « sejtakupoló kés.

Ebből támogatásban részesült:

Árvamegyében	--- --- ---	12	méhész,
Liptómegyében	--- --- ---	16	«
Trencsénmegyében	--- ---	53	«

akik a fenti felszerelési tárgyak közül azokat kapták, melyek fentartott méhészetükben hiányzottak.

A méhészet fejlesztését szolgálta a miniszteri kirendeltség azon intézkedése is, hogy az 1908/1909. évi igen hideg tél folyamán elpusztult méhcsaládok kiskgazda tulajdonosai részére összesen 140 méhcsalád beszerzését közvetítette. A beszerzésre 1.323 korona fordított, ennek 70%-át a károsult kiskgazdák készpénzben megfizették, míg a beszerzési ár 30%-a és a méhcsaládok szállítási költsége kedvezményként az állam terhére vállaltatott el.

A beszerzett méhcsaládok közül 110 darab Árvamegye trsztenai, 20 darab turdossini járásában 53 kiskgazda között, 10 darab pedig Trencsén vármegye csacjai járásába 5 kiskgazda között osztatott ki.

Árkedvezményre 396 korona 20 fillér használtatott fel.

Közbenjárt ezenkívül a kirendeltség az országos gyermekvédő liga szalonzai fiu nevelő intézete részére

(Trencsénmegye) az ott elhelyezett gyermekek kiképzésére létesítendő méhes céljaira egy teljes méhészeti felszerelés és három méhcsalád díjtalan adományozásának engedélyezése tárgyában.

XI.

Háziipar.

Az észak-nyugati felvidéken a határt alkotó vármegyék népessége körében üzött háziipari tevékenység ismertetésénél a szoros értelemben vett háziipari foglalkozásokon kívül ezen foglalkozással rokon népipar és házaló ipar ismertetése is szükségesnek látszik.

A felvidéki nép körében a régi hagyomány és szokáson alapuló népipar számottevőbb szerepet játszik. Főleg a közvetlen háziszükséglet cikkei lesznek ily módon előállítva. Tehát a gyolcs és ugynevezett halinaszövés, valamint kosárfonás, a házi és gazdasági faalkatrészek és eszközök készítése.

Az utóbbi foglalkozások azonban egy-két évtized alatt nagy változáson mentek át. Ma napság ily népiparral leginkább csak a hegyes vidékeken levő községek lakossága foglalkozik, de ott is mindinkább apasztja a kézzel durvábban készített cikkek használatát a jobb minőségű kis ipari és gyári készítmény. Ugyanez áll a házi himzett és szöttes cikkekre nézve is, melyeket előbb egyes vidékeken valóban művészi tökélyvel készítettek. A gyári csipke ezt is kiszorítja s ezen népipari-foglalkozás átalakul lassan háziiparrá, mert az ily cikkeket inkább értékesítik, mint maguk hordják. Ezzel pedig az értékesítés bizonytalan volta miatt lassan bár, de fokozatosan apad a csipke és himzettek készítése is.

A háziipar helyzete még kedvezőlenebb. Majdnem egyedüli a fehérgyolcs szövés Árvamegye északi részében, ahol közel 326 család rendszeres irányban foglalkozik eladásra készített fehérgyolcs szövésével.

A házaló iparhoz tartozó foglalkozások közül csupán a bádogos cikkek készítése Trencsénmegye északi részében emlithető fel, ahol több község lakosságának főfoglalkozását képezi.

A fentebbiekből látható, hogy e téren igen sok a teendő, nem számítva azt, hogy a nép megélhetésének biztosítására a kereseti és munkaalkalmak nyújtása a miniszteri kirendeltség működésének egyik főcélját képezi, de fontos a háziipar fejlesztése azon szempontból is, hogy itt, ahol a tél 5—6 hónapig tart, a a népesség a téli tétlenséggel járó káros következmények bekövetkezésétől is megvédessék.

A miniszteri kirendeltség első intézkedése volt egyrésztől községek, vidékek szerint megállapítani a lakosság háziipari foglalkozásának hajlamát, irányát és mérvét, másrésztől pedig az adatokat összegyűjteni a háziipar körében felhasználható anyagok telephelyeiről, végül pedig a tartott gazdasági előadások során a népet figyelmeztetni, kitanítani és figyelmét reá vezetni a szervezett háziipar útján nyújtható kereseti forrásokra.

A miniszteri kirendeltség első évi működése alatt e téren csupán két befejezett intézkedésről számolhat be. Az egyik a tél folyamán 9 helyen tartott kosárfonó tanfolyam, a másik a Rajeczen létesített fafaragó, és termelő szövetkezet létesítése.

A kosárfonó háziipar meghonosításának és az ezzel foglalkozó felvidéki lakosság állandó keresetének biztosítása céljából mindenekelőtt az értékesítés kér-

dését igyekezett a miniszteri kirendeltség megoldani, hogy további munkásságát biztos alapon folytathassa.

Minthogy ebben az irányban folytatott tárgyalásai kedvező eredménnyel biztattak, a miniszteri kirendeltség hozzá láthatott a tanfolyamok rendezéséhez.

Kosárfonó tanfolyamok rendezettek Árvamegyében: Turdossin, Puczó és Malatina községekben, Liptó megyében: Gombáson, Németporubán és Guótfalván Trencsénmegyében: Milohón, Marikón és Kosárfalván.

E tanfolyamok időtartamát, az azokon részt vett hallgatók számát és az elért eredményeket a 243-ik oldalon lévő táblázat tünteti fel.

A tanfolyamok eredménye általában kielégítőnek mondható, sőt a gombási, milohói, marikói és németporubai tanfolyamokon kiképzett tanulók közül számosan a tanfolyam végén már értékesítésre alkalmas tárgyakat is képesek voltak előállítani.

A tanfolyamokon 2513 darab különböző kosár készült, a melyek közül az értékesítésre alkalmazásokat a kirendeltség fogja elhelyezni s a befolyó összeg buzdításul a tanulók között fog munkájuk arányában kiosztani.

A 9 tanfolyam megtartására 9386 korona felhasználása engedélyeztetett. Ezen összegből oly eszközök, felszerelések szereztettek be, melyek a jövő tanfolyamokon is igénybe fognak vétetni, úgy, hogy jövőben a tanfolyamok kevesebb kiadással fognak járni.

A tanfolyamokon kiképzett munkások téli foglalkozásának állandó biztosítása céljából ott, ahol a tanfolyamok eddigi eredményei már megengedik, a miniszteri kirendeltség kosárfonó háziipari szövetkezetek megalakítását vette tervbe.

Gazdasági háziipari tanfolyamok tartattak			Résztevők száma	A munka neve	A készült tárgyak	
Megye	Község	Időtartam			darabszáma	Értéke kor.
Trencsén	Milohó	3 hó	18	Gazdasági kosarak zöld-, piaci és szállító-kosarak fehér vesszőből	477	140
Liptó	Gombás	2 hó	40	Gazdasági kosarak zöld-, piaci- és szállító-kosarak fehér vesszőből	422	299
Árva	Turdossin	2 hó	29	Gazdasági kosarak zöld-, piaci- és szállító-kosarak fehér vesszőből és 70 drb. diszkosár	240	132
Árva	Malatina	2 hó	30	Zöld gazdasági kosarak	90	27
Árva	Puczó	2 hó	20	Zöld gazdasági kosarak és 20 darab fehér piaci kosár	170	80
Liptó	Németporuba	2 hó	35	Zöld gazdasági kosarak, 20 drb. fehér piaci kosár és gyümölesszállító kosarak	300	120
Liptó	Guótfalva	2 hó	25	Különböző kosarak	170	145
Trencsén	Marikó	3 hó	35	Zöld gazdasági kosarak és különböző fehér kosarak	319	170
Trencsén	Kosárfalva	2 hó	30	Zöld gazdasági kosarak és kocsik	325	170
Összesen :			262		2.513	1.283

Az előkészítő munkálatok folyamatban vannak, míg a szervezés előreláthatólag a jövő év folyamán fog befejezést nyerni.

A trencsénvármegyei gazdasági és erdészeti egyesület már régebbi idő óta fáradozik a háziipar meghonosításán és e célból számos kosárfonó tanfolyamot rendezett, a melyeknek eredményeként sok község lakossága szép mellékkeresetre tett már eddig szert.

Hogy az egyesület e téren tovább működhessék, a felvidéki miniszteri kirendeltség 1700 korona állami segélyt eszközölt ki részére 2 háziipari tanfolyam költségeire.

Rajeczen, Trencsénmegyében szerveztetett a rajeczi fafaragó és termelő szövetkezet. Rajeczen ugyanis egy fafaragó telep a helyes irányítás és az üzleti tőke hiánya miatt veszélyeztetve volt további fennállásában s ezzel a fafaragászattal foglalkozók megélhetésének alapja elveszett volna. A háziipar ezen ritkább és nagyobb ügyességet igénylő s ott meghonosított ágának megmentése érdekében az érdekeltek szövetkezetbe tömörültek s az Országos Központi Hitelszövetkezet fenhatósága alá csatlakozva megalakították a rajeczi fafaragászati termelők szövetkezetét.

A szövetkezet 30 taggal és 163 egyenként 100 koronás üzletrészszel alakított meg s a régi telep értékével együtt 28.521 korona 94 fillér szövetkezeti lőkével rendelkezik.

A szövetkezet ez idő szerint 20 munkással dolgozik, akik fürdő-empléktárgyak, játékok, dobozok, keretek és egyéb kisebb fafaragászati cikkeket készítenek. Az előállított tárgyak értékesítése biztosítva lévén, a szövetkezet fennállása és fejlődése jó uton halad. A szö-

vetkezetet a kereskedelmi miniszter úr három éven át 1500 koronával támogatja, a földmivelésügyi miniszter úr pedig a miniszteri kirendeltség előterjesztésére egy svájci előmunkás szerződésének végett 2500 korona segélyt engedélyezett.

A miniszteri kirendeltség évközi további működése a már otthonos háziipari tevékenység megerősítésére irányult. E végből megindítottak a tárgyalások az árvamegyei fehérgyolcs-szövő, továbbá Trencsén-megyében Felsőosztorány községben üzött halinaszövőipar, Trencsénfogas községben otthonos papucskészítőipar, Peredméren a papirzsacszkőkészítésnek a környékbeli községek bevonásával való fejlesztése és megerősítése érdekében.

Ezen helyeken tehát előintézkedések tétettek tanulmányok előkészítésére, melyekkel a népnek eddigi munkaképessége és gyakorlottsága helyesebb és alkalmasabb irányban fejleszthető lesz. Továbbá a kezdetleges kézigépek kiszorítása és a termelés biztosítása érdekében a háziiparral foglalkozóknak szövetkezetbe való tömörülése iránt tétettek lépések, hogy ez által jobb és több eredményt biztosító modern gépek elhelyezése, valamint a termelt cikkek jobb értékesítése lehetővé váljon. Minthogy azonban ugy a szervezeti tömörülés, mint az értékesítés jelentékenyebb nehézséggel jár, a további eljárás a miniszteri kirendeltség folytatólagos teendőit fogja képezni.

Az Ausztriába irányult házalóipar megszüntetése folytán az ezen foglalkozásból élők súlyos helyzetbe kerültek. A miniszteri kirendeltség tehát a helyszínén tanulmányozta, hogy milyen háziipari foglalkozással volna pótolható az elveszett kereseti forrás. Trencsén-

megye zsolti völgyében levő községekkel megindítottak tárgyalások a villabányai üveggyár bevonásával fonott üvegek, valamint üvegtárgyak fa- és fémalkatrészeinek háziipari uton leendő előállítására. Hasonló célból a bellusi völgy községeivel tárgyalások indítottak fehér-vászonszövés bevezetésére.

Munkaalkalom biztosítását célozták a miniszteri kirendeltségnek Trencsén megyében a sziklaszorosi völgyben fekvő községekben, így nevezetesen Csernén, Fenyvesszoroson és Sziklaszoroson szövetkezeti alapon gyolcosszövő háziipar meghonosítására irányult lépései.

Ha az értékesítés kellően biztosítható lesz, a szövetkezet megalakításával állandó jellegű keresetet fognak nyerhetni ezen, egészen a határszáron fekvő és legmostohább viszonyok között élő községek lakói közül mintegy 300-an, akik a megalakítandó szövetkezetbe tagokul jelentkeztek.

Hasonló célzattal Trencsénmegyében, Máriatölgyesen 102 taggal katonai ruhavarró szövetkezet alakítása iránt indultak meg tárgyalások. Ezen szövetkezet központi ipartelepe Máriatölgyesen lesz s az itt előkészítendő ruhadarabok megvarrás végett a nevezett községből s annak közelében lévő községekből jelentkező munkakeresők között fognak feldolgozásra kiadatni. A központi telep berendezési és gépfelszerelési költségeinek fedezésére a földművelésügyi miniszter 2500 korona államsegélyt engedélyezett.

Hosszabb tanulmányokat és tárgyalásokat folytattott a miniszteri kirendeltség a lefolyt évben Trencsénmegye északi részében főként Ledniczróna, Hosszumező, Turzófalva és Kolarócz községek, valamint ezek környékbeli községeiben otthonos házaló és házidrótos-

ipar szervezése, fejlesztése és megerősítése érdekében. Ezen vidéken mintegy 10.000-re tehető azok száma, akik a drótos és bádogos háziiparmunkával foglalkoznak és ebben teljes jártassággal bírnak. Egyrésztük otthon is készít kisebb cikkeket, melyek azután a Poroszországból származó egyéb, e nembe vágó cikkekkel együtt házalás útján nyernek értékesítést. A többiek főleg bádogosok és külföldön, nevezetesen Oroszországban keresnek állandóbb munkát a gyári, vagy nagyobb bádogos ipari telepeken. Ugy a házalással foglalkozók, mint a külföldön munkát keresők szívesen maradnának rendes helyükön, ahová családjuk és földjeik lekötik, de itt nincs biztosítva megélhetésük. Ennek lehetővé tétele képezi a miniszteri kirendeltség teendőjét. A megoldás nehézsége abban áll, hogy egyrészt ezen községek távolabb esnek a vasuti vonaltól, másrészt pedig az, hogy a háziiparilag előállítható bádogos- és drótos-cikkek a hasonló és gyári uton előállított cikkekkel a megkívánt forma, méret, kiállításban és árban nem versenyezhetnek. Ugy, hogy egyedül a bádog- és játékaru lehet az, mely itt siker kilátásával előállítható volna.

Ez irányban teendő intézkedések a miniszteri kirendeltség jövő évi tevékenységének feladatai közé fognak tartozni.

XII.

Inség enyhítése, szegény kisgazdák és községek jogvédelme.

A miniszteri kirendeltség az 1909. év folyamán több ízben sietett az elemi csapások által sújtott községek kisgazdáinak segítésére. Nevezetesen: 1909.

évi márczius 30-án Zsolnaerdőd trencsénvármegyei községben pusztított tűzvész, mely 41 szegény családot tett hajléktalanná. Szerencsére a korán beköszöntött tavasz a károsultak legtöbbjét keresethez juttatta, azonban az elégett vetőmagvak pótlásáról a kirendeltségnek kellett gondoskodnia. A nyert felhatalmazás alapján 30% árkedvezményvel és hat havi fizetési határidővel kiosztatott a károsultak között 3600 klgr. árpa, 5800 klgr. zab, 180 klgr. lóhere és 6250 klgr. burgonya vetőmag.

Csarnólak és Péterszabadja trencsénvármegyei községekben az 1908/1909. évi télutóján takarmányinség lépett fel. Ennek enyhítése céljából — nehogy a kiskgazdák haszonállataikat eladni kényszerüljenek — a takarmányban szűkölködő 45 kiskgazda részére 6740 kilogramm takarmányszalma szereztetett be 404 korona 40 fillér értékben, mely összegből 25% árkedvezmény fejében 101 korona 10 fillér államszegélyként engedélyeztetett.

Cserne, Fenyvessoros, Sziklaszoros, Felsőtízszény trencsénvármegyei és Harkabuz árvamegyei községek kiskgazdáinak összes terményeit tette tönkre a június és augusztus havában végig vonult jégverés és felhőszakadás annyira, hogy a lakosság a legnagyobb nyomornak nézett elébe a tél folyamán.

A miniszteri kirendeltség előterjesztésére a földmivelésügyi miniszter megfelelő államszegélyt engedélyezett a károsult kiskgazdák élelmiszereinek és takarmánybeli szükségleteinek beszerzésénél nyújtandó kedvezményekre.

Beszereztetett és kedvezményes áron kiosztatott a károsult kiskgazdák között:

132.499	kilogramm	---	---	tengeri
24.776	«	---	---	borsó
54.189	«	---	---	bab
28.346	«	---	---	burgonya
13.393	«	---	---	árpa
16.136	«	---	---	zab
54.661	«	---	---	széna
18.400	«	---	---	szalma,

összesen 57.288 korona 90 fillér vételárban, amelyből a károsultak által megtérítettett 38.974 kor. 63 fillér, míg az árkedvezményekre és szállítási költségekre 18.314 kor. 27 fillér fordított. Ezen kedvezményes áru élelmiszer kiosztásban összesen 1670 szegénysorsu kigazda részesített.

Ezenkívül közbenjárt a miniszteri kirendeltség, hogy a felhőszakadás folytán megrongált Cserne-sziklaszorosi állami ut helyreállítási munkálatainál a kárt-szenvedett kigazdák nyerjenek foglalkozást.

A szegény kigazdák jogvédelme terén a miniszteri kirendeltség az uzsora esetek kipuhatólásával és bejelentésével, a munkaközvetítéseknél tapasztalt visszaélések megtorlására nézve a hatóságok figyelmének felhívásával, a felvidéken a hamis műtrágyák eladásával károsított kigazdák jogainak megvédésére nézve tett közbelépésével számos esetben tett a kigazdák érdekében hasznos szolgálatot.

Egyes községek ellen folyamatba tett pereknél igyekezett a miniszteri kirendeltség a községek jogait megvédeni. Így Pottornya és Prekáska liptómegyei községek ellen folyamatba tett per szüneteltetését eszközölte ki.

Szentivánbocza ugyancsak liptómegyei szegénysorsu község ellen folyamatba tett és ítéletileg befe-

jezett perből kifolyólag felmerült 75 K 97 fillér per-
költség elvállalásával volt a község segítségére.

Ezeken felül számtalan esetben nyújtott a minisz-
teri kirendeltség utbaigazítást, ingyenes jogtanácsot a
hozzá forduló szegénysorsu kispazdáknak jogi és közigaz-
gatási vitás ügyekben.

XIII.

Gazdakörök.

A felvidék hegyes-völgyes határain szétszórtan
fekvő községekben élő kispazda népnek közéleti működése
ugyszólván csak a közigazgatás szolgálatában
álló községi életben merül ki. A társadalmi egyesülés
alapján létrehozott olyan intézményeket, amelyek a
kispazda lakosság anyagi, szellemi és erkölcsi előhala-
dását szolgálják a felvidék falusi élete nem mutat fel.

Nélkülözhetetlen szükségként nyomul előterbe a
falusi kispazdáknak olyan szervezetbe való tömörítése,
ahol a kispazdák a jóléti előhaladás érdekében a gaz-
dasági, anyagi, szellemi, erkölcsi érdekek munkálására
otthont találjanak, amelyben a kispazdák az önségély
elve és a közszellem irányító befolyása alatt iskoláz-
tatván öntudatosan és céltudatosan láthatnának hozzá
helyzetüknek orvoslásához.

A miniszteri kirendeltség működésének szempont-
jából is erősen érezhető a kispazdák szervezetségének
hiánya, mely a legtöbb intézkedés keresztül vitele elé
akadályokat gördít, holott a kirendeltség arra törek-
szik, hogy a kispazdák helyzetének javítására foganato-
sitandó intézkedéseinek munkatársaiul, a létesítendő
intézmények állandó fentartóiul és fejlesztőiül a kis-
gazdákat nyerve meg.

Ezen szempontok vezérelték a miniszteri kirendeltséget akkor, midőn a földmivelő kisgazdáknak a gazdaköri szervezetbe való tömörítéséhez hozzálátott.

Azon idegenkedés daczára, amely a falusi kisgazdák részéről minden újítással szemben tapasztalható s bár az eszme a felvidéken teljesen ismeretlen volt, a gazdakörök szervezése terén a miniszteri kirendeltség örvendetes eredményekről számolhat be s a már eddig szerzett tapasztalatok biztatást nyújtanak a tekintetben, hogy az e téren megkezdett munkát a kirendeltség a jövőben is erőteljesen folytassa.

Mert tagadhatatlan, hogy a miniszteri kirendeltség működésének sikere attól függ, hogy a szegénysorsu földmivelő kisgazda lakosság teljes odaadással és az önbizalom szülte állandó igyekezettel vegyen részt abban a munkában, melynek legfőbb célját a mezőgazdasági bajok orvoslása útján elérhető boldogulás képezi.

A miniszteri kirendeltség az 1909. év folyamán 14 gazdakört alakított, amelyek közül háromnak kötelekébe a szomszédos községek kisgazdái is tartoznak.

E gazdakörök a következők: a vágtapolczai, a Zsolnalitva és vidéke, a felsővisnyói, a poroszkai, a kunfalvai, az Illava és vidéke, az ujhelymogyoródi, a Neszlény és vidéke, a Borodnó és vidéke, a szederneyei, a bellusi, a szeleczi, a harmatosi, a tornyosi gazdakörök.

Ezen gazdakörök a miniszteri kirendeltség állandó irányító és támogató befolyását élvezték.

A m. kir. földmivelésügyi miniszter által a gazdakörök támogatására engedélyezett 3000 korona államsegéllyel lehetővé vált e gazdakörökbe tömörült

kisgazdák életrevaló gazdasági céljainak előmozdítása. Ezen összegből nyertek segélyt az egyes gazdakörök felszerelési és berendezési költségeiknek fedezésénél s a közös használatra beszerzett értékesebb mezőgazdasági gépei vételárának részben való törlesztésénél.

Segélyben részesültek az 1909. évben a következő gazdakörök: a vágtapolczai gazdakör 200 koronát kapott felszerelési és gépraktár építési költségekre, a Zsolnalitva és vidéke gazdakör 300 koronát ugyancsak a közös használatu gépek raktár helyiségének céljaira megveendő épületre, a felsővisnyói gazdakör gazdasági gépek beszerzésére 250 koronát, a kunfalvai, az Illava és vidéke, az ujhelymogyoródi, a Neszlény és vidéke, a Borodnó és vidéke, a szedernyei és a bellusi gazdakörök a gazdaköri tagok közös használatára szolgáló trieur-öknek beszerzésénél nyertek segélyt 220 koronától 300 korona erejéig.

A gazdaköri tagok szellemi életének fejlesztését a miniszteri kirendeltség előadások, felolvasások rendezésével mozdította elő s általában gondoskodott arról, hogy a gazdakörök egészséges életműködést fejtsenek ki.

Örvendetesen tapasztalható, hogy mindazon helyeken, ahol a gazdakörök szervezésével a gazdasági előhaladás első lépése megtétetett, sikerült a kisgazdák érdeklődését a szövetkezés üdvös eszméje irányában felkelteni.

Kellőképen nem méltányolható érdemei vannak ebben a gazdakörök közvetlen vezetésére önként és önzetlenül vállalkozott intelligens vezetőknek, akik az időt és fáradságot nem kimélve igyekeznek a miniszteri kirendeltség által irányított népjóléti munkában osztozkodni.

Joggal remélhető tehát, hogy e gazdakörök a megkezdett uton haladva a kiscgazdák anyagi, szellemi és erkölcsi előhaladásának állandó forrásai lesznek.

XIV.

Hitelszövetkezetek.

A felvidéki kiscgazdák hiteligényének kielégítését, a nép takarékosági hajlamának fejlesztését és anyagi gyarapításának előmozdítását a hitelszövetkezetek alakításával szolgálta a miniszteri kirendeltség.

A szövetkezeti eszmének jelentősebb térfoglalása a miniszteri kirendeltség működésének kezdetét megelőző időben csupán Trencsén vármegye területén észlelhető. Az 1909. évet megelőzőleg ugyanis a vármegyében 16 hitelszövetkezet állott fenn, amelyeknek száma ez év folyamán a miniszteri kirendeltség kezdeményezésére Zsolnalitván, Felsővisnyón, Vöröskön, Illaván és Csaczán alakult öt hitelszövetkezettel 21-re emelkedett.

Árva vármegyében 1 hitelszövetkezet alakított az 1909. év folyamán, mely Chlebniczén működik.

A hitelszövetkezetek az Országos központi hitelszövetkezet kebelében alakítottak, s a miniszteri kirendeltség felügyelete alatt működnek s az ellenőrzést felettük az Országos központi hitelszövetkezet kiküldött ellenőrei útján gyakorolja.

A már régebben működő trencsénvármegyei hitelszövetkezetre vonatkozó főbb adatok a következők: a tagok száma 4103; az üzletrészek száma 6583 összesen 307.900 K összértékkel. A befizetett üzletrészek értéke 177 800 korona. Takaréketét 725.500 korona. Tartalék-

alap: 22.300 korona. Trencsén vármegye területén a miniszteri kirendeltség kezdeményezésére alakult hitelszövetkezetek közül Csacza és vidéke hitelszövetkezet tagjainak száma az 1909. év végén 380. A jegyzett üzletrészek száma 560. A jegyzett üzletrésztőke 28.000 korona, a szövetkezet működése köre kiterjed: Csacza, Cserne, Sziklaszoros, Fenyvesszoros és Trencsénrákó községekre. A Zsolnalitva és vidéke hitelszövetkezetnél a tagok száma 112. A jegyzett üzletrészek száma 174. A jegyzett üzletrésztőke 8700 korona. A szövetkezet működési köre kiterjed: Zsolnalitva, Zsolnaerdőd, Litvaszinye, Babkó, Papszabadi, Szunyogfalu és Litva-berzsény községekre.

Az Illava és vidéke hitelszövetkezet tagjainak száma 198. A jegyzett üzletrészek száma 360. A jegyzett üzletrésztőke 18.000 korona. Működési köre kiterjed: Illava, Kasza, Kisléva és Peréte községekre.

A felsővisnyói hitelszövetkezet tagjainak száma 57. A jegyzett üzletrészek száma 75. A jelzett üzletrésztőke 3550 korona.

Ezen hitelszövetkezetek, tekintettel csonka üzleti-évekre, mérleget még nem készítettek az 1909. évben. Általában azonban már is megállapítható, hogy ezen hitelszövetkezetek egészséges életműködést fejtenek ki, s további fejlődésük biztosítva van, ezenfelül pedig a szövetkezetek által nyújtott olcsó hitellel a legtöbb esetben burkolt uzorakölcsönkhöz fordult kisgazdáknak megmentése vált szükségessé.

A hitelszövetkezetek alakítása és felügyelete mellett gondot fordított a miniszteri kirendeltség a hitelszövetkezetek megerősítésére is. Így segélyben részesítette az arra reá szorulókat első berendezési, felszere-

lési és helyiségbérleti kiadásai körül, nehogy ily kiadások a szövetkezetek első évi működésében erősen terheljék.

Ily czélból a Csacza és vidéke, az Illava és vidéke, a Zsolnalitva és vidéke hitelszövetkezetek 1000—1000 korona, a felsővisnyói hitelszövetkezet pedig 600 korona államsegélyben részesült.

XV.

Fogyasztási szövetkezetek.

A fogyasztási szövetkezetek ügyét a miniszteri kirendeltség azon az uton szolgálja, hogy ott, ahol a lakosság ily szövetkezetek alakítását önként elhatározza, a szükséges utbaigazításokkal az érdekelteket ellátja s gondoskodik arról, hogy e szövetkezetek lehetőleg valamely központhoz csatlakozzanak. Bár fogyasztási szövetkezetek alakítása részben a piaczi ármérséklés és egészséges kereskedelmi verseny szempontjából számos helyen volna szükség, azonkívül számos község, amely a kereskedelmi piacoktól távol fekszik, nélkülözi az alkalmas beszerzési forrást s ezen községek lakói fogyasztási czikkbeli szükségletüket csak nagy fáradsággal és idővesztéssel elégíthetik ki, mégis a fogyasztási szövetkezetek létesítése nehézségbe ütközik, mert a szövetkezetek üzemi kiadásai csak nagyobb forgalom esetén fedezhetők s mert e szövetkezetek állandó, megbízható és szakértelemmel rendelkező üzletvezetőt kívánnak, aminő erő a kiscziszák körében csak elvétve található.

A felvidéki miniszteri kirendeltség működési területén a kirendeltség működését megelőzőleg összesen

33 fogyasztási szövetkezet alakult. Ezek közül a «Hangya» kötelékében Trencsén vármegye területén 22, Árva megyében 1, míg a Keresztény Szövetkezetek Központjának kebelében Trencsén vármegyében 5, Árva megyében 2 és Liptó megyében 3 működik.

Az 1909. év folyamán 1 fogyasztási szövetkezet alakult és pedig Zsolnalitva községben, mely a «Hangya» kötelékéhez csatlakozott.

A fogyasztási szövetkezetek bruttó bevételi forgalma 889.000 koronát tett ki. Ezen bruttó bevételi forgalommal szemben mindennemű adó, üzleti és kezelési költségek levonása után tiszta nyereségként 12.831 korona mutatkozott.

Az elért tiszta nyereség felerészben a tartalék-alap, felerészben pedig a veszteség fedezési alap gyarapítására fordított.

XVI.

Tejszövetkezetek.

A fogyasztó piacoktól távolabb fekvő községek kispasztói a háztartásokban el nem használt tejet nem értékesítik, holott számos olyan község van, amelynek kispasztói a tehénállomány után nyert fölösleges tejnek vajjá, túróvá, sajtá váló feldolgozásával és ily alakban való értékesítésével biztos jövedelemre tehetnek szert.

Arra törekszik tehát a miniszteri kirendeltség, hogy mindama községekben, ahol az állatlétszám megfelelő, a kispasztók vagyonszerését a tej értékesítése céljából szervezett tejszövetkezetek útján előmozdítsa.

Ezen intézmények létrehozatala lassabban halad előre, mint azt a szükségszerűség követeli. Leginkább

az nehezíti meg a tejszövetkezetek létrejövetelét, hogy a kisgazdák nem csatlakoznak lelkesen az ő anyagi hozzájárulásukat is igénylő közhasznú intézmény alakítására megindított mozgalomhoz s ezenkívül épen azokon a helyeken, ahol leginkább volna szükség a tejszövetkezet alakítására, nem mindig akad a vezetésre vállalkozó intelligens egyén.

A miniszteri kirendeltségnek e téren a lefolyt időszakban kifejtett munkássága elsősorban arra irányult, hogy a már fennálló tejszövetkezeteket felügyelete alá vette s közülök azokat, amelyek nem célirányosan rendezettek be, újjá szervezte s az anyagi nehézségekkel küzdőket megerősítette.

A miniszteri kirendeltség működését megelőző időben csupán Trencsén vármegyében létesültek tejszövetkezetek. Ezeknek száma 7. Ezek közül a bercsényi tejszövetkezet részére 1200 kor. államsegély eszközöltetett ki, amely összeg alkalmas gépek beszerzésére fordított.

A donányi tejszövetkezet, mely bérelt épületben nyert elhelyezést s bérlete lejárván új épület emelésére kényszerült, e célra 1500 korona segélyt nyert. A nagyszaniszlói tejszövetkezet 1500 korona tejszegélyt nyert kézi fölöző és előmelegítő beszerzésére, mert régi, nagy üzemre alapított gépberendezésének üzemi kiadásait a tejmenyiség meg nem bírván, egészségesen működni képtelen volt.

A nagyudvai tejszövetkezet részére 1300 korona államsegélyt eszközölt ki a kirendeltség régi gépberendezésének újakkal való kicserélésére a tejszövetkezeti épület jókarba hozatalára,

A miniszteri kirendeltség az 1909. évben 2 tejszövetkezetet alakított és pedig a trencsénvármegyei

Ribény és Zsolnalitva községekben. Ezek közül a ribényi 2000 korona államsegélyt nyert, amely összeg a gépberendezési és épület emelési költségek részben való fedezésére fordított. E tejszövetkezetnek 64 tagja van 151 üzletrésszel. A feldolgozásra kerülő napi tejmennyiség 400-tól 1200 léterig váltakozik. A tej értékesítését a miniszteri kirendeltség biztosította. A vajat a tejszövetkezet helyben adja el kilogrammonként 2 korona 60 fillér áron.

A zsolnalitvai tejszövetkezet működését az 1909. évben még nem kezdte meg. Ezenkívül szervezés alatt áll egy tejszövetkezet Felsővisnyón, amelynek megalakulása 1910. évben fog megtörténni.

Ez idő szerint tehát 8 működésben levő tejszövetkezet áll a miniszteri kirendeltség felügyelete alatt.

XVII.

Állatbiztosító szövetkezetek.

Az állatbiztosítás a miniszteri kirendeltség működési körébe vont vármegyék területén, ahol a mezőgazdasági viszonyok legfontosabb tényezőjét az állattenyésztés képezi, a kisgazdák anyagi érdekeinek megvédése szempontjából kiváló jelentőséggel bír. Ez indította arra a miniszteri kirendeltséget, hogy az állatbiztosítás ügyét felkarolja s az állatbiztosítással foglalkozó községi szövetkezetek alakulását erkölcsi és anyagi támogatás nyújtásával lehetővé tenni törekedjék.

E szövetkezetek a kisgazdáknak az anyagi romlástól való megvédésén kívül az állattenyésztés fejlődésének és az állategészségügy javításának érdekeit is szolgálják.

A miniszteri kirendeltség közreműködésével eddig megalakult községi állatbiztosító szövetkezetek, mint-hogy a szövetkezeti tagok szegénysége miatt a törvény által kívánt biztosítási alappal nem rendelkeznek, nem önálló biztosító szövetkezetek, hanem szervezetük a magyar kölcsönös állatbiztosító társaság, mint szövetkezettel kötött szerződésen nyugszik.

A szövetkezeti tagok állatállományuk értéke arányában kölcsönösségben vannak az őket az állatállományban ért károkért és a károkat biztosítási díj kivetéssel fedezik. E díjfizetési kötelezettség azonban korlátozva van olyképen, hogy 5%-nál magasabb díjat a tagok nem fizethetnek, mert az ezen felüli kár esetére a szövetkezet az állatállomány értékének 1/2%-a ellenében a központi szövetkezetnél van viszont biztosítva. A biztosításra felvett állatok gyógykezelési költségeit is a szövetkezet fizeti, viszont az állattartó kispagza arra van kötelezve, hogy állatját kellően gondozza, ápolja és takarmányozza. A biztosítás egyelőre csak szarvasmarhákra terjed ki.

Az 1909. év végéig összesen 7 ilyen szövetkezet alakult. Ezek közül 5 Trencsén vármegyében és pedig: Vágaranyoson, Illaván, Kiszucsaujhelyen, Felsőnesztén, és Trencsénfogason; 2 pedig Liptó vármegyében Andrásfalun és Nagybobróczon működik. Ezen szövetkezetek kötelékébe 382 kispagza tag tartozik s a biztosításra felvett szarvasmarhák száma az 1909. év végén 968-at tett ki. Ez évben még 6 szövetkezetnek szervezése indított meg, amelyeknek megalakulása az 1910. évben várható.

A megalakult szövetkezetek a szervezéssel kapcsolatos berendezési és felszerelési költségeiknek fede-

zése és a kár esetén vállalt fizetési kötelezettségeiknek könnyebb teljesíthetése céljából a m. kir. földművelésügyi minisztertől összesen 4200 kor. segélyt nyertek.

XVIII.

Vizi munkálatok.

A vizi munkálatok közül a szegénysorsu községek és érdekeltségek által foganatosítandó vízszabályozási, partbiztosítási, vízmentesítési és vizellátási munkálatok azok, amelyek a miniszteri kirendeltségnek támogató közreműködését fokozottabb mérvben igénylik.

A völgyek gyorsfolyású folyói és hegyi patakjai általában rendezetlen mederben futnak le s a csapadékdús időszakokban nemcsak árvizekkel fenyegetik a völgyben fekvő községeket, hanem a völgybeli legértékesebb szántóföldeket, réteket és legelőket állandóan szaggatták, nagy vizek esetén pedig a föld termő rétegét lesodorják s a mezőgazdasági művelésre alkalmas területeket terméketlen hordalékokkal borítják be.

Az új vizi beruházási törvényben gondoskodás történt a Vág folyónak Zsolnáig államköltségen való szabályozásáról s így e folyó Trencsén vármegyén keresztül huzódó szakaszának nagyrésze 10 év alatt rendezve lesz, a mellék folyók és patakok szabályozási és partbiztosítási munkálatainak végrehajtása azonban a szegénysorsu községek és érdekeltségek feladatát képezi.

A miniszteri kirendeltség figyelme tehát arra irányult, hogy a három vármegye területén foganatosítandó vízszabályozási és partbiztosítási munkálatok közül halaszthatatlanul sürgős természetű munkálatok

idejekorán és a szegény községek és érdekeltségek nagyobb mérvű anyagi megterheltségének elkerülésével legyenek foganatosíthatók.

Az eddig követett eljárás ugyanis rendesen az volt, hogy ahol súlyosabb természetű bajok felmerültek, az érdekeltek kérelmére az illetékes kulturmérnöki hivatalok a szükséges szabályozásokról a terveket elkészítették. Amennyiben azonban ily munkálatok tényleges keresztülvitele nagy költséggel jár, azon idő alatt, a miközben az érdekeltség részéről kívánt anyagi hozzájárulás és az állam részéről rendszerint kért támogatás hosszabb időt igénylő tárgyalásai befejeződtek, egy újabb árviz ismételve oly károkat és oly elváltozásokat okozott a partokon és a medreken, hogy újabb tervek elkészítése és a nagyobb költségek pótlólagos fedezetének tisztázása vált szükségessé, ami a rendezések keresztülvitelét többnyire megakadályozta.

Ezen hátrányos oknak megszüntetése érdekében a miniszteri kirendeltség az 1909. év folyamán mindhárom vármegyének területéről beszerezte az idevonatkozó adatokat s terve, az, hogy ezek felhasználásával a szükségszerűség elvének szem előtt tartása mellett a szabályozási és partbiztosítási munkálatok fokozatos kivitelének programja bizottságilag történő bejárás útján szakértőileg állapíttassék meg.

Kettős cél lesz ezen az uton elérhető. És pedig: először a leghalaszthatatlanabb munkálatok fognak elkészíttetni s lehetséges lesz az idejében foganatosított munkálatokkal a bajok elharapózásának megakadályozása, másodsor az igénybevenni szándékolt költségvetési hitelszükséglet okszerűen lesz megállapítható és elhasználható.

Az említett munkálatok programjának megalapítását célzó bizottsági bejárás az 1909. évben a rendelkezésre állott rövid időszak alatt nem történhetett meg s azt az 1910. évre kellett elhalasztani.

A község belterületein felgyülemelő csapadékvizeknek, posványos mocsaraknak levezetése, a vadvizes rét és legelőterületek vízmentesítése körébe vágó olyan munkálatok, a melyek a miniszteri kirendeltség támogató közreműködését szükségessé tették volna, az 1909. évben a miniszteri kirendeltség működési területén kivitel alatt nem állottak.

A miniszteri kirendeltség e tekintetben csupán arról adhat az 1909. évi működését illetőleg számot, hogy ezen munkálatok végrehajtását számos esetben szorgalmazta, mint olyanokat, a melyek egyrészt a közegészségügy érdekeit érintik, avagy a növénytermelés és állattenyésztés szempontjából fontossággal bírnak.

A vadvizes legelők vízmentesítésének ügye egyébiránt a miniszteri kirendeltség által kezdeményezett legelő javítási munkálatokkal kapcsolatban nyer felkarolást.

A községek közegészségügyi viszonyainak javítása, az állattenyésztés fejlesztése és a tűzrendészet szempontjából egyaránt fontossággal bírnak a községek egészséges ivóvízzel és elegendő használati vízzel való ellátása érdekében foganatosítandó munkálatok.

Minthogy ezen munkálatok megelőzőleg szakértői tanulmányozást és műszaki tervezést igényelnek s legtöbbszörre hatósági engedélyezés alá is esnek, az 1909. évben nagyobb mérvben kivitel alá nem kerülhettek.

Arra irányult e tekintetben a miniszteri kirendeltség igyekezete, hogy a már működését megelőző idő-

ben tervbevett munkálatok kivitelét biztosítsa s miként a vizszabályozásoknál említve volt, itt is a jövő tevékenységnek alapját képező adatokat egybegyűjtse és lehetővé tegye, hogy a munkálatok a szükségszerűség szerint, a leginkább veszélyeztetett helyeken hajtassanak végre.

Az adategybegyűjtés az 1909. év folyamán megtörtént.

A letelt időszakban pedig a következő munkálatok végrehajtása foglalkoztatta a miniszteri kirendeltséget:

Nagysziklás trencsénvármegyei község vízvezetéki munkálatainak elkészítése a m. kir. földművelésügyi miniszterium részéről nyújtott 4500 korona és a m. kir. belügyminiszter urtól kieszközölt 6000 korona államségélyvel a megvalósulás állapotába jutott.

A község, jóllehet a belügyminiszter ur már régebben államségélyt helyezett e munkálatokra kilátásba, szegénysége miatt nem volt képes e munkálatok tekintélyes költség-szükségletét önjerejéből biztosítani s a munkálatok kivitele elmaradt, holott ezen munkálatok végrehajtása a községbeli lakosság anyagi jólétét is a legközelebről érinti. A község ugyanis, mely a külföldiek részéről is élénken látogatott Trencsén-Teplicz fürdőhely közelében fekszik, a tifusz állandó fészke. A fürdőhely tej, vaj és tojás szükségletét e község lakosai látják el s ez képezi a lakosság fő jövedelmi forrását. Immár odáig fejlődött a helyzet, hogy a fürdőigazgatóság hatósági beavatkozást kért e termékeknek a nevezett községből való kivitele ellen, hogy ez uton a betegség behurczolását megakadályozza.

Amennyiben a község lakosai a fürdő területén e termékek elárusításától eltiltattak volna, megélhetési forrásuktól zárattak volna el.

Bán község részére, mely község állandó vízhiányban szenved, 3500 korona államsegély eszközöltetett ki artézi kútfúrás céljaira.

A miniszteri kirendeltség előterjesztése alapján a m. kir. földmivelésügyi miniszter Bérczes község vízvezetéki terveinek elkészítését rendelte el, mely tervekészítés folyamatban van s a munkálatok előreláthatólag a jövő évben fogják kezdetüket venni.

*

A fentebbiekben előadottak adják főbb vonásokban a felvidéki miniszteri kirendeltség 1909. évi működésének képét. Nem teljes e kép s nem terjeszkedik ki még számos kérdés megvilágítására, amelyeket a miniszteri kirendeltségnek feladatából folyólag munkásságának körébe kell vonnia. Amint az eddigiekből látható, a miniszteri kirendeltségnek minden fontosabb működési ágazatban a megfigyelés, tanulmányozás és az előkészítés munkálatait kellett elvégeznie s az intézkedések fogantatására aránylag igen rövid időszak állott rendelkezésre. Ennélfogva számos kérdés megoldására az 1909. évben nem vállalkozhatott.

A lefolyt időszak alatt teljesített munkásságnak a viszonyok javulásában jelentkező nagyobbmértvű hatásairól korai volna szólni, azonban a már eddig szerzett tapasztalatok reményt nyújtanak arra, hogy amennyiben a miniszteri kirendeltség támogató népjóléti működése a kiscgazdák felébresztett önszegélyezési vágyával párhuzamosan fog haladni, a közcgazdaságilag helyesebb irányban való előhaladás a visszamaradt állapotban élő felvidéki kiscgazdák körében tartósan biztosítható lesz.

Függelék.

Magyarország állami gazdasági intézményei.

Az időjárás, földtani és talajjavítási viszonyok tanulmányozására a mezőgazdaság különböző ágai előmozdításának ismertetésére szolgáló kísérleti intézmények.

A m. kir. országos meteorológiai és földmágnességi intézet Budapesten (II., Fő-utca 6.) az ország éghajlati viszonyainak kipuhatólásával foglalkozik; a naponként szerkesztett «*Időjárás-jelentés*» térképen mutatja be a következő 24 órára várható időjárást; e jelentést intézetek, lapok és magánelőfizetők kapják; a várható időjárást közli 300 *távírdahivatallal*, melyek azt kiftűggesztett táblákon jelzik. Érdeklődőknek természeti tüneményekről és jelenségekről felvilágosítást nyújt.

Az intézet *observatoriuma Ó-Gyallán* van Komárom vármegyében (vasuti állomás Érsekujvár). Megtekinteni óhajtok vagy közvetlenül az observatorium vezetőségéhez vagy az intézet igazgatóságához fordulhatnak.

A m. kir. földtani intézet Budapesten (VII. ker., Stefánia-út 14.) az ország földjének viszonyait kutatja; *agrogeológiai osztálya* a talaj rétegzési viszonyait tanulmányozza; szakvéleményekkel szolgál; működésének eredményéről «Évi jelentés»-ben beszámol.

Az intézet *muzeuma* megtekinthető csütörtökön és vasárnap d. e. 10—1 óráig díjtalanul; kedden, szerdán és szombaton 1 kor. belepő díj mellett. Hétfőn és pénteken az intézet muzeuma zárva van.

A m. kir. orsz. *chemiai intézet és központi vegy-kísérleti állomás Budapesten* (II. ker., Oszlop-utca 26.), valamint a m. kir. *vegy-kísérleti állomások*: Debreczenben, Kassán, Keszthelyen, Kolozsvárott, Magyar-óvárott, Pozsonyban és Fiumében a mezőgazdasági termelés és mezőgazdasági ipar körébe vágó ellenőrző vegyvizsgálatokat teljesítenek az állomások részére érvényben levő díjjegyzékben megállapított díjért; továbbá a flumei, kolozsvári és pozsonyi állomások kivételével a mezőgazdaság fejlesztéséhez a vegytanba vágó vizsgálatok és kísérletek végzésével járulnak hozzá. Valamennyi állomás hatósági szakértő a mező-

gazdasági termények, termékek és cikkek hamisításának tilalmazásáról szóló törvények végrehajtása tekintetében.

A budapesti intézet helyiségei és gyűjteményei az igazgató engedélyével a hivatalos órák alatt bármikor díjtalanul megtekinthetők.

A m. kir. kerületi kulturmérnöki hivatalok: Aradon, Besztercebányán, Brassóban, Budapesten (VIII. ker., Sándor-tér 3.), Debreczenben, Kassán, Kolozsvárott, Komáromban, Máramarosszigeten, Miskolczon, Nagyenyeden, Nagyváradon, Nagyszebenben, Pécsen, Pozsonyban, Sátoraljaújhelyen, Székesfehérvárott, Szombathelyen, Temesvárott.

A gazdaközönséget a talajjavító munkálatok (alagesővezés, öntözés, belvizek levezetése, patakszabályozás, kenderáztatók létesítése stb.) keresztülvitelében támogatják s a közérdek szempontjából is fontos ily munkálatokat kezdeményezik. E végből tanácsot adnak a talajjavítás alkalmas módjáról, elkészítik a szándékolt munkálat terveit, költségvetését, megállapítják a kiviteli módozatokat.

A kulturmérnöki hivatalok igénybevétele a m. kir. földművelésügyi ministertől 1 koronás bélyeggel ellátott folyamodványban kell kérni. Az eljáró kulturmérnöki hivatal tisztviselői díjtalanul állanak a közönség rendelkezésére s csak az alkalmazott napidíjas mérnök, vagy műegyetemi hallgató vagy vízmester illetményeit kell megfizetni.

A felvételek alkalmával szükségelt napzamosok, fuvarok, karók stb. az érdekeltek által díjtalanul bocsátandók rendelkezésre.

A m. kir. vízmesteriskola Kassán: Czelja a m. kir. folyamérnöki és kulturmérnöki hivatalok, a vizitársulatok, nemkülönben a magánosok részére talajjavítási, vízepítési, árvédekezési és folyamrendőri célokra alkalmas alsóbbrendű műszaki egyéneket nevelni.

Az iskolába a vizitársulatok és magánosok alkalmazottai az illető társulat vagy magános kérelmére a minister által, a vízmesteri szolgálatra önként jelentkezők pedig a m. kir. országos vízepítési igazgatósághoz intézendő és 1 K-s bélyeggel ellátott folyamodvány alapján ezen igazgatóság útján vétetnek fel. A felvételhez megkívántatik: legalább 18 évet betöltött, 30 évet túl nem haladott kor, egészséges, erős testalkat, kifogástalan erkölcsi előélet, legalább 2 középiskolai osztály jó sikerű végzése vagy katonai altiszti rang. A műszaki csapatok tartalékos altisztjei a fölvételnél elsőbbségben részesülnek. Az önként jelentkező tanulók a tanfolyam tartama alatt lakásban, ellátásban és gyógykezelésben részesülnek. A magánosok vagy társulatok szolgálatában álló tanulók a lakásért, ellátásért, gyógykezelésért, író- és rajzanyagokért havonként 60 K-t fizetnek. A tanfolyam tartama 3 év. Az oktatás december hó 1-én kezdődik és márczius hóban végződik. A növendékek felvétele rendszerint tavasszal történik s az illetők a tanfolyam kezdetéig valamely hivatalnál próbaszolgálatot teljesítenek.

A m. kir. országos vízepítési igazgatóság közegészségügyi mérnöki osztálya Budapesten (V., Gorove-utca 3. sz.). Városoknak és községeknek vízvezetéki-, csatornázási-, artézi kútforrási ügyeiben, valamint

fürdők és közvágóhidak létesítésének kérdéseiben előtanulmányok és felvételek alapján véleményt ad és megközelítő költségvetéssel ellátott előtervet készít. Igénybevétele a földműveléstügyi ministertől kérelmezendő.

A közegészségügyi mérnöki osztály közegeinek, valamint a vízvezetéki és artézi kútfurási ügyekben a földtani intézet közegeinek a helyszinre való kiszállása, ha az közérdekből történik, díjtalan; magánérdekből történt kiszálláskor a kiküldött napidíjai és utiköltségei a megkereső félt terhelik.

A m. kir. vetőmagvizsgáló állomások: *Budapesten* (II. ker., Kis-Rókus-utca 11. sz.) *Kassán, Keszthelyen és Kolozsvárott*, a különböző vetőmagvak ellenőrző vizsgálatát teljesítik azonosságra, tisztaságra és heremagvanknál arankatartalomra, a tisztított heremagvakat arankavizsgálatot bizonyító bárczával látják el; széna és abraktakarmányokat botanikailag elemzik, a gyomokat és gyommagvakat meghatározzák s az ellenük való védekező eljárásokat ismertetik. Valamennyi állomás hatósági szakértő: a mezőgazdasági termények, termékek és cikkek hamisításának tilalmazásáról szóló törvény végrehajtása tekintetében. Az állomás által végzett vizsgálatokért az érvényben levő díjjegyzékben megállapított díjazás jár, a gazdák részére végzett vizsgálatok azonosságra, tisztaságra, csiraképességre és arankamentességre díjtalanok.

Az intézetek gyűjteményei a hivatalos idők alatt díjtalanul megtekinthetők.

A m. kir. növénytermelési kísérleti állomás Magyaróvárrott (valamint ennek kirendeltsége Aradon) gazdák közreműködésével gyakorlati irányú kísérleteket végeznek a művelési növények megfelelőbb fajainak és változatainak, trágyaszereknek és trágyázási eljárásoknak kipróbálása és terjesztése végett.

A kísérletek eredményét az állomás összefoglalva feldolgozza és közzé teszi.

A m. kir. növényélet- és kórtani állomás Magyaróvárrott a növényélet- és kórtanba vágó kérdések tanulmányozásával és a növénybetegségek elleni óvintézkedések vezetésével foglalkozik.

A m. kir. dohánytermelési kísérleti állomás Debreczenben (Pallag): a dohánytermelés és kezelés tökéletesítése, a dohány minőségének javítása érdekében saját és *csabai* fűktelepén, valamint dohánytermelő gazdák közreműködésével kísérleteket végez.

A m. kir. állatleltani és takarmányozási kísérleti állomás Budapesten (II. ker., Intézet-utca 1.) a háziállatok okszerű takarmányozását tanulmányozza, különös tekintettel a hazai viszonyokra.

A m. kir. halélettani és szennyvíztisztító kísérleti állomás Budapesten (VII., Aréna-út 29.). Elméleti és gyakorlati irányban szolgálja a halászat, a hal- és ráktenyésztés ügyét. Foglalkozik a halastavak értékelésével és javításával, a közvizek szennyezéséből eredő halpusztulás okainak és mértékeinek megállapításával s a vizeket szennyező ipari és gyári vállalatok, valamint városi csatornák szennyvizeinek tisztításá-

val. Eljárása a közérdekű ügyekben díjtalan, magánérdekű ügyekben ellenben díjszabás alapján jár el.

A m. kir. tejkísérleti állomás Magyaróvárott. Feladata a tej és tejtermékek (vaj, sajt) körül felmerülő kérdések tanulmányozása és tisztázása; tejavizsgálatok végzése a tej kezelése és hasznosítása tekintetében a gazdáknak szükséges tanácsok és útbaigazítások adása végett; tejpgazdasági eszközök kipróbálása; tejtermelés fokozása érdekében rendezett tejelőversenyeknél való közreműködés; tejpgazdaságok és tejszövetkezetek üzemvizsgálata; a tejtermelés, kezelés és hasznosításra vonatkozó kérdésekben szakvélemény adása, valamint az idevágó ismeretek fejlesztése és terjesztése.

A m. kir. szesz-kísérleti állomás Kassán és Gödöllőn. Feladata szeszipari kérdésekben, azok megoldása végett, tudományos és gyakorlati kísérletek és vizsgálatok végzése; szeszfűző eljárások és szeszipari gépek kipróbálása, a szeszipari szakismeretek szóban és írásban terjesztése; szeszipar körébe vágó vegyvizsgálatok végzése; szeszgyárakban üzemvizsgálatok megejtése. A vegyvizsgálatokat díjszabás mellett teljesíti.

A szeszgyárosoknak üzemök tökéletesítéséhez megfelelő útbaigazításokkal és tanácsokkal szolgál.

A m. kir. állami rovar-tani állomás Budapesten (II. ker., Debrői-út 13.); a kártékony rovarokat tanulmányozza, az ellentük való irtószereket és eljárásokat kipróbálja, a reájuk vonatkozó ismereteket terjeszti; nagyobb rovarkárok esetén az irtómunkálatokat a helyszínen vezeti.

Szóbeli és levélbeli kérdésekre útbaigazítást és díjtalan választ ad.

A m. kir. állami bakteriologiai intézet Budapesten (VII. ker., István-út) az állatorvosi főiskola kapcsolatában a háziállatokon előforduló ragályos betegségek előidézőit tanulmányozza.

Ebbe a szakmába vágó vizsgálatokat teljesít és kísérleteket végez, szakkérdésekben felvilágosításokkal szolgál.

A m. kir. gépkísérleti állomás Magyaróvárott: a mezőgazdasági gépeket és eszközöket vizsgálja használhatóságukra és értékükre.

Hivatása továbbá a gazdaközönségnek mindazon ügyekben és kérdésekben, melyek a mezőgazdasági gépészet körébe vágnak, tanácsokkal és felvilágosításokkal szolgál.

Az orsz. m. kir. gyapjuminősítő intézet Budapesten (V., Klotild-uteza 22.) a juhtenyésztés és gyapjúértékesítés érdekében a mosott és mosatlan bunda ellenőrző vizsgálatát teljesíti. Működése kiterjed a juhtenyésztés irányítására és gyapjúértékesítés előmozdítására. Magánfelek érdekében a helyszíni vizsgálatokat és véleményeket díjtalanul teljesíti. Mosatlan (vagy hátonmosott) állapotban eladni kívánt gyapjából próbamosásokat eszközöl és megállapítja azok rendementjét.

Az intézet az eladó és vevő között fenforgó pörös esetekben szakértő közeg gyanánt is igénybe vehető.

Mindezen kísérletügyi intézmények a vezetőség engedélyével bármikor megtekinthetők.

A m. kir. mezőgazdasági kísérletügyi központi bizottság Budapest (Földművelésügyi ministeri palota), mely a fent megnevezett állomások tervszerű együttműködésének irányítására hivatott; ez állomások munkálkodásának eredményét «Kísérletügyi Közlemények» című füzetekben bocsájtja közzé.

E füzetek előfizetési ára egy évre 6 kor., s előfizetéseket elfogad a «Pallas» részvénytársaság könyvkiadóhivatala Budapest, V., Kálmán-utca 2. sz.

A m. kir. gazdasági tanácsadó bizottságok, a gazd. akadémiáknál Magyaróvárott, Debreczenben, Kassán, Keszthelyen és Kolozsvárott szakvéleményt adnak gazdaságok berendezésére, tüzentervekre, becslésre, bérszerződésekre, számvitelre stb.-re nézve. A szakvélemény díjtalan, de ha a szakértő a helyszínére utazik, a megkereső fél annak szabályszerű útiköltségeit fizeti.

II. Az állattenyésztés és állategészségügy érdekeit szolgáló intézmények.

Ménesek, ménésbirtokok, mén- és csikótelepek, állami uradalmak.

Az állami ménésbirtokok Mezőhegyes, Kisbér, Bábolna, Fogaras, főrendeltetése az, hogy rajtuk a m. kir. állami ménesek rendeltetésüknek megfelelő elhelyezést és ellátást nyerjenek.

A rajtuk elhelyezett állami ménesek a birtokigazgatóságtól függetlenül *katonai parancsnokságok* kezelése alatt állanak és a lóállomány gondozásával és ápolásával, valamint a ménest érdeklő gazdasági kezeléssel járó teendőket ezen parancsnokságok alatt álló tisztek és katonai legénység végzik. Maguk a ménésbirtokok polgári tisztviselők kezelése alatt állanak.

Az állami ménésekben felnevelt ivadékok közül a mének az állami méntelepekre osztatnak; a kancza-ivadékok legjobbjai az anyaménésben előforduló apadások pótlására fordíthatnak, míg a számfelietiek nyilvános árverésen adatk el rendesen ősszel Budapesten. A tenyésztésre nem alkalmas voltak miatt kiheréltek, valamint a selejt-kanczák és használati lovak a ménésbirtokon, vagy az azokhoz közelebb eső városok vásárain nyilvános árverésen értékesíttetnek.

1. Mezőhegyes (Csanád vm., vasuti állomás: Mezőhegyes).

a) *A ménésbirtok* kiterjedése 30.090 kat. hold. A gazdaság belterjes üzemet folytat s tenyészállatok nevelésével és jóminőségű vetőmagvak terjesztésével a mezőgazdaság minden ágát szolgálja. Az állami ménestől függetlenül lovakat és öszvéreket is tenyészt. Van kuhlandsimmenthali tehenészete, tisztavérű magyarfajta gulyája, mangalicza sertésnyája és fésűs gyapjas juhászata, e mellett évente 1600—1800 darab szarvasmarhát, sertést, továbbá ürüket hizlal.

b) *A ménés* Gidran, Furioso, Northstar és Nonius törzsek angol telivér keresztezéssel való tenyésztésére szolgál. A ménés rendes lóállománya körülbelül 2200 db.

2. *Kisbér* (Komárom vm., vasuti állomás: Kisbér).

a) *A ménésbirtok* kiterjedése 11.254 kat. hold. A gazdaság az állami ménestől függetlenül ardeni ménék használatával hidegvértű lovakat tenyészt. Köztenyésztés céljaira apaállatokat nevel. Tehenészete bonyhád-simmenthali keresztezés. Van Berkshire és Yorkshire sertés-tenyésztése, továbbá fésűs gyapjas juhászata.

b) *A ménés* angol telivér és magas félvér törzsek tenyésztésére szolgál. A rendes állomány körülbelül 730 db.

3. *Bábolna* (Komárom vm., vasuti állomás: Nagyigmánd és Ács).

a) *A ménésbirtok* kiterjedése 7125 kat. hold. A gazdaságnak van hidegvértű lótenyésztése és nagymérvű tisztavértű simmenthali tehenészete melynek tenyészállatai tavasszal és ősszel tartatni szokott árveréseken adatnak el. Rambouillet juhászata és mangalicza sertés-tenyésztéséből szintén adatnak el apaállatok.

b) *A ménés* arabs telivér és félvér törzsek tenyésztésére szolgál. A rendes lóállomány körülbelül 840 db.

4. *Fogaras* (Fogaras vm., vasuti állomás: Fogaras).

a) *A ménésbirtok* kiterjedése 8152 kat. hold. Az uradalom haszongazdaságot folytat, köztenyésztés céljaira apaállatokat nevel. Állat-tenyésztései: pinzgauai szarvasmarha, cigája és raczka juh, mangalicza sertés és bivaly.

b) *A ménés* lipiczai tenyésztésére szolgál. A rendes lóállomány körülbelül 480 db.

Méntelepek Állami ménék gondozására s felügyeletére szolgálnak. Katonai parancsnokságok kezelése alatt állanak katonai személyzettel. Négy méntelep-parancsnokság van:

1. *A székesfehérvári*, melynek kerületébe öt teleposztály tartozik: a székesfehérvári, komáromi, nyitrai, palini, nagyatádi;

2. *a nagykőrösi*, melyhez szintén öt teleposztály tartozik: a nagykőrösi, bajai, dorozsmai, verseczi, békéscsabai;

3. *a debreczeni*, melynek hat teleposztálya van: debreczeni, eperjesi, turjaremetei, rimaszombati, szatmári és jászberényi;

4. *a sepsiszentgyörgyi* három teleposztályaival: sepsiszentgyörgyi, homoródi és dési.

Ezen telepek ménállományát első sorban az állami ménések szolgáltatják, — a többi rész vásárlás útján szereztetik be közvetlenül a tenyésztőktől részint teljes korban, részint egyéves korban. Ez utóbbiak a palánkai állami csikótelepen neveltetnek fel teljes korba jutásukig.

A teleposztályok körülbelül 3180 darabból álló ménállománya évekenként körülbelül 920 fedezettési állomásra küldetik ki, a hol csekély díj ellenében a köztenyésztés céljaira igénybe vehetők. Ezenkívül magánosok is bérelhetnek ki méneket.

Palánkai csikótelep (Bács vármegye, vasuti állomása: Palánka). Kiterjedése 4429 kat. hold. A mezőhegyesi állami ménes részére egy-éves korban vásárolt ménesikók itt neveltetnek fel. Van kuhland-simmenthali és tisztavérű simmenthali fajta szarvasmarha tenyésztése is.

Kolozstordai ménesgazdaság (Kolozs- és Torda-Aranyos vármegye). Két külön birtokrészből, a kolozsiból (vasuti állomása: Kolozskara) és a tordaiból (vasuti állomása: Torda) áll. Összkiterjedése 3236 kat. hold. Célja az erdélyi félvér ménes fentartása. E mellett van magyar-erdélyi fajta és tisztavérű simmenthali szarvasmarha, magyar mangalicza fajta sertés és czigájafajta juh tenyésztése.

Gödöllői koronauradalom (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye, vasuti állomás: Gödöllő). Kiterjedése az erdőn kívül 10801 kat. hold. Nagyobb-mérvű állattenyésztése van, köztenyésztés czéljaira apaállatokat is nevel. Használati lovait tenyésztésre használja, mely tenyésztésben a kis Nonius-vér a tulnyomó. Fő súly a tehenészetre van fektetve. Van tiszta vérű pinzgauai, felsőinnthali s bonyhád-simmenthali keresztezése; továbbá juh- és mangalicza-sertésenyésztése.

Mindezen birtokok és azokon levő tenyészetek a földmív. miniszter engedélyével bármikor megtekinthetők.

A m. kir. gazdasági kerületi felügyelőség: Aranyos-Maróthon, Aradon, Beszterczen, Budapesten (VIII., Hunyadi-utca 11. sz.), Beszterczebányán, Balassagyarmaton, Debreczenben, Deésen, Déván, Egerben, Győrben, Kassán, Komáromban, Kolozsvárott, Kaposvárott, Máramaroszigeten, Miskolczon, Nagybecskereken, Nagyenyeden, Nyiregyházán, Nyitrán, Pozsonyban, Rima-szombatban, Sátoraljaújhelyen, Szombathelyt, Segesvárott, Sopronban, Nagyszebenben, Szegeden. Temesvárott, Trencsénben, Nagyváradon, Nagykárolyban, Pécsen, Liptószentmiklóson, Lugoson, Ungvárt, Sepsiszentgyörgyön, Székesfehérvárott, Szolnokon, Veszprémben s Zalaegerszegeen a köztenyésztés minden ágának fejlesztésére és irányítására szolgálnak. Résztvesznek a köztenyésztésben használt apaállatok vizsgálatában; közvetítik a köztenyésztésben mutatkozó apaállatszükségletnek állami támogatással való födözését és tenyészállatvásárok, díjazások és kiállítások alkalmával az állami díjak kiosztását.

Beszerezik és kiosztják a községek részére engedélyezett apaállatokat. Ők állítják ki a tenyészállatok kedvezményes vasuti szállítását biztosító igazolványokat. Az érdekelt gazdaközönségnek az állattenyésztés minden ágában útbaigazítást és szakvéleményt nyújtanak.

A m. kir. országos tejgazdasági felügyelőség Budapesten (Földmív. minist. palota). Feladata a tejgazdaság terjedésére és fejlesztésére a kezdeményező lépéseket megtenni; tejszövetkezetek, vármegyei szövetségek, vajtermelő központok, sajtodák, tejgazdasági ipartelepek létesítésének előmozdítása, az állami felügyelet alá tartozó tejfeldolgozó telepek ellenőrzése, a tejtermékek bel- és külföldi értékesítésének előmozdítása, tejelő- és vajversenyek rendezése.

A m. kir. tejgazdasági szakiskola Sárváron (Vas vármegye, vasutállomása: Sárvár), a tejgazdaság körül szükséges ismeretek megszerzésére

sajtimesterek, tejjgazdaságok, tejszövetkezetek vezetésére alkalmas egyének kiképzésére szolgál egy évi és évenként szept. 15-én kezdődő tanfolyamokon. (Felvételi kellékek: írni, olvasni tudás, betöltött 17 éves életkor.) Ezenkívül gazdasági akadémiát végeztek részére egy évi tüzletvezetői tanfolyamot tart.

Balogh Vilmos hegyvidéki gazdasági telep Alsóvereczkén (Bereg vármegye, utolsó posta helyben, vasuti állomás Volócz) és *tejjgazdasági munkásokat képző iskola Kisbéren* a ménesbirtokon (Komárom vármegye, vasuti állomás: Kisbér): tehenészetekben alkalmazandó férfieselédnek szakszerű kiképzést nyújtanak; a tanfolyam tartama egy év, felvételi kellék: betöltött 16 év, írni olvasni tudás.

A m. kir. baromfitenyésztő és munkásképző szakiskola Gödöllőn (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye, vasuti állomás Gödöllő, vagy Gödöllő méhészeti gazdaság megállóhely), a köztenyésztés céljaira fajbaromfit tenyészt; baromfitenyésztők által alkalmazandó eselédet képez ki, az ország baromfiállományának javítása és szaporítása érdekében működik.

A szakiskola és a telep hétköznapiakon a telepvezető engedélyével megtekinthető.

Az országos halászati felügyelőség Budapesten (V., Vécsey-utca 5.) a közvizek halászatának és mesterséges haltenyésztés előmozdítása érdekében díjtalanul ad útmutatást és felvilágosítást, a halaszgazdaságok terveit elkészíti s vezeti azok kivitelét, valamint üzemét.

Az állami méhészeti gazdaság Gödöllőn (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye, vasuti megállóhely: Gödöllő méhészeti gazdaság). Célja nagyobb méhészeti gazdaságok önálló kezelésére alkalmas méhészmunkásokat képezni; lelkészeket, néptanítókat és másokat, kiknek a méhészkedésre alkalmas van, az okszerű méhészet ismereteire külön tanfolyamokon kiképezni; a méhészet fejlesztése érdekében tudományos és gyakorlati kísérleteket tenni; minta-méheseiben a helyes méhészkedést bemutatni; a méhészkedéshez szükséges segédeszközök, kaptárak, keretek, pergetők stb. készítését gyakorlatilag megtanítani; a termékek helyes csomagolását, a piaczképesség és kiviteli forgalom érdekében szükséges eljárásokat megismertetni; jól mézelő fákat, cserjéket, továbbá jól mézelő egynyári és évelő növényeket tenyésztetni és terjesztetni.

Méhészmunkásokat képző tanfolyam két évig tart. Időszaki tanfolyama pedig lelkészek, néptanítók, nők, erdőőrök és földműves kiscsapatok kiképzésére 14 és 18 napra terjednek.

A telep hétköznapiakon az érdeklődők által megtekinthető.

A m. kir. méhészeti szaktanítók: Temesváron, Pápán, Pozsonyban, Sárospatakon, Aradon, Nagyenyeden, Kolozsváron, Rákoscabán és éltükön a *m. kir. országos méhészeti felügyelőség Budapesten* (Földművelésügyi ministerium) a méhészet fejlesztésével, a méhtenyésztési szakismeretek terjesztésével foglalkoznak.

Április-október hónapok közén kerületeikben előre hirdetett helyeken szakelőadásokat és szemléltető tanítá-akat tartanak. Szakkérdésekben szóbelileg vagy írásban útmutatásokat adnak.

A m. kir. országos selyemtenyésztési felügyelőseg Szegszárdon Tolna vármegye, vasuti állomás Szegszárd): a selyemhernyótenyésztés fejlesztése, az ehhez szükséges szederfatenyésztés, valamint a selyemhernyótenyésztési szakismeretek terjesztése érdekében működik; e célból a szegszárdi selymértékészítő állomásról petét, a selyemtenyésztési felvigyázók útján 2—3 napos hernyókat, szederfaiskoláiból szederfamagokat és csemetéket ingyen oszt ki.

Érdeklődőknek mindennemű felvilágosításokat ad s a selyemtenyésztés körül szükséges tudnivalókat tartalmazó nyomtatványokat készséggel megküldi.

Selyemgubóraktárak vannak: Baján, Békéscsabán, Fehértemplomban, Győrött, Nagybecskereken, Németpalánkán, Óbecsén, Ómoldován, Óverbázon, Szabadkán, Temesvárott, Temeskubinban, Titelen, Verseczen, Zomborban, Zombolyán, Orsován, Temesrékason és Gomboson.

Selyemfonodák vannak: Pancsován, Ujvidéken, Tolnán, Győrött, Komáromban, Lugoson, Mohácson, Törökkanizsán és Békéscsabán.

Mindezen intézetek megtekintésére az engedélyt a felügyelőség adja meg.

Országos Állategészségügyi Tanács (Budapest) a földművelésügyi miniszter felhívására szakvéleményt mond az állategészségügyi igazgatás körében felmerülő kérdésekben; ragadós állati betegségek elleni védekezésre s az állategészségügyi viszonyokat javító intézkedésre nézve indítványokat és javaslatokat tesz; véleményt mond új gyógyító eljárások és gyógyszerek engedélyezése tárgyában, valamint bírósági megkeresésre az állatorvosok műhibái és díjszámlái felett.

III. Állatorvosi és mezőgazdasági szakoktatás, valamint a mezőgazdasági ismeretek terjesztése érdekében működő intézmények.

A m. kir. állatorvosi főiskola Budapesten (VII., Rottenbiller-u. 23.) állatorvosokat képez ki négy éves tanfolyamon; hallgatókul középiskolákat végzett és érettségi vizsgálatot tett egyének vétetnek föl.

Szegénysorsú hallgatók támogatására 300—400—600—800 koronás ösztöndíjak szolgálnak, melyek elnyerése iránt a földművelésügyi miniszterhez intézett kérvények a főiskola rectoránál nyújtandók be.

A m. kir. gazdasági akadémiák: Magyaróvárott, Debreczenben, Kassán, Keszthelyen és Kolozsvárt: magasabb fokú mezőgazdasági kiképzést nyújtanak érettségit tett egyéneknek három éves tanfolyamon.

Szegénysorsú tanulók támogatására 300 K-s állami ösztöndíjak, vannak; az ezek elnyerése iránti kérvények a földművelésügyi miniszterhez címelve az igazgatóság által kitűzött határidőre az akadémiák igazgatóságaihoz nyújtandók be.

Kassán, Kolozsvárott és Debreczenben az akadémiákkal kapcsolatban konviktusok állanak fenn.

A m. kir. földműves-iskolák Adán, Algyógyon, Breznóbányán Békéscsabán, Csákován, Jászberényben, Hódmezővásárhelyen, Karczagon, Kecskeméten, Komáromban, Lugoson, Nagykállóban, Nagyszentmiklóson, Pápán, Rimaszombaton, Szentimrén, Szabadkán, Szilágysomlyón, Csikszeredán és Kisszebenben a földmívelő nép fiainak kisebb gazdaságok vezetésére képesítő alsó fokú gazdasági kiképzést nyújtanak, munkafelügyelőket és munkavezetőket képeznek ki két év alatt. Felvételi kellékek: olvasni, írni tudás betöltött 17 év, munkára képesítő testalkat; földmívelők flai előnyben részesülnek. Ugyanott felnőttek részére két-két óra terjedő téli tanfolyamokat, oly néptanítók részére pedig, kik gazdasági ismétlő iskolákban tanítani hivatottak, nyári tanfolyamokat tartanak.

Az akadémiák és földműves iskolák beiratási feltételei kellő időben hirdalok útján tételnek közzé.

A «Szabó József»-féle kisebb magyar gazdasági iskola Tordán. Célja az erdélyi részekben az ottani viszonyoknak megfelelő okszerű gazdálkodás ismereteit terjesztetni s kellő gyakorlattal bíró előmunkásokat, béresgazdákat stb. kiképezni. A tanfolyam tartama két év. Felvételi feltételek mint a földműves-iskoláknál.

A m. kir. gazdasági szaktanárok: Aradon, Baján, Csáktornyan, Csurgón, Félegyházán, Déván, Eperjesen, Esztergomban, Iglón, Kiskúnfélegyházán, Kolozsvárott, Léván, Losoncson, Modoron, Nagy-Váradon, Pécssett, Sárospatakon, Szamosújvárt, Székelykereszturon, Székelyudvarhelyt, Sopronban, Temesvárt, Ungváron, Znióvárán a mezőgazdasági szakismeretek terjesztésére hivatottak; a tanítóképezdéken látják el a tanítást; kerületeikben tanfolyamokat és előadásokat tartanak; mintagazdaságokat ellenőrzik; szaktanácsokat adnak és helyszini szemléket díjtalanul végeznek.

A m. kir. kender- és lentermelési szaktanár Budapesten (II., Bimbó-utca 31. sz.); komlótermelési vándorszaktanár Kolozsvárott; legelőkezelés és rendezési szaktanár Breznóbányán; burgonyatermelési szaktanár Stubnyafürdön; az illető szakmába vágó ismeretek terjesztésére, felvilágosítás és tanácsadásra hivatottak.

A gazdasági szakoktatásnál alkalmazottak közreműködnek a földmívelésügyi kormány támogatásával rendezett *népies gazdasági előadások* tartásában.

A gazdasági ismeretek terjesztésére szolgálnak a népies *mintaparaszt-gazdaságok* is, melyek a földmívelésügyi kormány támogatásával példaadás céljából létesítettek kis gazdaságok okszerű berendezésére és kezelésére nézve.

A m. kir. mezőgazdasági muzeum Budapesten (VII., Városliget, Széchenyi-sziget). A mezőgazdasági szakismeretek és felszerelések szemléltető bemutatására szolgál. A muzeumban természetes nagyságú és történeti értékű tárgyak, minták, képek és táblázatok nyújtanak áttekintést a mezőgazdaság fejlődéséről és a különböző termelési ágazatokról, eszközök és termékekről.

A muzeum köszönettel fogad a mezőgazdaság történetére vonatkozó tárgyakat, mintákat, könyveket stb., az adományozások azonban előzőleg az igazgatóság tudomására hozandók, a mely azok átvétele és elszállítása iránt intézkedik.

A muzeum a hétfői és ünnepeket követő napok kivételével mindennap d. e. 9 órától d. u. 1 óráig, szombaton pedig d. u. 7-ig díjtalanul látogatható.

IV. A szőlő- és bortertermelés előmozdítására szolgáló intézmények.

A m. kir. központi szőlészeti kísérleti állomás és ampelologiai intézet (Budapesten, II., Debrői-út 14—17.). Hivatása: a szőlőművelést, borkezelést, a szőlőbetegségeket s az ellentük való védekezést tudományos alapon tanulmányozni s az e célra szükséges kísérleteket megtenni.

Ezen célra az intézetnek négy laboratórium és megfelelő üveg házak, egy kisebb házi és egy nagyobb (a székesfővárosi állami) szőlőtelep állanak rendelkezésére.

Az intézet működésének tanulmányozása igazgatói engedéllyel történhet.

A m. kir. felsőbb szőlő- és borgazdasági tanfolyam Budapest (II., Debrői-út 13. sz.) gazdasági akadémiát végzett egyéneknek egyéves tanfolyamon tudományos és gyakorlati alapon kiképzést ad. Szegénysorsúak esetleg ösztöndíjban is részesülhetnek. A felvételre évről-évre pályázat hirdetik.

A m. kir. pinczemesteri tanfolyam Budafokon (Kossuth Lajos-utca 84. sz.) pinczekezelésben és borgazdaságban gyakorlati és elméleti kiképzést nyújt. Erre szolgál a Budafokon levő állami pincze, a melyben az összes állami vinczellériskolák és szőlőtelepesek bortermeése (évenként mintegy 5000 hektoliter) kezeltek. Felvétetnek oly egyének, a kik valamelyik két éves tanfolyamú vinczellériskolát jó eredménnyel végezték. A tanfolyam tandíjmentes, okt. 1-én kezdődik és ötnegyed évig tart; szegénysorsúak ösztöndíjban is részesülhetnek. A felvételre évről-évre pályázat hirdetik.

A m. kir. vinczellériskolák: Bihar-Diószegen, Egerben, Nagyenyeden, Pozsonyban középnagyságú szőlőbirtokok kezelésére alkalmas, értelmes vinczelléreket nevelnek két éves, gyakorlati, részben elméleti tanfolyamon. (Felvételi kellékek: négy elemi osztály végzése, 16 évet betöltött életkor, ép erős testalkat.) Vannak még *vinczellériskolák Kecskeméten, Ménesen, Tapolczán és Tarcalon*, melyek kisebb szőlőbirtokok kezelésére alkalmas egyszerű vinczelléreket, szőlőmunkásokat és munkavezetőket képeznek ki egy éves gyakorlati tanfolyamon. (Felvételi kellékek: Magyarul irni-olvasni tudás, ép erős testalkat; főleg oly egyének

vétetnek fel, kik tényleges katonai szolgálatnak már eleget tettek.) Szegénysorsúak esetleg ingyenes ellátásra, vagy a tápdíj felének elengedésével is vétetnek fel. A felvételre évről-évre pályázat hirdetik.

A m. kir. szőlészeti és borászati felügyelők Budapesten (VII., Murányi-utca 61. szám), *Szegszárdon, Pécsen, Tapolczán, Pápán, Sopronban, Pozsonyban, Nyitrán, Beregszászon, Szatmár-Nemetiben, Egerben, Miskolczon, Tarczalón, Szilágysomlyón, Bihardiószegen, Ménesen, Fehértemplomban, Kecskeméten, Szabadkán, Nagyenyeden, Dicsősztémártonban, Balassagyarmaton és Marosvásárhelyen* a szőlészeti és a borászati szakismeretek terjesztésére és a szőlőtermelő közönségnek felvilágosítás és útbaigazítás adására hivatottak. A felügyelők tanfolyamokat is tartanak, melyek helye és ideje a környéken közzétetik.

A m. kir. Miklós-szőlőtelep Kecskeméten: az immunis homoktalajon való szőlőgazdálkodás bemutatására s európai szőlővesszőtermelésre szolgál.

Az ország borvidékein megoszolva elhelyezett 28 állami amerikai szőlőtelep amerikai szőlővesszők és oltványok készítésére, fajták kipróbálására, tanfolyamok tartására, szakmunkások és munkavezetők kiképzésére szolgál.

Csálai és baraczkai állami szőlőtelepek. (Arad vármegye, utolsó posta Arad, vasúti állomás: Csálatelepe.) Ezen nagykiterjedésű telepek, melyeken 450 kat. hold amerikai és európai fajtájú szőlővessző-szaporító anyaültetvény és 350 kat. hold ojtványgyökereztető iskolaterület van, fajtiszta alanyvessző és fásoltványok termelésére szolgál. E telepek igazgatóságának székhelye: Arad (József-körút 7.).

Székesfővárosi állami szőlőtelep (Kőbányán). Célja, hogy mintaszerű kezelésben a központi szőlészeti kísérleti állomás és ampelológiai intézetnek nagyobb kiterjedésű gyakorlati kísérleti telepet biztosítson.

Külön kezelt szőlőtelepítvények a) Máriatelepe Somogyvármegyében (u. p. Balatonkeresztúr, vasúti állomás: Máriatelepe), a Balaton partján. Kiterjedése 315 kat. hold. b) Kőkúttapazd Somogy vármegyében (u. p. Hencse, vasúti állomás Hencse-Hedrahely). Kiterjedése 1200 kat. hold. Ezen telepítvények az állam közvetítésével környékbeli filloxerakárosult szőlőgazdák részére létesítettek.

Ezeken kívül állami közvetítéssel létesített szőlőtelepek vannak: Nyíres, Órszentmiklós határában (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), Sóstói telep Pazony határában (Szabolcs vm.), Szőkehegyi és kopaszhegyi telepek, Császárszék határában (Komárom vm.), a nánai telep Óndód határában (Fejér vm.) és Bokod határában (Komárom vm.).

Állami szénkénegraktárak: Bihardiószegen, Ménesen, Tarczalón és ezeken kívül 92 bizományi szénkénegraktár a filloxerás szőlők kezelésére szültséges szénkéneghez juttatják a gazdaközönséget olcsón és könnyen.

A m. kir. országos központi mintapincze Budapesten (Földművelésügyi ministeri palota) a m. kir. földművelésügyi minister felügyelete

alatt az okszerű borkezelés fejlesztésére és terjesztésére, a hazai borok előnyös értékesítésének és borkivitelünknek előmozdítására szolgál; bortermelők borainak kezelésével és eladásával foglalkozik.

A borhamisításnak és hamisított bor forgalomba hozatalának tilalmazásáról szóló 1908. XLVII. t. cz. végrehajtásában közreműködnek a *főszolgabírói járáásokban, rendezett tanácsú városokban, Budapest székes főv. kerületeiben* megalakult «*borellenőrző bizottság*»-ok, melyek feladata a bortermelési és forgalmi viszonyokat az idézett t. cz. szempontjából figyelemmel kísérni, az elkövetett kihágások kiderítésében a hatóságok segítségére lennie; a *budapesti és kolozsvári állandó borvizsgáló szakértő bizottságok* a kihágási eljárás során a borok szakértői megvizsgálására és véleményadásra hivatottak. Kihágási eljáráson kívül tehát kizárólag az érdekeltek magán tájékoztatása céljából a *m. kir. vegyktésérleti állomások* a megállapított díjak lefizetése ellenében teljesítenek borvizsgálatokat.

V. A gyümölcsészet és kertészet előmozdítására szolgáló intézmények.

A *m. kir. országos gyümölcsészeti és fatenyésztési ministeri biztos Budapestben* (Földművelésügyi ministerium) az ország gyümölcsfatenyésztését irányítja, a gyümölcsfatenyésztés, nemesfűz-mivelés, útbe-fásítás terjedését és a gyümölcsértékesítést előmozdítja, ebbe a szakmába vágó kérdésekben a fatenyésztő és gyümölcstermesztő közönségnek felvilágosításokkal és útbaigazítással szolgál.

Szerkeszti a hivatalos «Gyümölcskertész» szaklapot, mely hónaponként kétszer jelenik meg. Előfizetési ára egy évre 2 korona. Előfizetéseket elfogad a kiadóhivatal (Budapest, VI. ker., gr. Zichy Jenő-u. 3.).

A *m. kir. kertészeti tanintézet Budapestben* (I., Ménesi-út 45.) 3 éves kertészképző tanfolyamon nagyobb kertészetek önálló vezetésére hivatott egyéneknek a kertészet összes ágaiban, valamint a modern szőlőművelésben teljes kiképzést nyújt; felvételi kellék hat középiskola elvégzése és egy évi gyakorlat igazolása. A *kertészsegédek kétéves tanfolyamán* három évi gyakorlattal bíró kertészsegédeket képeznek tovább; *időszaki tanfolyamai*: gyümölcstermesztési, konyhakertészeti, gyümölcsértékesítési tanfolyam, továbbá lelkészek, tanítók, útmesterek és útkaparók tanfolyama.

A tanintézet telepének megtekintése hétköznapiakon az igazgató engedélyével történhet.

M. kir. kertészsegédiskola Baján. Három évi gyakorlattal bíró kertészsegédek továbbképzésére szolgál.

A *m. kir. kertmunkásképző tanfolyamok*: *Löcsén, Tordán, Nagy-Bocskón*, a katonai szolgálatnak eleget tett, vagy az alól felmentett fiatal földművesekből kert- és szőlőmunkásokat képeznek ki kétéves tanfolyamon.

A tanév mindenkor jan. hónap 15-én kezdődik és a következő évi jan. 10-én végződik. Felvételi kellékek: betöltött 18 éves kor, írni és olvasni tudás.

Kertgazdasági tanszék Orosházán. A polgári iskola tanulói és felnőttek számára, mintakerettel összekötve.

A fatenyésztési felügyelők és vándortanítók székhelye: Budapest, Máramarosziget, Ungvár és Végfalva.

Ezen állami szakközégek ezéjja a gyümölcsstermesztő közönséget szakszerű tanácssal és gyakorlati útmutatásokkal ellátni, továbbá a kerületükbe tartozó törvényhatóságokban a községi faiskolákra felügyelni és szakkiküldetésekben eljárni.

Allami faiskolák Budaörsön (Erzsébet-telep), Fogarason, Gödöllőn, Kecskeméten, Kisszebenben, Kisbéren, Lugoson, Mezőhegyesen, Pápán Privigyén, Munkácson, Sepsiszentgyörgyön, Tarczalón, Tordán, Trencsénben, Ungvárott és Zilahon vannak.

Czéljuk, hogy belőlük olcsón és hiteles fajtákban szerezhesse be mindenki azon gyümölcsfákat, melyekre szüksége van. Ezen faiskolák szolgáltatják azon vadcesemete-készletet is, melyet a földműveléstudgyi minister évenként tavasszal ingyen oszt ki a községek között.

A megrendelések deczember 10-ig közvetlenül a faiskolák kezelőségéhez intézendők. A kezelőség ár- és névjegyzékkel ingyen szolgál.

Allami gyümölcskísérleti telep: Tyeij (Hunyadm. u. p. Laszó, vasúti állomás: Hunyad-Dobra) községben 198 kat. holdnyi területen. Czélja a nagyban természetett gyümölcsfajtáknak kipróbálása és a hazai viszonyoknak megfelelő új fajták előállítására.

Mintagyümölcsös van Budaörs községben az Erzsébet királyné gyümölestelepen, továbbá Nagybocksó községben Máramarosvármegyében.

Allami gyümölcsvédelmi állomás Nagybányán, növényi ellenségek, gombák, rovar- és állati kártételek ellen való eljárásoknak gyakorlati kipróbálására. Területe 25 kat. hold.

Allami nemes füztelepek Baján és Bustyaházán. Kosárfonásra alkalmas füzfajták tanulmányozása és termesztése.

VI. Az erdészeti érdekek előmozdítására szolgáló intézmények.

A kir. erdőfelügyelőségek: Budapesten (II., Margit-körút 49., I. em.), Pozsonyban, Turócszentmártonban, Besztercebányán, Miskolczon, Kasán, Ungváron, Máramaroszigeten, Debreczenben, Nagy-Váradon, Kolozsvárott, Marosvásárhelyen, Brassóban, Nagyszebenben, Déván, Temesvárott, Szegeden, Pécssett, Győrött, Szombathelyen, az erdőtörvény és az erdőgazdasági érdekek előmozdítása érdekében tett intézkedések végrehajtására hivatottak. Ezeket a teendőket Fiume város területére nézve a m. kir. földműveléstudgyi ministerium I/A. 3. osztálya teljesíti.

Kopár, vízmosságos és futóhomok területek beerdősítésének előmozdítására az *állami csemetekertekből* erdei facsemetek ingyen osztatnak ki; az ez iránti kérvények minden év deczember hó 15-éig közvetlen az illetékes kir. erdőfelügyelőség útján terjesztendők fel. Az ily kopárokon teljesített sikeres erdősítések birtokosai indokolt esetekben állami pénz-

segélyben is részesíttetnek; állami támogatás nélkül foganatosított sikerült erdőesítések — a mennyiben az évenként ez irányban közhírré tett pályázati versenyben részt vesznek — jutalmaztatnak.

A m. kir. bányászati és erdészeti főiskola Selmezbányán: erdőmérnökökké képez ki érettségiltott egyéneket négy éves tanfolyamon.

A m. kir. erdőéri szakiskolák: Királyhalmán (Szeged mellett) Vadászerdön (Temesvár mellett), Liptóújváron s Görgényszentimrén erdőöröket képeznek ki két éves tanfolyamon; felvételi kellékek; betöltött 17 éves és meg nem haladott 35 éves kor, ép, erős testalkat, elemi osztályok végzése, illetőleg írni, olvasni tudás.

A pályázati kérvényeket mindig az év július havának 15-éig kell benyújtani.

A m. kir. erdészeti kísérleti központi állomás Selmezbányán és a külső állomások: Királyhalmán, Vadászerdön, Liptóújváron és Görgényszentimrén az erdőgazdaság körében felmerülő kérdéseknek kísérleti, és tudományos kutatások útján való kiderítésére szolgálnak.

A kísérletek eredményét «Erdészeti kísérletek» című időszakonként megjelenő folyóiratban teszi közzé, melyet a m. kir. földművelésügyi minister a hatóságoknak és az egyes érdeklődőknek díjtalanul ktlld meg

VII. Mezőgazdasági munkásügy.

A m. kir. földművelésügyi ministerium munkásügyi osztálya Budapesten (Földművelésügyi ministerium) nyilvántartja a munkakereső munkásokat és a munkásokat kereső birtokosokat. Megkeresésre közli a munkások vagy munkakeresők címét. A gazdasági munkások helyes irányban működő önszegélyző egyleteit a földművelésügyi minister pénzbelileg vagy könyvek átengedése által segíjezi.

A földművesek tudakozódó irodája, Budapesten (Földművelésügyi ministerium) tájékoztatja a földműveseket a földművelésügyi ministeriumban eldöntés alá kerülő ügyeik mibenállásáról, továbbá felvilágosítást nyújt a földművesnépnek a földművelésügyi tárca ügyköréhez tartozó kérdésekben. Az iroda levélbeli megkeresésekre is válaszol.

Országos Gazdasági munkás- és cselédsegélypénztár (Budapest, V., Alkotmány-u. 16.) az önként belépő gazdasággal foglalkozó egyéneket (rendes és rendkívüli tagokat) és a kötelezőleg biztosítani rendelt gazdasági cselédeket baleset, baleset miatti rokkantság és halál, továbbá rokkantság, halál esetére a törvényben előírt módon befizetett tagsági, illetve befizetési díjak mellett segíjezi. A pénztárt és tagokat érdeklő ügyekben a községi előjáróság (városi tanács), illetve hol 50-nél több tag van, a helyi bizottság és a központi igazgatóság (Budapest, V., Alkotmány-u. 16. sz.) ád fölvilágosítást.

VIII. Telepítés.

A települni óhajtóknak telepítési ügyekben tájékoztatást és útmutatást nyújtanak, a települni vágyókat és a meg nem szállott telephelyeket nyilvántartják a *m. kir. állami jószágigazgatóság Aradon és a m. kir. telepítési felügyelőség Kolozsvárott.*

IX. A m. kir. ornithologiai központ Budapesten. (VIII., József-körút 65. sz.)

A madárvonulás tüneményének tudományos földerítésével (Ornitho-phaenologia), továbbá a madarak észszerű, gyakorlati védelmével és telepítésével, a mezőgazdaság érdekében, foglalkozik. Felvilágosítással szolgál a madarak gazdasági hasznáról vagy káráról, továbbá a hasznos madarak elszaporítása érdekében szükséges teendőkről. Szakfolyóirata az «Aquila».

Mindezek az intézmények a szakmájukba vágó kérdésekben szóbeli, vagy írásbeli (nem bélyegköteles) megkeresésre ingyen és készséggel nyújtanak díjtalan fölvilágosítást. Működésük, a mennyiben díjazás megemlítve nincs, ingyenes, úgyszintén díjtalan az intézmények közegeinek helyszínre kiszállása, ha az közérdekből történik; magánérdekből történt kiszálláskor a kiküldött napidíjai és útiköltségei a megkereső félt terhelik. Az állatorvosi, gazdasági, szőlészeti, kertészeti akadémiákon, illetve tanintézeteken és iskolákon a tanítás tandíj fejében történik, de mindeniken rendszeresítve vannak állami és magánösztördíjas, továbbá tandíjmentes helyek is, melyekről, valamint a felvétel kellékeiről a kellő időben nyilvánosan hirdetett felhívások részletes felvilágosítást nyújtanak.

